TEGN

NUMMER 4/02 • PRIS 75 KRONER

Linda og Valentin • Pierre Christin • Daniel Clowes • Age of Bronze
Jakob Martin Strid • Full Stop • Ingrid Vang Nyman • Ola Hegdahl

9 770801 687427 52

Premiär!

Fantomens inbundna årgångar

DEN INBUNDNA ÅRGÅNGEN 1950

Nu endast 179:-

Fantomen – Den Inbundna Årgången 1950 är den första i en unik serie av böcker med faksimilutgåvor av de tidigaste årgångarna av Fantomen.

I den första boken finns hela årgången 1950 samlad – samtliga 7 nummer.

Totalt 264 sidor!

Från 1951 utkom Fantomen med 26 nummer årligen och dessa har vi samlat i 3 volymer per årgång.

Varje volym innehåller 8-9 nr av tidningen.

De äldsta Fantomentidningarna från början av 1950-talet har länge varit eftersökta samlarobjekt. Nu finns dessa tidningar i trogna faksimilutgåvor samlade i inbundna böcker med exklusivt skyddsomslag.

Här möter du alla de gamla favoriterna - Fantomen i Wilson McCoys klassiska stil, westernhjälten Hopalong Cassidy, King vid Gränspolisen, Lisa & Sluggo och naturligtvis - Knockout-Charlie, tungviktsboxaren. Varje bok inleds med en artikel av välkända serieexperter och Fantomensamlare.

Med hjälp av Fantomens Inbundna Årgångar kan du bygga upp ditt eget "Krönikebibliotek".

Serieförlaget, Egmont Kärnan AB lagrar kunduppgifter för att kunna fullgöra kundrelationerna och lämna erbjudanden för egna och andras produkter.

Ja, tack!

Sänd mig den första boken Fantomen – Den inbundna årgången 1950 för bara 179:-. Därefter får jag en ny bok efterhand som de utges, max fyra gånger per år. Varje årgång fr o m 1951 samlas i tre böcker och varje bok innehåller 8-9 nummer.

Böckerna kostar 259:- per styck portofritt direkt hem i brevlådan (med reservation för framtida prisändringar). Jag samlar bara så länge jag vill och kan när som helst avsluta min samling. Jag skickar inga pengar nu, utan får ett inbetalningskort tillsammans med varje bok.

Erbjudandet gäller t o m 2002-12-31.

FA 03

Namn .....

Adress .....

Postnr ..... Postadress .....

Underskrift .....

Är du under 18 år måste målsman skriva under!

Kopiera gärna kupongen om du inte vill klippa i tidningen.

Inget frimärke behövs! Fantomen bjuder.

Fantomen
INBUNDNA ÅRGÅNGAR

SVARSPOST
201 061 830
208 00 Malmö

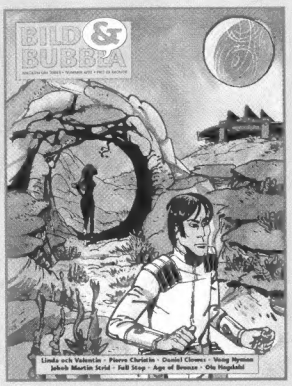

B&B 4/02

OMSLAG
Lars Horneman

BILD & BUBBLA
4/02 (nr 159 från starten 1968),
Januari 2002

UTGES AV
Seriefrämjandet (SeF)

B&B UTKOMMER
med fyra nummer per år (i mars, juni, september och december)

ADRESS
Seriefrämjandet
Box 51
232 02 Åkarp

E-POST
bildobubbla@telia.com

TELEFON
040–30 70 05

WEBBPLATS
www.seriefranjandet.com

MEDLEMSKAP
245:– (för ungdomar upp till 18 år 175:–) ett år inklusive prenumeration på Bild & Bubbla (300:– utanför Sverige) på postgirokonto 17 36 15–6, SeF

REDAKTÖRER
Jakob Hallin, form och tryckerikontakter
jakob.hallin@telia.com
Peter Nilsson, textredigering och faktagranskning *petri@spray.se*
Fredrik Strömberg, annonsförsäljning och marknadsföring *fstromberg@telia.com*

RECENSIONSANSVARIG
Mats Nordström
glasbok@spray.se

KORREKTUR
Göran Ribe

ANSVARIG UTGIVARE
Fredrik Strömberg

TACK TILL
Joakim Gunnarsson, Henrik Hallberg, Agneta Hallin, Mats Källblad och Claes Reimerthi

DISTRIBUTION
Grand Ocean AB, Slipgatan 5, 117 39 Stockholm, tel. 08-84 08 26
Nätverkstan Ekonomitjänst, Box 311 20, 400 32 Göteborg, tel. 031-743 99 05

TRYCK
Ljungbergs Tryckeri AB, 2003

PUBLICERING AV MATERIAL
från tidningen får endast ske med redaktionens skriftliga tillstånd. Citera oss gärna med angivande av källa.

BREV
Vi förutsätter att brev till redaktionen är avsedda för publicering om inget annat anges.

BILDER
copyright respektive upphovsman och/eller förlag.

ISSN
0347–7096

TEGN 52

UTGITT AV
TEGN A/L
Nico Hambros vei 4
0969 Oslo

NORSK REDAKSJON
Redaktør: Njål Gulbrandsen, **Økonomi:** Per J Olsen, **Medarbeidere:** Erik Falk, Øyvind Holen, Morten Harper, Tor Arne Hegna og Matti Riesto

WEB
www.tegn.no

MAIL
redaksjon@tegn.no

POSTGIRO
7877 08 89366

ABONNEMENT
Kr 260 for fire nummer

UTGITT MED STØTTE AV
Norsk Kulturråd

ISSN
0801-6879

LEDARE *Vad skall Seriefrämjandet vara?*

Ordförande – Fredrik Strömberg • fstromberg@telia.com

Sedan det för drygt fem år sedan (är det verkligen så länge?) till stor del blev ny besättning på den skuta vi kallar Seriefrämjandet, har vi arbetat målmedvetet och hårt på att bygga upp SeF till någonting som motsvarar vår uppfattning om hur den enda förening som bevakar seriemediet i Sverige bör fungera. Vi har kommit ganska långt, även om vi inte på något sätt är nöjda.

Vi är i dag fler än på mycket länge. Medlemsantalet har passerat 900, vilket inte är illa med tanke på att vi 1997 »bara« var 600. Lägg därtill att *Bild & Bubblas* upplaga (inklusive sidoeditionen *Tegn*), har ökat från 1 500 till 2 600 exemplar (och sidantalet från 36 till minst 116 sidor), så inser man att vi hela tiden, sakta men säkert, växer.

Efter hand som vi blivit varma i kläderna har vi utökat vår verksamhet med bokutgivning och festivaler. Vi har också ägnat oss åt lobbying – det vill säga att vi har försökt förstå och lära känna alla instanser inom förlagsvärld, media och kulturpolitik. Nu börjar detta arbete att betala sig, och vi märker att vi får mer och mer respekt för våra idéer. Nyligen fick vi en större summa pengar från stiftelsen Framtidens Kultur, för att starta arbetet med att bygga upp ett arkiv för svensk seriehistoria. Det är en ansenlig summa pengar för en liten, men växande förening, och en summa som vi kommer att använda på bästa sätt för att se till att den svenska seriehistorien bevaras för framtiden.

Sammanlagt blir det här en stor verksamhet för en ideell förening. Nu börjar vi dock nå en gräns för vad vi orkar med. Vi som befinner oss i den innersta kretsen arbetar mycket och hårt med att få allt att fungera, och ett antal personer har i praktiken ingen fritid alls. Det är en situation som riskerar att få ödesdigra konsekvenser, och vi har därför lagt fram ett förslag till Framtidens Kultur om att vi skulle kunna fortsätta växa och bli en tydligare instans som tar hand om alla frågor som rör serier – *om* det fanns ekonomiska möjligheter att bygga upp funktioner inom föreningen som inte enbart bygger på ideella insatser. Stiftelsens ledning lyssnade, och vi har nu tilldelats medel för att utreda om det här är vad vi vill – och hur det i så fall skall gå till.

Och det är här vi behöver er hjälp. Vad skall Seriefrämjandet vara? Är det bra som det är nu, eller finns det annat som vi borde ägna oss åt? Mejla mig på ovanstående adress och tyck till, och kom ihåg att de bästa förslagen är de som ni själva är intresserade av att vara med och genomföra!

Puss på er!

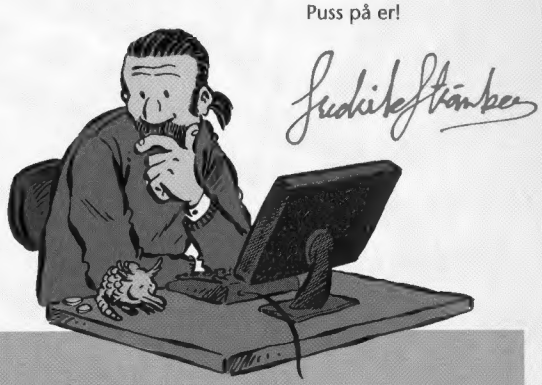

INNEHÅLL

LIND OCH VALENTIN • »Linda & Valentin – Sagor för rymdålderns barn« *av Claes Reimerthi* **4**

PIERRE CHRISTIN • »Verkligheten i science fiction – En intervju med Linda och Valentin-författaren Pierre Christin« *av Göran Ribe och Göran Semb* **12**

FREDRIK I GAMLA VÄRLDEN • Nordisk serieutgivning bevakad *av Fredrik Strömberg* **24**

GHOST WORLDS SKAPARE • »En humoristisk pessimist – Daniel Clowes om frustrasjon, ensomhet og suget fra Hollywood« *av Øyvind Holen* **26**

PÅ ANDRA SIDAN • Godbitar ur utgivningen i USA enligt *Henrik Hallberg* **34**

PIPPI LÅNGSTRUMP • »En Pippi med pratbubblor – Ingrid Vang Nyman och serieversionen av »Pippi Långstrump«« *av Thomas Storn* **36**

JAKOB MARTIN STRID • »Strid den förskräcklige – Danmarks mest kontroversielle serieskapare« *av Fredrik Strömberg* **44**

FULL STOP • »Full fart på Full Stop – uppstickarförlaget utökar sin utgivning« *av Jamil Mani* **48**

SERIEKRÖNIKAN • »Lesbian hot dogs from hell – en serie om inspiration« *av Henrik Lange* **54**

AGE OF BRONZE • »Hjältar, arkeologi och serier – Eric Shanowers »Age of Bronze« – ett serieepos om det trojanska kriget« *av Ola Hammarlund* **56**

VÅR MAN I BRYSSEL • Den europeiska marknaden bevakad *av Stig Olsen* **72**

MATS SERIEKRÖNIKA • »Sagan om Tant Svea och Farbror Bonnier« *av Mats Källblad* **74**

FÖRENINGSLIV • På gång i våra serieföreningar *Redaktör Fredrik Strömberg* ... **76**

AVIGSERIER • Amatörserier granskas och bedöms *av Ainur Elmgren* **79**

OLA HEGDAHL • »Kongehuset blir tegneserie – Kronprins Haakon møter Johnny fra Stovner« *av Øyvind Holen* **82**

I STÄLLET • Svensk serietidningsutgivning bevakad *av Jens Lindell* **84**

RECENSIONER • Svenska och utländska album recenseras *Recensionsansvarig Mats Nordström* **86**

ANMELDELSER • Norskspråklige utgivelser dissekeres **96**

5 SERIER • Serier som har vært inspirerende og viktige for den »kunstneriske utvikling«, valgt *av Jens K Styve* **100**

NYHETER • Nyheter från världens alla hörn *Redaktörer Nilsson, Reimerthi & Strömberg* **102**

Linda – Sagor för

av CLAES REIMERTHI

SF-serien »Linda och Valentin« introducerades i Skandinavien just då albumboomen började ta fart hos oss, och blev snabbt populär. Tack vare ett förlagsbyte kom serien också att hålla sig kvar åtminstone på den svenska marknaden ända fram till 1996 – längre än de flesta av kollegorna. Nu har det blivit dags för comeback på våra breddgrader, och under 2002 har en serietidningspublicering inletts både på svenska och norska i tidningen Fantomen/Fantomet. B&B/Tegn guidar en ny generation läsare på rymdvägarna.

& Valentin
rymdålderns barn

Äldre science fiction handlade mest om rymdens erövring och om teknologiska framsteg, men i modern SF är universum ofta redan både erövrat och kartlagt, medan teknologin tas för självklar. I stället behandlar genren numera relationerna mellan olika livsformer och förhållandet mellan natur och kultur på olika platser i kosmos, ofta ur ett ekologiskt perspektiv. Så är förvisso fallet med »Linda och Valentin«, en av de mest långlivade och framgångsrika moderna SF-serierna.

Seriens grundkoncept är föga originellt. Linda och Valentin – på originalspråket Laureline och Valérian – är rymdtidsagenter från en avlägsen framtid då Galaxity är jordens huvudstad och centrum för ett väldigt galaktiskt imperium. En av parets viktigaste uppgifter som rymdtidsagenter är att kontrollera att ingen använder tidsresor för att ändra historiens gång. Ett annat viktigt arbetsområde är kontakterna med främmande livsformer och civilisationer.

Serien, som befinner sig ljusår ifrån de traditionella rymdoperorna, kan beskrivas som intelligent politisk fiktion där upphovsmännen i sagans form diskuterar samtidens problem i futuristisk förklädnad. Den är därtill både spännande och medryckande; gjord med lätt handlag och humoristisk distans. På pluskontot finns dessutom ett par ovanligt sympatiska och mänskliga huvudpersoner.

Men trots sina uppenbara kvalitéer har »Linda och Valentin« aldrig tillhört de verkliga storsäljarna på den fransk-belgiska marknaden. I början på nittiotalet låg upplagan runt 70 000 exemplar, vilket utgör ungefär en sjättedel av de verkliga storsäljarnas upplagor.

Den sköna och frigjorda Barbarella återuppväckte intresset för science fiction i Belgien och Frankrike i början på 1960-talet.

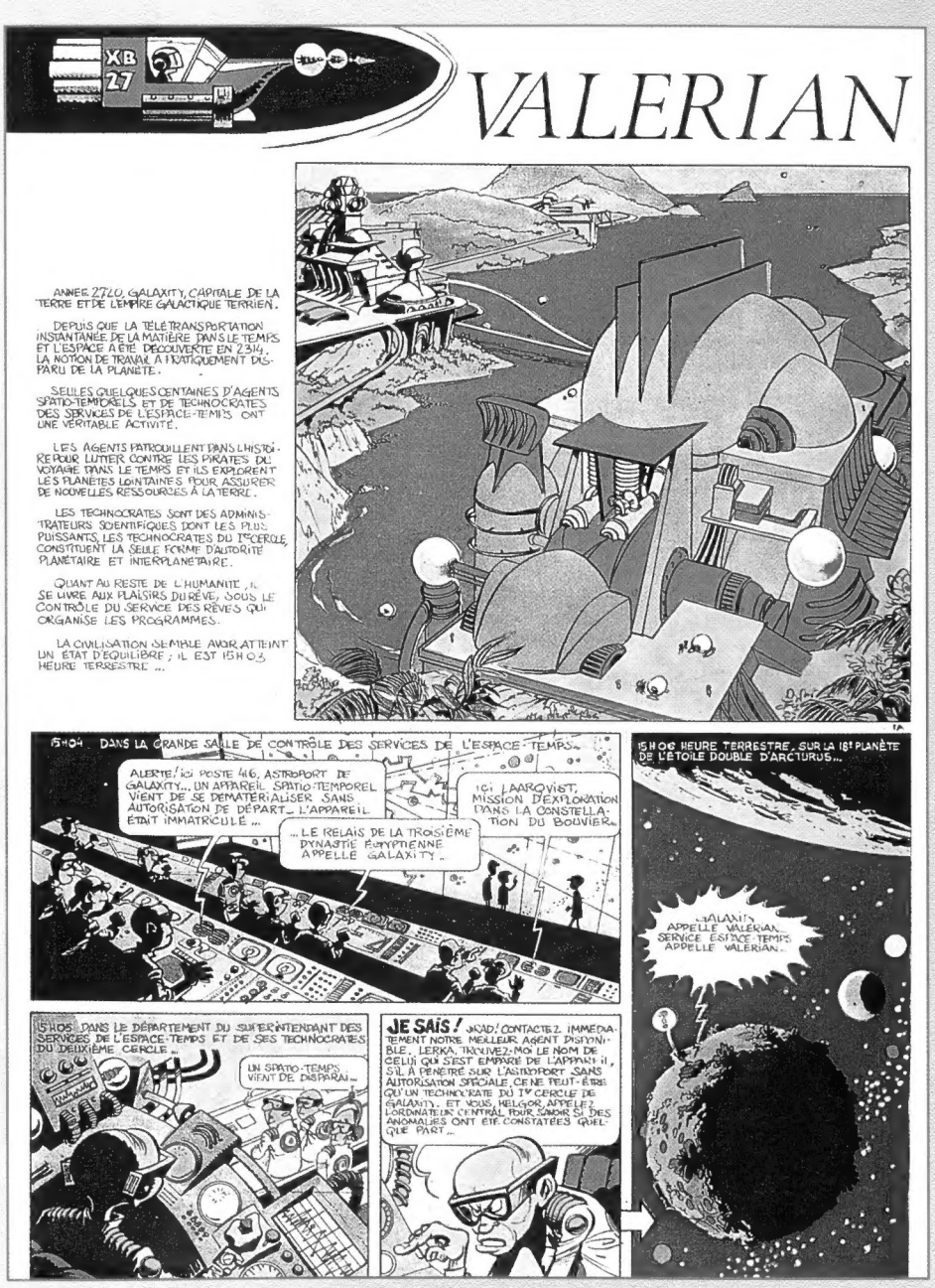

Den allra första Linda och Valentin-sidan, publicerad i tidningen Pilote nummer 420, den 9 november 1967.

EN BRISTVARA

Science fiction-serier var länge en bristvara inom den fransk-belgiska serietraditionen. Till de fåtaliga undantagen hör René Pellos' »Futuropolis« (1937) och »Elektropolis« (1940), samt Edgar P. Jacobs' »Blake och Mortimer« (1946).

I början av sextiotalet fick emellertid de fransk-språkiga SF-serierna en rejäl vitamininjektion med Jean-Claude Forests »Barbarella« (1962), en serie som dessutom blev en viktig milstolpe på vägen mot den europeiska vuxenserien, och mot ett akademiskt accepterande av serieformen som konstnärligt uttrycksmedel. Titelfiguren beskrevs som »den nya kvinnan« – intelligent, frispråkig, självständig och

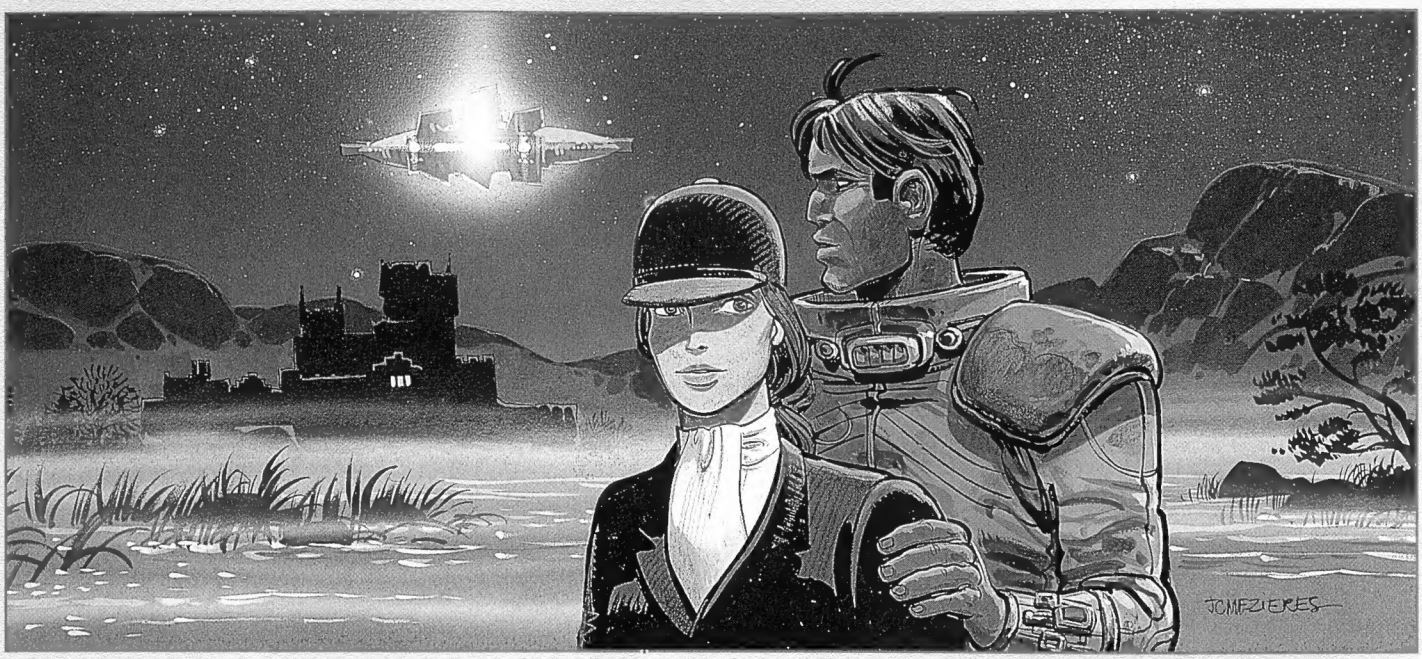

Teckning gjord för ett konsttryck 1985, ungefär vid tiden för albumen »Spöket på Inverloch« och »Hypsis blixtar«.

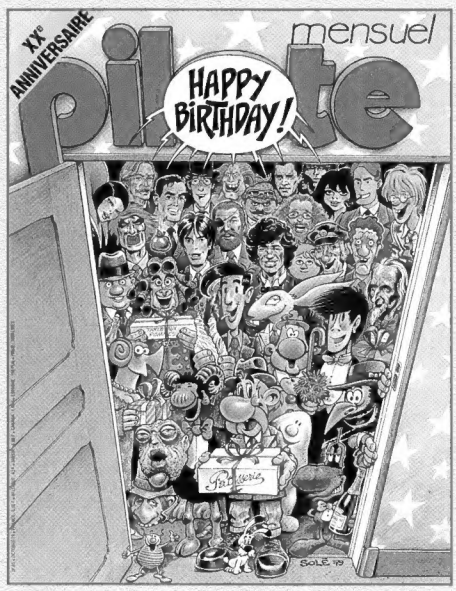

Under hela 1960-talet och några år in på 1970-talet var tidningen Pilote trendsättande på den fransk-belgiska seriemarknaden.

sexuellt frigjord. (Som kvinnligt ideal var hon dock snarare ett uttryck för manliga önskedrömmar än för den framväxande feministrörelsen.)

Serien fick snabbt kultstatus. Den förbjöds en tid av myndigheterna och blev en »underjordisk bestseller«. Den fick dessutom snabbt en lång rad efterföljare: Jean-Claude Forests och Paul Gillons »Les naufragés du temps« (1964), Claude Moliternis och Robert Gigis »Scarlett Dream« (1965), Philippe Druillets »Lone Sloane« (1966), Pierre Bartiers och Guy Peellaerts »Jodelle« (1966), Jean Rollins och Nicolas Devils »Saga de Xam« (1967), och Jean van Hammes och Paul Cuveliers »Epoxy« (1968). Dessa var ofta påverkade av den då aktuella popkonsten, som inbjöd till objektivisering och distansering; en slags metalek med seriemediet. De var inte särskilt nyskapande innehållsmässigt, men viktiga för återupprättandet av seriernas skamfilade rykte.

»Linda och Valentin« hör dock inte hemma bland dessa intellektuella och satiriska vuxenserier med ett ofta explicit sexuellt innehåll. »Linda och Valentin« var i stället – åtminstone vid starten – en traditionell

En sida ur Christins och Mézières gemensamma debutverk »Le rhum du punch« (1966), skapad under vistelsen i USA.

ungdoms- och serietidningsserie. En lämpligare utgångspunkt när man skriver seriens historia är därför den nyskapande serietidningen *Pilote*.

EN NY ERA

Då tidningen *Pilote* startade den 29 oktober 1959 blev den signalen till något nytt inom den franskbelgiska serietraditionen. Den började som en ambitiös och välskött men likväl ganska traditionell serietidning, och vidareförde främst den fransk-belgiska humor- och äventyrstradition som haft sin guldålder decenniet efter kriget. Efter hand började emellertid *Pilote* förändras, bland annat med amerikanska *MAD* som förebild.

Med serier som »Asterix« (1959), »Barbe-Rouge« (1959), »Iznogoud« (1962), »Blueberry« (1963), »Achille Talon« (1963), »Linda & Valentin« (1967) och »Comanche« (1969) tog *Pilote* de franskbelgiska serierna in i en ny era. Tidningen kom att fungera som en smältdegel för traditionella och nyskapande serier, samtidigt som en ny generation serieskapare tog över. Satir och formexperiment blandades med mera traditionella verk. Samtidigt kom tidningen alltmer att rikta sig till en tonårspublik snarare än till en barnpublik. 1968 var två tredjedelar av läsekretsen i åldern sexton till tjugofyra år.

Pilote behöll initiativet fram till år 1972, då en konflikt uppstod mellan tidningens ledning (med den patriarkaliske redaktören och Asterix-författaren René Goscinny i spetsen) och kreatörerna. Goscinny ville göra en intelligent ungdomstidning, medan kreatörerna ville driva den påbörjade utvecklingen ännu längre och göra regelrätta vuxenserier. Resultatet blev att många serieskapare lämnade *Pilote* och startade egna tidningar som *L'Echo des Savanes* (1972) och *Fluide Glacial* (1975). *Pilotes* roll som trendsättare övertogs definitivt av *Metal Hurlant* (1975).

FANTASIN TILL MAKTEN

Seriernas förnyelse under sextiotalet var bara ett av många uttryck för den raskt framväxande alternativkulturen. I maj 1968 utbröt våldsamma upplopp i Paris, då studenter och radikala fyllde gatorna och drabbade samman med kravallpolis. Det man demonstrerade mot var auktoriteter och föräldravälde, otidsenlig undervisning och en konservativ, förstelnad kultur. »Fantasin till makten« var ett av de slagord som sprutmålades på väggar och plank, och denna sentens skulle kunna stå som valspråk för de fransk-belgiska seriernas utveckling vid den här tiden.

»Linda och Valentins« upphovsmän Pierre Christin och Jean-Claude Mézières var förvisso denna andas barn. Christin var

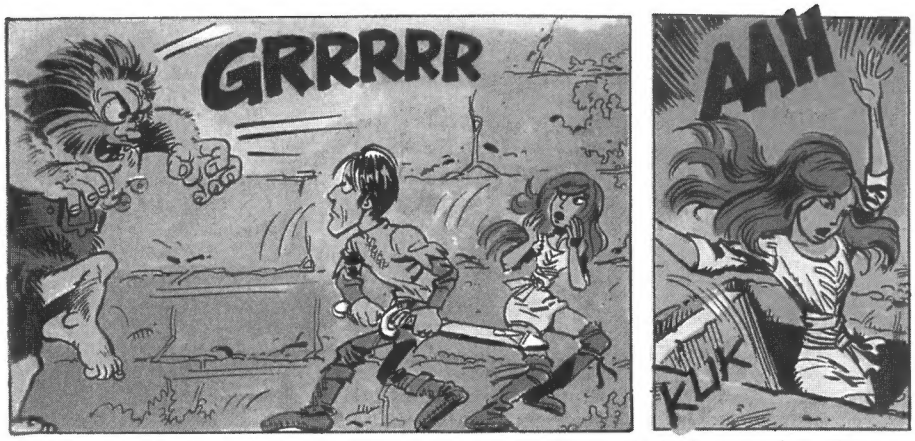

Från debutepisoden. Som synes var Mézières teckningsstil rejält förankrad i den humoristiska traditionen då »Linda och Valentin« startade.

Christin och Mézières fotograferade i Lübeck 1986, troligen under förberedelserna inför det fristående, dokumentärartade albumet »Lady Polaris«.

visserligen sedan tidigare science fiction-intresserad, men avgörande för genrevalet var ändå den konstnärliga frihet som genren lockade med. Den inbjöd till den typ av samhällskommenterande och politiska fabler som de båda var intresserade av att berätta. »Politisk fiktion« kallar Christin det.

»Vi valde science fiction eftersom det är en genre där man kan skapa världar och samhällen, och därmed berätta historier om makt och korruption, skillnaden mellan rik och fattig«, förklarar Mézières.

»Linda och Valentin« fick därför en vänsterradikal framtoning, med feministiska, pacifistiska och antitotalitära drag. Som rymdtidsagenter uppvisar huvudpersonerna (och framför allt då Linda) en hälsosam misstro mot makthavare i alla former, samtidigt som de verkar för mångfald, förnyelse och multikulturell förbrödring.

»I slutet av 60-talet fanns det en känsla av att serierna stod till höger, på etablissemangets sida«, säger Mézières. »I slutet av berättelsen återgår [...] allt till det ›normala‹ igen. Men i våra serier var det inte det ›normala‹ och ›goda‹ hjältarna strävade efter – kanske var det *bra* om saker och ting blev annorlunda...«

Teckning gjord för dagstidningen Le Figaro 1988, lagom till Musse Piggs sextioårsjubileum.

BARNDOMSVÄNNER

Pierre Christin och Jean-Claude Mézières är barndomsvänner, födda på samma gata i Paris med mindre än två månaders mellanrum; Christin den 27 juli 1938 och Mézières den 23 september samma år. Christin studerade sociologi, politik och litteratur vid Sorbonne-universitetet och har parallellt med serieförfattandet bedrivit en framgångsrik akademisk karriär. Han har i många år undervisat i journalistik vid universitetet i Bordeaux, där han innehar en professorstjänst.

Mézières studerade i tonåren på konsthantverksskolan Ecole des Arts Appliqués, där han hamnade i samma klass som de blivande serieskaparna Patrick Mallet och Jean (Moebius) Giraud. Tecknade serier var visserligen bannlysta under skoltid, men de tre tog skadan igen på fritiden. En del av Mézières tidiga serier publicerades i tidningarna *Fripounet et Marisette* och *Cœurs Vaillants* under andra halvan av femtiotalet. Efter en tvåårig militärtjänstgöring 1959–61 blev Mézières studiotecknare på förlaget Hachette, innan han 1963 började arbeta på en reklambyrå.

Då Mézières 1965–66 luffade runt i USA, stötte han av en ren slump på barndomsvännen Christin, som var gästlärare i franska vid universitetet i Salt Lake City. Mézières var i akut behov av pengar och tillsammans gjorde de en sexsidig serie, »Le rhum du punch«, som publicerades i *Pilote* 1966.

Efter återkomsten till Frankrike blev det fler serier. Under sin dåvarande pseudonym »Linus« skrev Christin manus till tecknare som Giraud, Jijé och Poivet, medan Mézières samarbetade med bland annat Reiser, Lob och Goscinny. Med Fred gjorde han dessutom en längre serie, »L'extraordinaire et troublante aventure de M. Auguste Faust« (1967).

1967 bad *Pilotes* redaktör René Goscinny Christin och Mézières att skapa en ny fortsättningsserie till tidningen. Resultatet blev »Valérian« (»Linda och Valentin«), som debuterade i *Pilote* nummer 420, november 1967. Det första avsnittet, »Valérian contre les mauvais rêves« (»De onda drömmarna«, på svenska i *Tung Metall* 11/86–1/87), handlar om hur rymdtidsagenten Valentin skickas ut för att stoppa en hög tjänsteman från Galaxity som rest till medeltiden för att där skaffa sig möjligheter att erövra och bli härskare i framtiden.

Väl på plats träffar Valentin på Linda, som först hjälper honom med uppdraget, och sedan följer honom tillbaka till framtiden, där hon först blir hans assistent och med tiden hans jämlike i agentrollen. Ganska snart kommer de båda att gemensamt framstå som seriens huvudpersoner.

TILL SKANDINAVIEN

Det första avsnittet skiljer sig en smula från de kommande, inte minst såtillvida att det med sina trettio sidor är kortare än normal albumlängd (vilket var anledningen till att man hoppade över det, och började med andra episoden när man 1970 inledde den franska albumutgivningen). Det är också så att teckningar och berättarstil höll en något mer humoristisk ton i början, och att det var först halvvägs igenom andra episoden »Det stigande vattnets stad« (vilket alltså var det första Linda & Valentin-albumet på hemmamarknaden) som serien riktigt började finna den form som sedan följt den.

Produktionen har därefter rullat på, och fransmännen är i dag uppe i arton ordinarie album. Förutom de albumlånga episoderna har Christin och Mézières

Mot Galaxitys kyliga teknologiska hierarki ställer naturfolken en varm, anarkistisk livsglädje. Och eftersom det är en saga drar naturfolken förstås det längsta stråt i konflikten.

även producerat sju korta, avslutade episoder i pocketformat för tidningen *Pilotes* pocketbokserie (som utkom åren runt 1970, och där de mest populära serierna från *Pilote* samsades om utrymmet). Dessa avsnitt har vid två tillfällen samlats i bokform, 1977 i beskuret skick och 1997 kompletta. Till det kommer en ytterligare extravolym från 1983 som samlar några kortare serier av Christin och Mézières (däribland debutavsnittet av »Linda och Valentin«).

De två sistnämnda samlingarna har aldrig kommit på svenska eller norska, men finns tillgängliga på danska som »Fortællinger fra rummet« (debutavsnittet med mera) och »Ad rummets veje« (pocketavsnitten).

Till Skandinavien hittade »Linda & Valentin« hur som helst relativt snart, och med sina politiska undertoner passade serien bra in i vad sjuttiotalet hos oss krävde hos en kvalitetsserie vad gäller innehåll och värderingar. Den svenska albumutgivningen kom igång 1975, och därefter utgavs (i sedvanlig oordning – korrekt läsordning är album nummer 7, 5, 1, 2, 3, 4, 6) två album per år tills man med volym 8 (1979) var ifatt produktionen. Danmark följde samma schema (i båda länderna var förlaget Carlsen), medan Norge kom något år efter. Här stod Semic för de första tre albumen, vilka utgavs under paraplytiteln *Seriealbum* 1982–84. Mer blev det inte i den omgången, men ett nytt försök (sammanlagt ytterligare fem album) gjordes av Cappelen 1987–89. Riktigt etablerad blev serien dock aldrig på norska.

I Sverige hade den däremot skaffat sig en publik, delvis kanske beroende på en lyckad och personlig översättning signerad Roland Adlerberth (en erfaren översättare med en hel del SF i bokform på sin meritlista), och utgivningen fortsatte, även om svenska Carlsen släppte serien efter sitt tolfte album (1986). Alvglans trädde in som ny utgivare 1989, och stod fram till 1996 för ytterligare fyra album på svenska.

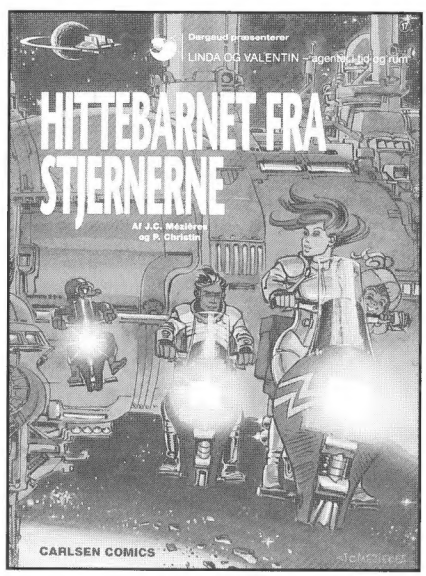

Det sjuttonde Linda och Valentin-albumet blev också det första som inte kom på svenska. En dansk utgivning kvarstår dock, och här fick albumet titeln »Hittebarnet fra stjernerne«.

Därmed blev »Linda och Valentin« en av de franskbelgiska albumserier som höll sig kvar längst i svensk utgivning, och helt oförtjänt är väl heller inte detta.

DIDAKTISKA BERÄTTELSER

Som termen science fiction antyder, ägnar sig genren åt att kombinera vetenskap och fakta med fiktion och spekulation. I »Linda och Valentin« är det fiction-biten som dominerar. Vad Christin och Mézières gör, är att berätta en slags moderna sagor för rymdåldern; didaktiska berättelser med en tydlig moral. Serien väjer inte för dagsaktuella teman eller välkända problemställningar – tvärtom! Men dessa har bearbetas i allegorisk form, rensats från aktuella förankringar, och betraktas genom sagans förtrollade spegel.

Men trots att serien lånat sagans form, är den världsbild den erbjuder inte lika markant polär som sagans. Att dela upp seriens persongalleri i »onda och goda« är inte helt lätt. Eller som en intervjuare i *Tegn* formulerar saken: »Det finns inga farliga monster i ›Linda och Valentin‹ som i många andra science-fictionserier. Om de är farliga, är det inte för att de är monster, utan för att de är farliga på samma sätt som människor kan vara det.«

Redan i inledningsberättelsen finner vi en nyansering som är atypisk både för sagan och för den traditionella äventyrsserien. Mänskligheten har på 2700-talet förslöats av drömmaskinerna (en sorts framtida TV-apparater) och låter de härskande styra och ställa som de vill. Xombul, styckets skurk, vill väcka folk ur deras dvala. Han agerar visserligen utifrån egoistiska ambitioner, men det han eftersträvar kan likväl inte betraktas som en i sak ond handling.

SATIR

En grundläggande konflikt i serien är den mellan natur och kultur/teknologi. Denna konflikt utgör huvudtemat i »Kampen om Teknorog«, där Galaxitys teknologibaserade imperialism utmanas av ett naturfolk som hotar »civilisationens« fortsatta expansion. Det är lätt att dra paralleller både till kulturkrocken mellan indianer och vita på den amerikanska kontinenten, och till 1900-talets tredjevärlden-politik.

Både i »Kampen om Teknorog« och »Ambassadören som försvann« möter vi representanter för urgamla naturfolk som lever ett slags anarkistiskt zigenarliv utan politiska system. Det ideal dessa folk representerar är återvändandet till ett pre-teknologiskt, naturbaserat urtillstånd – en variant på myten om »Den ädle vilden«, med andra ord. Men samtidigt ifrågasätts på ett hälsosamt sätt den blinda tilltro till teknologiska framsteg som länge var en stapelvara inom SF-litteraturen. Det »Kampen om Teknorog« kan kritiseras för är en skönmålning av naturen, där upphovsmännen valt att förtränga dess ofta grymma, destruktiva och godtyckliga sidor.

I det första halvtjoget berättelser jumpar Christin och Mézières som på isflak från det ena problemkomplexet till det andra: I »Stjärnlös värld« debatteras könsrollsproblematiken; i »Härskarens fåglar« maktens kontrollmekanismer; »De tusen planeternas rike« skildrar i sagoform borgerskapets uppror mot feodalismen; I »Den falska världen« får den dogmatiska feminismen en näsknäpp, medan de maskulina idealen gisslas i »Vårdagjämningens hjältar«. Sistnämnda episod utgör dessutom en parodi på superhjälteserier och en satir över olika politiska och ideologiska system.

LIBERALNOSTALGI

»Linda och Valentin« är som tidigare påpekats präglad av de vänsterradikala ideal som dominerade det politiska landskapet i slutet av sextiotalet. Samtidigt får de vänsterradikala dragen i »Linda och Valentin« inte överbetonas. Det finns nämligen även ett liberalnostalgiskt drag i serien som löper som en slags motström genom historierna. I episod efter episod hamnar Linda och Valentin i slutna, totalitära världar, där nya idéer förbjuds och motarbetas, och där individers och varors rörlighet hindras eller hämmas av olika begränsningar. De politiska lösningar som Linda och Valentin då introducerar har ofta ett starkt liberalt inslag.

De köpmän som ofta figurerar i serien skildras också – så gott som genomgående – som sympatiska personer i själ och hjärta, även om deras vinstintresse emellanåt hamnar i konflikt med deras moral. De framstår som gränsöverskridande och paradigmbrytande, och den nya konkurrenssituation som uppstår i deras spår gynnar mångfalden och motverkar maktkoncentration och ideologisk totalitarism. I »De tusen planeternas rike« är det köpmännen som krossar »kännarnas« religiöst-teknologiska styre, och i »Ambassadören som försvann« spelar de ständigt köpslående shingouzerna en viktig roll för förmedlingen av information, tankar och idéer mellan de olika kulturerna.

I »Linda och Valentin» kom-

Valentin får problem med dominanta damer i den könsrollsdebatterande episoden »Stjärnlös värld«.

Jodå, det är faktiskt sant! Inte nog med att Linda har medeltida rötter. Hon har faktiskt även varit förvandlad till enhörning ett tag.

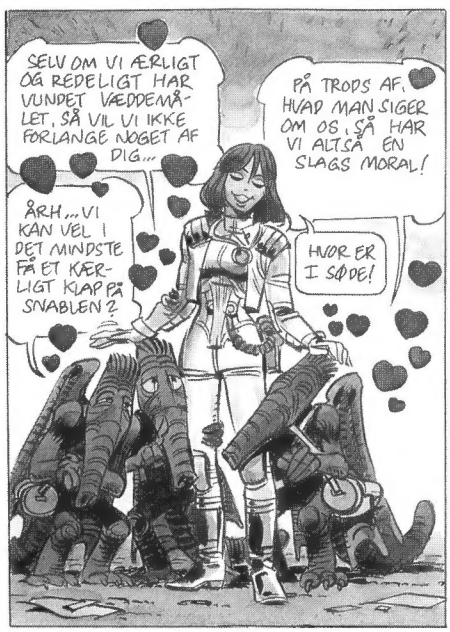

De underhållande shingouzerna är inte bara näriga affärsmän, de är också det fett som håller naven i den transgalaktiska ekonomin snurrande.

bineras således vänsterradikalismen med en slags borgerlig liberalnostalgi. Ytterst handlar det om auktoritetsmisstro och politisk skepticism. Christin har sagt: »Den aktuella konsten ska inte utformas med anpassning eller omvändelse av läsaren som målsättning – den ska försöka medvetandegöra. Det handlar inte om att framhäva alternativ. Man ska synliggöra de samhälleliga sammanhangen.«

Samtidigt sätter naturligtvis själva formen – en underhållningsserie för barn och ungdom – begränsningar för parets möjligheter att leva upp till sina didaktiska ambitioner. Formen kräver förenklingar och dessutom någon form av konfliktlösning i slutet på berättelsen, vilket ofta leder till påklistrat och orealistiskt positiva slut. Något som upphovsmännen givetvis själva är medvetna om. »Man gör inte serier för att debattera eller lära folk något. Serier ska först och främst vara roliga att läsa«, säger Mézières.

DET ÄR JAG SOM ÄR LINDA

Det politiska fabulerandet i all ära – den känslomässiga relationen mellan de båda huvudpersonerna utgör ett minst lika dominerande tema i serien. Det skildras inte (som i så många andra serier) som ett statiskt tillstånd, utan som något som fortlöpande förändras över tid.

Förhållandet mellan Linda och Valentin ter sig på ytan ganska svalt; ett partnerförhållande snarare än ett kärleksförhållande. Sex lyser med sin frånvaro i serien, i så måtto har den förblivit en barn- och ungdomsserie.

Men parets förhållande är långt ifrån konfliktfritt. Tvärtom är gräl, osäkerhet och svartsjuka ständigt återkommande inslag i serien.

»Det är jag som är Linda«, förklarar Christin i en intervju i *Tegn* 1988, »Jag är den feminina parten i vårt samarbete. Det var jag som uppfann Linda i den allra första Valentin-episoden. Då jobbade vi för *Pilote*, som var ett rent macho-magasin på den tiden. Det var helt oacceptabelt med en kvinnlig hjälte. Därför var jag tvungen att smyga in henne i serien i form av en medeltida enhörning.« *[i första avsnittet förvandlas Linda tillfälligt till enhörning av styckets skurk.]*

»Jean-Claude är däremot den maskulina parten av oss«, fortsätter Christin. »Han håller på Valentin och vill gärna att han ska klara sig bättre än han gör i mina manus.«

HANDLINGSKRAFTIG

Den medeltida Linda, ursprungligen enbart tänkt som en tillfällig bifigur, blev alltså så populär bland läsarna att hon efter avslutat uppdrag fick följa med Valentin till framtiden. I följande episod, »Det stigande vattnets stad«, har hon blivit Valentins assistent, även om hon fortfarande intar en ganska passiv och underordnad roll. Detta skulle emellertid snabbt förändras, och snart är det Linda som är den starkare i förhållandet, medan Valentin blir alltmer osäker på sig själv.

Enkelt uttryckt kan man säga att Valentin styrs av plikten, medan Linda styrs av hjärtat; han predikar orderlydnad medan hon demonstrerar empati och lyhördhet. Att dessa egenskaper traditionellt kan förknippas med en manlig och en kvinnlig sfär är naturligtvis inte ointressant i sammanhanget.

Linda representerar kvinnorollen och moderskapet, intuitionen och banden till naturen. Valentin representerar naturens maskulina motpol, teknologin, som riktar sina fåfänga vapen mot naturen i ett på förhand dömt försök att kontrollera den. Men samtidigt representerar han också en något modernare, mindre testosteronstinn manstyp, ofta sökande och osäker på sig själv och sin mansroll.

Valentin framställs gärna som lite byråkratiskt fyrkantig och osjälvständig i sin plikttrohet, ett viljelöst redskap för Galaxitys byråkrater, samtidigt som han gärna blir lite löjlig i sina försök att bevara sin maskulina värdighet. Linda pikar honom dessutom gärna för att vara svag å huvudets vägnar. Värst drabbas han i »Den falska världen«, där han reduceras till en klonprototyp, vars kloner används som kanonmat. Samtidigt är det som läsare omöjligt att inte känna sympati för honom, eftersom han innerst inne alltid vill väl.

Om Valentin inte riktigt förmår fylla ut hjältekostymen, så framstår Linda alltmer som seriens egentliga huvudperson. Valentin förblir en traditionell actionhjälte, om än med dåligt självförtroende och gryende tvivel på uppdragens moraliska innehåll. Men det är Linda som aktivt ifrågasätter det rättfärdiga i deras agerande och som tvingar fram alternativa lösningar. Hon är självständig, reflekterande och handlingskraftig; en problemlösare med fantasi, förnuft och känsla, vars lösningar på problemen inte alltid går helt i linje med byråkraternas önskemål. Det gör henne till en modern seriekvinna i långt högre grad än Barbarella var det.

STÄNDIGA DISKUSSIONER

Linda och Valentin-albumen växer fram i ett intimt samarbete mellan Christin och Mézières. Det är

Manligt mot kvinnligt – byråkrati och teknologi mot empati. Till »Linda och Valentins« kvalitéer hör seriens uttalat humanistiska och relativistiska budskap.

inte så att Christin levererar ett färdigt manus som Mézières sedan tecknar upp. I stället tar det slutgiltiga manuset långsamt form under ständiga diskussioner.

Inledningsvis följde serien den traditionella europeiska mallen med många rutor per sida och någorlunda strikt fyrstrippslayout. Mézières tillhörde visserligen den nya vågen av franska serieskapare på sextiotalet, men han hade vuxit upp med och påverkats av den äldre fransk-belgiska skolan med rötter i »Tintin« och »Spirou«. Efter hand minskade emellertid antalet rutor per sida, samtidigt som layouten blev friare och bildstorleken mera varierad.

Mézières främsta styrka är dock visualiseringen av de många utomjordiska livsformerna och kulturerna som Linda och Valentin möter under sina uppdrag. Han lägger ner oerhört mycket arbete på att formge utomjordisk arkitektur, teknologi, flora och fauna i serien, och åtnjuter med rätta stor respekt för sina insatser. Hans fantasifulla rymdvarelser, rymdfarkoster och utomjordiska världar har plankats både av andra serieskapare och av filmskapare som George Lucas (»Star Wars«). I det sammanhanget kan förresten nämnas, att Mézières faktiskt arbetat för filmindustrin själv. Han anlitades av regissören Luc Besson för att göra bakgrunder och design till filmen »Det femte elementet« (»Le 5e élément«, 1997).

Jean-Claude Mézières har kanske blivit mest känd för sina fantasifulla (och ofta plagierade) utomjordningar.

MÅLADE IN SIG I ETT HÖRN

»Linda och Valentins« klassiska period varade i stort sett sjuttiotalet ut. Därefter började upphovsmännen tona ner det politiska innehållet i serien, och därmed också dess karaktär av politisk saga. Samhällsklimatet hade förändrats. Den vänstervåg som starkt bidragit till att forma »Linda och Valentin« hade vid det här laget ebbat ut. I Frankrike tog socialisterna makten i början på åttiotalet, och visade sig snabbt lika oförmögna som den borgerliga falangen att finna konstruktiva och varaktiga lösningar på samhällsproblemen. I det nya politiska klimatet var Christin och Mézières helt enkelt tvungna att modifiera seriens koncept.

Till råga på allt hade de dessutom målat in sig i ett hörn. I »Det stigande vattnets stad« (1967) hade de slagit fast att jorden skulle gå under år 1986. Nu närmade sig ödesåret med stormsteg, utan att jordens undergång för den skull tedde sig mer överhängande än vanligt. För Christin och Mézières återstod därför inget annat än att modifiera konceptet.

Så skedde i de båda episoderna »Spöket på Inverloch« och »Hypsis blixtar«, där Galaxity till följd av en tidsparadox utplånades innan det ens hunnit grundas. Därmed stod Linda och Valentin utan arbetsgivare. Från att ha varit rymdtidsagenter för Galaxity blev de nu kringresande rymdvagabonder i stället. En annan konsekvens av förändringarna var att seriens senare episoder allt oftare utspelats på jorden i nutid. Detta har Christin kommenterat så här: »Efterhand blev Star Wars-genren gammaldags. Så vi sa till varandra: ›Låt oss återvända till jorden!‹ Vi ville göra något som var lika visuellt som de tidigare albumen men samtidigt mera jordnära.«

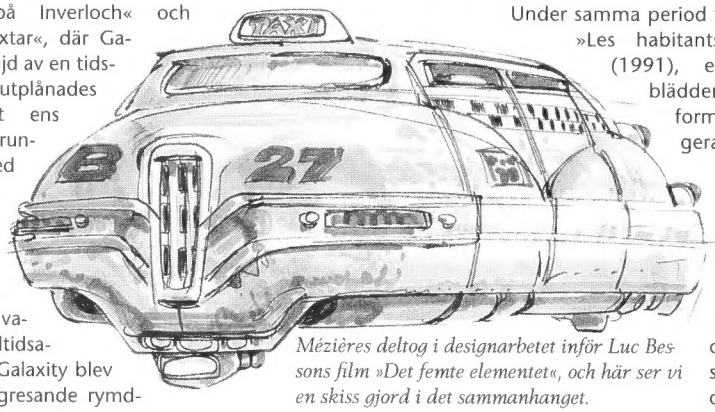

Mézières deltog i designarbetet inför Luc Bessons film »Det femte elementet«, och här ser vi en skiss gjord i det sammanhanget.

TIDEN GÅR

Under åttiotalet fortsatte arbetet med »Linda och Valentin« i jämn takt, samtidigt som upphovsmännen också ägnade sig åt annat. I början av årtiondet lade de en hel del tid på förarbetet till en tänkt animerad version av serien (som såvitt jag vet aldrig fullbordades), 1987 samarbetade paret på »Lady Polaris« (en pseudodokumentär »bilderbok för vuxna« som faktiskt finns utgiven på danska), och i slutet av årtiondet gjorde de en insats för de fransk-belgiska seriernas överlevnad. Det sistnämnda projektet hade sin bakgrund i serietidningsdöden i Frankrike och Belgien, vilken vid den här tiden blivit så epidemisk att allt fler serier producerades direkt för albumutgivning. Detta gjorde det allt svårare för nya talanger att slå sig in i branschen. Albumutgivning är dyrt och förlagen föredrog försiktigtvis att satsa på säkra kort.

Christin och Mézières inledde därför ett samarbete med förlaget Les Humanoïdes Associés för att hjälpa fram nya talanger. De skapade albumserien »Canal Choc«, som handlar om journalisterna och teknikerna på en TV-station. Christin skrev manus, medan Mézières fungerade som mentor och konstnärlig rådgivare för några unga tecknare som den här vägen skulle slussas in i branschen. Projektet blev dock aldrig någon framgång, och lades ner efter ett par album.

Under samma period tillkom även »Les habitants du ciel« (1991), en charmig bläddebok som i form av en fingerad »kosmisk atlas« berättar mer om de många utomjordiska varelser och civilisationer som Christin och Mézières genom åren skapat i »Linda och Valentin«. Denna (som även utgavs på danska) följdes några år senare (1995) av »Les Extras de Mézières«, den första av två skissboksvolymer fyllda av fristående teckningar och skisser signerade Mézières, många av dem givetvis med anknytning till »Linda och Valentin«.

Annars får det väl med tiden sägas ha blivit allt mera tyst kring både »Linda och Valentin« och upphovsmännen, åtminstone på våra

Att det är Linda och inte Valentin som fattar det avgörande beslutet som utplånar Galaxity ur sinnevärlden ligger helt i linje med den utveckling som parets förhållande genomgått.

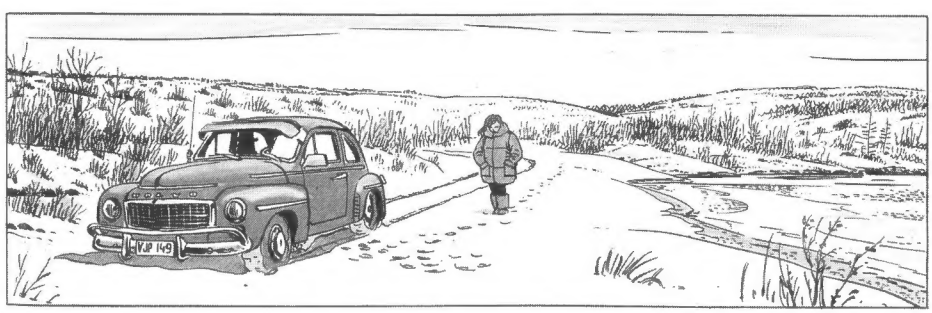

Under 1980-talet ersattes rymdens oändliga vidder ofta med jordiska vyer i serien, och rymdfarkosterna – som här – med en gammal risig Volvo PV.

Linda & Valentin-index

[illegible]

»Canal Choc« var Christins och Mézières försök att försöka säkra återväxten av nya franska serieskapare. Tyvärr slutade försöket i ett såväl konstnärligt som kommersiellt misslyckande.

TILLBAKA

Men så sent som i år återintroducerades »Linda och Valentin« både på den svenska och den norska seriemarknaden. Det är tidningen *Fantomen/Fantomet* som i sitt sökande efter bra, nya biserier fastnat för denna europeiska klassiker. Hittills har två albumepisoder hunnit publicerats, »Skuggornas ambassadör« och »Vårdagjämningens hjältar«, och läsarmottagandet har varit så pass välvilligt att redaktionen nu beslutat att serien kommer att fortsätta i tidningen åtminstone ytterligare ett år. Materialet har av kontraktskäl nyöversatts, och »Skuggornas ambassadör« är således identisk med volym nummer 4 i albumutgåvan, »Den försvunne ambassadören«. Till att börja med kommer man att koncentrera sig på de klassiska episoderna, men det är inte omöjligt att vi så småningom även kommer att få se de på svenska opublicerade episoderna i tidningen. ◄

► *Claes Reimerthi är serieförfattare och seriekribent. Just nu arbetar han bland annat på en bok om den amerikanske undergroundtecknaren Jack Jackson.*
► *Tidigare B&B-inslag om »Linda och Valentin« hittar du i Thud 33 (1976), B&B 5/81 och 3/92, samt i Tegn nr. 1/88.*
► *Kompletterande inskott Peter Nilsson.*

breddgrader, även om serien fortfarande produceras. Det artonde albumet utgavs i hemlandet så sent som 2001, och kan även det av en icke franskspråkig läsare köpas på danska. I Sverige tog dock utgivningen slut redan efter sexton album (sista volymen blev 1996 års »Hotet mot ultralum«), mycket beroende på att den svenska utgivaren, Alvglans förlag, härom året bytte ägare och i den vevan upphörde med all albumutgivning.

Nu är det – åtminstone i mina ögon – inte så mycket den svenska albumpubliken går miste om. De senaste albumen trollbinder inte på samma sätt som de tidigare, och Christin och Mézières har – av bekvämlighetsskäl? – i allt högre utsträckning börjat återanvända tidigare bifigurer i stället för att skapa nya. I det senaste albumet gör man också ett nytt försök att bringa ordning i de tidsparadoxer som trettiofem års tidsresande orsakat i serien. Det känns med andra ord som om upphovsmännen numera mest polerar på sitt eget äreminne. Fullständigt i onödan, kan tilläggas.

I de senaste albumen har Christin och Mézières i allt högre utsträckning börjat återanvända bifigurer från tidigare episoder, som här Gud, Jesus och den helige ande.

Verkligheten i

– En intervju med Linda och Va

av **GÖRAN RIBE** och **GÖRAN SEMB**

Fransmannen Pierre Christin är för oss mest känd som författaren bakom »Linda & Valentin«, men han har också skrivit en mängd andra serier – däribland både ett antal vuxenalbum tecknade av serieskapare som Enki Bilal och Annie Goetzinger, och (framför allt på senare år) en del mer experimentella verk. B&B presenterar här en intervju med denne välformulerade veteran, gjord när han besökte science fiction-kongressen Fantastika 2001 i Stockholm förra året.

Pierre Christin är född den 27 juli 1938 i Saint-Mandé nära Paris, och arbetade från början inte alls med serier. I grunden har han istället litteraturstudier vid Sorbonne-universitetet i Paris, vilka med tiden förde honom till USA och en lärartjänst i franska vid universitetet i Salt Lake City. Där återknöt han mer eller mindre av en slump kontakten med barndomsvännen Jean-Claude Mézières, som för tillfället luffade runt i USA, men som annars gått och blivit tecknare med serieambitioner sedan de senast sågs.

De två insåg att de hade en del gemensamt, och började (sedan Mézières beslutat tillbringa vintern i Salt Lake City) att samarbeta. Ett av deras gemensamma projekt var en kort serie som Christin skrev och Mézières tecknade. En annan gemensam barndomsvän, den redan etablerade Blueberrytecknaren Jean Giraud, hjälpte dem att få den såld till serietidningen *Pilote* hemma i Frankrike.

BÖRJADE SOM LINUS

Serien – som fick titeln »Le rhum de punch« – publicerades 1966, och blev inledningen till det samarbete som redan ett år senare skulle resultera i första avsnittet av »Linda & Valentin«. Först återvände dock både Christin och Mézières till Frankrike, och Christin skrev ytterligare några seriemanus för olika tecknare. Vid den här tiden var han emellertid inte så säker på om serieförfattandet var riktigt bra för universitetskarriären, och under sina första år i branschen signerade han därför serierna med pseudonymen Linus.

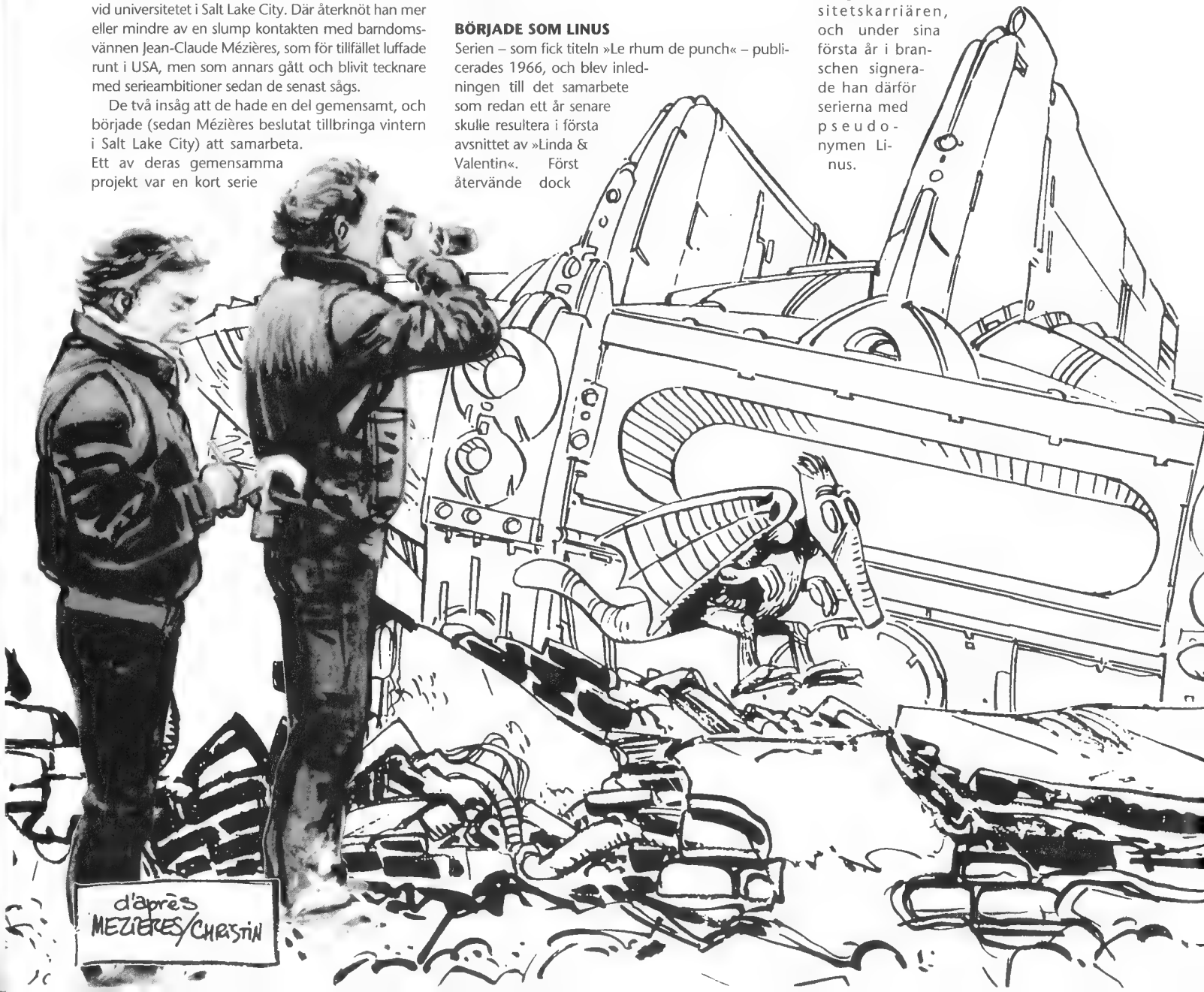

science fiction

entin-författaren Pierre Christin

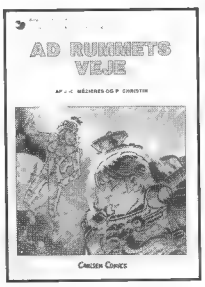

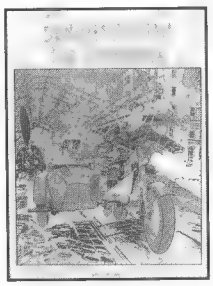
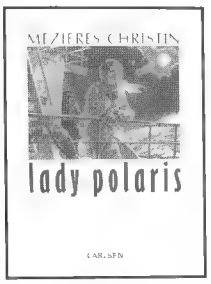

Pierre Christin må ha en ständigt närvarande politisk underton i alla sina serier, han har ändå arbetat med en mängd olika slags material genom åren. Här ett litet urval.

Denne »Linus« skrev som sagt tidigt för flera olika tecknare (inklusive Giraud och veteranen Jijé), men det var samarbetet med Mézières som kom att bli det mest betydelsefulla. Paret gjorde nämligen ytterligare några kortare berättelser för *Pilote*, varefter tidningens dåvarande redaktör René Goscinny (hos oss mest känd som författaren bakom »Asterix«, »Lucky Luke« med flera) föreslog att de två skulle satsa på en längre fortsättningsserie. Det var det förslaget som sent 1967 mynnade ut i första avsnittet av »Linda & Valentin« – en serie som därefter kommit att följa dem båda under hela karriären.

Och karriären tog snabbt fart, samtidigt som Christin etablerade det tonläge – äventyrsberättelser med en klart markerad politisk underton – som kommit att följa honom genom åren. Trots en allt stridare ström manusarbeten för seriebranschen (och en ökad prestige som gjorde att han efter några år övergav pseudonymen till förmån för sitt riktiga namn) släppte han dock inte sin akademiska karriär. Han har hela tiden fortsatt undervisa – huvudsakligen i journalistik, ett ämne i vilket han med tiden fick en professur vid universitetet i Bordeaux – under åren som gått, men samtidigt alltså också skrivit ett stort antal serier.

I Skandinavien har vi bara sett en del av dessa, men bland de tidigaste kan i alla fall noteras efter katastrofen-serien »Jason Muller« (hos oss en gång publicerad i serietidningen Champion), vilken tecknades av Claude Auclair 1970 och fungerade som ett slags förelöpare till dennes egen »Simon«.

VUXENALBUM

Mer kända för dagens publik är Christins ofta politiskt laddade vuxenserier i samarbete med tecknare som Enki Bilal och Annie Goetzinger. Hans första manus till Bilal skrevs i mitten av sjuttiotalet, och samarbetet introducerades på svenska med »Staden som inte fanns« 1978, varefter ytterligare ett antal album – i flera fall mycket tidstypiska politiska draman – har följt genom åren. Samarbetet med Goetzinger inleddes 1980 med »Flickan från hederslegionen« (på svenska redan 1981), och har även det fortsatt med en rad andra album, av vilka de flesta dock bara

Claude Mézières och Pierre Christin (tecknade av den förre från albumet »Lady Polaris«), spejar ut över en skiss till en väggmålning – vars slutversion numera pryder en vägg i festivalstaden Angoulême.

Introduktion till en intervju

– Göran Semb om sitt förhållande till »Linda och Valentin«

Jag har ett en smula kluvet förhållande till Pierre Christins och Jean-Claude Mezieres »Linda och Valentin«. Å ena sidan blev jag överförtjust när den hade svensk premiär, svältfödd som jag då var på science fiction-serier (ja, på serier över huvud taget – jag läste visserligen stora mängder serier då, men kunde gott ha läst mer om jag haft tillgång till det; skillnaden mot min situation idag är slående, och frågan är om inte dygnet har fått färre timmar de senaste åren).

Dessutom var de samhällstillvända, vilket jag såsom politiskt intresserad uppskattade. Å andra sidan var teckningsstilen mindre realistisk och actionorienterad än i de superhjälteserier jag slukade med så stor aptit. Dialogen uppvisade dessutom en irriterande naturalism, i så måtto att det var många halva repliker och seriefigurer som till synes pratade i munnen på, eller åtminstone inte riktigt med, varandra; det blev helt enkelt bitvis litet svårläst. Jag vågar dock inte uttala mig om huruvida hela ansvaret ligger på Christins dialog, eller om översättningen bidragit.

Men jag läste. Och läste om. (Jag hade mer tid och färre hyllmeter på den tiden.) »Stjärnlös värld« var en kanske litet väl präktig skildring av könskriget, men jag hade svårare för »Kampen om Teknorog« – det var helt enkelt ett för uppenbart inlägg i debatten om ursprungsbefolkningar, med alldeles för litet annat som talade för den. I det albumet var Linda för fnittrig och oansvarig, och Valentin en trist, regelstyrd torrboll. I »Härskarens fåglar« var Mezieres teckningar bättre än någonsin, starka, mättade, och suggestiva, men texten var alldeles för lik den billiga pseudo-marxistiska retorik jag som barn av sjuttiotalet redan var utless på. »Ambassadören som försvann« var litet av albumseriens »Castafiores juveler«, konflikten var inte vad man väntade sig, men

Triptyk från »Härskarens fåglar«. Dialogen är typisk tidig Christin – talspråksmässig och med Linda gnällande på Valentin.

Valentin försöker övertyga de lurade massorna i »Härskarens fåglar«. Valentin blev gradvis allt mer patetisk under sjuttiotalet, tills Christin och Mézières fick nog och ryckte upp honom i »Den falska världen«.

alla de utomjordiska varelser och miljöer som passerade revy var fascinerande; jag återkom gång på gång till det albumet.

Och någonstans där landar min fascination för serien. Den lyckas med det i science fiction-sammanhang så åtråvärda målet att väcka och bibehålla en känsla av förundran inför det fantastiska – *sense of wonder*, som kännarna kallar det. (Nej, jag är själv ingen kännare, men jag lånar gärna deras uttryck för att ge det intrycket.) Christins och Mezieres skapande fantasier är det inget fel på.

Det finns en sak till, utan vilken knappast ens seriens sense of wonder skulle räcka för att få mig som läsare att återkomma till dem gång på gång: Linda och Valentin är starka figurer som engagerar läsaren och är lätta att tycka om.

Dessutom serveras man ju då och då starka historier som »De tusen planeternas rike«, en spännande historia med en tät intrig, som lämnar läsaren i ovisshet ända till den lika överraskande som explosiva upplösningen. Den följdes av det lika starka albumet »Den falska världen« som innehöll ett antal spännande uppdrag för Valentin, som alla slutade med att han dog. Och medan man som läsare grunnade på vad det egentligen var som pågick fick man gradvis allt mer av den spektakulära intrigen avslöjad för sig. Albumet lyckades också komma med ett litet ideologiskt ställningstagande utan att köra ner det i halsen på läsaren. Detta var något som paret Christin och Mézières gjorde ännu bättre i seriens kanske roligaste album, »Vårdagjämningens hjältar«. Fyra hjältar från fyra olika världar, representerande fyra helt olika ideologiska system, samlas på planeten Simlane för att överleva olika prövningar. Segraren får sedan befrukta planetgudinnan och säkerställa planetbefolkningens fortlevande. De ideologier som satiriseras är fascism, kommunism och vad som närmast kan betraktas som »extremistisk miljöpartism«, och samtidigt får superhjälteseriernas estetik sig en rejäl släng av sleven.

Det här albumet är för mig seriens höjdpunkt (hittills, skall kanske sägas). Det har action, humor, och en kanske inte riktigt subtil, men dock inte predikande politisk ton. »Elementarvarelserna« når inte samma koncentration. »Spöket på Inverloch« och »Hypsis blixtar« har en intressant tidsparadox, men berättas för spretigt och långsamt, och skäms av den onödigt barnsliga hädiskheten när man på slutet introducerar den heliga treenigheten. Det senaste albumet på svenska, »Hotet från ultralum«, har humor men känns en smula tunt i övrigt.

Något av detta tog jag, en smula fräckt, upp i den intervju med Pierre Christin som står att läsa här bredvid. (Serieteket och Kristiina Kohlemainen hade med benäget bistånd av Franska institutet lyckats få honom som hedersgäst vid Fantastika 2001, som hölls i Kulturhusets lokaler.) Oerhört artig och trevlig som han är tog han inte illa upp, utan diskuterade saken på ett genomtänkt sätt. Om intervjun i övrigt skall sägas att jag, för att ge igen en smula för det talspråksaktiga i Christins dialoger, valt att försöka bibehålla det talspråksaktiga i intervjuöversättningen. Tycker läsaren att språket understundom känns en smula märkligt är det alltså inte redaktörernas fel utan mitt; jag har bett dem att inte rätta till för mycket av språket. Jag har även behållit frågor som missuppfattats, eller som inte lett den väg jag hoppades när jag ställde dem. Christin var inte helt lätt att intervjua på det sätt jag brukar göra; det var svårt att leda in honom på några kortare stickspår för att sedan återgå till huvudämnet – han är för intelligent och målmedveten för det. Men han svarade vänligt och villigt på våra frågor (Göran Ribe var vänlig nog att assistera mig med intervjuandet, vilket definitivt höjde kvaliteten på detsamma – vid respektive fråga har markerats vem som ställde den, trots att det på ett generande sätt tydliggör hur mycket bättre frågor han ställde), och hade flera kloka saker att säga.

Det skulle glädja mig om mina, Christins eller Ribes åsikter väckte en smula åsikter bland läsarna. *B&B* har en insändarsida, och Seriefrämjandet har en e-postlista för seriediskussioner. Det vore roligt om de blev utnyttjade i högre grad för att diskutera fler av *Bubblans* artiklar, tycker jag.

GÖRAN SEMB

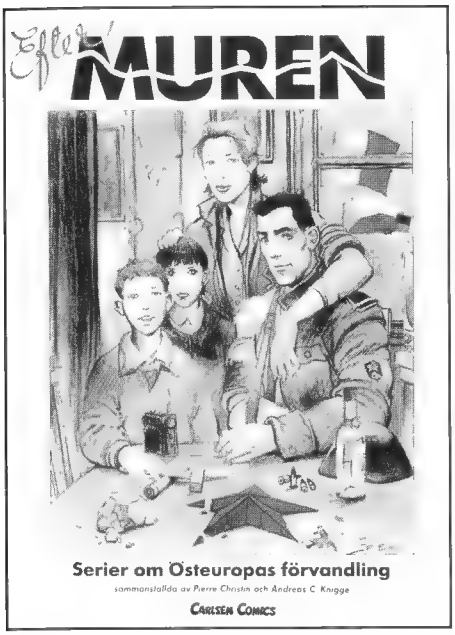

Christin var tillsammans med tysken Andreas Knigge redaktör för den internationella samproduktionen »Efter muren«. Det var också han som skrev förordet till antologin (som alltså var en kommentar i serieform till Berlinmurens fall).

»Det stigande vattnets stad« är klassisk science fiction och kombinerar efter katastrofen-genren med en tidsparadox – som tog flera årtionden att visa sig.

nått Skandinavien genom den danska utgåvan. Noteras kan att Bilal-albumen även kommit i påkostade (men hyfsat billiga) amerikanska utgåvor från förlaget Humanoids Publishing på senare tid.

Bland övriga tecknare ur samma generation som vid åtminstone något tillfälle arbetat efter Christins manus finns Tardi, Boucq och Ceppi, men listan över hans samarbetspartners omfattar också ett stort antal för oss mer eller mindre okända namn. Noteras kan att han utöver traditionella serialbum under sjuttiotalet också började göra försök med en blandform kallad »romans graphiques« – ett slags rikt illustrerade bilderböcker för vuxna läsare. Ett exempel som finns översatt till danska är »Lady Polaris« med teckningar av Mézières.

Det troligen sista av hans stora projekt (bortom »Linda & Valentin«, då) som nådde oss i svensk översättning är 1990 års antologi »Efter muren«, där Christin tillsammans med tysken Andreas Knigge fungerade som redaktör, och där ett antal tecknare han arbetat med genom åren – Bilal, Goetzinger, Tardi, Boucq samt givetvis Mézières – fanns representerade med kommentarer i serieform till Berlinmurens fall.

NYA TALANGER

Åren kring 1990 drog Christin tillsammans med Mézières också igång »Canal Choc«, ett nytt albumprojekt tänkt som ett sätt att möta den franskspråkiga serietidningens kraftiga tillbakagång vid den här tiden. Marknaden gick allt mer över till en situation där välkända och etablerade serieskapare fick sina verk utgivna direkt i album i stället för att som tidigare få dem förpublicerade i serietidningar först. Samtidigt lades tidningarna en efter en ner, vilket i förlängningen innebar ett stort problem.

Om inga serietidningar finns blir det nämligen svårt för nya talanger att pröva sina vingar på kortare serier, och därmed också svårt för samma nya talanger att göra sig så pass mycket av ett namn att även de kan bli aktuella för albumpublicering. »Canal Choc« var en fyra album lång deckare i TV-miljö, och tänkt att kunna sälja på Christins och Mézières goda namn, samtidigt som den i tecknarrollerna presenterade unga, dittills opublicerade serieskaparе som Aymond, Labiano och Chapelle (Mézières roll var att leda arbetet, inte att teckna själv). Noteras kan att just Philippe Aymond senare också har tecknat flera fristående album till manus av Christin.

Under det tidiga nittiotalet arbetade Christin sedan på några olika Linda & Valentin-anknutna projekt (däribland en charmig »rymdatlas« som behandlade seriens många utomjordingar, och en animerad TV-serie), för att under senare delen av årtiondet satsa på en serie böcker under titeln »Les correspondences de Pierre Christin« – verk där han tillsammans med olika tecknare experimenterar med formen, men samtidigt ämnesmässigt anknyter mer till verkligheten. Samtidigt har han givetvis fortsatt producera både seriealbum av mer normal typ och annat (hans produktion omfattar även några romaner och något lite filmanknutet skrivande).

Men mer om detta i den intervju som följer nedan, gjord i samband med Christins framträdande vid Fantastika 2001 på Kulturhuset i Stockholm.

ARBETA FORT

Göran Semb: Varför serier?

– Jag ville berätta, och jag upptäckte att serierna var ett underbart sätt att berätta historier, och att seriekretsarna var betydligt mindre borgerliga än de litterära kretsarna. *[René]* Goscinny var jude och hade först bott i Argentina och sedan ... Jag kan inte säga »bott« i New York, utan snarare svultit ... Men vi var i alla fall ganska otypiska fransmän. Och vi trivdes tillsammans, för vi delade upplevel-

Christin (till höger) intervjuas av Göran Semb (till vänster) och Göran Kibe (i mitten). Foto: Ola Hammarlund.

ser som skilde sig från merparten av den dåtida franska ungdomens.

Utan att jag ens insåg det själv började jag jobba på veckobasis, mycket ofta med tecknare som jag inte kände, för det måste göras fort. Jag arbetade med aktuella händelser, inom politiken eller på det sociala området – det var ett slags journalistik i serieform. Jag brukade lämna manus på fredagen, tecknaren arbetade med det över helgen och lämnade in resultatet på måndagen. Så allting gick väldigt fort; det var här jag verkligen lärde mig att arbeta snabbt och effektivt.

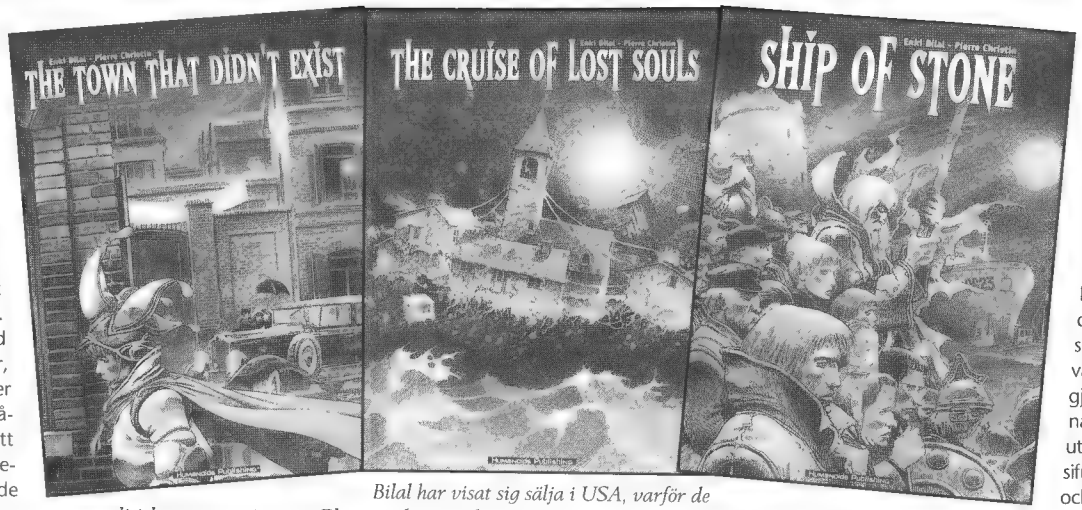

Bilal har visat sig sälja i USA, varför de politiska vuxenserier som Christin skrev åt denne på sjuttiotalet nyligen utkommit i amerikanska albumutgåvor. Översättningen är acceptabel och det tekniska utförandet utmärkt, så det här är ett alldeles utmärkt alternativ om man som icke franskspråkig vill köpa det här materialet.

GS: Litet grand som journalistik på en vanlig dagstidning.

– Ja. Men jag var inte riktigt nöjd med det jag gjorde, för jag hade en dröm om att skriva längre historier. Så jag sade till Jean-Claude och Goscinny: »Det är märkligt. Vi älskar alla science fiction, och det finns riktigt bra franska SF-författare, men det finns ingen SF-serie. Så vore det okej om jag försökte skapa en ny SF-serie?«

Och då tänkte jag mig mera en enstaka historia – hade någon sagt att jag fortfarande skulle arbeta med samma serie trettiofem år senare, skulle jag ha blivit mycket förvånad!

Då skapade vi den första Linda och Valentin-historien, som blev mycket populär. Vi fick många läsarbrev – på den här tiden skrev man fortfarande brev till tidningar av olika slag – som tyckte att serien var toppen. Vi tyckte själva att den var långt ifrån toppen; hantverket var klumpigt, vi var fortfarande nybörjare, så den var inte särskilt bra. Men väldigt snart sade Goscinny: »Okej, fortsätt med den – ni har inget val!«

Så vi började arbeta mer metodiskt på serien, men vi visste inte då att den skulle publiceras i albumform. I grunden arbetade vi fortfarande för tidningspublicering. Litet senare kom maj 1968, vilket var en mycket hektisk period i Frankrikes historia. Jag började också samarbeta med flera nya tecknare, som Jacques Tardi och, litet senare, Enki Bilal.

SCIENCE FICTION

GS: Det känns som om du alltid skriver om nutiden, även när du skriver science fiction. Det handlar inte så mycket om att utforska en framtida värld som att ta något som finns i vår samtida värld, och utforska det i ett annat sammanhang, ett sammanhang där det framstår tydligare.

– Science fiction ... Jag tror att det fortfarande stämmer, men på den tiden var det verkligen sant. SF var ett bra sätt att hantera det som hände, för det var en väldigt orolig tid – det kalla kriget, atombomben; det var en väldigt påtaglig fara. Samtidigt hade vi också begynnelsen av en ekologisk rörelse. Den var inte färdigutvecklad, men vi började förstå att vi gjorde fruktansvärda saker med vår planet. Och allt detta kan användas inom SF.

SF är ett sätt att ta ett normalt, vardagligt problem och göra det större och mer aktuellt. Vi kan ta en liten sak och förvandla den till något som kan hjälpa oss att förstå något som skulle kunna hända.

Vänsterdebattörer i »Härskarens fåglar« – det kanske mest sjuttiotalistiska av Linda & Valentin-albumen. Den onde »Härskaren« förtrycker en hel planet och tvingar alla att arbeta för att förse honom med mat. Sedan får folket dela på smulorna från hans bord.

Samtidigt var den här perioden märklig även på så sätt att den var väldigt optimistisk: »människan kommer att gå på månen«. Det fanns den ljusa sidan och den mörka sidan, som var atombomben, att vår värld kunde drabbas av en kärnkatastrof. Och det visade sig att båda sakerna stämde – människan satte sin fot på månen, och vi hade Tjernobyl och mycket annat.

Jag gillade att arbeta med SF, för jag kunde ta upp samtida problem på ett sätt som inte bara var politiskt – för det gjorde jag som journalist, i mina artiklar – utan även mer fantasifullt. För fantasin, och fantasivärldarna, är också viktiga när man vill förklara vad som händer utan att predika, utan att ge läsarna ett »moraliskt budskap« på varannan sida.

GS: Samt att man kan ta upp dem en i taget. I verkligheten har man allt på en gång, det är svårt att isolera ett problem och ta itu med det.

– Ja. Och det stämmer att vi, i våra historier, tog upp problemen ett och ett. I »Kampen om Teknorog« tog vi upp ekologiska frågor, »De levande vapnen« handlar om nya sätt att föra krig. För om man inte kan använda atombomben blir man tvungen att använda andra medel att döda människor. Vi tog också upp frågan om makt, och där har du »Härskarens fåglar«, som ställde frågan hur vissa människor kunde ha så mycket makt. Och resten av mänskligheten accepterar det – »vad kan vi göra?«.

Det stämmer att alla våra album, även om de är roliga att läsa – för det är det meningen att de ska vara, tar upp olika problem. Det är också förklaringen till att »Linda och Valentin» alltid är sig lik, men också annorlunda från album till album, för problemen är olika. Och senare, i »Tåg till Cassiopeja« och »Tåg från Brooklyn« tar vi upp de så kallade multinationella företagen – vilket då var en ny företeelse. Tidigare hade vi bara franska företag, och plötsligt kom de från andra sidan Atlanten. Stora bolag tog över makten, och det var intressant att göra berättelser om det.

I berättelsen »Elementarvarelserna« varnade Christin och Mézières för de multinationella bolagen (och främst då de amerikanska). Ståndpunkten är klassiskt vänsterinriktad, men äventyrets blandning av intriger och action är tillräckligt stark för att det politiska inte ska ta överhanden.

»De tusen planeternas rike« var inte bara bra science fiction, den var också befriande fri från pekpinnar.

ENKLA SVAR?

GS: Nu riskerar jag att förolämpa dig ... Jag minns när de första albumen publicerades i Sverige; jag kan tänka mig att det var ungefär som för intelligenta barn i USA när »Star Trek« började sändas där – »Oboy! Det här är något för mig!« Här kom nu en SF-serie som var intelligent och som handlade om problem man kände igen från verkligheten. Så från början älskade jag dem. Men efter några album, och i takt med att jag blev äldre började jag tycka att de synvinklar som presenterades inte var så originella, att man nästan kunde känna »'68-vingslagen« i dem, och att de redan hade framförts i andra medier – till exempel indianernas situation, liksom den mer eller mindre marxistiska historiesynen i »Härskarens fåglar«.

Men så var det något som hände. I »De tusen planeternas rike« lämnade ni det. De enkla svaren lyste med sin frånvaro, det kom in en ny moralisk problematisering. Och »Linda och Valentin« blev rolig för mig igen. Ännu bättre blev det i »Vårdagjämningens hjältar«, som slutgiltigt bröt med den gamla attityden av »vi vet vad som är rätt«. Ni satiriserade inte bara ideologisk tvärsäkerhet, utan även amerikanska superhjältar – vilket jag för övrigt tyckte var oerhört roligt.

– En utmärkt analys. Nåväl:

Jag ville visa att serier kunde ta upp alla slags problem, liksom filmen och romanen. Det fanns ingen anledning till att serier inte skulle kunna diskutera viktiga problem – och du har alldeles rätt i att de hade tagits upp i andra media, i pressen, i böcker och så vidare. Och sedan kände jag, liksom Jean-Claude, att det fanns en risk för att ... Tja, vi ville helt enkelt inte hamna i en situation där vi gick omkring och predikade. Vi tyckte att okej, vi hade visat att vi kunde driva en åsikt och att serier kunde ta upp olika problem. Men vi fick samtidigt inte glömma att vi är berättare, att vi har många unga i vår publik och inte vill förlora dem. Och det innebar att vi fick lov att gå tillbaka till – kanske inte till ren underhållning, men vi fick inte gå för långt i den »seriösa« riktningen.

Du har rätt om »De tusen planeternas rike« och vår satir över superhjältarna; det var gjort med ett kritiskt öga, men det höll sig inom seriemediet. Vi tittade på vad andra serier gjorde och drev med dem – men på ett snällt sätt, eftersom vi faktiskt gillar dem.

ENA FÖRBANNADE LÖGNARE

GS: De var väldigt bra som superhjälteserier betraktat; jag visste inte att Jean-Claude kunde rita så bra superhjältar. De är väldigt bra, fulla av action och kraft.

– Tja, på ett sätt är de korkade åsnor, men på ett annat är de goda hjältar, och de återkommer i vårt senaste album. De kommer bara förbi för att hälsa; jag tror att läsare som du kommer att uppskatta det, och de som inte känner igen dem kommer inte att störas av det.

Men vi försöker alltid hitta en balans mellan »budskapet« och berättelsen. »Härskarens fåglar« är jag inte så förtjust i själv, den har litet för mycket av min militanta sida i sig. Men de här åren var väldigt problematiska i Frankrike. 68-rörelsen hade både vunnit och förlorat, och nu hade vi *[president Valéry]* Giscard d'Estaing, som var värre än *[president Charles]* de Gaulle på många sätt. De Gaulle var visserligen som han var, men han var också rak, och de som ersatte honom var ena förbannade lögnare, som låtsades göra en sak medan de i själva verket gjorde något annat. Jag var mycket missnöjd med hela situationen, och det märks i saker jag skrev vid den här tiden. Samtidigt var jag professor vid universitetet, och chef för en journalistutbildning – det är jag fortfarande – och jag såg hur de förstörde saker som jag verkligen trodde på ...

Nåja.

Sedan valdes *[François]* Mitterand till president, och han var den han var, men situationen var en annan, och man kunde inte fortsätta att skriva politiska saker på samma sätt som för en fem-tio år sedan. Kontexten var helt annorlunda. Och därför är »Linda och Valentin» både sig lik och olik – sammanhanget är annorlunda.

Men jag har förmodligen haft tur, i det att jag och Jean-Claude är mycket olika. Jag är mer politisk, och Jean-Claude är mer inriktad på fantasin

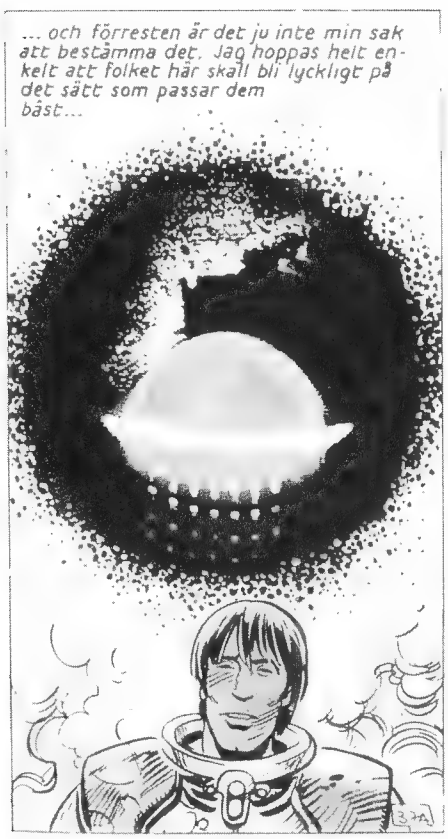

»Vårdagjämningens hjältar« är kanske Valentins höjdpunkt i serien. Här lägger han fram sina visioner för planeten Simlanes framtid.

2001 års nya album innehåller massor av återseenden med gamla bifigurer, från Sun Rae ur »Det stigande vattnets stad« till de tre superhjältarna ur »Vårdagjämningens hjältar«.

En bild fran albumet »La boite morte, le vengeur et son double«, av Christin och Bernard Puchulu.

och det fantastiska. Och eftersom vi är mycket goda vänner känner vi varandras svaga sidor. Ibland kommer jag med ett manus och så säger Jean-Claude, »Hmm, det är bra, men litet präktigt«. »Okej, okej, uppfattat; du får ett nytt i morgon.« Och ibland kan Jean-Claude, om han får hålla på själv med en historia, ta den i en riktning så att jag tycker att »Men meningen? Vart är vi på väg med det här?«, varpå han svarar: »Öhh... Bra fråga. Jag har ingen aning.« Så den relationen är en del av vad jag gillar med det här jobbet.

PRATAR OM SAKEN

GS: Hur mycket bidrar han till intrigerna?

– Varje gång vi börjar på ett nytt äventyr kommer det en lång period då vi inte verkar göra någonting. Vi spelar till exempel tennis med Bilal – det är någonting mycket trevligt som vi gör varje vecka, tecknarna mot författarna – och efter tennisen diskuterar vi. Det är en sak jag är tacksam för, att jag är god vän med tecknarna, för hos en del tecknare kan man hitta en smula avund. Men de här killarna är inte bara fantastiska tecknare, de är också fantastiska kamrater och mycket rättframma. Så vi diskuterar, och vi tar promenader i bergen och pratar. Jag är då den som har med en liten anteckningsbok, och när Jean-Claude säger att »vet du, det finns en scen jag skulle vilja rita. Jag önskar att vi kunde göra en historia som utspelar sig bland vidöppna ytor, med vidsträckta landskap ...«. Jean-Claude är väldigt förtjust i den gamla amerikanska Västern. Det är hans idealvärld. Jag gillar den, men den är inte min idealvärld. För honom är den fortfarande ren.

GS: Hans Lindahl, den svenske Fantomen-tecknaren, har samma syn på det, att Västerns landskap är det främsta som funnits.

– Okej. I alla fall så pratar vi. Och till slut säger jag: »Okej, nu har jag tänkt mig ett äventyr om det här ... Håller du med?« Sedan följer en fas när jag skriver. Jag skriver ett slags synopsis, en liten historia som inte är en serie än, men i alla fall en liten historia. Det kan vara så lite som fem sidor, eller upp till femton. Jean-Claude läser och kommenterar det: »Det här gillar jag, det här gillar jag men jag vet inte hur jag ska rita det.« Och säger tecknaren att han inte vet hur något ska ritas, då säger jag

Ett exempel på hur Mézières arbetar med skiss och den slutgiltiga, färglagda versionen.

naturligtvis »okej, glöm det, vi hittar ett annat sätt att berätta det på«, även om det är något jag själv skulle vilja ha med.

Och när den här fasen är avklarad börjar jag skriva på allvar. Resultatet blir ett detaljerat manus, sida för sida, ruta för ruta, replik för replik, precis som när man jobbar för film eller teater. Jean-Claude börjar sedan arbeta utifrån mitt manus.

Annie Goetzingers serier till Christins manus kom i två volymer på svenska (»Flickan från hederslegionen« och »På egna spår«), men den danska publiken har fått ytterligare några album, däribland »Den hvide sultaninde«.

Som ni säkert vet kan en manusförfattare ha flera tecknare han samarbetar med, eftersom man arbetar i olika takt. Det kan ta två-tre-fyra-fem månader att skriva ett manus, men för Jean-Claude kan det ta ett eller kanske två år att teckna ett album. Så medan han tecknar kan jag skriva något för Bilal, eller Annie Goetzinger, eller någon annan tecknare.

En del manusförfattare är en smula, låt oss kalla det »auktoritära«. Så arbetar inte jag. Jag skriver specifikt för tecknaren. Jag skriver inte på samma sätt för Jean-Claude som för Bilal, och jag skriver inte för Bilal på samma sätt som för Annie Goetzinger. Jag är litet som en skräddare, jag gör kostymer som ska passa perfekt – jag försöker i alla fall – för individen. Dessutom har varje tecknare sina små egenheter; de gillar att teckna det här, de gillar inte att teckna det där ... Annie Goetzinger gillar till exempel inte att teckna flygplan, bilar, tåg – det är manligt; hon gillar det inte. Så jag försöker undvika bilar och flygplan och dylikt.

Bilal gillar inte att teckna rena, moderna saker. Det ska vara förfallet, halvsnuskigt. Det vet jag, så det får jag ta hänsyn till. Jean-Claude gillar inte ... Tja, om vi tar Stockholm, så skulle han vilja teckna de äldre stadsdelarna. Om jag bad honom att rita det här *[Sergels torg och Kulturhuset]* skulle han inte bli glad – och det kan man ju förstå. *[Skratt från intervjuarna.]*

Han skulle titta på det och säga »snälla ...«. Så då säger jag att »jag vet, men det måste hända där«, »okej, okej, men bara en ruta i så fall – det är för fult, jag vet inte hur jag ska rita det«. Så vi diskuterar saken.

HANN IFATT FRAMTIDEN

Göran Ribe: Om man tittar på Inverloch- och Hypsis blixtar-albumen så innebar de en stor förändring för serien. Ni förstörde Galaxity och tog in den heliga treenigheten. Var det tänkt som ett slut på serien, eller ...?

– Nej. Vi råkade ut för något mycket märkligt, något som jag inte tror har inträffat inom litteraturen tidigare. I »Det stigande vattnets stad« förklarade vi att det skulle ske en stor katastrof år 1986. Den historien skrev vi på sjuttiotalet, och då visste vi inte att vi fortfarande skulle göra serien femton år senare. Åren gick, och någon gång 1982 eller 1983 sade jag till Jean-Claude att »vi har ett problem. Vi sade i ett av våra album att det kommer att ske en stor katastrof 1986. Nu verkar det inte särskilt troligt, och jorden kommer inte att täckas av vatten. Så vi måste göra någonting. Eftersom Valentin tillhör rymd-tid-tjänsten kan han ändra saker. Det får han inte, men han kan. Om han vill. Så låt oss spela det här grandiosa spelet, att historien kan skrivas om, att något som var menat att hända kan förhindras.« Och som du antagligen kommer ihåg har vi också de där typerna från Hypsis: »Okej, ni tänker förstöra vår planet, och vi tänker förhindra det på något sätt.«

Men sedan kommer den gamla paradoxen in: om jag dödar min farmor, hur kan jag då vara vid liv? Att resa genom tid och rymd kan orsaka paradoxer. I och med att man stoppar katastrofen eliminerar man också Galaxity, om än oavsiktligt, för den historietråden har eliminerats. Och alla de tidigare albumen byggde på den premissen. Men nu har Linda och Valentin förlorat sin planet, Galaxity, och de har förlorat den efter tjugotredje århundradet. De vet inte var den är, och de är ensamma. Allt de har kvar är sitt rymdskepp.

Och det skapar förstås sin egen paradox, för det blev en stor katastrof 1986: Tjernobyl. Så det vi hade sagt skulle hända hände faktiskt, om än inte på exakt samma sätt.

Sedan måste också Linda och Valentin hitta ett nytt skäl för att agera, de får inte uppdrag längre. Så i några album har de varit som ett par »ensamma cowboys«, de har jobbat för olika personer och försökt tjäna litet pengar. De är vilsna, och kan inte leva som de gjorde tidigare.

TVÅ SANNINGAR

– Men så kan det förstås inte fortsätta, så det senaste albumet *[franska nummer 18, »Par des temps incertains«, vilket utkom 2001 och därmed blev det andra nya album som inte översatts till svenska]* tar upp det problemet, och den heliga treenigheten kommer till jorden. Vi har också en demon, en diabolisk figur, för finns det en Gud finns det antagligen en negativ figur (vem som nu är den negativa figuren är en helt annan fråga). Omslaget är också en kopia av omslaget till »Det stigande vattnets stad«, en liten båt och Linda och Valentin, men den här gången är staden inte New York utan Paris.

Kanske finns det två olika förklaringar, ungefär som när man läser om forna tider och varför en civilisation försvann. Vissa säger att det var en naturkatastrof, andra att det var en meteorit, andra att »nej, de orsakade det själva, eftersom ...« och så vidare. Till och med i den verkliga historien finns det ibland förklaringar som motsäger varandra. Det är inte bara fakta, det handlar om förklaringsmodeller.

Så i det här albumet upptäcker Linda och Valentin att kanske det finns två sanningar, och att Galaxity har försvunnit någonstans, i ett svart hål, men den verkliga världen, vår värld, är också där. Och det innebär ett nytt uppdrag, att ta reda på vart jorden tagit vägen och varför, och vem som fick den att försvinna. Uppriktigt sagt har jag inte svaret själv just nu. När man arbetar så här länge på en serie så måste man, så måste Jean-Claude och jag, skapa nya utmaningar för våra huvudpersoner ... och för oss själva. För om man alltid vet vart man är på väg får man aldrig några överraskningar.

(Ifall jag skulle dö före Jean-Claude har jag ett litet manus undangömt

Den heliga treenigheten är det svagaste elementet i »Hypsis blixtar«. För den som inte ser det som ett egenvärde att häda känns skildringen av Gud, Jesus och Den Helige Ande som gangsterboss, hippie respektive enarmad bandit inte särskilt originell.

Gud och den nyinförde demonen (med hornen prydligt dolda under luggen) som Christin nämner i intervjun, spelar viktiga roller i senaste Linda & Valentin-albumet »Par des temps incertains«.

som kan bli den sista Linda och Valentin-historien. Han vet inte var det är, det vet bara mina barn, och bara jag vet vad det handlar om.)

Men det här senaste uppdraget, varför vi har en Jord här, och en annan, antagligen en annorlunda Jord, någon annanstans, det är vårt problem, och Valentins problem.

Och till det kommer att »Linda och Valentin« är – och det tog lång tid innan jag insåg det här – en mycket märklig serie i och med att den saknar början och slut. Den är vad som skulle kunna kallas en ukroni, för Linda och Valentin kan befinna sig på jorden i nutiden, men de möttes första gången år 1000 när hon var en enhörning. Och de levde också på 3600-talet. Så vad är nuet för dem? Nuet är när de är tillsammans i rymdskeppet, men det finns även andra »nu:n«. Och även om de levt under 27 århundraden är de bara litet äldre än när vi startade; de har antagligen bara levt tillsammans i tio år eller så. Så de har levt i tjugofem århundraden, eller tio år, eller ingen tid alls – för likt gamla seriefigurer åldras de inte. Tintin är Tintin, i alla sina historier.

MÅLAR MÄNNISKORS SJÄL

GS: Du berättade att du anpassade dina historier till olika tecknare, och själv reagerar jag olika på olika »team«. Jag har bara läst två av Goetzingers historier, men de är för långsamma för min smak. Bilal-historierna har inte heller så högt tempo, för du har väldigt mycket intrig som ska med, men jag gillar hans teckningsstil bättre, så det är lättare för mig att »stanna kvar i berättelsen«, så att säga. Det är mycket intrig i Linda och Valentin-historierna också, men de har ändå en hel del action – särskilt i teckningarna, även om det inte nödvändigtvis är det i intrigen. Det känns som om tempot är högre, delvis på grund av Jean-Claudes teckningsstil, delvis på grund av att han använder varierande perspektiv och vinklar, och, ja, figurer som är roliga att titta på, helt enkelt.

Enki Bilal arbetar i dag mindre som serietecknare och mer som målande konstnär. Bilden ur hans eget album som i engelsk upplaga fått titeln »The Dormant Beast«.

– Det är sant att Bilal arbetar mer och mer som en målare. Hans senaste historier består av målningar som han sätter samman efter att han är klar med dem. Hans senaste bok är fascinerande; hundratals målningar, inte rutor utan små målningar (och alla är inte så väldigt små). Sedan sitter han vid datorn och organiserar dem till seriesidor.

Han börjar från början och målar människors själ, vad som finns inom dem. Det gör att jag kan arbeta på ett helt annat sätt tillsammans med honom än jag gör med Jean-Claude, som mycket rik-

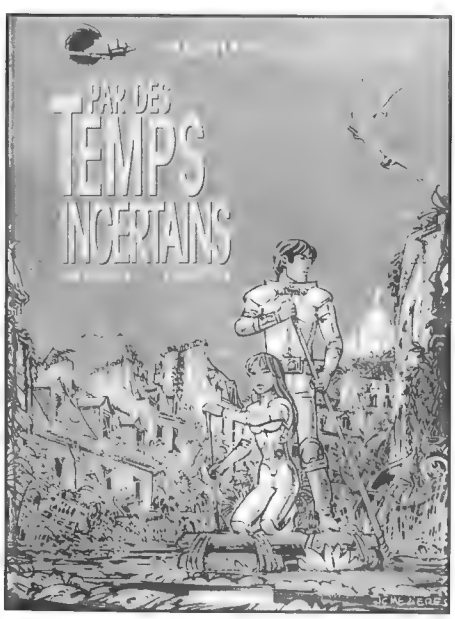

Omslagen till det första albumlånga Linda & Valentin-äventyret och det senaste albumet i serien anknyter till varandra, fast med skillnaden att det översvämmade New York från det gamla albumet nu bytts ut mot Paris.

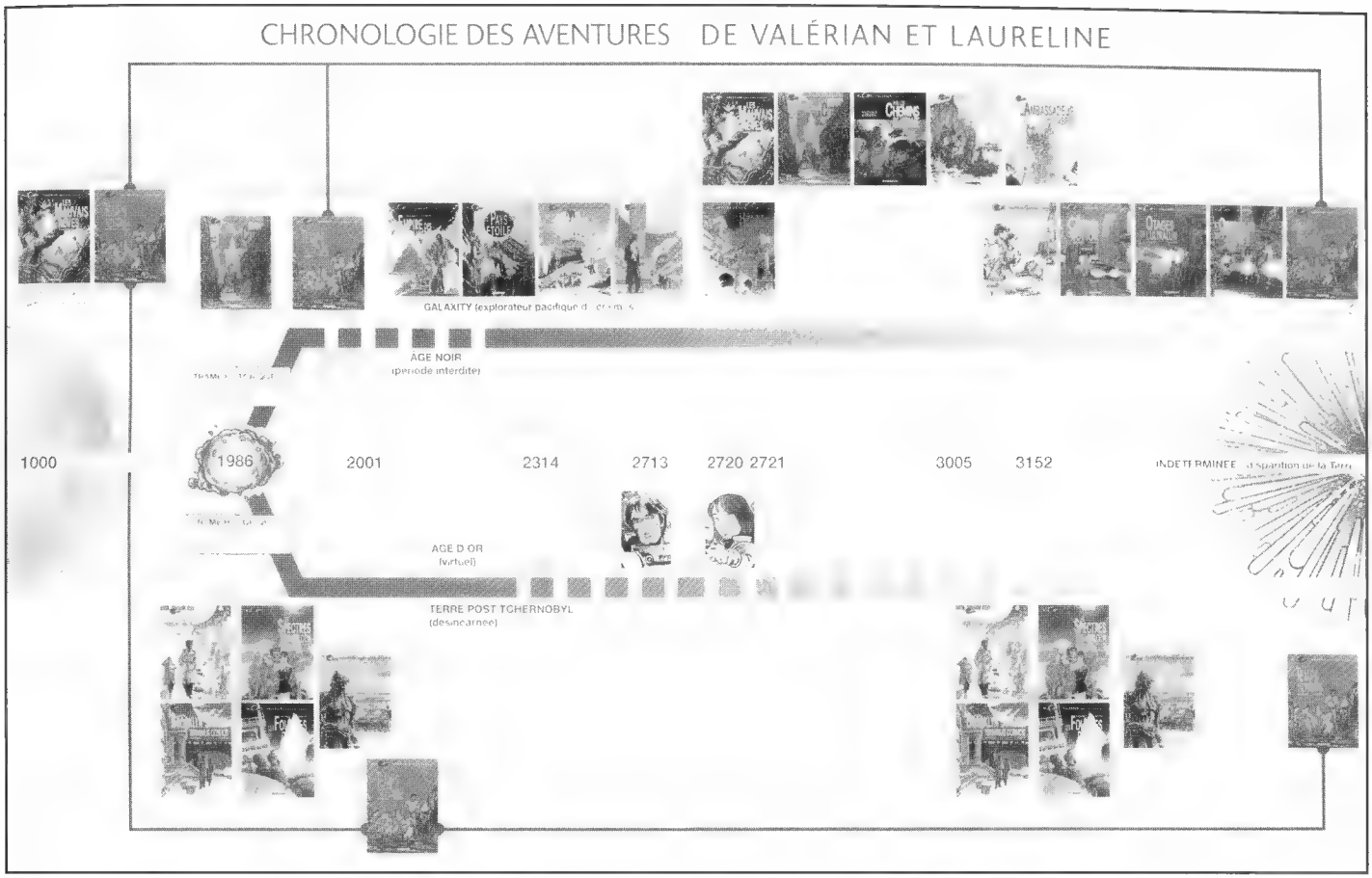

Trettiofem års tidsresande kan mycket väl bli lite rörigt, särskilt som Christin och Mézières för att få lite struktur på saker och ting nu börjat experimentera med parallella världar. Senaste Linda & Valentin-albumet inleds således med det här förklarande diagrammet.

Annie Goetzinger ogillar action, och när Christin skriver för henne koncentrerar han sig på människor och psykologi.

tigt är mer action-inriktad – det vill säga, vi förstår mer om människorna utifrån deras handlingar, snarare än av vad de säger eller tänker. Med Bilal måste man gå på djupet med personerna för att veta om de ljuger eller inte. Så därför skriver jag annorlunda för olika tecknare. Annie Goetzinger är förmodligen ännu längre ut på den skalan, för hon är inte så bra på action. Hon bryr sig inte om bilar och sådant, gillar inte att läsa action, gillar inte att rita action. Så för henne skriver jag historier som är ännu långsammare än de jag skriver för Bilal, för de handlar i grunden om psykologiska relationer mellan människor. Det är inte så mycket psykologi i »Linda och Valentin«, det är ett slags hemlig, inre psykologi med Bilal, och med Annie Goetzinger hamnar vi närmare romanförfattarens sätt att beskriva verkligheten.

JOURNALISTISK SIDA

GR: Jag har ett intryck av att under de första cirka femton åren av din författarkarriär – nu tänker jag huvudsakligen på vad du gjorde vid sidan av »Linda och Valentin» – fanns det ofta ett fantastiskt element i dina berättelser, ett element som gradvis verkar ha försvunnit. Det verkade som om din journalistiska sida tog över en smula; du började göra pseudo-dokumentära album ...

– Åh, en mycket god analys – ni behöver inte mina svar!

Jag tror att det var flera saker som hände. (Jag kan ha fel, men ...) Fantastisk litteratur och SF var underbart kreativa och livaktiga genrer under femtio- sextio- och sjuttiotalen. Av någon anledning – och återigen, jag kan ha fel – så hände något i slutet av sjuttiotalet och under åttiotalet, med den så kallade cyberpunk-genren. SF var fortfarande intressant, men de stora innovationerna var, om inte färdigutforskade (för det blir de aldrig), så i alla fall mer ordinära. Samtidigt kom det under den tiden i Frankrike allt fler fantasy- och SF-serier. När »Linda och Valentin« startade var den ensam, och sedan kom det nya tecknare, en del mycket skickliga, som arbetade med serier om det fantastiska. Vi hade va-

I albumet »Lady Polaris« skapade Christin och Mézières en mycket annorlunda, dokumentärartad berättelse om ett fartyg som förliste och om vad som hände med de överlevande. Formen var »bilderbok för vuxna« snarare än renodlat serialbum.

rit förtruppen, så att säga, och jag ville inte hamna i förtruppens eftertrupp: »De gör ett bra jobb inom genren; vad kan jag göra i stället?«

Det fanns en annan del av mitt arbete, den journalistiska, eller att använda journalistiska metoder för att undersöka olika företeelser, och jag tror att den blev viktigare nu. Jag har gjort något som kallas »Les correspondences de Pierre Christin« på sista tiden. De har inte blivit översatta, men de är ett slags reseskildringar – jag har till exempel besökt Tjernobyl. Här är det fantastiska elementet reducerat till praktiskt taget ingenting. Det realistiska har tagit över.

Det här har förmodligen också med min egen utveckling att göra: jag läste mycket SF när jag var ung, men numera läser jag praktiskt taget ingen SF alls. (Det händer oss alla.) Ibland läser jag någon nyutkommen bok, och jag kan gilla den, men jag har alltid en känsla av att Isaac Asimov eller van Vogt redan har gjort det ...

Så sakta men säkert har SF försvunnit ur min intressesfär. Mina första två romaner var science fiction, eller spekulativ fiktion, men mina senaste romaner är rent realistiska historier som utspelar sig i nutiden, i min hemstad Paris. Det är som om jag, efter att ha rest till stjärnorna, och ha utforskat många märkliga företeelser, nu vill koncentrera mig på saker som jag hittar utanför mitt fönster, saker som jag ser varje dag. Eller så håller jag helt enkelt på att bli gammal!

GR: Skulle du säga att du behåller din attityd från SF-historierna, den om att diskutera problem?

– Jag tror, att har man en gång varit SF-läsare, så glömmer man det aldrig. Man har alltid en känsla av att saker är som de är, men att de kunde ha varit annorlunda. Jag är till exempel en stor beundrare av Emmanuel Carrère, en fantastisk ung författare, som varit en stor SF-fan. Han skriver om mycket prosaiska ting; han skriver om verkliga kriminalfall, tagna från de franska nyhetsrubrikerna, men samtidigt är han ingen vanlig författare, för han har ett element av mystik i det han skriver. Han har till exempel skildrat en mycket, mycket märklig historia om en läkare – som inte var någon läkare; han låtsades vara det i tio år, och alla trodde på honom även om det var fullkomligt falskt. Till slut mördade han sin familj för att de inte skulle upptäcka lögnen. Vi kan redan historien, den stod att läsa i tidningarna. Efter att ha läst Carrères bok är den här mannen ett större mysterium än tidigare! Och det är ett kännetecken på en stor författare.

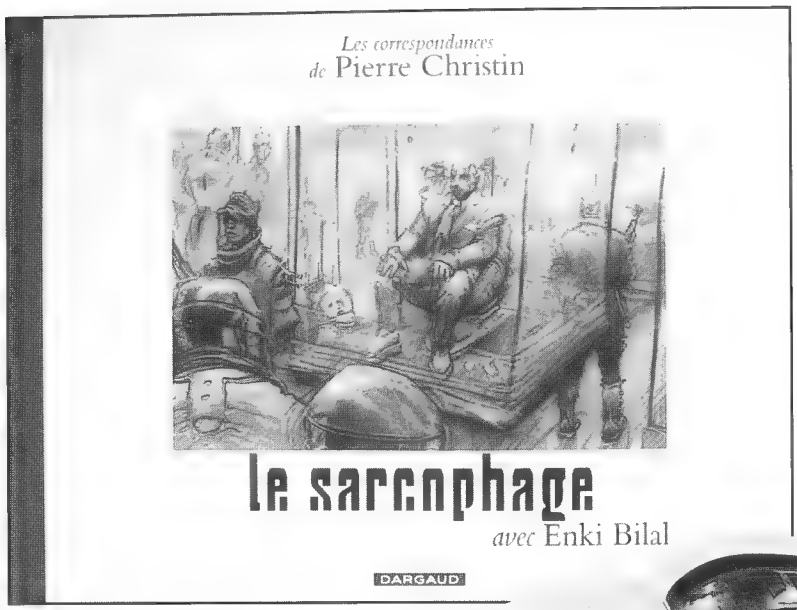

»Les correspondences de Pierre Christin« är fristående böcker med författarens person som det sammanhållandet elementet, medan tecknaren skiftar från gång till gång.

Men i alla fall, en gång SF-fan, alltid SF-fan. I Frankrike kan man tillhöra en vänsterrörelse i sin ungdom, och även om det vid min ålder kanske inte finns så mycket »vänster« kvar så finns det en tillhörighet, en gemenskap mellan människor som var varken kommunister eller gaullister på sjuttiotalet. De trodde på något annat, och sedan blev de företagare, eller professorer eller något annat, men vi har alla något gemensamt. Väldigt ofta kan man träffa någon som man inte känner, och väldigt snabbt kommer det fram: »Hur kändes det när du var 25 år och upptäckte hur världen såg ut?« Vi är inte vad vi har varit, men science fiction är fortfarande en del av oss.

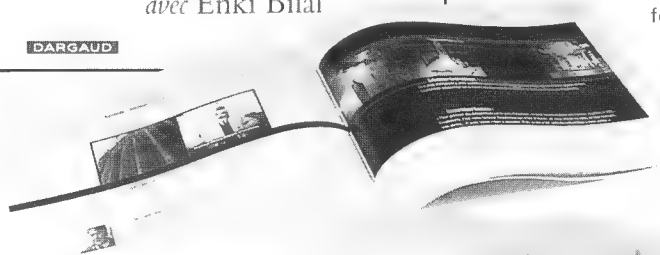

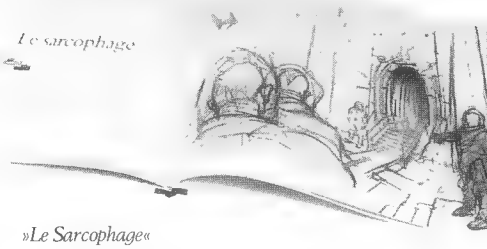

»Le Sarcophage« är en correspondences-bok byggd delvis på idén om ett tänkt museum placerat vid den havererade kärnreaktorn i Tjernobyl. Innehållet kan på intet sätt beskrivas som serier, utan balanserar i stället bilder av Bilal mot mer eller mindre dokumentära foton och text av Christin.

SAMMANHANG

GR: Jag har inte läst »Correspondences«, handlar de också om att se verkligheten genom ett filter av fiktion, eller...?

– Ja. Det är något som intresserar mig, för serier är ett sätt att organisera förhållandet mellan skriven text och bilder. De är ett sätt att kodifiera det, med en sida och ett antal rutor som man läser från vänster till höger och uppifrån och ned. Illustrerade böcker har ett annat sätt att organisera sambandet mellan text och bilder. Artonhundratalet var en storhetstid för de illustrerade böckerna, med stora tecknare som illustrerade romaner av författare som Alexandre Dumas, Jules Verne och så vidare. En stor författare gav sin text till en skicklig tecknare som plockade ut något symboliskt ögonblick, eller en mening, och gjorde en teckning som var en sammanfattning av vad som i texten kunde ta flera sidor att berätta. Nu, i det tjugoförsta århundradet, läser vi tidningar och ser på TV, och bilder hanteras på ett annat sätt än tidigare. I »Les correspondences« använder jag ordet »correspondences« i betydelsen att jag åkte någonstans och skickade brev till tecknaren jag arbetar tillsammans med – korrespondens. Men jag använder det också i betydelsen korrespondens, sammanhang, mellan bilder och text.

Jag arbetar på ett helt annat sätt än när jag gör serier. Ett alternativ är att tecknaren reser tillsammans med mig. Om vi åker bil, som Bilal och jag gjorde i Los Angeles, körde jag medan Bilal tog bil-

Christin vore inte Christin om han inte också papekade den typiska problemet för alla revolutioner, risken att revolutionens ledarskikt nöjer sig med att ersätta de gamla härskarna i stället för att genomföra en verklig omdaning av samhället.

der av vad vi såg. Och så kom vi tillbaka till Paris och ställde samman en bok som inte är serier utan helt enkelt en bildsatt berättelse. Sedan gjorde vi några till, till exempel en om Tjernobyl, enligt samma system.

Eller så reser jag ensam, och när jag kommer tillbaka ger jag tecknaren foton och små skisser jag gjort, tidningsklipp och dylikt. Liksom man gjorde när man beställde målningar förr i tiden ger jag honom också ett »program«, vad hans teckning, målning eller akvarell kan representera. Sedan, när jag får hans bilder skriver jag om min text utifrån hans tolkningar, så att texten inte säger samma sak som bilderna. Vi lär oss ju alla att leka med bilder och göra kommentarer till dem; det har vi lärt oss av bland annat TV, och vi vet att man kan ljuga med bilder – till exempel att något som är dåligt i själva verket är bra.

Det som intresserar mig här är sammanhanget mellan text och bild, och jag gör varje bok med en ny tecknare, så det gäller att hitta rätt relation varje gång. Jag är något av en gammal räv inom serieskapandet numera, så jag vet hur man gör – men med de här småböckerna är varje ny bok ett frågetecken, för jag gör det vanligen tillsammans med en tecknare som jag inte känner. Kommer vi att komma överens? Kommer vi att förstå varandra? Ibland handlar det om ett ämne tecknaren kan och förstår, ibland om något som han inte kan, men där han har sagt att han är intresserad av att arbeta med det. Hur kommer resultatet att se ut? Vanligtvis vet vi inte det i förväg. Så jag gillar det, det ger en svindelkänsla som jag inte får när jag gör serier.

Redan 1980 behandlade Christin och Goetzinger ett ämne som könsstympning i serieform. Albumet heter »Flickan från hederslegionen«.

ETT MYSTERIUM

GR: Jag kommer ihåg en kortare historia om New York som du gjorde tillsammans med Bilal, och som publicerades i Pilote i mitten av åttiotalet. Var det ett tidigt exempel på detta?

– Ja. Jag har ju lett en av de få journalistutbildningar vi har i Frankrike, och jag skrev min avhandling om journalistik som behandlade brott, skräck, mord, katastrofer och dylikt. Så det hör till mina akademiska intressen, och jag skrev om sådan här brottsjournalistik delvis därför att alla på universitetet avskyr den. De tycker att politisk journalistik är den enda »ädla« journalistiken. Så jag sade att »ni är intellektuella, och ni är intresserade av politisk journalistik, men vad folket gillar, det är något annat«.

Samtidigt med att jag skrev avhandlingen om den här »lägre« formen av journalistik, åkte jag med Bilal till New York, Belgrad, Portugal, Kairo och ett par andra städer. Tanken var att i varje stad titta på journalistik om brott och ovanliga historier som människor råkade ut för. Utmaningen var att skriva om det på det sätt pressen på varje ställe hanterade det. Till exempel: om man skildrar ett sexuellt övergrepp mot en kvinna i USA-pressen så publiceras alla de snaskiga detaljerna – för amerikanerna gillar att läsa dem. Det är inte så att man inte talar om det i Kairo, men man tar inte upp de motbjudande detaljerna. Alla förstår väldigt väl vad som hänt, men man skriver inte att »en kvinna våldtogs av en man«, i stället skriver man att hon skändats, eller att »något väldigt sorgligt hände«. Okej, vi förstår – men stilen är en annan.

Så jag ville kontrastera de här arbetssätten, och Enki är förstås den bäste tecknaren för detta, för läsaren måste tänka själv, han får inte alla ledtrådar. Han måste själv förstå att »åh, bilderna säger det här, men texten säger det här!«

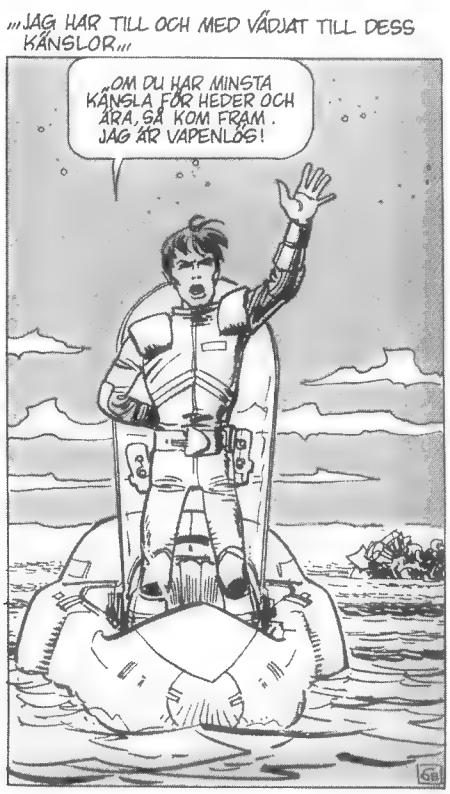

Bild och text säger olika saker. Christins historier, och även hans berättande, har en nästan konstant närvarande ironisk anstrykning.

Mästertecknaren Andre Juillard skall samarbeta med Christin.

GS: Läser du själv serier?

– Jag läste mycket serier när jag var ung, för man kan inte bli serieskapare utan att själv ha läst serier som barn. Berättandet är så speciellt. Men i allt högre grad ... När man gör serier yrkesmässigt läser man inte saker av samma slag som man gör själv, för man vet väldigt väl hur det fungerar. Så det lustiga är att det jag gillar i serieväg är sådant som jag inte kan göra själv. Jag vet inte om ni känner till Lewis Trondheims serier; för mig är han ett mysterium, för jag kan inte göra det han gör, och det känns mycket märkligt för mig. När det gäller den klassiska sorts serier som jag gör själv läser jag mina vänners alster. Jag är väldigt förtjust i teckning, så när någon som André Juillard kommer ut med något älskar jag det. Det spelar inte ens någon roll hur välskrivet det är, jag älskar teckningarna, och jag läser allt han gör. Så jag är ingen »serieläsare« längre, jag läser sådant som är främmande för mig, och sådant som får mig att känna att »Herregud! Tänk om jag fått jobba med honom!« Och jag kommer äntligen att få jobba med Juillard, för jag har ett Correspondences-projekt på gång tillsammans med honom. ◄

► Göran Ribe är tidigare redaktör för Bild & Bubbla, och tidningens nuvarande korrekturläsare.
► Göran Semb tillhör Bild & Bubblas fasta skribenter, och har skrivit många artiklar sedan debuten 1990.
► Inledande presentationstext av Peter Nilsson.

FREDRIK I GAMLA VÄRLDEN

Nordisk serieutgivning bevakad av Fredrik Strömberg • fstromberg@telia.com

I den här spalten brukar jag avhandla ganska skiftande ämnen från gång till gång, men ett återkommande tema är seriealbum från Danmark, det skandinaviska land som har kvar mest albumutgivning av europeisk typ. Det brukar då oftast handla om något från förlagen Carlsen Comics, Bogfabrikken eller Fahrenheit. En albumutgivare som jag hitintills däremot har förbigått, är danska Egmont Serieforlaget, som har en avsevärt större albumutgivning än svenska Egmont. I denna krönika tänkte jag därför titta lite närmare just på några av de Egmont-album som utkommer på danska, men inte på svenska.

Det 24:e – och allra senaste – albumet med »Blåfrakkerne«.

Först ut är »Blåfrakkerne«, eller »Blårockarna« som serien kallades när den gavs ut på svenska av Bonnier Carlsen. I Danmark har alltså Egmont övertagit utgivningen, och befinner sig nu på det tjugofjärde albumet. För er som inte minns serien kan nämnas att den utspelar sig under det amerikanska inbördeskriget och är en klassisk europeisk albumserie i den humoristiska äventyrsgenren.

Att skämta om något så tragiskt som krig kan låta osmakligt, men författaren Raoul Cauvin och tecknaren Willy Lambil klarar faktiskt av den svåra balansgång det innebär att behandla detta ämne på ett intelligent sätt, utan att ge avkall på humorinslagen. Som exempel kan tas album nummer 23, »Drummer Boy«, som inleds och avslutas med vyer över slagfält med döda och skadade från båda sidor, och som däremellan lyckas berätta en historia om medmänsklighet över den artificiella gräns som kriget skapar.

Båda skaparna bakom denna serie är ärrade proffs som gör ett mer än kompetent arbete, och resultatet är riktigt njutbart – inte minst för undertecknad som växte upp med de klassiska albumserierna, och ibland saknar denna lättsmälta men välgjorda underhållning.

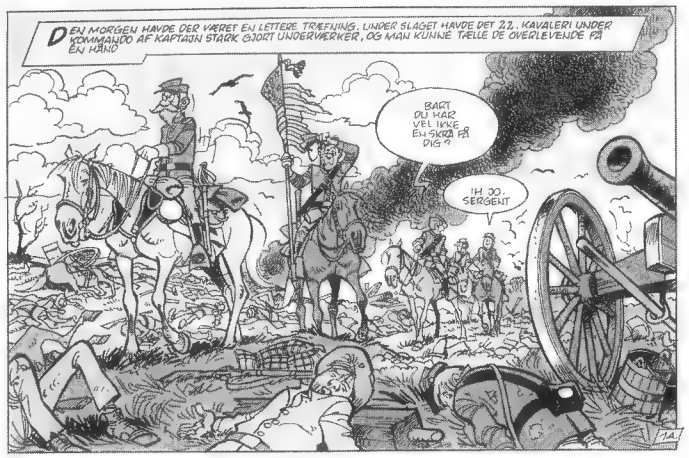

I »Blåfrakkerne« drar man sig inte för att visa krigets hemska sidor, även om det i botten är en humorserie.

»Flip & Flop« – en albumsuccé i Danmark, även om serien aldrig slagit i Sverige.

En serie som aldrig slagit i Sverige är Francisco Ibáñez »Mortadelo y Filemón« – trots att den troligtvis är Spaniens största serieexport.

Kaj Knap är en underlig skapelse av Francisco Ibáñez – närmast att beskriva som en blandning av de klassiska figurerna Spirou och Gaston.

Vi har i Sverige sett serien i något enstaka album under titeln »Flink och Fummel«, men någon kioskvältare blev den aldrig. I Danmark däremot är man mer positivt inställd, och förlaget basunerar stolt ut på baksidan av albumen att: »Flip & Flop er en af Danmarks populæreste albumserier«. Med tanke på att det utkommer ett album varannan månad, samtidigt som det börjat utkomma specialalbum med hela tre albumberättelser i varje, så kan man nog tänka sig att det ligger en hel del i det påståendet.

»Flip & Flop« är en utflippad (hrmm...) humorserie om två agenter för den internationella organisationen O.N.K.E.L. Historierna är dock mer än lovligt tunna, och det som bär upp serien är en ständig ström av visuella slapstickskämt. Det totalt hämningslösa bildberättandet får mig att tänka på italienaren Jacovitti (han med »Cocco Bill«, om nu någon minns den serien), eller Édika för den delen.

En dylik jämförelse utfaller dock inte till Ibáñez fördel. Han försöker berätta någorlunda traditionella historier, men det blir aldrig mer än en löst sammansatt kedja av på varandra följande infall, och hans försök att vara visuellt spännande hämmas kraftigt av att han inte kan göra sig fri från den klassiska rutindelningen. Kanske har dessa tillkortakommanden något att göra med det faktum att Ibáñez trots att han på äldre dar dragit ner på sin produktionstakt ändå håller en hastighet av sex (!) album per år.

Sammanfattningsvis, mig roade det här inte alls.

Första delen i Midams albumserie »Kid Paddle«.

Så över till en helt ny serie: »Kid Paddle«, av vilken det bara utkommit ett album på danska än så länge. Det här är ett album med avslutade, humoristiska avsnitt på en sida vardera om en liten kille för vilken hela världen snurrar kring dataspel.

Detta ämne lyckas skaparen, Midam, variera ganska bra. En favorit var sidan som visade två killar som går igenom en spelhall där luften till synes sjuder av ljud från spelaktiviteter. Trots detta undrar killarna efter ett tag varför spelhallen är helt övergiven och tyst, varpå det i sista rutan avslöjas att ägaren har stängt eftersom han håller på att dekorera väggarna med ljudeffekter. En kul lek med seriemediet.

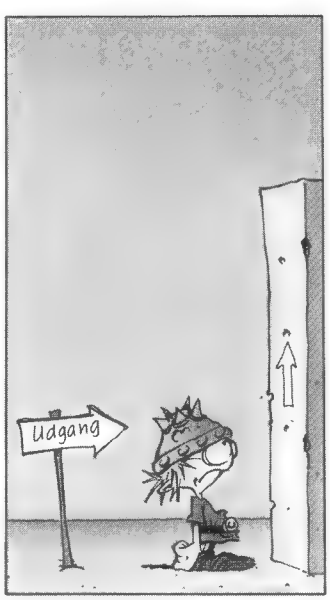

I serien »Kid Paddle« är det oftast spelarens uppfattning av verkligheten man som läsare ser.

»Kid Paddle« är tecknad i klassisk fransk/belgisk-humorstil och får mig att tänka på »Den unge Spirou«, inte minst eftersom jag antar att målgruppen för dessa båda albumserier är ungefär densamma. I Frankrike och Belgien är den här serien en stor succé och det kan jag

»Rubine« är en slags serieversion av dagens TV-serier i kriminalgenren.

mycket väl förstå eftersom den är välgjord och kretsar kring ett ämne som är en stor del av livet för många nuförtiden.

För mig som varken är i rätt ålder eller ens spelar dataspel kändes det hela dock ganska repetitivt efter ett tag. Kanske fungerar serien bättre med någon enstaka sida i taget, så som den kommer att presenteras på svenska när den dyker upp i den nya *Uti vår hage*-tidningen ungefär samtidigt som detta nummer av *B&B*.

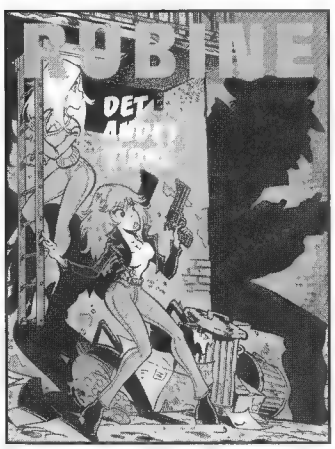

Serien »Rubine« saluförs med Walthérys namn, men i verkligheten har den mycket lite, om överhuvudtaget något, med honom att göra.

En mer traditionell äventyrsserie är »Rubine«, en serie om en kvinnlig polis i dagens Chicago. Upphovsmännen anges vara Dragan deLazare, Mythic samt François Walthéry, varav den senare är mer känd för sin serie om flygvärdinnan Natascha (som faktiskt utkom på svenska med en handfull album åren kring 1980). Vid närmare granskning visar det sig dock att Walthéry i praktiken mest varit involverad i designen av figurerna, och att hans namn troligtvis finns med mer som ett säljargument – han har många fans i den fransktalande delen av världen.

Jag får erkänna att jag som svensk upplevde det som aningen desorienterande att på danska läsa en belgisk serie som utspelar sig i USA. Om man bortser från det är dock »Rubine« också den välgjord, inte minst teckningsmässigt. Lyckas man ta sig förbi de i Walthérys anda obligatoriska scenerna där huvudpersonen på diverse mer eller mindre tillgjorda sätt förekommer avklädd, så är även berättelsen över genomsnittet. Jag blev till och med förvånad över upplösningen i det tredje och senaste albumet, »Det andet vidne«, där en figur som jag retat mig på som alltför endimensionellt återgiven, visade sig ha fejkat hela sin personlighet för att dölja sitt rätta jag.

Nåväl, kompetent, men inte precis genialt är slutomdömet.

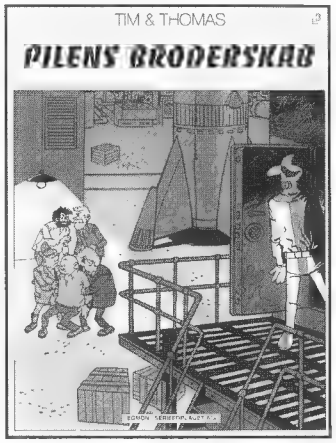

»Tim & Thomas«, en klassisk centraleuropeisk albumserie som aldrig riktigt slagit i Sverige.

Så slutligen en riktig klassiker: »Tim & Thomas«, eller »Tim och Tommy« som den kallades när den gavs ut på svenska (framförallt under sjuttiotalet).

Den här serien, skapad av Fernand Dineur, kretsar kring två äventyrare/privatdetektiver, och debuterade redan i det allra första numret av den belgiska tidningen Spirou 1938. I likhet med ett antal andra belgiska albumserier har den sedan gått i arv från serieskapare till serieskapare, och 1949 lämnade Dineur över tecknandet till den person som mest kommit att förknippas med serien, Willy Maltaite. Denne kom under pseudonymen Will att teckna inte mindre än 39 album innan han själv lämnade över stafettpinnen 1991.

Egmonts nya danska utgivning tar vid mitt i seriens glansålder mot slutet av sextiotalet, då författaren hette Maurice Rosy, och då de två huvudpersonerna ofta löste fall som involverade ärkefienden Chok. För den som vuxit upp med »Spirou« känns stilen igen, även om Will aldrig når upp till Franquins mästerliga linjeföring. Historierna är på ett liknande sätt kompetent gjorda, utan att någonsin verkligen lyfta.

Det rör sig med andra ord åter igen om en hantverksmässigt välgjord, men aningen medioker serie, och man förstår varför den aldrig slagit i samma grad som till exempel »Tintin« eller »Spirou«.

Sammanfattningsvis; det mest sympatiska med denna utgivning är naturligtvis att den, i likhet med de få album som utkommer på svenska från Egmont, ligger på en prisnivå som innebär att yngre läsare faktiskt kan ha råd med dem. Med tanke på att vi behöver lära upp nya generationer serieläsare är detta en inte oviktig aspekt.

Ett annat mycket sympatiskt inslag, som återkommer i ett antal av danska Egmonts albumutgåvor, är faktasidor om serierna och deras upphovsmän. Bland annat ser man till att visa hur albumen passar in i tidigare utgivning, vilket är intressant eftersom ett antal av serierna har vandrat mellan flera olika förlag, i vissa fall under snart tre decennier. Detta visar att man tar sin utgivning och sina läsare på allvar.

Samtidigt kan man kanske konstatera att ovanstående inte utgör höjden av vad serievärlden kan åstadkomma i fråga av kvalité. Troligtvis speglar det extremt traditionella urvalet redaktörernas oförmåga att släppa sina egna förutfattade meningar om hur en albumserie »skall se ut«. Faktum kvarstår dock att man på danska Egmont är mer öppen för att använda sina överlägsna distributionskanaler till att sätta klassiska seriealbum i händerna på yngre läsare, än vad som är fallet i Sverige.

Här hemma får vi nöja oss med återtryck av »Asterix« och »Oumpa-Pa«. Det är förvisso inga dåliga serier, men med tanke på hur mycket intressant material det finns runt om i världen som aldrig ens är utgivet på svenska är det milt sagt svagt! ◄

Tim och Thomas och deras obligatoriska ärkefiende Chok, den senare alltid iklädd frack och en säkerligen mycket bekväm riddarhjälm.

Recenserade album:

- ▶ *»Blåfrakkerne« 23 och 24 av Cauvin och Lambil. 49,50 dkr.*
- ▶ *»Flip & Flop« 14 och 16 av Ibáñez. 59,50 dkr.*
- ▶ *»Flip & Flop Maxi« 1 av Ibáñez. 128 dkr.*
- ▶ *»Kid Paddle« 1 av Midam. 49,50 dkr.*
- ▶ *»Rubine« 3 av deLazare, Mythic (och Walthéry?). 49,50 dkr.*
- ▶ *»Tim & Thomas« 1–3 av Rosy och Will. 49,50 dkr.*

En humorist

Daniel Clowes om frustrasjon,

Scarlett Johansson og Thora Birch [illegible] i «Ghost World» [illegible] som en [illegible] mellom Daniel Clowes og Terry Zwigoff (foto: Arthaus).

av **ØYVIND HOLEN**

Med besk humor og dyster pessimisme som våpen er Daniel Clowes blitt en av samtidens største tegneserieskapere. Etter suksessen med «Ghost World» er han nå etterraktet vilt blant filmskapere.

Nå får jeg idiotiske filmtilbud hver eneste dag. Du kan nevne alle tegneserier jeg har laget, det finnes alltid noen som vil lage film av dem, sier Daniel Clowes.

Vi får prøve å sette ham fast: Hva med «Needledick, The Bug-Fucker», en halvsides lang serie om en mann med så liten penis at han bare kan ha sex med insekter?

– Jo da, jeg har fått tilbud om å selge filmrettighetene til Needledick. Det var noen som ønsket å lage en skandaløs animasjonsfilm, men da gjør jeg det heller selv – istedenfor å la noen andre ta æren, ler Clowes.

MENNESKESKILDRER

Serieskaperen har fått vann på mølla etter suksessen med filmatiseringen av «Ghost World». Han sjonglerer nå arbeidet med heftet *Eightball* med manusskriving, og har nettopp levert et nytt filmmanus – basert på den tre sider lange serien «Art School Confidential» – til filmselskapet MGM. Går alt i boks, vil Terry Zwigoff være med som regissør denne gangen også.

– Før brukte jeg hele dagen til å henge rundt sammen med vennene mine, og laget serier om natta. Nå skriver jeg filmmanus om dagen, men lager fortsatt tegneserier om natta. Jeg er ikke sammen med vennene mine lenger, men hvem bryr seg om dem? spøker han.

Clowes hadde neppe drømt om å bli Oscar-nominert da han strevde seg gjennom en ensom barndom og ungdom i Chicago, da han digget John Philip Sousa-marsjer i et desperat forsøk på å være annerledes og tegnet serier på skrivemaskinpapir. Hollywood var nok også en fjern drøm da Clowes fant seg selv på kunstskole i New York under punkens glansdager på tampen av 70-tallet, og neppe i tankene hans da han fikk sine første betalte oppdrag som serietegner i MAD-kopien *Cracked* – serier han i dag beskriver som «horrible, horrible».

Det er Clowes' evne som observatør og menneskeskildrer som gjør ham til en suveren historieforteller, men det var ikke alltid like tydelig i hans første soloheite, den overdrevent kule hipster-parodien *Lloyd Llewellyn* i 1986. Det var hefteserien *Eightball* tre år senere som skulle bli hans virkelige gjennombrudd blant seriekjennere. Og i 2001 førte filmatiseringen av *Eightball*-historien «Ghost World» Clowes enda et skritt videre på «kjendis»-stigen – med stor medieoppmerksomhet, strålende kritikker og en Oscar-nominasjon for beste manus som høydepunkt.

– Jeg hadde sagt nei til veldig mange filmtilbud tidligere, men da jeg i 1994 traff Terry Zwigoff og produsenten Lianne Halfon, som var en av Terrys gamle venner og produsent for «Crumb»-dokumentaren hans, følte jeg at jeg kunne stole på dem. Jeg var ikke så interessert i å lage en film på den tiden, men følte at det var min beste sjanse, og at jeg burde involvere meg. Hvis det ikke fungerte da, ville det nok aldri gjøre det. Og det viste seg at jeg tok rett, for jeg var veldig heldig som fikk samarbeide med de to.

EN SKREMMENDE OPPGAVE

«Ghost World» ble til i perioden 1993 til 1997 og er fortsatt en av Clowes' beste og mest kjente serier. Men han er en serieskaper i stadig rivende utvikling, og helt siden «Lloyd Llewellyn» har han gått gjennom plutselige kvantesprang som serieskaper.

Lloyd ble verken noen publikums- eller kritikersuksess, og Clowes var faktisk i ferd med å bli sparket fra forlaget Fantagraphics da serien ble lagt ned. Heldigvis fikk han en ny sjanse med *Eightball* i 1989, og han takket umiddelbart for tilliten med den surrealistiske «Like a Velvet Glove Cast in Iron», presentert i ti kapitler. Siden har han stadig overgått seg selv, med «Ghost World», novellen «Caricature», det 120 sider lange psykodramaet «David Boring» og kompleksiteten i de 29 sammenvevde småseriene i *Eightball* nr. 22 som de viktigste høydepunktene.

– Jeg har alltid hatt tro på det jeg en dag kan gjøre med tegneserier, men det er fortsatt en skremmende oppgave som innebærer mye arbeid. Nå som jeg har skrevet filmmanus profesjonelt, ser jeg hvor mye enklere det er å skrive sammenlignet med å skrive og tegne en hel historie. Men jeg kommer nok alltid til å drive med tegneserier, det er blitt en vanesak. Jeg har gjort det siden jeg var liten, og det er min måte å organisere og se verden på. Men det er ikke noe jeg føler jeg bare må gjøre. Jeg føler ikke at jeg må gjøre det hvis jeg ikke har lyst selv.

Clowes er født og oppvokst i Chicago, men bor nå i Oakland, California. Han har en eldre bror, men vokste opp som enebarn og ble oppdratt av sine besteforeldre og sin mor. Han beskriver barndommen som svært ensom, en skjebne han deler med Chris Ware – som i dag er en av Clowes' nærmeste venner. Barndommens ensomhet og strev med å tilpasse seg omverdenen gjennomsyrer hans serier den dag i dag.

isk pessimist

nsomhet og suget fra Hollywood

«Art School Confidential» danner basis for Clowes' nyskrevne filmmanus, som han håper Terry [illegible] vil filme. Her noen av de typiske kunstskoleelevene. Fra «Eightball» nr. 7, 1991

[illegible] «Ghost World». Alle vil lage film av Clowes' serier, men [illegible]. Fra «Eightball» nr. 7, 1991

Ta for eksempel klassikeren «Marooned on a Desert Island With the People on the Subway» fra 1991. Ikke bare er den korte fantasien om hvordan Clowes og hans medpassasjerer ville klart seg sammen på en øde øy en presis spådom om reallyserier som «Robinsonekspedisjonen». Den er også brutalt selvutleverende, for selv om Clowes [illegible] mental drift om sine medpassasjerer, konkluderer han med at han selv vil både være fullstendig ubrukelig og sosialt mistilpasset på den øde øya.

Jeg hadde en ensom barndom, i tiden før Internett. Hadde jeg vært barn i dag ville jeg nok ha chattet med 40 år gamle politimenn i New Jersey, [illegible].

Seriene mine er nok preget av frustrasjon, tap og ensomhet. Jeg vet ikke om jeg noen gang kan skrive en historie som ikke deler mitt synspunkt på verden. De handler stort sett om fremmedgjøring og problemet med å kommunisere med andre mennesker. Tegneseriene mine fungerer vel som en billig form for selvterapi, som jeg håper kan gi svar på hvorfor jeg ikke er lykkelig, tenker jeg. Men det ender som regel med at jeg bare føler meg enda mer forvirret.

Daniel Clowes i Bergen, høsten 2002 (foto: Øyvind Holen)

En skisse fra Clowes' skissebok, bare titulert som »ugly girl« i 1992 og dukket opp serien »Ugly Girls« samme år. I dag ser vi klart forløperen til Enid i »Ghost World«.

Horrible, horrible, sier Clowes i dag om perioden som tegner for MAD-kopien »Cracked«. Her figuren Melbin Uggly.

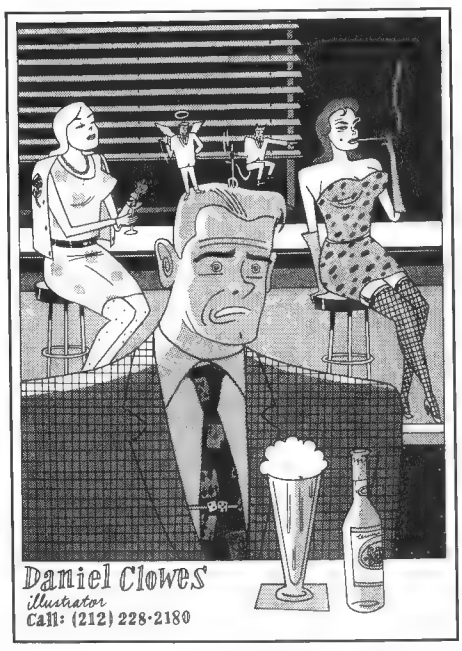

Egenreklame fra gamle dager, der Clowes holdt seg nærmere en Hergé-inspirert »ligne claire«-strek.

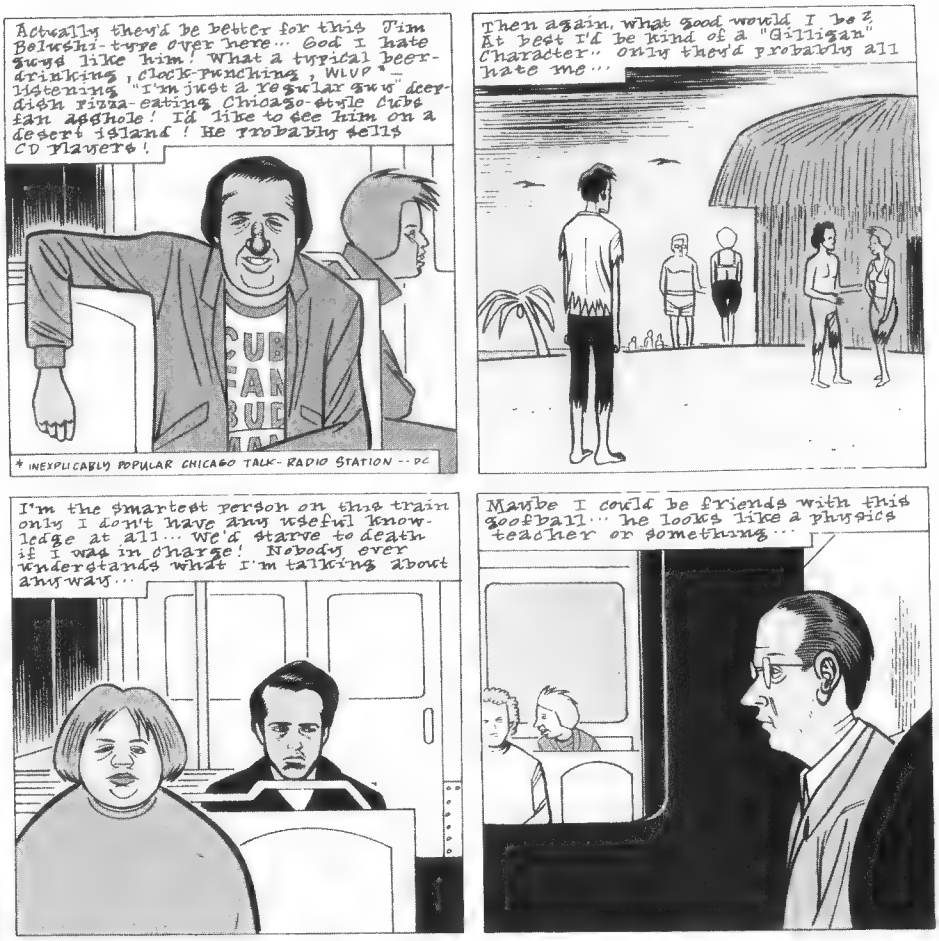

Clowes viser brutal selvinnsikt og egne fordommer fram i »Marooned on a Desert Island with the People on the Subway«. Fra »Eightball« nr. 6, 1991.

ISOLERT BARNDOM

Har du noen gang sett Edgar Degas' berømte maleri »Absinthe«? Hans portrett av skuespillerinnen Ellen Andrée og maleren Marcellin Desboutin, der de sitter på en fransk kafé med døde blikk, signaliserer en sterk følelse av ensomhet og oppgitthet. De samme følelsene får en av svært mange av Clowes' tegneserier. Selv i seriene som er mest preget av barsk, svart og grovkornet humor er ensomheten og usikkerheten aldri langt unna.

– Jeg og Chris hadde noenlunde lik oppvekst. Vi ble begge oppfostret av våre bestemødre og hadde en isolert barndom. Du kan lese folks tegneserier og forstå hvordan de vokste opp. Leser du Gilbert Hernandez' tegneserier, så har hver eneste rute fem-seks mennesker som løper rundt, og det var nok slik i hjemmet hans da han vokste opp. Ser du på mine tegneserier er det svært ofte en person som går alene rundt i hver rute, og det var slik jeg vokste opp.

Clowes regner Robert Crumb som sin hovedinspirasjon, og mener han oppfant de personlige seriene for voksne og mange av fortellerteknikkene som i dag er vanlig. Ellers er han inspirert av Winsor McCay, Charles Burns, Gary Panter, George Herriman, Kim Deitch, Ben Katchor og Hernandez-brødrene. Og spesielt sistnevnte har med sine store sagaer vært pådrivere for å vise at »alternative« serier er langt mer enn »smartass funnybooks« og »characterdriven autobiography«, som en kritiker formulerte det.

– Gilbert og Jaime har vært en viktig innflytelse og kommer til å bli husket. Men de har et problem. Spesielt Gilberts serier er så komplekse og omfattende at hvis jeg ikke henger med får jeg kjapt store problemer, og må nærmest tegne et digert kart på veggen for å huske hvem som er hvem og hvem som er i slekt med hvem. Det må være enda vanskeligere for nye lesere å komme seg inn i deres verden, selv om jeg samtidig misunner de som våger seg på det – for de står foran timevis med fantastiske leseopplevelser. Det har nok noe med å gjøre at de bruker de samme figurene år etter år. Det blir omtrent som å ha slektninger du synes det er ok å se noen år, men så trenger en pause fra like mange år. Det er omtrent slik med Hernandez-seriene, og derfor det er lett å ta dem for gitt.

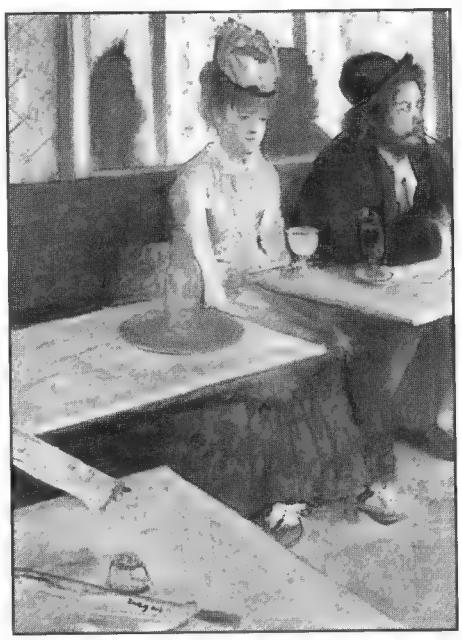

Edgar Degas berømte maleri »Absinthe«.

Kanskje derfor har Clowes valgt å la *Eightball* forbli en personlig antologi der han som eneste bi-

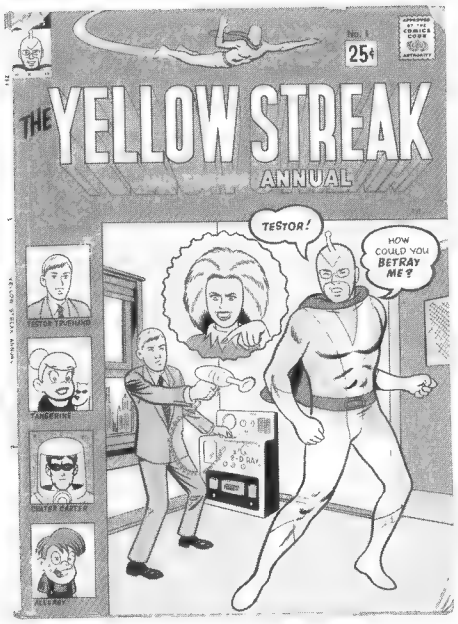

Clowes avslører en fascinasjon for Jack Kirby i omslaget til den fiktive serien »The Yellow Streak« – brukt i »David Boring«. Fra Eightball nr. 19, 1998.

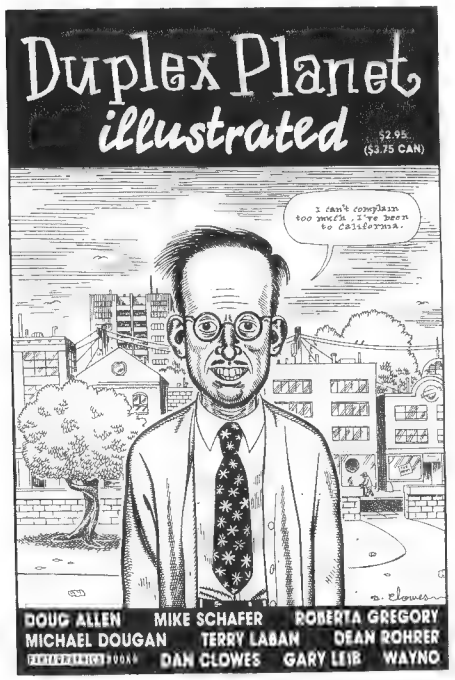

Clowes har tegnet flere omslag for andre blad, som for eksempel Duplex Planet Illustrated – basert på Dave Greenbergers intervjuer med beboere på eldrehjem.

dragsyter boltrer seg med psykedelisk undergrunnshumor, surrealistiske dramaer, selvbiografiske serier, melodramaer, »jeg hater alle«-serier og så videre. Det startet med »Like a Velvet Glove Cast in Iron«, som utviklet seg fra en løs idé til et surrealistisk drama, som gikk David Lynch en høy gang.

– Egentlig hadde jeg tenkt at det bare skulle være en 15 sider lang serie, men jeg klarte rett og slett ikke å komme på en plassende slutt. Så da skrev jeg isteden »to be continued« i siste rute. Jeg trodde at jeg skulle bli ferdig i løpet av tre til fem numre, men historien ble stadig mer komplisert og fremmedgjorde nok alle leserne underveis.

TROVERDIGE KARAKTERER

Også »Ghost World«, som var Clowes' neste store verk, utviklet seg nærmest med en tilfeldighet fra starten i *Eightball* nummer 11 fra 1993.

Hverdagssurrealisme i »Like a Velvet Glove Cast in Iron«. Underveis ble Clowes mer interessert i figurene, men historien ga ham ikke muligheten til å utvikle dem. Fra Eightball nr. 6, 1991.

– De fleste seriene mine har et innslag av selvbiografi i den form at de skildrer min sinnstilstand mens jeg lager dem. Og jeg oppfinner figurer som representerer deler av meg selv, nettopp for å uttrykke disse følelsene. Da jeg startet »Ghost World« var den også tenkt som en enkeltstående episode, der jeg skapte to tenåringsjenter som skulle være så langt fra meg selv som overhodet mulig. Men jeg fant raskt ut at jeg savnet dem, så de vendte fort tilbake. Men så endte det med at de sa akkurat det jeg selv mente og følte. Enid er mitt id, mitt indre jeg – den jeg vil være. Rebecca er svært vel nærmere meg som jeg faktisk er, der hun forsiktig prøver å tilpasse seg omverdenen i større grad.

Enid og Rebecca var også langt mer levende og troverdige karakterer enn personene i »Velvet Glove«. Og serien innebar en klar dreining i hva slags historier Clowes ønsket å fortelle. »He has gone from laughing at people, to caring about characters who laugh at other people«, som en kritiker presist formulerte det.

– Det er godt sagt. Tror jeg. »Velvet Glove« hadde en veldig intens historie, og var egentlig et melodrama. Men da jeg jobbet med den innså jeg at det var figurene jeg var interessert i, men at det ikke var rom for å utvikle dem i den historien. Du må la historien bestemme hvor figurene går, isteden for omvendt. Så jeg tenkte det kunne være interessant å lage en historie der figurene gjorde det de ønsket og lot historien utvikle seg derfra. Det ble »Ghost World«, og jeg har selv lagt merke til hvordan jeg beskriver figurene mine. I begynnelsen av en serie vil jeg oppdage dem og vite mer om hvem de er. Derfor lar jeg dem prate mye, men mot slutten kjenner jeg dem så godt at de kan uttrykke seg med kroppsspråk og minimal dialog.

Responsen på »Ghost World« viste igjen hvor viktig sterke figurer er i tegneserier – og hvilken ikonisk kraft de kan oppnå.

– Jeg tror figurene i europeiske tegneserier generelt er mer utviklet enn i USA. Jeg har lest hundrevis av Batman-serier, men kan ikke fortelle deg noe om personligheten hans. Den forandret seg i takt med hvem som skrev seriene og hva de hadde behov for i historiene sine. Suksessen til superheltene er basert på figurenes ikoniske kraft, selv med dårlig trykk og forferdelig reproduksjon så er Supermanns fargerike og ikoniske kostyme lett gjenkjennelig. Og på den måten projiserer du selv dine egne meninger om hva han og kostymet betyr.

Clowes ble følgelig forbløffet da lesere, kinogjengere og kritikere projiserte sine egne tolkning-

»Ghost World« var opprinnelig tenkt som en enkeltstående serie på seks sider, men Clowes fant fort ut at han var blitt glad i jentene. Fra Eightball nr. 11, 1993.

Enids og Rebeccas ondskapsfulle spøk med en kontaktannonse ble skrevet om fra en enkeltstående episode i tegneserien til å bli en viktig del av filmatiseringen. Fra Eightball nr. 15, 1995.

er over på Enid og Rebecca. For de ble også en slags ikoner, skjønt en annen type enn Clowes hadde regnet med.

– Det var interessant. Jeg så på dem som veldig tydelige figurer, og hadde skapt dem som flersidige mennesker – men mange dømte dem allikevel umiddelbart ut fra hvordan de så ut og kledde seg. De ble feiltolket hele tiden, og det syntes jeg var veldig interessant. De ble alltid referert til som »bored, slacker teenagers«, men det mener jeg er så langt unna sannheten som mulig. For her lever de i en forferdelig grå og kjedelig forstadsvirkelighet, men finner allikevel en grunn til å stå opp hver morgen. Samtidig har de en intens interesse for denne forferdelige verdenen og finner hele tiden ting av verdi i den. Det synes jeg er det stikk motsatte av en slacker.

I nummer 22 av Eightball fortalte Clowes 29 løsrevne fortellinger, som alle hang sammen. Metoden var inspirert av arbeidet med klippingen av »Ghost World«-filmen.

IMPROVISASJON OG SOLOER

Clowes skriver ikke ferdige manus, men er blitt mer strukturert med årene. Når han nå kaster seg ut i lengre historier vet han det viktigste om hvor han vil, selv om han streber etter å ta vare på spontaniteten som driver ham.

– Ta »David Boring«. Jeg skapte ikke den historien underveis, men hadde en klar idé om strukturen før jeg begynte. Den skulle være i tre deler, der den første foregikk i en oppdiktet by der David forelsker seg i en jente og skytes i hodet. Del to skulle foregå på en øy før han vendte tilbake til byen i siste del. Men dette var alt jeg visste. Jeg hadde de neste to-tre sidene i hodet underveis i arbeidet, men ellers var det åpent for mye spontan aktivitet underveis. For meg blir det å lage en historie du vet hvor går, like lite givende som å lage statuer av bønner. Jeg pleier å sammenligne prosessen med jazzmusikere, som har et klart fundament med stort rom for improvisasjon og soloer. Jeg får energi av denne spontaniteten, og vil at spenningen skal holde – både for meg og leseren – og at figurene forblir troverdige og tro mot sin karakter.

Lloyd Llewellyn utviklet seg fra stjerne i eget blad til vagt alias for Clowes selv, som her, før han forsvant fullstendig. Fra Eightball nr. 4, 1990.

Men arbeidet er allikevel brolagt med en ustoppelig rad med skuffelser.

– Du starter med å se for deg den perfekte tegneserien, men allerede etter en side eller to er den ikke det lenger. Mot slutten er den så langt unna at når jeg sender den fra meg, har jeg mistet helt troen på den. Det ender alltid som et antiklimaks når jeg får det ferdige bladet fra trykkeriet. »Oh well, whatever« er som regel reaksjonen. Men jeg vet ikke helt hva jeg hadde gjort hvis jeg hadde klart å lage det jeg mente var den perfekte tegneserien. En billedkunstner som Jackson Pollock kom til et stadium der han visste hva han mente var perfekt og syntes han fikk det til. Ti år senere døde han som en patetisk alkoholiker. Så kanskje jeg er heldig?

Og kanskje derfor klarer ikke Clowes å holde seg til den samme forteller- eller tegnestilen, det samme tematiske innholdet eller de samme figurene. Seriene oppstår konstant som en reaksjon på de foregående.

– *Eightball* nummer 22 var en klar reaksjon på den 120 sider lange »David Boring«, som jeg fortalte i en komplisert film noir-stil – som ble veldig statisk i lengden. Jeg fikk lyst til å lage et nummer

»David Boring« var gjennomført tegnet i en film noir-stil som ble slitsomt i lengden, synes Clowes. Fra Eightball nr. 20, 1999.

I »Velvet Glove« skildrer Clowes mareritttet han ser for seg om Hollywood griper fatt i ham. Ironisk nok sto den tenkte filmatiseringen på trykk i samme nummer som første episode av »Ghost World«. Fra Eightball nr. 11, 1993.

med 29 forskjellige vitseserier som ikke hadde noe med hverandre å gjøre. Men så viste det seg etter hvert at alt hang sammen og at figurene var med i hverandres serier. Dette tror jeg oppsto som en følge av arbeidet med »Ghost World«-filmen, der jeg innså hvor mye som er mulig å gjøre med en film i klipperommet. Du kan faktisk fortelle en helt annen historie med hjelp av nøyaktig de samme opptakene. Du kan fortelle »Moby Dick« med scenene fra »Ghost World« om du vil! Men det er veldig mye vanskeligere å redigere og klippe en tegneserie på den måten. Men siden jeg hadde laget nummer 22 som en serie enkeltstående episoder kunne jeg lett stokke om på rekkefølgen – selv etter at seriene var ferdigtegnet. Det var en meget bra måte å jobbe på.

SPØKELSESBYEN HOLLYWOOD

Clowes viste sin store skepsis mot Hollywood i nummer 11 av *Eightball*, der han skildrer mareritttet som oppstår når han selv fullstendig mister kontrollen over en tenkt »Velvet Glove«-filmatisering. Clowes selger rettighetene, og ender opp som et hjelpeløst vitne til at serien hans omskapes til en stinkbombe av en b-film. Den fire sider lange serien sto passende nok i samme nummer som »Ghost World« startet, og Clowes må jo selv være overrasket over hvor vellykket »Ghost World« ble?

»Ghost World« ville aldri blitt film om det ikke var for Thora Birch, som var perfekt til rollen som Enid og fersk stjerne etter suksessen »American Beauty« (foto: Arthaus).

Filmregissør Terry Zwigoff i aksjon under innspillingen av »Ghost World« (foto: Arthaus).

– Filminnspillingen var en unik opplevelse. Jeg husker den første dagen, etter den første »screen«-testen med skuespillerne iført farget hår, klær og makeup. Da så jeg at de to figurene mine var blitt levende mennesker. Jeg fikk en mektig følelse av at jeg kunne gjøre alt. Jeg jobbet tett med Terry Zwigoff gjennom hele innspillingen, og hjalp til med det meste – som å plukke ut klær til Enid, bestemme kulisser og rekvisitter og endringer i manuset. Vanligvis får en manusforfatter betalt for manuset og går hjem, men jeg var på filmsettet hele veien – i seks måneder. Jeg er dypt takknemlig for at jeg fikk lov til å være med på hele prosessen.

– Men det var en lettelse å komme tilbake til tegnerommet, fokusere på mitt eget arbeid og slippe å forklare andre mennesker hva jeg ville og hvordan det skulle gjøres. Det var den vanskeligste biten med å lage film. Du kan ikke bare si noe, du må si nøyaktig hva som skal gjøres, hvordan det skal gjøres og hvorfor det skal gjøres. Hva som henger på Enids vegg, hva slags klær hun har på og hva slags skuespiller hun skal være. Det tærer veldig på kreftene, mens i en tegneserie kan du bare tegne ut det du ønsker ut fra hodet ditt.

Og det var ingen lett oppgave å få filmen gjennom i Hollywood-systemet, i alle fall ikke om den skulle gjennomføres slik Zwigoff og Clowes ønsket. Redningen kom med skuespilleren Thora Birch og hennes suksess i »American Beauty«. Vi overlater ordet til regissør Zwigoff.

– Hollywood har overhodet ikke forståelse for outsidere; der er man krampaktig opptatt av å

FØRSTE: *Terry Zwigoff skrev inn platesamleren Seymour i Steve Buscemis skikkelse for å sette et mer personlig preg på filmen og samtidig få en mulighet til å utforske den forbudte kjærligheten mellom eldre menn og yngre jenter (foto: Arthaus).* ANDRE: *Scarlett Johansson og Thora Birch følte dialogen i «Ghost World» hørtes ut som en samtale mellom Daniel Clowes og Terry Zwigoff (foto: Arthaus).*

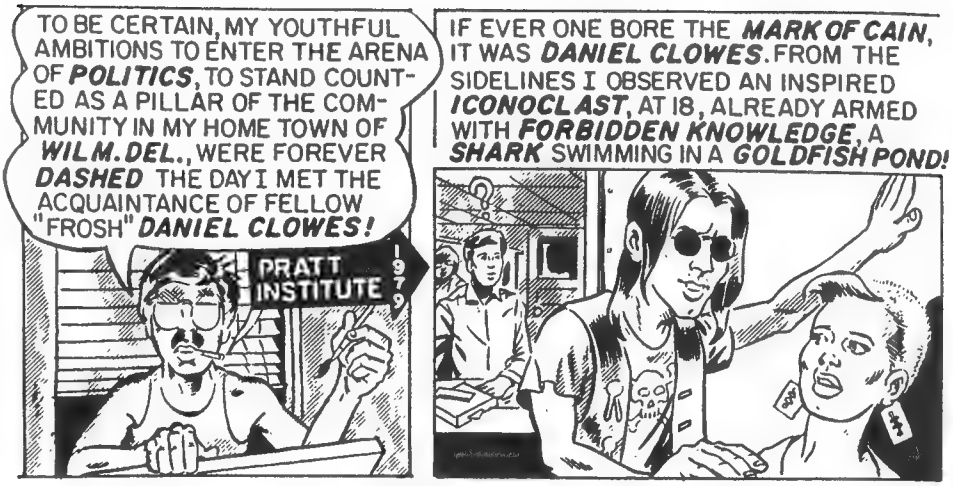

Clowes kunstskoledager, som fortalt av medstudent Rick Altergott.

være vellykket, populær og å tjene penger. Og det var vanskelig å få grønt lys for en film som handlet om utskudd, outsidere og fremmedgjorte.

For i Hollywood er ikke historien det viktigste når en skal lage film, det er langt mer essensielt at Tom Hanks eller et annet stort skuespillernavn knyttes til manus. Da går resten nærmest av seg selv.

– Vi slet lenge må å få finansiert filmen. Studioene likte godt at den handlet om to tenåringsjenter, men de ønsket en glad og vakker »cheerleader«-type i hovedrollen. Vi kunne ha laget filmen fire år tidligere, men da med skuespillere som Russell Crowe, Jennifer Love Hewitt eller Alicia Silverstone i rollene – folk som vanskelig kan være troverdige som outsidere. Men heldigvis fant vi Thora Birch, og suksessen med »American Beauty« hadde gjort henne til en stjerne av et slikt kaliber at filmselskapet torde å satse på henne i hovedrollen.

TO GAMLE GUBBER

Der tegneserien er episodepreget, har Clowes og Zwigoff skrevet en mer sammenhengende historie til filmen, der en ny figur gjør filmen mer personlig for spesielt Zwigoff. Birollekongen Steve Buscemi dukker opp som den tafatte og støvete platesamleren Seymour, i en rolle som er basert på en minimal rolle og enkeltstående episode i serien.

– I første omgang introduserte jeg Seymour for å kunne bruke gammel jazz som filmmusikk, og ikke Britney Spears og Backstreet Boys som filmselskapet ønsket seg. Men etter hvert ble Seymour nesten som meg; Steve brukte mine klær, samlet på mine plater og eide mine møbler. Samtidig fikk jeg bruke en av mine favoritthistorier, den forbudte kjærligheten mellom en ung jente og en eldre mann fra Vladimir Nabokovs »Lolita«, sier Zwigoff.

Men kunne »Ghost World« like gjerne hatt to middelaldrende menn i hovedrollen? Vi legger fram to bevis:

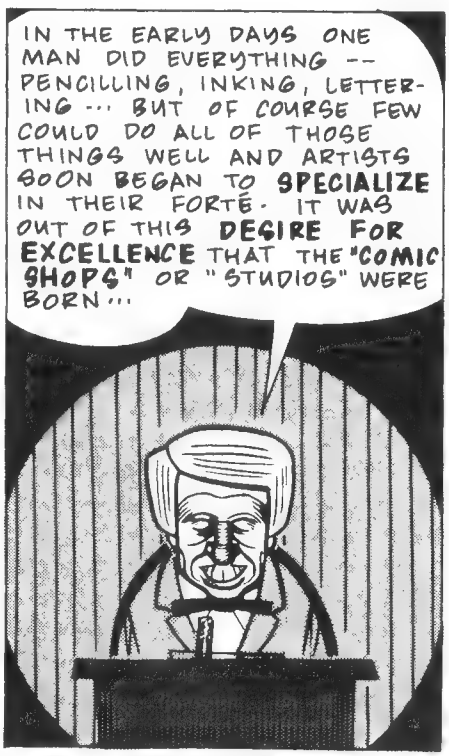

Med Doctor Infinity og Dan Pussey fikk Clowes mulighet til å lage en satire over amerikansk tegneserie-historie. Fra Eightball nr. 6, 1991.

Politiinspektør Ames sier sin mening om tegneserie-kritikere, fra Eightball nr. 22.

1. Enids fulle navn er Enid Coleslaw – et anagram for Daniel Clowes.

2. I et intervju med *The Guardian* sier Scarlett Johansson, som spilte Rebecca, følgende: – Når Thora og jeg gikk ut sammen, snakket vi ofte ubevisst som i »Ghost World«. Vi satt på kafeer og gjorde narr av forbipasserende og innså at vi hørtes ut akkurat som Dan og Terry – som to gamle menn.

Zwigoff er den første til å innrømme at han ikke har den fjerneste anelse om hvordan amerikanske tenåringsjenter tenker og snakker.

– Enid og Rebecca kunne godt vært meg og Dan, de snakker sammen og oppfører seg på samme måte som oss til tider. Dan gjemmer seg ofte bak figurene han skaper, og i »Ghost World« har han splittet opp personligheten sin i Enid og Rebecca. Men samtidig er han god til å lytte på andres samtaler; det er slik han skaper den gode dialogen.

Clowes er enig.

– Det var nok slik Thora og Scarlett fant ut hvordan de skulle spille disse to jentene. Jeg tror de to jentene er meg, mens Seymour er Terry – og filmen på et vis er en merkelig diskusjon mellom oss to. Den handler mye om vårt vennskap, tror jeg.

MORD P Å KUNSTSKOLEN

Nå er det bare å krysse fingrene for at duoen igjen kan lage en ny film sammen. For både Clowes og Zwigoff satser på et nytt filmmanus, et komisk mordmysterium basert på Clowes' tre sider lange »Art School Confidential« – en selvbiografisk tegneserie basert på Clowes' egne kunstskoledager i New York.

– Slik får jeg i alle fall noe ut fra årene ved kunstskolen. Kunstskolen er det samme for meg som Vietnam er det for Oliver Stone; en endeløs inspirasjonskilde. Det var den beste tiden i mitt liv og jeg møtte masse morsomme folk, men det var fullstendig verdiløst sett fra et undervisningsperspektiv.

Clowes er »bachelor of fine arts«, men mener graden er mindre verdt enn seks måneders arbeidserfaring på McDonald's.

– Jeg valgte meg nok tegneserier fordi jeg alltid har ønsket å være en visuell kunstner, samtidig som jeg tiltrekkes av historier. Tegneserier er fortsatt et uutforsket område med stort potensial, og jeg synes det er rart at så mange dømmer mediet uten å se dette potensialet. Det var i alle fall ingen lærere på kunstskolen som så det, eller var interessert i tegneserier overhodet. Mitt inntrykk av kunstskolen var at den var preget av et behov om å sette likhetstrekk mellom kunst og fullstendig frihet. Men vi fikk ikke tegne rette linjer, men ble isteden oppfordret til å bare bruke forskjellige farger på et lerret. Også de mest prangende fargene ble sett ned på, du skulle helst holde deg til gjørmete og brune farger.

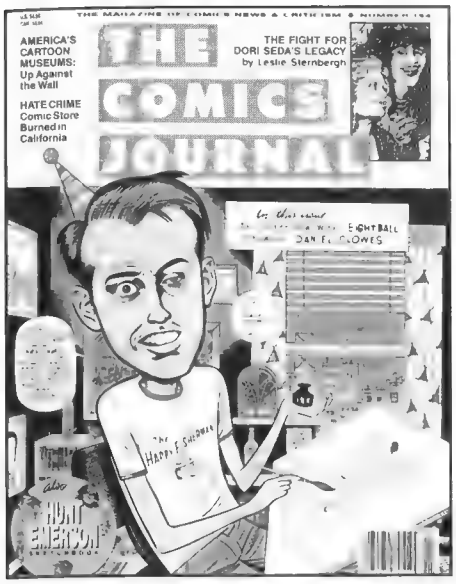

Daniel Clowes som han så seg selv på forsida av The Comics Journal nr. 154 i 1992.

Clowes er fortsatt frustrert over synet på tegneserier i allmennheten. Selv om hans egne serier og serieskapere som Joe Sacco og Chris Ware opplever enorm ros og oppmerksomhet i amerikansk media, behandles de fortsatt som om de har klart å lage gode tegneserier på tross av mediet, ikke som en følge av det. Situasjonen er den samme som »comics are not for kids anymore«-fasen som fulgte i fotsporene til »Maus« og »Watchmen« på 80-tallet.

– Jeg er blitt intervjuet av nær sagt alle store amerikanske magasiner i forbindelse med »Ghost World«-filmen, og de skriver stort sett den samme artikkelen: »Don't throw away those comics, they are not for kids anymore!« Jeg burde vært takknemlig, men er vel mest overrasket over hvor endeløs friskt og nytt dette framstår for avis- og magasinredaktører. Vi må vel vente til vi får redaktører som har vokst opp med »Maus«, eller til vi har en slik overflod av gode tegneserier at de kan måles opp mot hverandre innenfor mediet – og ikke sammenlignes med andre medier.

Men tegneserien som massemedium har Clowes mistet troen på. Han ser lite verdi i dagens superheltserier.

– Tegneserier som massemedium sluttet å være interessant for meg rundt 1963. De første årene med Marvel var interessante og det fantes også andre eksempler, men mainstream-seriene ble estetisk ubehagelige rundt 1965. Men på den annen side er de aller fleste av tidenes beste tegneserier skapt etter 1968, fra undergrunnen via de alternative seriene på 70- og 80-tallet og fram til i dag. Men de utgjør ikke en del av massekulturen lenger.

FORETREKKER HEFTER

I dag har Peter Bagge, Gilbert Hernandez og en lang rekke av Clowes' likesinnede tegnet for Marvel, men selv om det ikke er mangel på tilbud er dette fullstendig uinteressant for ham.

– He, he! Det er fortsatt noen få av oss igjen som ikke har tegnet for Marvel. Peter Bagge klarte faktisk å lage en interessant og veldig morsom Spider-Man-tegneserie, og en gang i blant tar noen på Marvel en telefon for å høre om jeg er interessert i noe lignende. Men det økonomiske aspektet henger ikke på greip for meg. Dersom jeg skal jobbe for Marvel eier forlaget alt jeg gjør, og jeg ser ingen grunn til at jeg ikke skal eie figurer jeg selv skaper. Jeg har *Eightball* for å publisere mine serier, og jeg tjener faktisk bedre på den – selv om den bare selger en brøkdel. Det har heller ingen nostalgisk interesse. Jeg kjenner mange som vokste opp med Marvels superhelter, har en sterk kobling til de og har drømt om å gjøre noe slikt hele karrieren. Men for meg er det meningsløst.

Clowes tjener også en god del på oversettelser og boksamlinger av seriene sine, men der det virker som flere av dagens serieskapere foretrekker bokformatet sverger Clowes til heftene.

– Jeg er en av de få tegnerne i min lille klikk som foretrekker hefter. Chris Ware, Seth, Chester Brown og Adrian Tomine er nok mest interessert i bøkene, og gjør heftene av økonomiske årsaker. Hvis det hadde vært økonomisk grunnlag for det, tror jeg de bare ville ha gjort serier i bokform. Jeg synes det er fint når bøkene kommer, men jeg ser mer på de som en ettertanke. Når jeg får et nytt nummer av et av mine favoritthefter blir jeg like begeistret som da jeg var seks år gammel og et nytt nummer av *MAD* kom ut. Det er en fin ting, og det har ingen dypere betydning i forhold til formen eller mediet. Det er bare det jeg liker best.

– Helt til slutt: Blir det flere »Ghost World«-historier?

– Jeg hadde opprinnelig lyst til å gjøre det, men historien sluttet på et vis som gjør det vanskelig å skrive en oppfølger. Det interessante oppstår når de to jentene er sammen, når de er hver for seg er de ikke like spennende. Jeg har prøvd å finne ut måter å føre dem sammen på igjen, men foreløpig har intet virket riktig. Da tror jeg heller jeg kommer til å skape nye figurer i samme gate. ◄

Bibliografi i utvalg

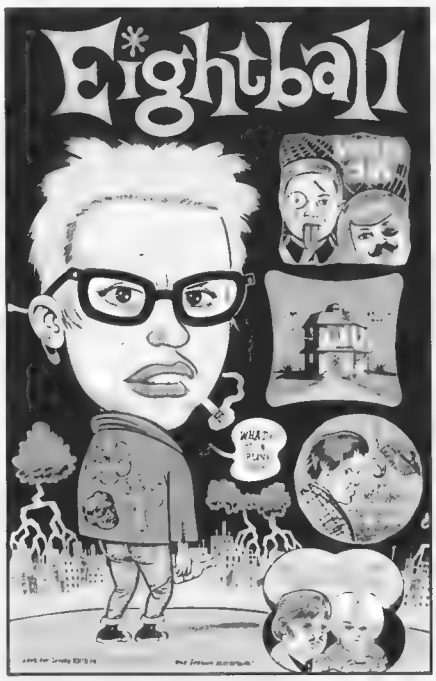

HEFTER
- ***Lloyd Llewellyn*** nr. 1–6 (1986–1987)
- ***The All-New Lloyd Llewellyn Special*** (1988)
- ***Eightball*** nr. 1–22 (1989–2002)

BØKER
- **#$@&!: The Official Lloyd Llewellyn Collection** (1989)
- **Lout Rampage!** (1991)
- **Like a Velvet Glove Cast in Iron** (1993)
- **The Manly World of Lloyd Llewellyn: A Golden Treasury of his Complete Works** (1994)
- **Pussey!** (1995)
- **Orgy Bound** (1996)
- **Ghost World** (1997)
- **Caricature** (1998)
- **David Boring** (2000)
- **Ghost World: A Screenplay** (m/Terry Zwigoff) (2001)
- **20th Century Eightball** (2002)

PLATEOMSLAG
- **Frank French and Kevin Kinney:** »Everything Looks Better in the Dark« (Twilight Records 1987)
- **Raunch Hands:** »Payday« (Crypt Records 1989)
- **Link Wray:** »Rumble, The Best of Link Wray« (Rhino 1990)
- **Thee Headcoats:** »Heavens to Murgatroyd, Even! It's Thee Headcoats! (Already)« (Sub Pop 1990)
- **Cheater Slicks:** »Destination Lonely« (Dogmeat 1991)
- **Urge Overkill:** »Supersonic Storybook« (Touch & Go Records 1991)
- **Supersuckers:** »The Smoke of Hell« (Sub Pop 1992)
- **Victor Banana:** »Like a Velvet Glove Cast in Iron« (Katzenjammer Music 1993) (»soundtrack« til serien)
- **La Brea Stompers:** »Funzo's Knuckle Room« (DB Records 1993)
- **Fireside:** »Do Not Tailgate« (American 1996)
- **Diverse:** »Ghost World Original Motion Picture Soundtrack« (Shanachie 2001)

Clowes har også bidratt med serier i enkelte numre av *Cracked, Psycho Comics, Look Mom Presents, Love & Rockets, Anything Goes, Doomsday Squad, Honk!, Blab!, Twist, Judo Joe, Prime Cuts, Amazing Heroes, Village Voice, Weirdo, Young Lust, National Lampoon, Details* med flere.

EN MER FULLSTENDIG BIOGRAFI FINNES HER:
xroads.virginia.edu/~public/clowes/contents.html

PÅ ANDRA SIDAN

Godbitar från utgivningen i USA enligt Henrik Hallberg • opus_croakus@hotmail.com

Ännu en gång hälsar jag er hjärtligt välkomna till min spalt här i *Bubblan*. Låt oss sedan utan vidare krusiduller gå direkt på serierna.

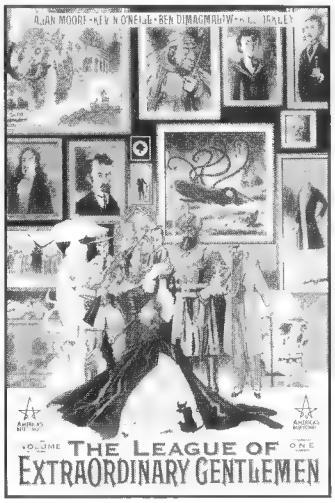

Glad blev jag när jag såg att DC äntligen bestämt sig för att ge ut Alan Moores väldigt trevliga »League of Extraordinary Gentlemen« i häftad utgåva. Den inbundna versionen har varit tillgänglig i gott och väl två år nu, och prisskillnaden mellan de två utgåvorna är trots allt 10 dollar, så det var på tiden.

Alan Moore är ju en av de mer betydelsefulla – tidvis också produktiva – serieskaparna vi har. Han har hängt med sedan åren kring 1980, och gjort en mängd riktigt bra serier, inklusive några av mina absoluta favoriter, nämligen »Watchmen«, »V för Vendetta« och »Miracleman«. De senaste åren har han producerat ett antal löpande underhållningsserier för DC/Wildstorm under etiketten America's Best Comics, och det är här »League of Extraordinary Gentlemen« hör hemma.

Det som gör den här serien så unik är att alla huvudfigurerna är välkända gamla typer från litteraturens värld – med den lilla specialförutsättningen att böckerna som fått släppa till figurer är så gamla att de inte längre är upphovsrättsskyddade, varför man fritt kan använda materialet som man vill.

I huvudrollerna finner vi en udda grupp hjältar; Allan Quatermain (från »Kung Salomos skatt«), Kapten Nemo (från »En världsomsegling under havet«), Hawley Griffin (Den osynlige mannen), en kanske inte allt för okänd doktor Henry Jekyll (han med mister Hyde, ni vet!) och sist men inte minst Mina Murray (mer känd som Mina Harker från »Dracula«). Även skurkar och andra bifigurer har liknande ursprung, och när serien först gavs ut i serietidning blev det trots allt lite copyrightproblem med

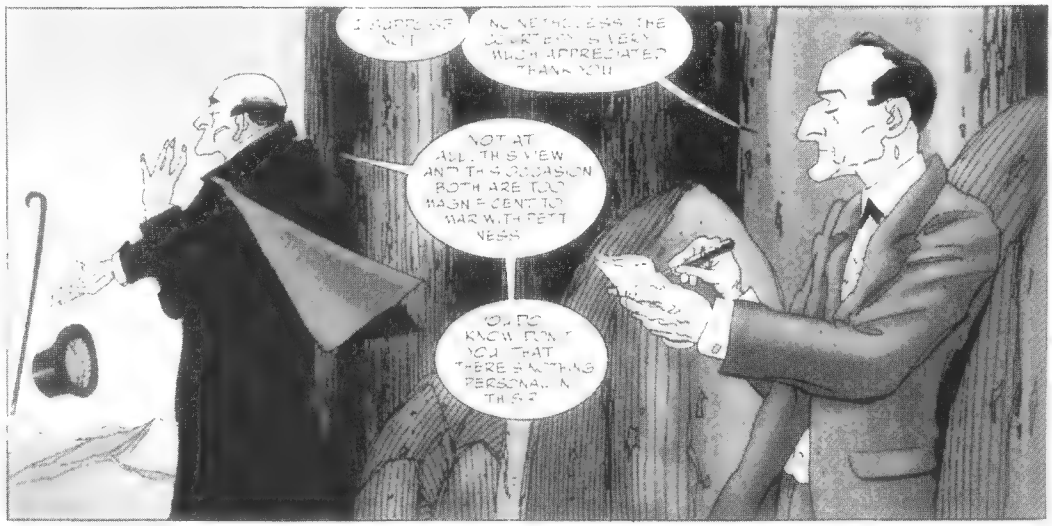

Många kända karaktärer figurerar i League of Extraordinary Gentlemen. Även kända detektiver dyker upp.

en av figurerna, men detta verkar vara löst nu.

Hursomhelst, det brokiga gänget i huvudrollen värvas av brittiska staten som specialagenter, och en ganska stor del av albumet ägnas åt rekryteringen samt introduktionen figurerna emellan, men trots det rör sig historien hela tiden framåt. De får sedan i uppdrag av den mystiske M att förhindra en viss orientalisk doktors planer på världsherravälde (här avses förstås Fu Manchu, men det namnet nämns aldrig). Som ni kanske har förstått av figurerna, så utspelar sig albumet omkring år 1900, och hela utförandet är gjort i periodens anda, inklusive reklam och andra tidstypiska inslag. Mycket underhållande.

Tecknare är Kevin O'Neill, känd bland annat för »Marshal Law« (se förra spalten), »Nemesis«, »Judge Dredd« och en del andra brittiska serier. Han har en väldigt speciell stil, ganska kantig på sitt vis, och bulkig, men väldigt underhållande. Här finns en råenergi som jag inte har stött på hos många andra tecknare.

Nämnas bör kanske också att en andra berättelsesvit i den här serien just håller på att serietidningspubliceras när det här skrivs. Där kretsar handligen kring en marsiansk invasion av Jorden, och Moore har lånat figurer och inslag både från H G Wells klassiska »Världarnas krig« och från Edgar Rice Burroughs John Carter-romaner. Denna del två hoppas jag dock att vi slipper vänta lika länge på i häftad utgåva.

Intrigerna tätnar. Vem är denne Agent Graves, och vad är hans agenda?

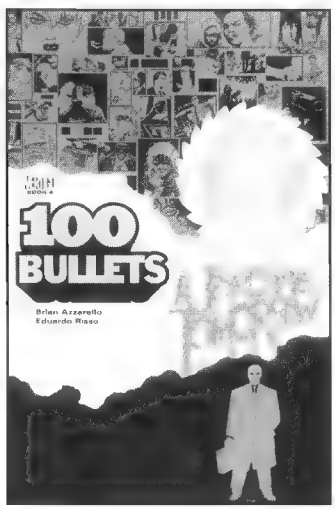

Brian Azzarello är ett av de hetare namnen inom serievärlden just nu. Denne man har skrivit en del olika saker, inklusive »Hellblazer« och »Jonny Double« för DC/Vertigo samt »Cage« och »Hulk« för Marvel, men det är hans serie »100 Bullets« (löpande serietidning från Vertigo, och

hittills samlad i fyra album) som jag tänkte ta upp den här gången.

Serien går ut på att en man, för oss endast känd som Agent Graves, söker upp vissa människor och överlämnar en portfölj. Denna portfölj innehåller fullständiga bevis mot någon som har gjort respektive person någon oförrätt, en pistol och ammunition som inte går att spåra, samt immunitet mot alla former av påföljd för lagbrott som begås i anknytning till ett eventuellt användande av nämda pistol. Det Graves erbjuder är alltså möjligheten att hämnas utan risk för repressalier. Om man vill.

Sedan får vi följa de olika personernas val och kval, ett koncept man kan upprepa många gånger utan att det blir förutsägbart. Som extra krydda har vi mysteriet med vem Agent Graves egentligen är, vem han arbetar för, vad det hela ska leda till (och vilka »The Minute Men« egentligen var). Vissa saker börjar smyga sig fram ur periferin och besvara delar av dessa väldigt intressanta frågor. Det kommer hela tiden fram nya små ledtrådar, vilket gör att man som läsare är fast.

Tecknaren Eduardo Risso (som Azzarello samarbetade med redan på »Jonny Double«) är argentinare, men har en väldigt europeisk tecknarstil som passar väl till de stämningar som »100 Bullets« bygger på. På något vis påminner mig stilen lite om Frank Millers i senare Sin City-avsnitt, fast bättre enligt min åsikt.

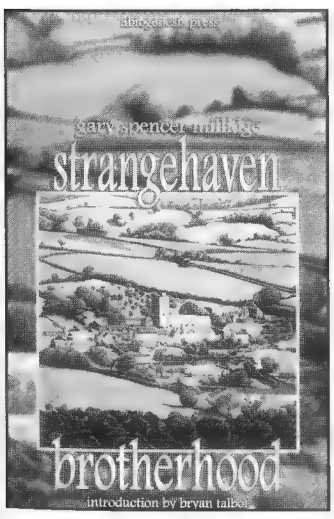

Ett guldkorn bland de många mer eller mindre halvtaskiga idéer som nästan dränker seriemarknaden är engelsmannen Gary Spencer Millidges säregna »Strangehaven«, ursprungspublicerad som serietidning och sedan samlad i hittills två album.

För att beskriva serien otroligt kort, kan man säga att den handlar om en liten by på den engelska landsbygden. Och det låter ju kanske inte så upphetsande, men givetvis det inte är vilken by som helst. Nej, detta är byn som har de mest underliga innevånare, alla med egenheter och framförallt hemligheter som efter hand blir så många att stämningen blir direkt absurd, den fotorealistiska teckningsstilen till trots.

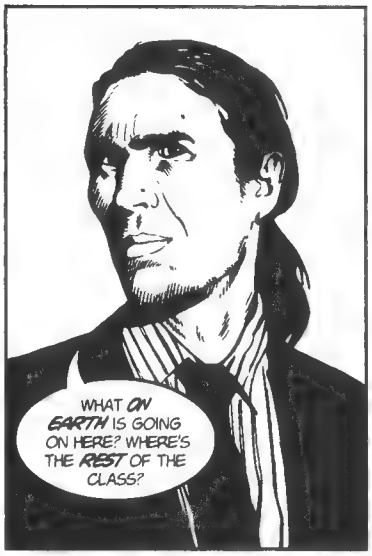

Första dagen som lärare, med en klass bestående av endast två elever. Ingenting är riktigt som i övriga världen i Strangehaven.

Fysikaliska lagar om tid och rum har inte riktigt bitit sig fast lika mycket i Strangehaven som i resten av världen. Om byn, som på något vis har en egen vilja, inte vill att man ska åka därifrån, så kan man helt enkelt inte komma därifrån, det märker Alex, som egentligen är på genomresa, men efter en bilolycka hamnar där och sedan inte kan lämna stället. Och personerna i hans omgivning blir allt mer egendomliga. Där finns Adam, som påstår att han är en rymdvarelse. Där finns ett frimurarliknande sällskap. Någonstans finns en kvinna i ett akvarium. Och allt detta hänger ihop i en stor och trevlig historia som ser ut att sträva mot något slags avslutning i och med album fyra.

Alla dessa små underligheter är både skrivna och tecknade av herr Millidge, som dessutom ger ut *Strangehaven* på sitt eget lilla förlag Abiogenesis Press. Något som jag tycker är en klar fördel när det gäller självpublicerade serier med en utstakad story, är om skaparen inte är ekonomiskt beroende av sin serie, utan har ett vanligt jobb också. Även om utgivningstakten väldigt ofta blir något sporadisk, så bibehålls ändå en högre kvalitet, eftersom ideérna hinner mogna något innan de kommer i tryck.

Strangehaven kommer ut med ungefär tre till fyra nummer per år, vilket gör väntan på nästa nummer ganska lång. Framför allt låter albumen, som samlar sex nummer åt gången, vänta på sig. Men, som sagt, det är värt att vänta på, trots allt.

En man som i många år har jobbat med serier, framför allt inom den mer oberoende rörelsen, är Paul Pope (se *B&B* 4/01), vars historier ofta utspelar sig i en ospecificerad framtid – inte för långt borta, men ändå inte för nära. Såväl Popes sätt att teckna som hans berättarteknik är något för sig, vilket gör hans verk så mycket mer intressanta. Man vet sällan riktigt vad man ska förvänta sig.

Pope inledde sin seriekarriär redan 1992, och allt eftersom tiden gått har han fått mer och mer uppmärksamhet. Hans mest kända (om än lite sporadiskt publicerade) serie på mindre bolag är »THB«, från början 1994 utgiven på egna förlaget Horse Press. 1999 fick han sitt genombrott i större sammanhang när han fick serien *Heavy Liquid* utgiven som serietidning på DC/Vertigo – ett trevligt initiativ från Vertigo får man säga, och nyligen har förlaget också publicerat Popes nya miniserie *100%*.

Men det är albumutgåvan av »Heavy Liquid« det skall handla om här, ett album som kretsar kring S, huvudpersonen, och substansen Heavy Liquid som, om man hettar upp den, blir en bläcklikknande vätska. Om man sen tar denna vätska och droppar in några droppar i örat får man underliga upplevelser och syner, som av en drog.

Ingen vet riktigt var denna underliga substans kommer ifrån. Vissa hävdar att den kommer från rymden, andra tror att det är en del av en konspiration som regeringen står bakom. Handlingen i serier kretsar kring hur S ska lämna över en större mängd av substansen till en köpare som han inte vet något om. Samtidigt är folk honom på spåren, och ute efter både hans liv och hans Heavy Liquid.

Som vanligt när det gäller Pope, är albumet både väl genomtänkt och välskrivet. Det är trevligt att se något så dynamiskt. Missa inte att kolla upp en av de mer intressanta unga serieskaparna just nu.

Det var allt för den här gången. Och ta er gärna tiden att prova på en smalare serie till nästa gång. Det finns trots allt många guldkorn på seriehyllorna. ◄

Recenserade album:

► *Alan Moore och Kevin O'Neill: »League of Extraordinary Gentlemen«. 192 sidor i färg, $ 14.95, DC/Wildstorm/ABC.*

► *Brian Azzarello och Eduardo Risso: »100 Bullets«, fyra samlingar hittills. 128 – 264 sidor i färg, pris $ 9.95 – $ 17.95, DC/Vertigo.*

► *Gary Spencer Millidge: »Strangehaven: Arcadia« och »Strangehaven: Brotherhood«. Vardera 176 sidor svartvitt, $ 14.95, Abiogenesis Press.*

► *Paul Pope: »Heavy Liquid«. 240 sidor i tvåfärg (rött och blått), $ 29.95, DC/Vertigo.*

Popes lite dystra, men väldigt trevliga stil är bra på att förmedla känslor med både text och bild.

En Pippi med

– Ingrid Vang Nyman och seri

pratbubblor

...versionen av »Pippi Långstrump«

av **THOMAS STORN**

Ingrid Vang Nymans teckningar av Pippi Långstrump har blivit synonyma med vår bild av Astrid Lindgrens klassiska barnboksgestalt. För att visa på hennes konstnärliga bredd inviger Kungliga Biblioteket i januari 2003 utställningen »Ingrid Vang Nyman«. Men redan har och nu har du möjlighet att upptäcka både serietecknaren Ingrid Vang Nyman och hennes samarbete med Astrid Lindgren just på serieversionen av »Pippi Långstrump« – en serieversion som i år också är aktuell i nyutgåva.

I slutet av fyrtiotalet gjorde serietidningarna på allvar sitt intåg i Sverige. Samtidigt inleddes en debatt kring seriemediet, en debatt som kom att kulminera åren 1953–1954.

Motståndet mot serierna och då företrädesvis seriemagasinen, anfördes framför allt av föräldraföreningarna och lärarkåren. Ett utfall avståndstagande rörde det sig emellertid inte alltid om, utan en del av serieflorén gavs ibland en visst erkännande. För att motverka de dåliga serierna och deras inflytande på barnen, ville man dels få fram bättre serier, dels erbjuda alternativa barntidningar. En av dessa var förlaget Rabén & Sjögrens tidning *Klumpe Dumpe*, som startades 1955. 1959 ändrades namnet till *Junior med Klumpe Dumpe*.

Tidningen byggde till viss del på den amerikanska motsvarigheten *Humpty Dumpty*. Mycket material hämtades även från Danmark och (i synnerhet) från hemmamarknaden i Sverige, och förlagets egna författare bidrog med material. Såväl format- och prismässigt, som sett till antalet sidor, kom *Klumpe Dumpe* under sin existens att alltmer likna just serietidningarna den avsågs vara ett bättre alternativ till.

I tidningen presenterades en blandning av avslutade berättelser, följetonger och olika former av pyssel och knep och knåp. Bland de medverkande återfinns flera av dåtidens stora barnboksförfattare, däribland Tove Jansson och Astrid Lindgren. Den anlagda tonen i *Klumpe Dumpe* var mycket pedagogisk. Trots positiva recensioner i pressen gick dock tidningen med förlust, och 1959 fick den – efter totalt 55 nummer – se sig besegrad av Kalle Anka och hans vänner.

Omslaget till Klumpe Dumpe, nummer 1, 1957.

FRAM FÖR GODA SERIER!

Även om *Klumpe Dumpe* sågs som en motvikt till serietidningarna, hade den även egna serieinslag i form av »Byxtrollet«, »Blinke«, »Gullivers resor«, »Skattkammaröns« och »Peter Pan«. Av dessa var »Byxtrollet« en pantomimserie och de övriga mera av bildberättelser med text under bilderna. Vidare löpte under tidningens hela livstid »Kajsa, Klas och Snurran« av Eva Billow, försedd med text under bilderna och ibland även med pratbubblor.

Vad som kanske är mindre känt är att också en serieversion av böckerna om Pippi Långstrump gick i Klumpe Dumpe. På omslaget till nummer 1/57 möts läsaren av Pippi själv, som framodigt på raka armar lyfter upp själve Klumpe Dumpe, en bild som symboliskt kan tolkas som att förlaget med en serieversion av sin storsäljare hoppades kunna lyfta även tidningens upplaga. På baksidan meddelas den stora och glada nyheten att »Allas vår vildbasare Pippi Långstrump« nu börjar som färgserie, »berättad av Astrid Lindgren – ritad av Ingrid Vang-Nyman«.

ETT PIGGT RITSTIFT

När den första boken om Pippi Långstrump skulle publiceras 1945 hade förlaget valt av illustratör fallit på Ingrid Vang Nyman.

Självporträttet av Ingrid Vang Nyman tillsammans med hennes seriefigur »Petronella«.

Ingrid Vang Nyman på Kungliga Biblioteket

Ingrid Vang Nymans teckningar kommer som antyds ovan ganska snart att bli föremål för en utställning på Kungliga Biblioteket i Stockholm. Titeln är kort och gott »Ingrid Vang Nyman«, och arrangemanget invigs redan den 18 januari 2003.

Utställningen finns kvar på KB fram till mitten av april, varefter den flyttar vidare till Vimmerby, där den kan beskådas från den 17 maj fram till slutet av september.

Det här är första gången Ingrid Vang Nymans konst visas i en samlad utställning i Sverige. Förutom illustrationsoriginal kommer även oljemålningar, akvareller, skulptur och annat att visas. En rikt illustrerad katalog med helt nyskrivna texter ges ut i samband med utställningen.

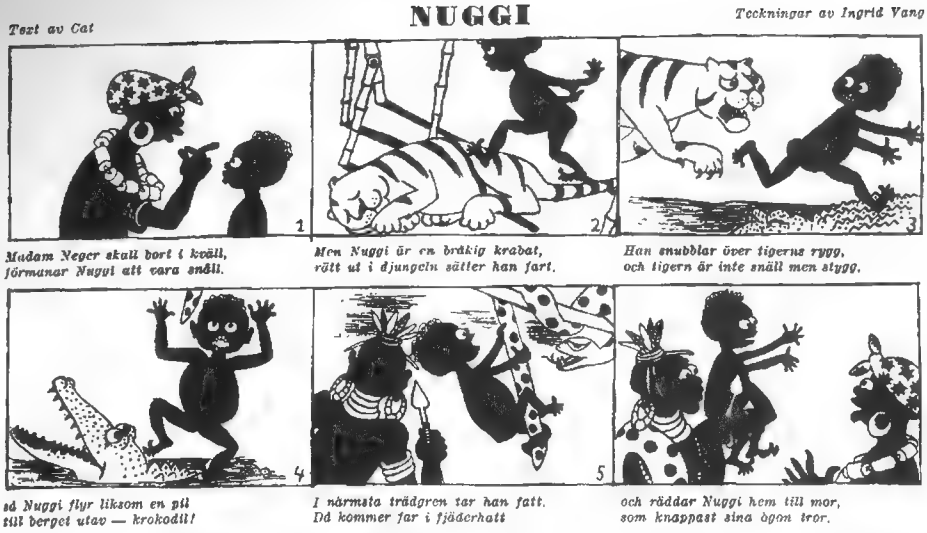

Bildserien Nuggi från julpublikationen Julbocken 1945 är kanske Ingrid Vang Nymans första försök som serietecknare.

Född 1916 i Danmark och 1943–1954 periodvis bosatt i Sverige, hade Vang Nyman från 1945 illustrerat både svenska och danska barnböcker. Det var något hon fortsatte med i stort sett fram till några år före sin död 1959. Efter den första boken om Pippi kom hon att illustrera även uppföljarna, och att hon – vars teckningar blivit synonyma med vår bild av Pippi – även skulle göra serieversionen 1957 verkar det inte ha rått någon som helst tvekan om.

Vang Nyman hade även sedan tidigare viss erfarenhet som serietecknare. Redan 1945 fick hon en bildberättelse/serie omfattande sex rutor tryckt i julpublikationen *Julbocken*. Att jultidningar för barn införde serier var vanligt under första halvan av 1900-talet. I *Julbocken*, som började 1912, återfinns serier/bildserier av Louis Moe, Axel Bäckman med flera. Vang Nymans bidrag fångar väl hennes karaktäristiska teckningsstil. Texten skrevs av signaturen Cat, bakom vilken troligen återfinns Gallie Åkerhielm.

Vad som kanske är ännu intressantare är emellertid serien »Petronella«, som gick i dagstidningen *Morgon-Tidningen* 1946. Totalt publicerades 27 strippar, vilka alla skrevs och tecknades av Vang Nyman.

Troligen var »Petronella« ett beställningsjobb från *Morgon-Tidningen*. När serien presenterades i tidningen den 13 januari 1946 görs detta bredvid en stor annons för Rabén & Sjögren och dess barnboksfigurer, häribland Pippi Långstrump. I presentationen av den nya serien skräder tidningen inte orden, utan talar i stora ordalag om Vang Nymans snabba framgång som illustratör, vars pigga ritstift »trollade fram den pustlustiga uppsynen på Pippi Långstrump«. Söndagen därpå började serien.

Huvudpersonen Petronella, som hittar på allehanda upptåg, är en sann »busflicka« med många litterära kusiner och släktingar inom serievärlden. En omisskännlig likhet med Pippi Långstrump finns där, och kanske även lite av Vang Nyman själv. Serien är en pantomimserie med text under rutorna, där texten ibland fungerar som en rubrik till strippen, ibland tar formen av en ordvits. Varför serien blev så kortlivad är svårt att säga, men från att till en början ha publicerats regelbundet, kom den att gå alltmer sporadiskt fram till september 1946, då den sista strippen publicerades.

FRÅN BOK TILL SERIE

Drygt tio år senare, 1957, kom så serieversionen av »Pippi Långstrump«, vilken gick i *Klumpe Dumpe* från nummer 1/57 fram till 10/59. I varje nummer fanns ett serieavsnitt om fyra sidor, med undantag för i nummer 9 och 10/59, vilka vardera innehåller två avsnitt om fyra sidor. Totalt gör detta 144 seriesidor fördelade på 36 serieavsnitt. Serien återfanns inne i tidningen, men mellan 7/57 och 11/58 började den med första sidan på omslaget och fortsatte med övriga tre sidor längre bak. Skälet till att man lade serien på omslaget var troligen att man med Pippigestaltens hjälp ville locka till sig läsare.

1957 samlades de sju första serieavsnitten i seriealbumet »Här kommer Pippi Långstrump«, 1960–1961 repriserades samtliga avsnitt utom ett i veckotidningen *Vi* och 1969–1971 samlades serien i sex album, i princip samma volymer som under 2002 börjat komma i nyutgåva.

Serieversionen av »Pippi Långstrump« bygger på böckerna »Pippi Långstrump« (1945), »Pippi Långstrump går ombord« (1946), »Pippi Långstrump i Söderhavet« (1948), och på episoden »Pippi Långstrump har julgransplundring« införd 1950 i antologin »En bil kommer lastad«.

Manuset skrevs av Astrid Lindgren, och skickades sedan till Ingrid Vang Nyman, som vid denna tid hade flyttat tillbaka till Danmark. Av de totalt 32 kapitlen som återfinns i böckerna 1945–1948 är det tre kapitel som med undantag för enstaka repliker inte har överförts. Troligen har det dämpade tempot i handlingen och avsaknaden av någon påtaglig dramatik i dessa tre kapitel gjort att Astrid Lindgren valt att inte bearbeta just dem för serieversionen.

Noteras bör dock att bearbetningen hursomhelst troligen gick en omväg via scenen. Med dramatiseringen »Pippi Långstrumps liv och leverne; Teaterpjäs för barn« (1946, och i en utvidgad version medtagen i antologin »Sex pjäser för barn och ungdom«, 1950), hade Astrid Lindgren nämligen redan bearbetat fem kapitel i den första Pippiboken för ett annat medium. En jämförelse visar att hon till viss del har byggt seriemanuset på dramatiseringen, och inte på originalversionen i boken.

Bildberättelse av Vang Nyman från mitten av 1940-talet, eventuellt opublicerad. Strippen är avsedd att förses med undertext och är troligen resultatet av ett samarbete mellan Vang Nyman och Pipaluk Freuchen.

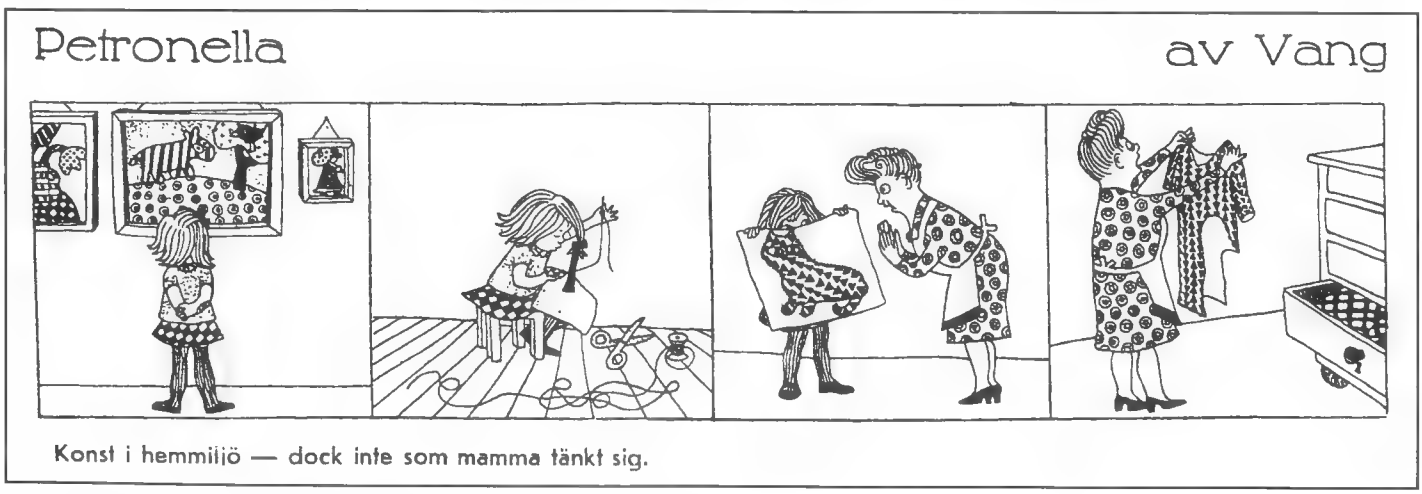

Petronella visar prov på konstnärliga talanger i Morgon-Tidningen 31 mars 1946.

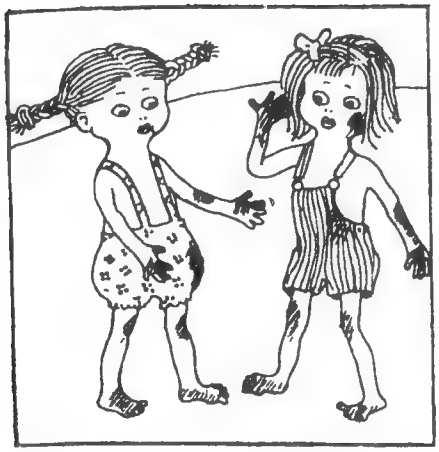

Nog måste det vara självaste Pippi Långstrump som besöker Petronella och Morgon-Tidningens läsare?! Morgon-Tidningen 25 augusti 1946.

Ingrid Vang Nyman menade själv att »(s)kriva in människor i fyrkantiga rutor måste bli så här«, men ganska snart försvann en del av kantigheten och textplattor och pratbubblor blev mindre dominerande.

KLARA LINJEN

Ingrid Vang Nyman har en klar och enkel teckningsstil, och enligt hennes son Peder Nyman var hon inspirerad av Tintin-tecknaren Hergé. Hergé är anfadern till den så kallade »klara linjen« inom serietecknandet, en stil som han på trettiotalet grundlade, och som har influerat och fått många efterföljare främst bland serietecknare i Belgien och Frankrike.

Den »klara linjen« kännetecknas av tydliga och heldragna konturer, avsaknad av skuggningar, i stort sett inga svarta ytor, samt enkelt tecknade figurer med proportionella kroppar som agerar i en huvudsakligen realistisk miljö. Detta är rätt väl överensstämmande med Vang Nymans stil, men med skillnaden att hennes bakgrunder inte alls är lika detaljerade som exempelvis Hergés. Det gör att hennes stil mer påminner om den *tidiga* »Tintin«, från tiden före det att Hergé fullt ut hade utvecklat den »klara linjen«.

I serieversionen av »Pippi Långstrump« är interiörbilderna från Villa Villekulla något mer detaljrika i förhållande till exteriörbilderna, vilka är kulissaktiga i sin relativa enkelhet – omgivningen antyds normalt bara med några få föremål. Stilen känns väl igen från serien »Petronella«.

Exteriörerna och interiörerna blir närmast till en scen för de olika episoderna, där handlingen och de olika figurerna är det viktiga i förhållande till omgivningen. Detta är väl överensstämmande med böckerna, där den fysiska miljön har getts en stiliserad och obestämd framtoning.

I serien skulle det för Vang Nyman ha varit möjligt att ge en betydligt mer detaljrik yttre bild, mer i överensstämmelse just med den »klara linjens« vanliga regler, men det har hon avstått ifrån. Troligen har hon önskat att hålla sig nära den beskrivning som ges i böckerna. Samtidigt tillåter heller inte bildrutornas storlek teckningar med allt för små detaljer, särskilt som figurer, textplattor och pratbubblor upptar en förhållandevis stor yta i rutorna.

Helt tydligt är att hon i arbetet med serien har gått tillbaka och tittat på sina egna illustrationer till böckerna om Pippi Långstrump, vilka ibland uppvisar en påtaglig likhet med serieteckningarna när det gäller detaljer och komposition.

SAKNAR GALLER

Trots Vang Nymans tidigare serieförsök ger serieversionen av »Pippi Långstrump« inledningsvis ett ovant intryck. Framför allt i de första serieavsnitten känns pratbubblor och textplattor för stora i förhållande till serierutornas storlek, men efter några avsnitt blir pratbubblorna mindre, och deras dominans över teckningarna dämpas.

Hennes ovana vid seriemediet märks också på att pratbubblorna i vissa fall saknar pilar som visar vem som talar, något som gör att de mer liknar textplattor än pratbubblor. Det intrycket understryks av deras kantiga form, och av att de oftast inte »svävar fritt« i serierutorna, utan vanligen är förbundna med bildramen.

En annan egenhet är att det i några fall saknas galler – mellanrum – mellan serierutor på samma rad. Eftersom de på detta sätt sammanfogade rutorna ofta har samma bakgrund, ger tekniken ett intryck av teaterspel framför en kuliss, något som förstärks av bakgrundernas enkla och stiliserade utformning.

Udda är också försöken att dela upp en enskild teckning i två serierutor med ett galler emellan. I »Pippi får fint besök« (7/58) har detta fått följden att pappa Efraim har kommit att längsgående delas på mitten, något som onekligen frammanar en surrealistisk känsla. Vid andra tillfällen har inte bara en enskild teckning delats upp över två serierutor, utan rent av vissa pratbubblor. Detta visar på, att samtidigt som Vang Nyman var ovan vid seriemediet, var hon inte rädd för att experimentera med dess möjligheter.

Hon har också på ett intressant sätt utnyttjat pratbubblorna när det tydligt skall framgå att flera personer samtidigt säger samma sak. Detta har hon gjort antingen genom att låta flera pilar utgå

Enligt Ingrid Vang Nymans son Peder Nyman var hon stilmässigt inspirerad av Hergé.

Armbrytning i surrealistisk anda från Klumpe Dumpe 1958:7. När serieavsnittet repriserades i samlingsalbumet Pippi håller kalas, 1970, omredigerades sidan, varvid armbrytningen blev av det mer vanliga slaget.

Vang Nyman använder sig av sinnrika bildmässiga lösningar när hon vill visa att Tommy och Annika faller varandra i talet.

Något övertydligt förklarar både textplattor och pratbubblor hur Pippi gör när hon bakar »pannekakas«.

från en och samma pratbubbla, eller också genom att låta flera pratbubblor ligga ovanpå varandra. Förutom att de gemensamma pratbubblorna framhäver att det är flera personer som yttrar samma sak, understryker de gemenskapen mellan personerna ifråga.

I »Pippi på kafferep« (9/57) har Annika *en* egen replik, medan Tommy och Annika i övrigt yttrar samma repliker i gemensamma pratbubblor. Detta understryker samhörigheten dem emellan, och deras gemensamma förskräckelse när Pippi med näsan före dyker ned i tårtan.

SÅ HÄR GÖR JAG

I serien antingen tillför texten information, eller har en förstärkande funktion genom att upprepa det som teckningarna berättar för läsaren. Som exempel på det förstnämnda kan vi ta en scen ur »Pippi och tjuvarna« (8/57), där Pippi sitter på golvet och räknar sina »gullpengar«. I textplattan konstateras att »Pippi hade en hel kappsäck full med gullpengar, som hon hade fått av sin pappa«, och därmed får läsaren information utöver det som syns i teckningen.

I andra fall understryker eller upprepar pratbubblorna och textplattorna det som sker i serierutan. När Pippi gör »pannekakas« och kastar äggen högt upp i luften, (och ett ägg med ett »kras« landar i hennes hår), upprepas i textplattan att »(n)är Pippi bakar pannkakor, kastar hon äggen högt upp i luften. Ett ägg ramlar ner i håret på henne« (1/57).

I böckerna gör Pippi saker utan att själv kommentera dem, medan hon i serien vid något tillfälle förklarar eller förtydligar att det är *så här* hon gör: »Så här gör jag när jag skurar golvet« säger hon glatt (5/57), för att i bilden hälla ut vatten på golvet och därefter svepa runt på golvbrädorna med skurborstar på fötterna.

ÅRSTIDEN SKILJER

Ibland har Vang Nyman valt att i serien plocka bort, eller snarare att inte ta med i bild, personer och folksamlingar som omnämns i böckerna – troligen för att utrymmet inte medger sådant. En variant är när hon har valt att ge en koncentrerad bild av en i boken beskriven folksamling, genom att i en eller två serierutor visa en mycket tät folksamling rakt framifrån, vilket effektfullt kontrasterar mot dess frånvaro i bild i serieavsnittets övriga rutor (7/57). Ändock kan läsaren även i de rutor där folksamlingen inte syns i bild påtagligt förnimma dess närvaro.

Serieavsnitten utspelar sig på samma platser och i samma miljöer som i böckerna, men med den skillnaden att det i serien har skett en anpassning till när på året som respektive serieavsnitt publicerades. När den fine herrn i »Pippi Långstrump i Söderhavet« anländer till Villa Villekulla råder strålande solsken, men i serieversionen (2/59), som publicerades i början av året, är det vinter och den fine herrn möts av Tommy, Annika och Pippi som rullar ett snöklot i trädgården.

En folksamling på väg att närmast spränga serierutan och förena sig med läsaren.

TEMPO, TEMPO OCH ÅTER TEMPO

Ett utmärkande drag för berättelserna om Pippi Långstrump är tempot som genomsyrar Pippis agerande och sätt att vara, något som ytterligare accentueras i serieversionen. I serien har det skett en nästan total koncentration på handling och tempo, på så sätt att Pippis fabulerande (som så starkt präglar böckerna), antingen har strukits, eller – liksom oftast dialogen i övrigt – starkt komprimerats. Eftersom fabulerandet nästan helt har strukits har också det fantasifulla draget i Pippis karaktär i stort sett försvunnit, och därmed har en del av charmen i böckerna gått förlorad.

Vid några tillfällen har å andra sidan vad som i böckerna är kortare avsnitt kommit att överföras till en längre sekvens av serierutor. Vanligen rör det sig då om situationer där Pippi handgripligen tar hand om någon, eller då hon utför något akrobatliknande konststycke. I det förstnämnda fallet har det faktum att ett snabbt händelseförlopp skildras över flera serierutor, framhävt farten på ett sådant sätt att hela förloppet ger ett intryck av dans eller balett. Ett exempel på sistnämnda är när Pippi i »Pippi får ett brev« (4/59) uppklängd på en stege försöker roa och underhålla Tommy och Annika, vilka båda ligger sjuka i mässlingen.

Flera av kapitlen i böckerna är försedda med en stämningsskapande inledning och en avrundning, något som ofta saknas i serien, där berättelsen vanligen tar avstamp direkt i handlingen. Ibland slutar serieversionen rent av något abrupt mitt i skeendet, som när Pippi i »Pippi vill inte sälja sitt hus« (2/59) i den avslutande serierutan singlar iväg den fine herrn som vill köpa och riva Villa Villekulla med kommentaren: »Nu har jag inte tid längre. En dag i veckan river jag hus, men inte på fredagarna för då städar jag«. Motsvarande scen i boken har en extra avrundning, och slutar med att herrn återkommer i sällskap med en polis, varvid han snopet tvingas konstatera att Pippi faktiskt äger huset, och att det inte är till salu.

FANTASI OCH VERKLIGHET

I böckerna finns det enligt litteraturvetaren Ulla Lundqvist »en invit till samförstånd«, där den allvetande berättaren – genom vilken läsaren får reda på inte bara vad som händer och sker, utan även vad personerna tänker – inte reagerar på Pippis fantastiska uppenbarelse och beteende, varigenom »det fantastiska, det sagolika« blir till konkret verklighet och på så sätt *»svetsar samman realitet och fantasteri«*.

Vid bearbetningen till seriemediet har dock

Med ett sprudlande leende bjuder pippi upp tjuvarna på en – något ofrivillig – dans.

böckernas allvetande berättare haft svårt att följa med. Här utgör textplattorna den enda möjligheten för berättar-rösten att framträda och upprätta ett samförstånd med läsaren, och eftersom Vang Nyman bara i mycket begränsad omfattning använder sig av textplattor, har den allvetande berättaren i praktiken inte överförts till serieversionen.

Avsaknaden av denna förenande länk mellan det fantastiska och det reella skulle kunna ha medfört en för serien negativ åtskillnad mellan fantasi och verklighet, men beroende på teckningsstilen är detta inte fallet.

Som tidigare konstaterats ger dock seriens kulissartade framställning av den fysiska miljön och den kantiga teckningsstilen en känsla av ett skådespel på en teaterscen. Detta gör att Pippis fantastiska uppenbarelse fungerar väl och smälter in i den givna miljön, samtidigt som serien ges en aura av verklig overklighet. Vang Nymans val av manér har i serien därmed kommit att ersätta den allvetande berättaren som på ett naturligt sätt förenar fantasi med verklighet.

»UR-PIPPI«

I förhållande till ursprungsmanuset till den första boken om Pippi Långstrump, det som kommit att benämnas »Ur-Pippi«, har vildheten i Pippis karaktär dämpats i den publicerade bokversionen. I serien återfinns dock en i vissa avsnitt vildare och fräckare Pippi än vad som är fallet i böckerna. Med munvig kaxighet bemöter hon de vuxna, och en del av det försonande draget hos Pippi gentemot människor hon drabbar samman med har försvunnit.

Ett tydligt exempel är när Pippi »leker kull med poliser«, en sekvens där hon i boken – efter att ha »tagit hand om« de två poliserna – ger dem pepparkakshjärtan som en form av försonings- och vänskapsgåva. Serieversionen (3/57) slutar på ett annat sätt, nämligen med att Pippi står och håller poliserna på raka armar, varvid försoningen helt har gått om intet.

Eftersom serieversionen bygger på nästan samtliga episoder om Pippi Långstrump balanseras dock den vildare och gentemot de vuxna karskare Pippigestalten i andra serieavsnitt av en godhetsfull och öm generositet gentemot människor och djur. Pippis ambivalenta framtoning i serien kan således vara en till viss del oavsiktlig effekt av den komprimering som varit nödvändig vid överföringen till seriemediet, men det förefaller också troligt att Astrid Lindgren med serieversionen har sett en möjlighet att återuppväcka »Ur-Pippi«.

KONTRASTERNAS SPEL

Figuren Pippi är både i böckerna och i serieversionen den aktiva parten i förhållande till Tommy och Annika. Pippi är i serieteckningarna ständigt i rörelse, och skiftar hela tiden kroppshållning från den ena rutan till nästa. Detta kontrasterar effektivt mot den passiva framställningen av Tommy och Annika.

De har en passiv och iakttagande roll i förhållande till Pippis initiativtagande och utåtriktade agerande, något som i serien framhävs av att de mest följer efter Pippi, och av att Vang Nyman i serien har försett dem med ett dämpat rörelsemönster. Detta förstärks ytterligare av att de i serierutorna ofta befinner sig bredvid varandra och samtidigt något bakom Pippi, och av att de vid flera tillfällen – i mun på varandra – säger samma sak.

I böckerna kontrasteras och framhävs Pippis obundenhet av samhällets konventioner, hennes frihet att göra saker och ting som hon själv finner bäst, av Tommys och Annikas prudentlighet och följsamhet efter samhällets förväntningar och krav på hur barn bör bete sig. De förmedlar till läsaren trygghet och möjlighet till identifikation – till skillnad från Pippi, som även om hon är äventyret och månget barns önskedröm personifierad, inte utgör någon reell möjlighet till identifikation.

Även i serien framstår Pippis gestalt och beteende mer som önskedröm än som reellt identifikationsobjekt, något som ytterligare understryks av den stiliserade miljö som hon och de andra agerar i.

AVSKALAD

Seriebearbetningen har dock medfört att Tommy och Annika i mindre omfattning fungerar som identifikationsobjekt, eftersom deras personligheter här har blivit så förenklade. Den känslomässiga framställningen är mer avskalad och direkt, vilket har resulterat i en handfastare karaktärsskildring i förhållande till den mer sublima framställningen i böckerna.

I »Pippi går ombord« står Tommy på kajen för att vinka av Pippi när hon skall följa sin pappa till Söderhavet, men han övermannas av en vanmäktig, sorgblandad ilska: »Tommy sparkade till en sten, så att den rullade nerför kajkanten och föll i vattnet. Egentligen skulle han ha velat kasta den på ›Hoppetossa‹. Den där eländiga båten, som skulle

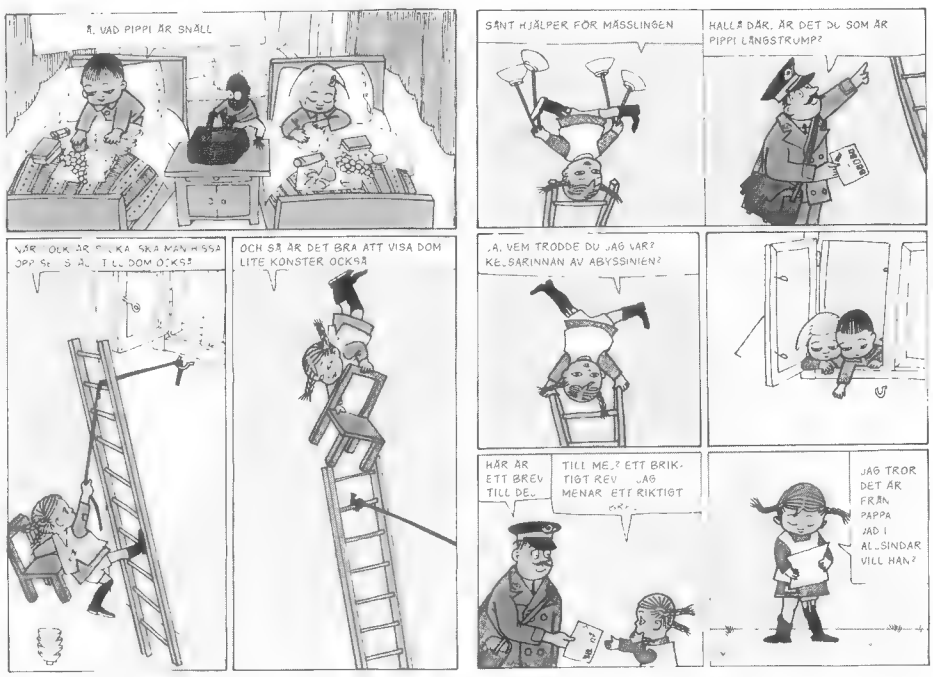

Tommy och Annika har mässlingen i Klumpe Dumpe 1959:4. Uppklängd på en stege utför Pippi halsbrytande akrobatiska konststycken för att underhålla och roa sjuklingarna.

Efter mötet med Pippi funderar nog lagens väktare på att omskola sig, och det snabbt!

föra Pippi bort ifrån dem! Sannerligen – om ingen sett det, skulle Tommy haft god lust att gråta lite han också. Men det gick ju inte an. Han sparkade iväg en sten till.«

Den sorg som Tommys tankar och beteende uttrycker framkommer inte på samma sätt i serieversionen (10/58). Här framträder inte hans sorg vare sig genom tankar eller beteende, men hans ögon och minspel har getts en påtagligt sorgsen framtoning. Annika däremot, som i boken brister ut i gråt, låter i serien tårarna fullkomligt spruta fram. Härigenom har Vang Nyman lyckats fånga skillnaden mellan hur Tommys respektive Annikas sorg tar sig uttryck i boken, även om framställningen i serien har blivit något »plattare« i förhållande till förlagan.

STARKAST I VÄRLDEN

I böckerna omtalar vid några tillfällen den allvetande berättaren Pippis styrka, vilken även framkommer i hennes agerande, men i serien är betonandet av hennes styrka ännu mer explicit såtillvida att personer i serien – Tommy och Annika – ofta med förtjusning kommenterar att Pippi är starkast i världen.

De uppvisar en närmast förväntansfull skadeglädje när Pippi är på väg att visa prov på sin styrka i en kraftmätning med någon kontrahent. I »Pippi leker kull med poliser« (3/57) ler Tommy belåtet samtidigt som han utbrister i ett »Haha« när en av poliserna med sammanbitna tänder väser att »Nu ska du få smörj«, samtidigt som han greppar tag i Pippi.

Tommy vet minsann vad som nu kommer att hända, och mycket riktigt, i nästa ruta lyfter Pippi på raka armar upp poliserna, vilket får Annika att belåtet konstatera att »Haha, Pippi är starkast i världen«.

DET LJUVA LIVET

I böckerna finns en påtaglig matglädje där vuxenvärldens nyttigheter som grönsaker eller knäckebröd helt saknas. Istället bjuder berättelserna på excesser i olika former av kakor och godis, men även i mer barnnära nyttigheter som pannkakor eller smörgåsar med köttbullar. Detsamma gäller i serieversionen, fast med undantag från *ett* serieavsnitt som påtagligt bryter av mot mönstret i övrigt.

I »Pippi har starka tänder!« (8/58) besöker Pippi, Tommy och Annika Hoppetossa och möts då av matrosen Fridolf, som har en fruktansvärd tandvärk eftersom han har satt i sig karameller. Pippi slänger därför de kvarblivna karamellerna överbord. Då Fridolf påpekar att Pippi minsann »brukar köpa arton kilo karameller ibland« svarar hon att detta är »Dösnack! Jag äter bara karameller en gång om året. Men du håller på och snaskar varenda dag.« »Tacka vet jag hårt bröd och morötter, det får man såna här tänder av«, varvid hon pekar mot en glänsande tandrad.

Även pappa Efraim har starka tänder eftersom han inte har ätit karameller sedan 1914. Med en dragkamp mellan Pippi och Efraim, där de enbart håller i repet med tänderna, visar de prov på sina tänders styrka. Detta får Tommy och Annika att högtidligt lova att även de skall sluta äta karameller »För vi vill ha lika starka tänder som Pippi«.

Detta avsnitt, ett av de få som är specialskrivna för serien, utgör ett sådant påtagligt avsteg från matglädjen i övrigt att frågan väcks huruvida det verkligen är Astrid Lindgren som står bakom manuset.

Dock har Lindgren även vid ett tidigare tillfälle låtit Pippi propagera för en »nyttighet«, nämligen kulor fyllda med fiskleverolja i reklamhäftet »Pippi Långstrump delar ut solkulor« (1950). Med tanke på *Klumpe Dumpes* renommé som en bra barntidning är det tänkbart att »Pippi har starka tänder!« har tillkommit som motvikt till onyttigheterna i övrigt, och därmed svarar mot vuxenvärldens förväntningar på en god barntidning.

ALDRIG RIKTIGT HEMMA

På Rabén & Sjögren verkar serieversionen av »Pippi Långstrump« ha mottagits väl, förutom av Hans Rabén (förlagets VD och ene grundare). Enligt Marianne Eriksson, som var med och förberedde utgivningen av *Klumpe Dumpe* 1954, och som därefter kom att bli redaktörsassistent för tidningen, blev han »chockad vid första anblicken och sa att så där fyrkantig och hoptryckt var verkligen inte Pippi«.

Men Ingrid Vang Nyman svarade att »(s)kriva in människor i fyrkantiga rutor måste bli så här«.

Teckningarna som sådana är onekligen något kantiga, vilket gör att de enskilda rutorna ibland känns mer som fristående illustrationer än som ingående i en sekvens av bilder. Att Ingrid Vang Nyman heller aldrig riktigt kom att känna sig hemma med seriemediet vittnar sonen Peder Nyman om. Före deadline synes en pressad stämning ha legat över det Vang Nymanska hemmet, även om detta knappast kan anses som något unikt när det gäller serietecknare eller andra grupper vars arbete styrs av en tidsgräns.

Något som däremot tydligare visar att Ingrid Vang Nyman inte kände sig tillfreds med serietecknandet, är att tanken på att överlåta serien på någon annan inte var främmande för henne. Uppenbarligen trivdes hon bättre med enstaka bilder. Då hon vid den här tidpunkten sedan några år tillbaka mådde psykiskt dåligt (något som slutligen ledde till att hon 1959 tog sitt liv), är det dock möjligt att det snarare var hälsotillståndet än seriemediet i sig som gjorde att hon önskade slippa serien. ◄

► ***Tackord:*** *Artikeln har tidigare publicerats i antologin »Bild och text i Astrid Lindgrens värld«, 1997, men omarbetats för publiceringen i Bild & Bubbla. Lena Törnqvist vid Kungliga Biblioteket har plockat fram vardefulla uppgifter om publiceringen av »Petronella« och Janne Lundström om Vang Nyman i Julbocken. Ett stort tack till er bägge!*

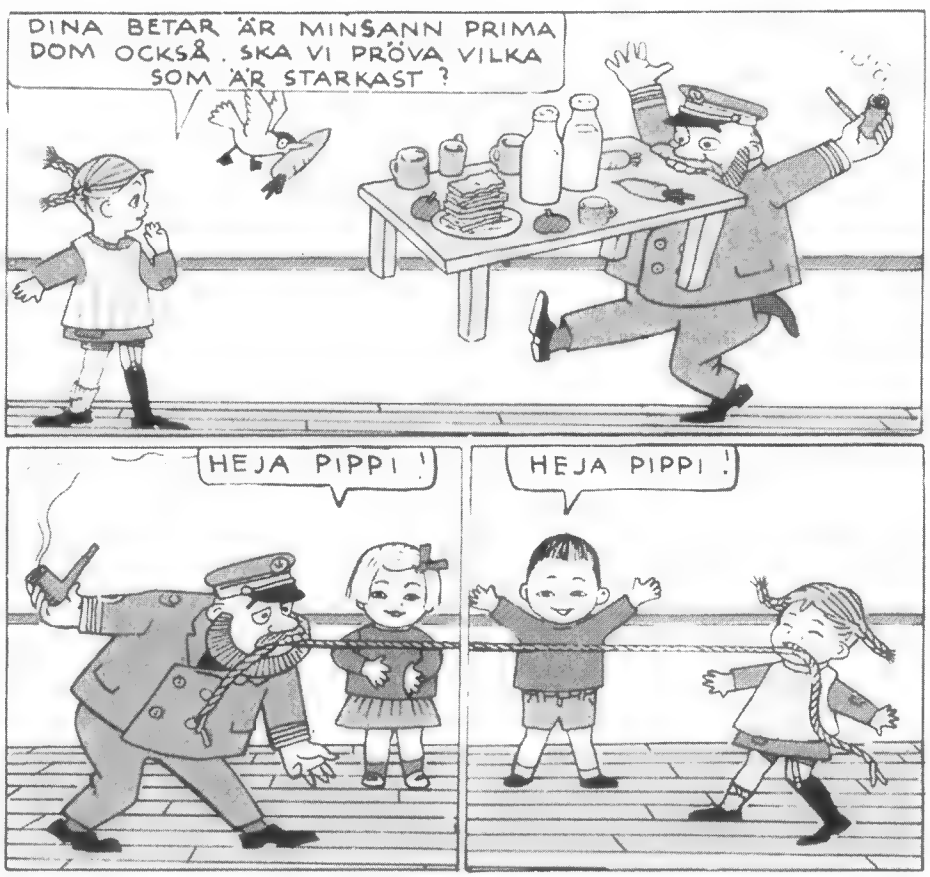

Tänk vad bra med starka tänder!

NORDISKA SERIETÄVLINGEN I KEMI

NORDISKA SERIETÄVLINGEN I KEMI 2003 ÄR EN ÖPPEN TÄVLING FÖR ALLA NORDISKA TECKNARE OCH MANUSFÖRFATTARE. TÄVLINGSBIDRAGEN SKA VARA PÅ NÅGOT NORDISKT SPRÅK – ENGELSKA TILLÅTS BARA SOM EN EXTRA ÄFFÄRT.

TÄVLINGSKATEGORIER:

SERIENOVELLER (HÖGST 12 SIDOR) – SERIESTRIPPAR (MINST 15 ST)

PRISER

1. 2000 EURO – 2. 1000 EURO – 3. 700 EURO
TILL ANDRA KRA BIDRAG: 1000 EURO

ÅRSTEVALET ÄR FRITT. BIDRAGEN FÅR VARA SVARTVITA ELLER I FÄRG. MÅTALET TÄVLINGSBIDRAGEN ÄR OBEGRÄNSAT MEN ALLA BIDRAGEN SKA VARA OPUBLICERADE, SKICKA INTE ORIGINALTECKNINGAR. TÄVLINGEN ÅTAR SIG INTE ATT RETURNERA DEM – UTAN DRA KOPOR. OBS. FÄRGKOPOR AV SERIER I FÄRG. DU SKA ANGIVA EN GUNATER FÖR DINA BIDRAG MEN BIFOGA INFORMATION OM DU GRA NAMNEN PÅ DINA BIDRAG I ETT SEPARAT KUVERT. DESSA SKICKAR DU TILL SARJAKUVAKESKUS, KEIKUKFLISTOKATU 21 94100 KEMI, FINLAND SENAST DEN 28 FEBRUARI 2003. TÄVLINGENS VINNARE UTLYSES OCH PRISTAGARE NORAS PÅ KEMIS 22. SERIEFESTIVAL DEN 5-6 JUNI 2003. DE BÄSTA BIDRAGEN SAMLAS TILL EN ANTOLOGI SOM SKICKAS KOSTNADSFRITT TILL ALLA SOM DELTAR I TÄVLINGEN.

MER INFORMATION OM FESTIVALEN OCH TÄVLINGEN FÅR MAN FRÅN SERIETEKET KRISTINA KOLEHMAINEN TEL. +46 8 503 31 630 ELLER FAX. +46 8 503 31 630 ELLER KRISTINA KOLEHMAINEN@KULTURHUSET STOCKHOLM SE

KEMIN SARJAKUVAKESKUS
ONE ARCTIC COMICS CENTER

Kemi 2003

Strid den fö
– Danmarks mest kon

Alternativa visioner II

av **FREDRIK STRÖMBERG**

Jakob Martin Strid – säger det namnet dig något? Bor du (som de flesta av Bild & Bubbla/Tegns läsare) i Sverige eller Norge, är chansen stor att du inte har hört talas om honom alls. Bor du däremot i Danmark lär du veta precis vem som avses, alldeles oavsett om du är intresserad av serier eller inte. Strid är ett veritabelt fenomen i sitt hemland, ömsom geniförklarad, ömsom hatad över allt annat. En sak är klar: han lämnar ingen oberörd.

Danskarna fick på allvar upp ögonen för serieskaparen Jakob Martin Strid när han år 2000 fick uppdraget att göra en daglig serie för den stora danska dagstidningen *Politiken*. Detta fick han efter att i ett par år ha skapat sig ett namn med en kontroversiell och annorlunda serie i veckotidningen *Socialisten Weekend*.

Strid tog jobbet på *Politiken* under förutsättning att ingen som helst censur skulle utgå från tidningens redaktion, ett avtal som han inte var sen att utnyttja. Vad som följde innan han ungefär ett år senare dukade under för pressen att göra en serie om dagen, är i mitt tycke den vildaste och mest nyskapande dagstidningsserie som sett dagens ljus på många herrans år. Att läsa dessa serier i följd i boken »Den store strid – 300 striber der rystede Danmark!« är som en resa in i såväl Danmarks som Strids eget inre.

ARG UNG MAN

Ett sätt att försöka förstå varför Strid väcker så mycket känslor är att se till hans bakgrund, som återfinns bland de så kallade autonoma i Köpenhamn. Begreppet autonoma är ett samlande ord för de vänsterradikala grupper som håller till på olika håll i Köpenhamn, och som ställer sig utanför alla former av traditionella institutionaliserade och/eller reformistiska rörelser – inklusive politiska partier och fackförbund. Denna bakgrund lyser tydligt igenom i hans serier, så tydligt att insändarskribenter har kallat honom både gränsöverskridande och anarkistisk.

Strid är bara knappa trettio år gammal, men har redan hunnit med en hel del, vilket kommer att framgå i denna artikel. Sin karriär inledde han alltså med att göra en återkommande serie för *Socialisten Weekend*. Den bestod till skillnad från vanliga strippserier av två rader serierutor, men det var till innehållet som den verkligen skilde sig från de flesta andra.

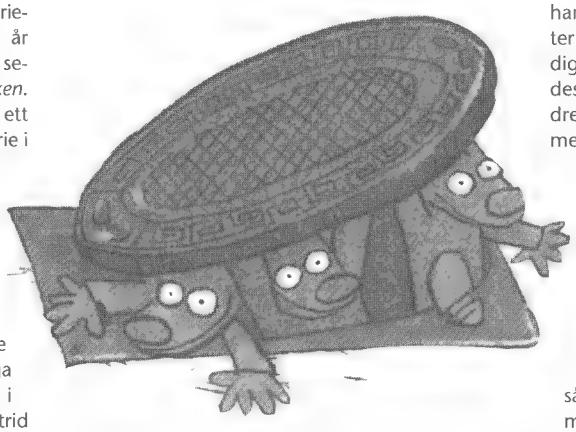

Sju stygga »møgdyr« från boken »Mustafas kiosk«.

Även om Strid utvecklats enormt under de få år han varit verksam, kan man redan i dessa tidiga alster se vartåt det lutade. Han skapade en fullständigt respektlös satir över det danska samhället, dess ledare, politiker och journalister – men han drev även med den lilla människan och, inte minst, med de mer radikala kretsar han själv kommer från.

Dessa serier, som alltså publicerades en gång i veckan, var uppsluppna, vilda och fulla av infall. Det är tydligt att Strid verkligen tecknade det som föll honom in. Ibland är det politisk satir, ibland är det enbart en illustration till en »dålig« vits, och ibland är det mer eller mindre oförståeligt. Genomgående är att tecknaren ofta själv finns med som figur, och som sådan inte bara kommenterar, utan även tar aktiv del i handlingen.

Strid använder medvetet sina serier som ett sätt att nå ut med sina tankar: »Jag vill både provocera och ge uttryck för mina egna åsikter«,

För att verkligen kunna kommentera den infekterade invandrardebatten lät Strid sitt alter ego helt dränkas i svart olja, varpå han i ett antal veckor fick finna sig i att vara »etnisk«. Den andra personen är Politikens chefsredaktör Tøger Seidenfaden, som ofta fick se sig medverka i Strids serie.

rskräcklige

roversielle serieskapare

En stripp från Strids tidiga serier i Socialisten Weekend från 1999.

säger han själv. Att denne man har många och starka åsikter i de mest skilda ämnen går inte att ta miste på när man läser hans album. Som tur är för oss som inte har tillgång till dansk dagspress finns nämligen serierna samlade i tre volymer från förlaget Politisk Revy (vilket för övrigt gett ut i stort sett alla Strids böcker).

Jakob Martin Strid, som han ser sig själv.

DELEURAN OCH SIMPSONS

Att Strid hämtar inspiration från sitt engagemang i samhällsdebatten är tydligt. För den som kan sin danska serieshistoria är det lika tydligt vem hans konstnärliga läromästare är: den store humoristen Claus Deleuran (1946-96, för en presentation se *B&B* 3/81). »Om man skulle göra en tio-i-topp-lista över de bästa danska serieskaparna under 1900-talet skulle Claus Deleuran placera sig på de fem första platserna«, säger han själv.

Att det är så framstår som ganska naturligt, eftersom Deleuran är den som de flesta i dagens generation av danska serieskapare – inte minst de som gör serier som på något sätt speglar samhället – anger som sin stora inspirationskälla. Att Strid förhåller sig relativt fritt till den tradition han bygger på är lika klart, särskilt om man jämför Deleurans mildsinta form av satir med Strids avsevärt frånare alster.

Att det finns andra, mer moderna inspirationskällor är också något som lyser igenom, inte minst genom att den figur som representerar Strid själv i serierna konstant färgläggs med en platt gul färg. Så här säger Strid själv: »För 10-20 år sedan skulle det jag gör ha varit ren underground, men det har skett en förändring: Nu är det min generation som sitter i maktposition. Vi tittar på 'Simpsons'. Och 'South Park' – den sortens animerad film som egentligen är en enda lång svordom. Det är sådant folk vill ha i dag.«

Och det är nog sant att TV-serier som de ovan nämnda har höjt toleransnivån och banat vägen för en skarpare och frånare form av satir (även om vi i allas vårt medelmåttiga Sverige fortfarande väntar på någon som skall ta upp brandfacklan).

DAGSTRIPP

Nåväl, efter några år med en serie i veckan var det alltså dags för Strid att år 2000 ta steget till daglig publicering i *Politiken*. Till en början fortsatte han i samma spår som tidigare, men ganska snart införde han ett nytt element i sina berättelser: den klassiska fortsättningsserien. Från dag till dag utvecklade sig historierna, den ena mer halsbrytande än den andra.

Bland annat hann Strid berätta om hur utomjordingar klonade den dåvarande danske statsministern Poul Nyrup Rasmussen, och släppte ner kopior över hela Danmark – vilket bland annat fick till följd att de autonoma samlade så många kopior som möjligt, klippte mohikanfrisyr på dem och stormade riksdagen (!). I en annan sekvens fick seriefiguren Strid besök av deckaren Rip Kirby, vilken eftersom han i sin egen serie alltid tecknas i närbild helt följdriktigt fick agera som ett fristående huvud på en liten vagn, komplett med piphållare.

När Danmark skulle rösta om EMU uttryckte Strid sin avsky för hur valdebatten sköttes genom att i sin serie hålla en omröstning om huruvida en gurka – som av någon obskyr anledning satt fast i ändan på Poul Nyrup Rasmussen – skulle plockas ut eller inte. Detta pågick under flera veckors tid inför valet, komplett med debatter, omröstningar, väljarundersökningar och så vidare. Ett mästerverk i satirkonst.

Många är också de som fått smaka på Strids vassa penna. När debattören Carsten Jensen kritiserade Strids serie tog serieskaparen helt sonika med Jensen som figur i en berättelse. Handling-

Strid driver ofta och gärna även med de autonoma och andra radikala grupper (vilka han alltså själv tillhör).

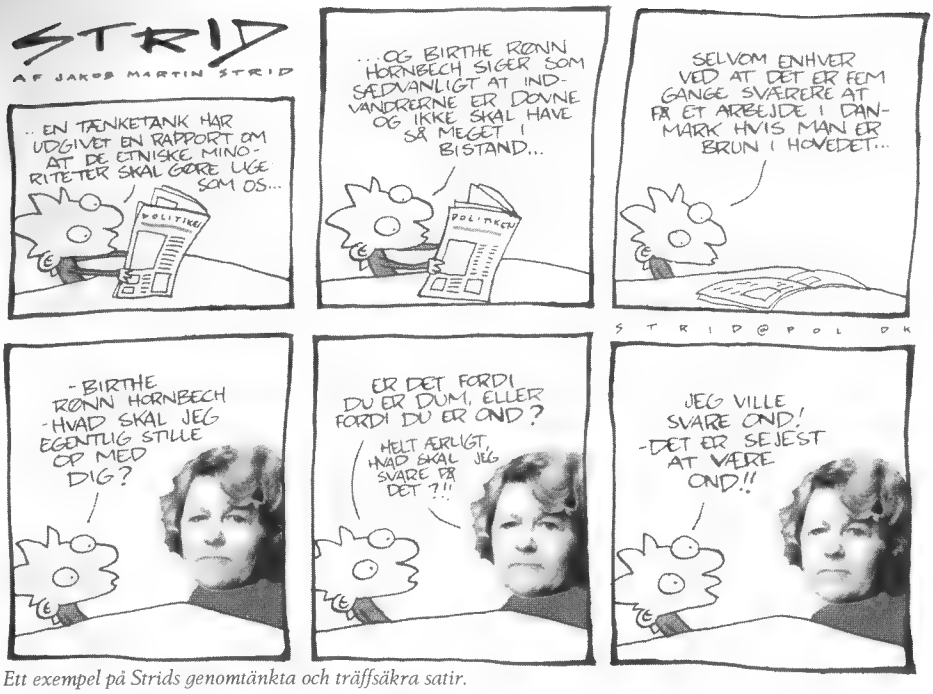

Ett exempel på Strids genomtänkta och träffsäkra satir.

Rip Kirby förekom ett bra tag i serien, dock utan underkropp.

en kretsade kring hur Jensen och Strid gemensamt adopterade en säl, varpå ett regelrätt familjedrama utspelade sig, med delad vårdnad, familjerådgivning och slutligen fosterhem eftersom Jensen inte tog sitt ansvar som far till sälen...

Att sammanfatta vad Strid gjorde i sin serie under det år som han orkade hålla på låter sig knappast göras, varför jag rekommenderar att du som läser detta i stället införskaffar boken »Den store strid« och själv läser. Du kommer att lära dig en hel del om Danmark, samtidigt som du har ordentligt roligt – det kan jag lova.

REJSEN TIL JORDEN

Att Strid är en man med många strängar på sin lyra har han visat redan i sina strippserier, i vilka han hoppar vilt mellan högt och lågt, politiskt och poetiskt. Som om inte det var nog har han emellertid på bara några få år även hunnit göra ett antal kritikerrosade barnböcker.

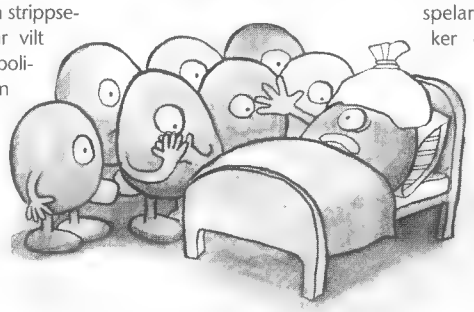

Den stackars Flop berättar efter sin hemkomst om alla sina hemska upplevelser på Jorden, från »Rejsen til Jorden«.

Först kom »Rejsen til Jorden«, som utgavs 1999. Man känner direkt igen Strids galna infall i historien om en långväga resenär från en planet där alla ser ut som potatisar med korta ben och armar. Denne våghalsige lille varelse far i en tefatsliknande farkost till Jorden, och råkar här ut för diverse halsbrytande äventyr – inklusive att bli tagen för en potatis i en stor restaurang – innan han återvänder hem för att rapportera om hur hemskt allting var.

Vad som skiljer denna berättelse från Strids serier är, förutom att all text är på rimmad vers, att den är mycket mer återhållsam och helt tydligt inriktad på en yngre publik. Det här är helt enkelt rak och livfull barnunderhållning utan minsta anspelning på alla de politiska åsikter som framförs i serierna. Inte minst imponerar de vackert handkolorerade, och för ändamålet perfekta, illustrationerna, vilka verkligen sjuder av fart och fläkt.

En pirat som tar ett fotbad, från »Mustafas kiosk«.

MUSTAFAS KIOSK

Redan samma år kom nästa barnbok, »Mustafas kiosk – og andre rim for børn«. Som underrubriken antyder är detta en samling fristående rimmade verser – vardera tilldelade ett uppslag i denna höga, långsmala bok. Åter igen överraskar Strid med sin friska fantasi, och berättar om bankrånande grodor, tre centimeter höga monster, fotbollsspelare från stenåldern, fiskfabriker där man – naturligtvis – tillverkar fisk, och så vidare.

Kombinationen av Strids ohämmade fantasi och lekande rim, samt hans finurliga och lekfulla bilder gör detta till en bok som jag är övertygad om att barn i alla åldrar kan uppskatta. Vad sägs till exempel om bilden av två barn som stolt tittar på sina respektive fäder med texten »Alis far har overskæg, og knipser så det smælder. Min er skaldet som et æg, til gengæld har han deller.« (Tolkat till svenska ungefär: Alis far har stor mustasch, och kan knäppa med sina fingrar. Min är skallig som ett ägg, men har ståtliga bilringar.)

Den här boken har också skapat intresse utomlands, och tidigare bland annat översatts till norska och isländska. Alldeles nyligen utkom även en svensk utgåva på förlaget Kabusa (där man också funderar på att översätta mer material av Strid längre fram).

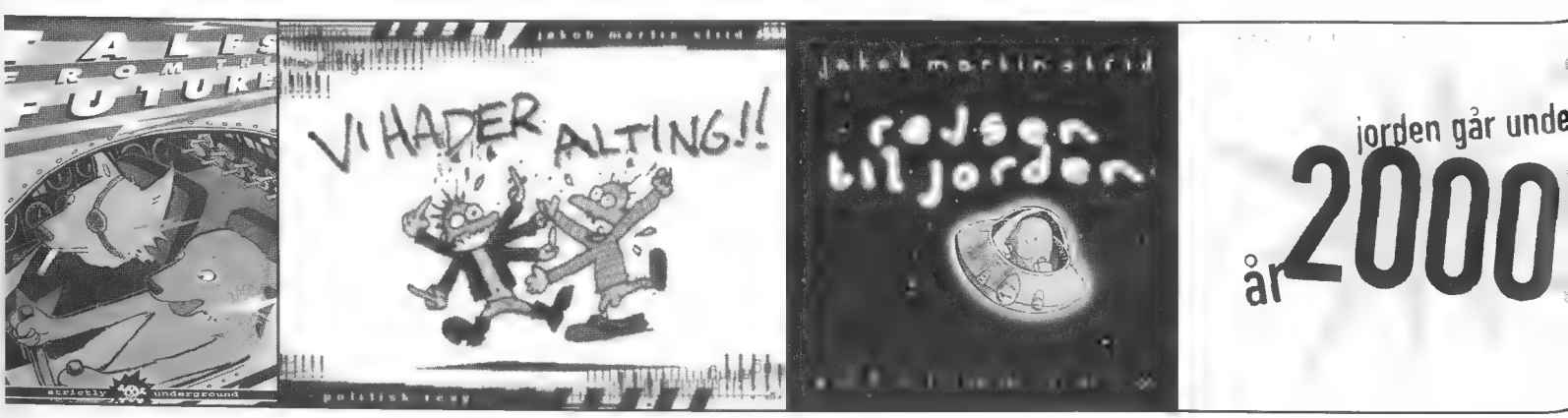

DIMITRI 9MM

För att ytterligare förvåna sin publik utkom Strid år 2000 även med den filosofiska seriesamlingen »Dimitri 9mm – Porcelænsdragen og andre historier«. Detta är en annorlunda och närmast poetisk samling historier som hålls samman av den genomgående figuren Dimitri 9mm. Han är en mycket gåtfull mus som upplever de mest underliga saker i de sju berättelser vilka tillsammans utgör en helhet som lämnar läsaren med minst lika många frågor som svar.

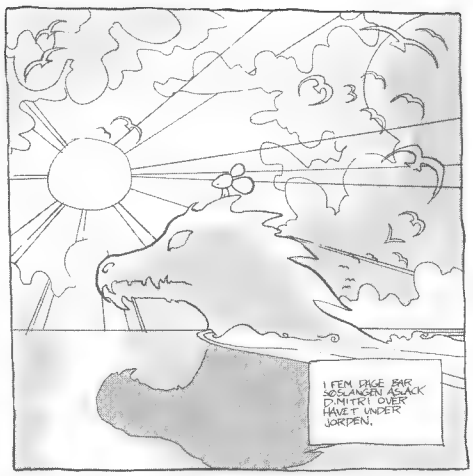

Dimitri rider på havsormen Aslacks huvud i »Dimitri 9mm«.

Vi får följa huvudpersonen när han besöker ett underjordiskt hav, botar havsormen Aslacks tandvärk, hämtar ner en stjärna från himlen, löser gåtan med de mystiska vindmännen – och bara filosoferar med en fågel på sin balkong. Bland bokens företeträden finns en enkel layout, oftast med fyra lika stora rutor per sida, en stram färgläggning som enbart använder olika nyanser av beige, samt en enkel och ikonisk teckningsstil.

Detta är ren bildpoesi och jag har i ärlighetens namn inte läst något liknande. Ta en del George Herrimans klassiska »Krazy Kat«, en del norske Jasons ordlösa fabler, släng i lite av italienaren Hugo Pratts episka »Corto Maltese« och smaka av med en nypa av amerikanen James Kochalkas poetiska betraktelser, så kanske man kommer i närheten. Fast egentligen inte.

Åter igen sviker orden mig. Läs boken!

Mest anmärkningsvärt är att dessa historier flyter fram lugnt och makligt, helt utan det vilda, närmast frenetiska, tempo som annars är kännetecknet för Strids serier. På samma självklara sätt som han bemästrade den politiska serien och barnboken visar han från första stund att han även behärskar en mer finstämd och eftertänksam vuxen berättarstil. Imponerande!

UTBRÄND?

När jag nu sitter med alla dessa disparata böcker framför mig, förundras jag dels över att det är en och samma person som ligger bakom dem allihop, dels över att denna person debuterade så sent som 1995. När jag inledde arbetet på den här artikeln började också ryktet gå att Strid nu gömt sig för världen och inte skapade något längre. Med tanke på det enorma utflöde av idéer som han stått för under ett antal hektiska år kändes det förvisso synd, men knappast särskilt förvånande.

Desto trevligare är då beskeden från Danmark under hösten att ryktet inte stämmer. Den 1 oktober 2002 återvände Strid till *Politiken* med en ny runda dagliga serier, och en ny barnbok under titeln »Den skaldede mand – og andre historier for børn og voksne« släpptes senare under hösten. I väntan på nya strippsamlingar har den danska publiken under hösten också kunnat glädja sig åt en ny bokutgåva med äldre strippar (de flesta visserligen redan tidigare samlade i tidigare års albumutgåvor, men också en del som inte fått plats där) under titeln »Strids værste«.

Än finns det hopp för världen. ◄

► *Fredrik Stromberg sitter nar detta skrivs i en liten stuga i skogen i Goinge och trivs med att nastan ingen vet var han ar.*

► *Citaten är hamtade från artikeln »Den provokerende poet« av Inger Holst, publicerad i vår danska motsvarighet, tidskriften Strip! nummer 14.*

Strid-bibliografi

► **Tales from the Future** (Strictly Underground 1995)
► **Vi hader alting!** (Politisk Revy 1997)
► **Rejsen til Jorden** (Politisk Revy 1999)
► **Jorden går under i år 2000** (Politisk Revy 1999)
► **Mustafas kiosk – og andre rim for børn** (Politisk Revy 1999) Finns även översatt som »Mustafas kiosk og andre rim for barn« (Shibsted, Norge 2000) respektive »Mustafas kiosk« (förlaget Kabusa, Sverige 2002).
► **Strid** (Politisk Revy 2000).
► **Dimitri 9mm – Porcelænsdragen og andre historier** (Politisk Revy 2000)
► **Den store Strid – 300 striber der rystede Danmark!** (Politisk Revy 2001)

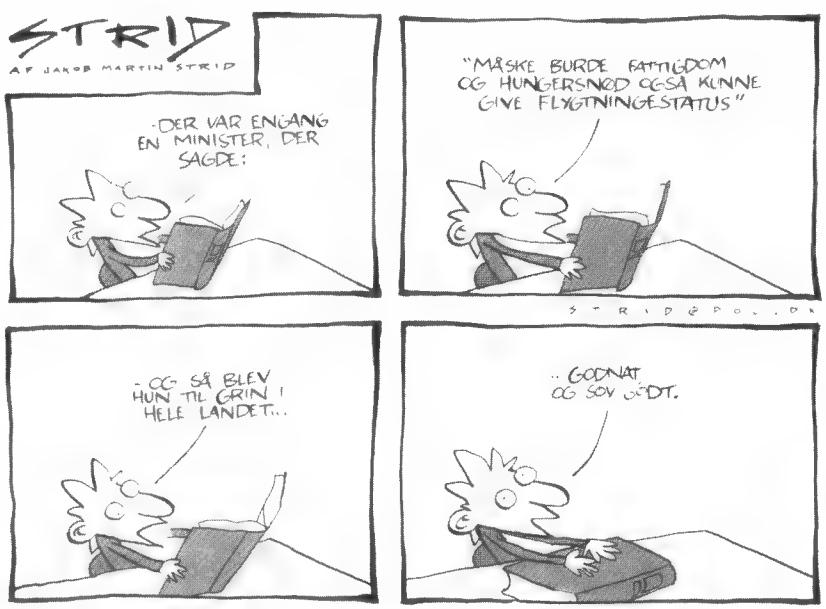

En av Strids många kommentarer till den danska invandrardebatten.

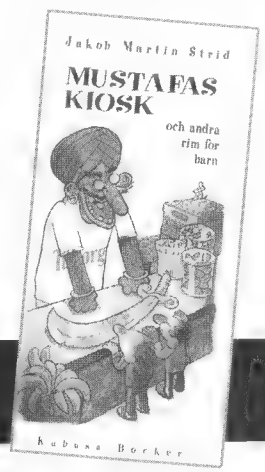

Vinn ett exemplar av Mustafas kiosk! Det svenska förlaget Kabusa har skänkt fem exemplar av boken »Mustafas kiosk«. De fem första som hör av sig till oss, via vanligt brev, kommer att få denna bok hemsänd till sig. Skicka brevet till: Seriefrämjandet, Box 51, 232 02 Åkarp.

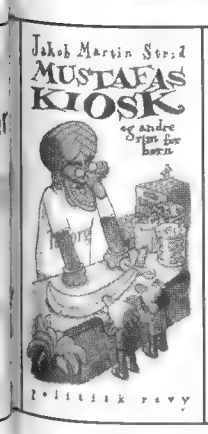

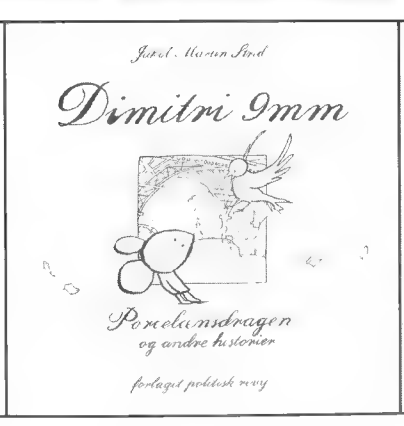

Full fart p
– uppstickarförlaget

av **JAMIL MANI**

Den svenska serietidningsmarknaden domineras i dag nästan helt av förlagsjätten Egmont, men sedan ungefär två år finns också en konkurrent i form av norskägda uppstickaren Full Stop Media. B&B hälsade på hos det unga förlaget en het augustidag i somras.

Full Stop Media AB huserar i en före detta banklokal på ett hörn vid Kornhamnstorg i Stockholm. Det är svalt att komma in här i dag, mitt på förmiddagen, med ögon som efter en kraftig överdos sol behöver tid att vänja sig vid artificiellt ljus igen. Lokalen ger ett luftigt intryck, med en atmosfär som känns inbjudande och inte minst lovande. På det unga förlaget, som nu har sett sin andra sommar sedan starten i mitten av år 2000, arbetar man på i vanlig ordning.

Men redaktionen är allt annat än ordinär. Det är de här människorna som ser till att det i dag existerar åtminstone två utgivare av kommersiella serietidningar i Sverige. För bara några år sedan verkade vi vara på väg mot totalt monopol, sedan både Semics serietidningar och Atlantic köpts upp av Egmontkoncernen. Det var i det läget Full Stop föddes, och på väldigt kort tid har förlaget lyckats skapa sig en plats i serietidningsställen och bestämt sig för att stanna.

Med en handfull titlar, däribland *Larson*, *Pondus* och *Tom & Jerry*, och planer på att starta lika många till, arbetar man på att sakta men säkert, knappa in på Egmonts försprång.

I BEGYNNELSEN

Full Stop Media är knutet till det stora norska medieföretaget Schibsted, som i Sverige sedan tidigare äger bland annat dagstidningarna *Svenska Dagbladet* och *Aftonbladet*, liksom film- och biografföretaget Sandrew Metronome.

Hemma i Norge hamnade Schibsted i seriebranschen sedan man härom året köpt familjeföretaget Bladkompaniet, ett anrikt förlag som sedan starten 1915 hört till landets viktigare utgivare av populärkultur (veckotidningar, kioskböcker och så vidare).

En skämtteckning om Full Stops situation. Bild: Jamil Mani.

å Full Stop

utökar sin utgivning

En logotyp man ser allt oftare i serieställen.

Bladkompaniet hade sedan dryga tio år också en ganska omfattande serieutgivning (varav tidningen *Pyton* är mest känd för svenska läsare), och när förlagsjätten Egmont under nittiotalet började sluka sina konkurrenter – såväl i Sverige och Norge som i övriga Europa – stod det allt mer klart för de ansvariga på Bladkompaniet att man som motvikt till Egmont behövde ha en serieutgivare även i Sverige. Den skandinaviska seriebranschen skulle helt enkelt inte fungera om det bara fanns en budgivare på marknaden.

Därför föddes Full Stop Media AB som ett svenskt dotterbolag till Bladkompaniet, startat av de två svenska förlagsveteranerna Olof Lönn och Peter Sparring.

Men att starta ett förlag är en sak, och att nå ut till kunderna är en helt annan – framför allt då distributionssystemet är upplagt som i Sverige, där redan existerande storförlag som Bonniers, Egmont och några till äger den stora distributören Tidsam, och därmed har hyfsad tillgång till kioskdistribution, medan nya förlag har avsevärt svårare att alls ta sig in i systemet. Än värre är det om man vill försöka med oprövade titlar som inte redan har en bevisat hög upplaga.

I samband med Egmonts övertagande av Atlantic öppnade sig dock en lucka att bjuda på rättigheterna till »The Far Side«, Gary Larsons skämtteckningar, vilka alltid utgjort basen i tidningen *Larson* (en tidning som dittills utgivits av Atlantic, och vid köpet övergick till Egmont). Ett bud lades direkt till Farworks, Larsons eget bolag i USA. Anbudet accepterades, och tidningen *Larson* hamnade därmed till branschens förvåning hos Full Stop i stället för hos Egmont.

Full Stops lokaler vid Kornhamnstorg i Stockholm. Foto: Anna Nordin.

FRIKTION

Den här manövern var ett av få tillgängliga medel att etablera ett nytt serieförlag i Sverige, men samtidigt givetvis inte populär på Egmont, där man ju förlorade en del av det paket man trodde sig ha köpt vid övertagandet av Atlantic. Resultatet blev viss friktion. Visst fick Full Stop tidningen, men prenumerantregistret ingick inte. Ett prenumerantregister är nämligen inte på något sätt kopplat till en serie eller figur, utan är förlagets egendom.

Egmont vägrade därför att vare sig överlåta eller sälja det, och på omslaget till Full Stops första *Larson*-utgåva uppmanades prenumeranter att köpa numret i butiken, trots att de redan prenumererade på tidningen. Därefter ombads de att teckna en ny prenumeration, för att på det sättet följa tidningen till det nya förlaget. Samtidigt erbjöd Egmont de »gamla« prenumeranterna tidningen *Ernie* som ersättning för den tid som var kvar på respektive »gammal« *Larson*-prenumeration. Det sägs även att man på Egmont uppgav att man inte visste vart *Larson* tagit vägen när folk hörde av sig och undrade vad som hänt.

I dag har 75 procent av *Larsons* gamla prenumerantsiffra återtagits, men det har varit en lång och mödosam process att vaska fram nya prenumeranter, och mycket guld har gått förlorat på vägen.

Full Stop lyckades också ta över *Tom & Jerry*, ursprungligen en Semic-tidning som i flera år hört till de riktigt populära titlarna för barn både på den svenska marknaden och rent internationellt. Genom aktiv budgivning köpte Full Stop här över både rättigheterna och den spanske tecknaren Oscar Martin (som i många år nyproducerat serien först för Semic och sedan för Egmont), och därmed hade man en stabil grund att bygga det nya förlaget på.

VD:n Olof Lönn poserar för B&B. Anna Nordin syns i bakgrunden. Foto: Jamil Mani.

KÖTT PÅ BENEN

Full Stop har för närvarande sex löpande titlar, de humororienterade *Larson och Pondus*, samt barntidningarna *Tom & Jerry*, *Pyssla med Tom & Jerry* och *The Powerpuff Girls*. De flesta titlarna har mer eller mindre likartade motsvarigheter hos Bladkompaniet i Norge, och det är givetvis så att man där det går utnyttjar de fördelar samarbete över gränsen kan ge, även om man inte verkar satsa lika hårt på rena samtryck som Egmont gärna gör.

Nästan lika många titlar till är på gång. Mer vill man inte avslöja just nu, men nya *Transformers*, som gått väldigt bra i Amerika, är klar och utkommer i januari.

Personalmässigt utgörs stommen till förlaget av grundarna Peter Sparring (förlagschef och redaktör) och Olof Lönn (VD, har även hand om övriga frågor och sköter allt vad gäller ekonomin). Totalt sitter sex personer på redaktionen, plus lika många frilansare som översätter, textar och layoutar.

Jessica Kolterjahn är redaktör för barntidningarna, Anna Nordin är redaktör för *Sago-Prinssesan* och har hand om nya projekt, och Elisabeth Engstrand är formgivare. Tillsammans utgör de en engagerad personal som satsar fullt ut, och detta märks på produkterna. »Vi är ett litet förlag, och vi som jobbar här tycker om det vi gör«, säger de själva.

I en bransch där tidningarna tyvärr ofta känns hafsigt sammansatta och med en tryckkvalité som inte kontrolleras särskilt noga, ger Full Stops tidningar ett professionellt och omsorgsfullt intryck.

Redaktionen arbetar i de tre viktigaste mjukvarorna Quark Xpress, Photoshop och Illustrator, där den grafiska formgivningen görs i Quark, samma layoutprogram som används av de flesta dagstidningar.

Dildert-tidningen överlevde bara några nummer innan de lades ned.

PÅ PAPPER

Tryckningen sker av ekonomiska skäl i Finland, om än de svenska tryckeripriserna närmat sig de finska på senare tid. Sådana faktorer är dock starkt beroende av omständigheter som valutakurser och konjunktur.

Distribution sker genom Sveriges största tidningsdistributör Tidsam. Alla nystartade förlag som vill få ut en trycksak till Tidsams återförsäljare måste registrera sig, betala en startavgift och uppfylla vissa kriterier (uppvisa seriös verksamhet, gärna ha erfarenhet från branschen och så vidare). Dessutom måste förlaget kunna övertyga Tidsam om att den planerade tidningen kommer att sälja i över 10 000 exemplar.

Tidsam har i sin tur 11 500 återförsäljare, däribland Pressbyrån, tobakshandlare och bensinstationer, och serietidningar når ut till de flesta segmenten.

Vid starten gav Full Stop även ut tidningen *Conan* genom den mindre distributören Interpress, men den tidningen lades ner efter bara två nummer på grund av problem med just distributionen. Interpress är ungefär hälften så stort som Tidsam och når inte alls lika många butiker, vilket innebär att det för en Interpress-distribuerad tidning blir avsevärt svårare att nå tillräckligt många läsare.

Tryckupplagan på de största tidningarna är 40 000–50 000 exemplar, och samtliga skickas ut från Tidsams terminal i Värnamo. Full Stop räknar med att få tillbaka ungefär hälften av upplagan osåld, vilket är ganska normalt för en kioskdistribuerad tidning. Returerna säljs sedan till pappersbruk och slutar som pappersmassa, dock med undantag för en liten del som sparas i lagret.

FLAGGSKEPP

Humortidningarna är förmodligen den del av Full Stops utgivning som känns mest välbekant för *B&B*:s läsare. Serien »Dilbert« hade under en tid en egen tidning, i sällskap av andra amerikanska strippserier som

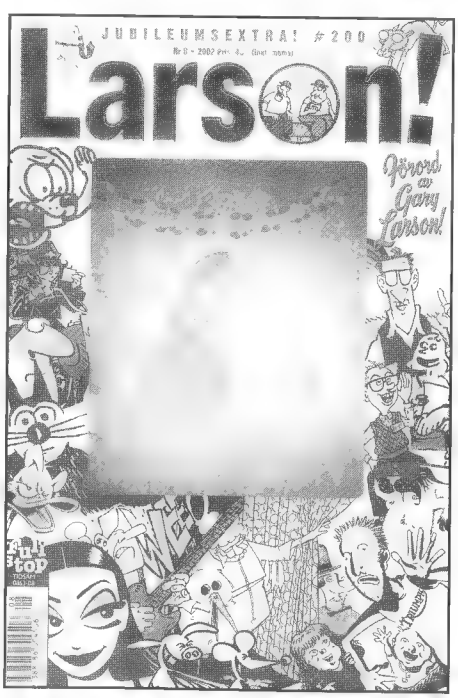

Omslaget till Larson nummer 200 pryds av en hologrambild.

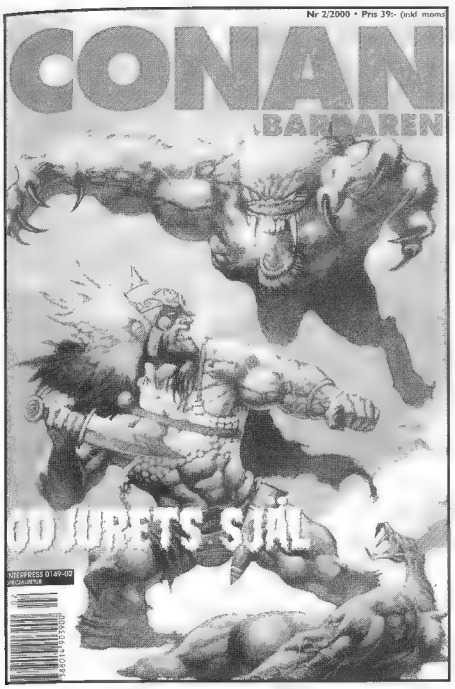

Conan Barbaren gick under – på grund av distributionsproblem.

»Reservatet«, »Doonesbury« och »Bystan«, men är nu nedlagd. *Pondus* firar ett år och lite till med inslag som »Rocky«, »Elvis« och »Kapten Stofil«. *Larson* är förlagets stora flaggskepp på humorfronten, och utkommer hela tretton gånger per år (jämfört med sex respektive åtta gånger per år för de andra två).

Det senaste numret av *Larson* när det här skrivs är ett hundrasidigt jubileumsnummer (200 nummer utgivna i Sverige), med ovanligt många svenska bidrag. Redaktören Peter Sparring ville hitta på något speciellt till jubileet, och tyckte det skulle vara kul med mycket inhemska serier – delvis sådana som tidigare under årens lopp medverkat, men även andra icke invigda i *Larson*-familjen. Mellan jubileumstidningens pärmar hittar man därför allt från »Klas Katt« till »Ensamma mamman«.

Vanligtvis innehåller tidningen inte så mycket svenskt material, utan utgår från basen »The Far Side«, »Dilbert«, »Monty« och »Get Fuzzy«, jämte en del kompletterande material. »Vi värnar om den svenska seriekulturen, men vi måste hitta serier som passar«, säger man på Full Stop. Därför dominerar importmaterialet trots allt i *Larson*. En svensk serie som passade utmärkt var dock »Jan Berglin«, vilken kändes som en självklar *Larson*-serie med en komik som ligger helt i linje med det övriga innehållet.

Larson säljs i ungefär 25 000 exemplar, vilket inte är någon dålig siffra i denna bransch. Det bör då heller inte förglömmas att man räknar med fyra–fem läsare på varje sålt exemplar.

NORDISK

Om *Larson* och *Dilbert* domineras av amerikanskt material, så är *Pondus* utpräglat nordisk, och tidningarna kompletterar därmed varandra väl.

»Pondus« är ju ursprungligen en serie från vårt blå-röd-vita grannland i väster, och är som serietidning en otrolig framgång där – Norges näst största efter klassikern *Donald Duck*, det vill säga norska *Kalle Anka*. *Pondus*-tidningen ges i Norge ut av Full Stops moderföretag Bladkompaniet, och därmed var det förstås ganska naturligt att man ville pröva lyckan även här i Sverige. Det visade sig vara en god idé. *Pondus* har vuxit stadigt sedan den lanserades den sjätte juni förra året, och ligger i dag på strax över 11 000 exemplar, vilket inte är illa för en så pass färsk tidning.

Storstadsserien »Rocky« alldeles solo.

En rad specialutgåvor knutna till *Pondus* har också dragits igång under 2002. Det handlar om solotidningar under titeln *Pondus Presenterar*, där en och samma serie får förtroendet att fylla en hel tidning själv. Först ut i somras var norska »Nemi«, under hösten följd av vår egen »Rocky«. Dessa specialnummer har försetts med ett tjockare och dyrare papper för att ge lite prestige, för att de ska synas bättre – samt förstås för att kunna stå lite längre i hyllan och tåla mer stryk.

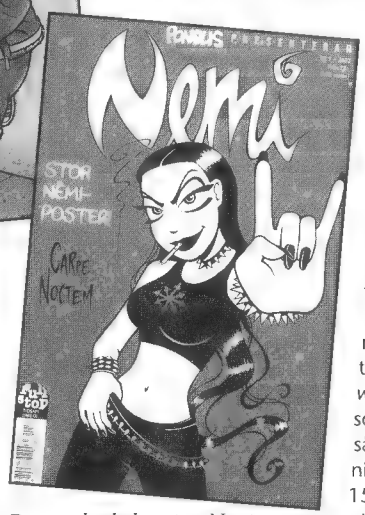

Den norskavlade serien »Nemi« var dragplåster i Full Stops första solotidning under titeln Pondus Presenterar.

Vid lanseringen av *Pondus* rapporterades det i *B&B* 3/01 också att det efterlystes svenska serier till samtliga humortidningar, och man betonar på Full Stop att dörrarna ännu står öppna. Innehållet i förlagets tidningar plockas ihop från många olika källor, men nästan samtliga inslag i *Pondus* är nordiska. Även Bladkompaniets norska tidningar är väldigt nordiska och kör en hel del svenska serier, inte minst »Rocky« som fungerar utmärkt i en väldigt bra norsk översättning.

FÖR BARN

Full Stop har ett lika stort barn- som humorsortiment. En *Cartoon Network*-tidning och två *Tom & Jerry*-titlar, varav en är den vanliga serietidningen, och den andra en pysselspecial. Även de här tidningarna var en del av basen förlaget behövde för att bygga sin verksamhet på, och ingår i ett paket man förhandlade till sig från amerikanska Warner för två år sedan, alltså precis i startskedet. *Tom & Jerry* har ungefär lika stor upplaga som *Larson*, och *Pyssla med Tom & Jerry* ligger på 15 000–20 000 exemplar, beroende på årstid.

Inledningsvis var det hela upplagt så att man gav ut dels väletablerade *Tom & Jerry*, dels *Cartoon Network*, med blandade serier byggda på koncept från TV-sortimentet med samma namn. Den sistnämnda tidningen gick i ett år under den ursprungliga titeln, varefter de starkaste figurerna lyftes fram och tidningen bytte namn. Resultatet blev *The Powerpuff Girls*, som i dag växer så pass att tidningen med sina 15 000 exemplar närmar sig *Tom & Jerrys* upplagor. I Norge finns dock både *Cartoon Network* och *The Powerpuff Girls*, och tidningarna ges ut parallellt.

Den här framgången ingår för övrigt i

Näst störst i Norge, allt större i Sverige.

Ett par reflektioner över Kalles matvanor?

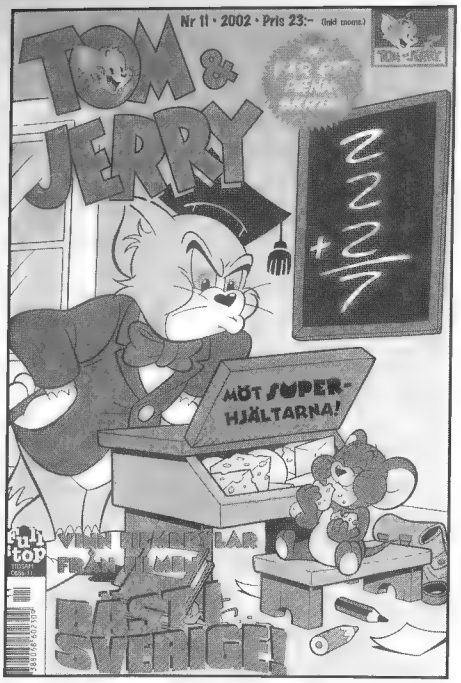

Tom & Jerry – ett givet kort på barnfronten.

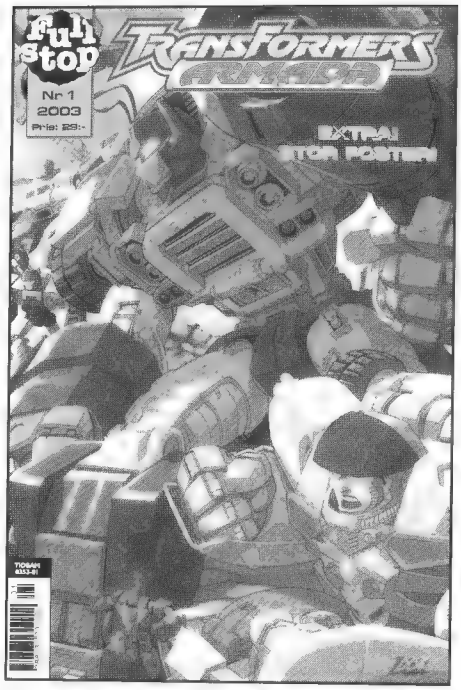

Transformers – det senaste tillskottet.

The Powerpuff Girls – TV-serie och serietidning.

en trend. Det finns en tydlig tendens till att unga tjejer läser mer tidningar, vilket inte minst Egmonts framgångar med tidningen *Julia* visar. Den blev en dundrande succé och bevisade att det finns en köpstark marknad, och sedan dess har mer tryckt underhållning getts ut riktad just till den specifika målgruppen. Full Stops titlar för den yngre publiken, speciellt *The Powerpuff Girls*, ger redaktören Jessica Kolterjahn lådvis med läsarrespons, ofta i anknytning till tävlingar.

PLASTERNAS KRIG

Alla barntidningarna är inplastade och säljs med så kallade »covermounts«, inplastade småprylar som pennskrin, självlysande helikoptersnurror, coola badbollar och annat. »De är väldigt viktiga för den här sortens tidningar, lika stort säljargument som tidningen själv«, berättar man. Fenomenet har funnits länge i andra länder, och har i Sverige kommit mer och mer på senare år, inte bara i serietidningarna utan i alla möjliga sorters tidningar, barntillåtna som barnförbjudna. I Italien har man drivit saken till sin spets, och historien om hur man där vid ett tillfälle plastade in ett hopfällbart resestrykjärn med en tidning lär vara alldeles sann.

Nackdelen blir att butikernas serieställ ser ut som ett plasternas krig och att den enskilda hyllan uppenbarligen inte rymmer lika många tidningar som förr. Men tidningar utan »covermounts« säljer numera så pass mycket sämre att det i praktiken är få titlar som har råd att undvara dem.

Jessica Kolterjahn i arbete. Foto: Jamil Mani.

FRÅN VAGGAN TILL GRAVEN

Serietidningarnas kretslopp är lika fascinerande som fotosyntesen. Serier tas upp av ett förlag, omvandlas till serietidningar och släpps ut i butikerna för att plockas upp av läsare, och därmed även av serieskapare som gör nya serier. Serierna tas in och ges ut. Serier in och ut.

I Full Stops fall tar det tre månader att göra tidningen från det att materialet hämtas in, till det att tidningen finns att köpa – fast då med reservation för oväntade hinder och förseningar på vägen, en föga ovanlig företeelse, speciellt när det gäller humortidningarna.

Serierna levereras av serieskaparna själva eller av syndikaten. Redaktionen håller regelbundna möten med representanter från syndikaten, väljer ut de serier man är intresserad av och köper i dagsläget ett flertal från Europa Press, några enstaka från Bulls och ett par direkt från upphovsmännen. Syndikaten är förstås måna om serietidningsexponeringen, då den på samma sätt som dagspresspubliceringen kan skapa kontakt med nya läsare.

Själva utformningen av den enskilda tidningen varierar mycket mellan olika titlar, vilken tid på året det är och så vidare.

INNEHÅL OCH MÅLGRUPPER

Man kan ibland undra hur det kommer sig att serierna är blandade som de är i alla våra humortidningar. Är det för att man inte ska läsa klart sin favoritserie på en gång och sedan hoppa över resten, eller är det bara för att variera läsningen? Svaret är både och.

Man blandar materialet i en tidning för att huvudserien finns i begränsad mängd. Serier tar tid att göra, och det finns alltså inte tillräckligt med material för att fylla en hel tidning med enbart en titelserie, så då kompletterar man med andra serier som förstås har ett egenvärde i sig. Man introducerar på så sätt även andra, inte riktigt lika etablerade, serier och testar dem på läsarna. Med andra ord är det här en redigeringsmetod som används för att det ska bli en lättsmält och trevlig mix för läsarna att ta in, med utrymme för överraskningar.

Ett annat skäl kan vara att man vill locka till sig fler läsare, men det är inte lätt att hitta en målgrupp eller en typisk läsare för den här sortens tidningar. Olof Lönn berättar om ett försök han och hans kollegor gjorde när han på Semics tid arbetade med tidningen *91:an*, där man ville veta mer om läsarna. Man kom fram till att av 9 000 prenumeranter var läsarna mellan 10 och 90 år, och hade inget gemensamt förutom att de uppskattade samma sorts humor. »Och man kan nog väntas få samma resultat här«, säger han.

Blomman, Buttran och Bubblan.

SERIEMARKNADEN

Sverige har också en stark tidningstradition rent allmänt, vilket gjort att serierna hållit sig flytande i torka och kärva tider. I Norden har det alltid lästs serier i tidningsform, och inte (som i stora delar av övriga Europa) i albumform.

Det styr även sättet att marknadsföra serier och serierelaterade produkter hos oss. I USA görs oftast en stor lansering med ett stort merchandiseprogram där det först kommer leksaker, sedan en TV-serie och sist den kommersiella serietidningen, det vill säga omvänt mot den svenska modellen.

I det enorma serielandet Japan kommer förvisso ofta serien först och följs sedan av hela marknadsföringspaketet, med animerade filmer, merchandise och spel. Enda skillnaden gentemot Sverige är att här är vi 9 miljoner, i Japan är de 126 miljoner. Det innebär avsevärda skillnader i svängrum.

Sagoprinsessa nästa nysatsning

Sedan intervjun som den här artikeln bygger på gjordes i somras har en del hänt i Full Stops utgivningsprogram.

Tidningen *Dilbert* (som då nyligen lanserats) visade sig sälja alltför dåligt, och har efter endast fem nummer lagts ner igen. Å andra sidan ligger nu två nya titlar i startgroparna, och intressant att notera är att förlaget här väljer att satsa på nya genrer, snarare än på ytterligare en modern humortidning i stil med *Larson*- eller *Pondus* (vilket *Dilbert* ju i praktiken var). Istället handlar det nu om barntidningar, och noteras kan att dessa i bägge fallen bygger på tydliga trender i branschen.

Ett exempel på en serie från Sago-Prinsessan, tecknad av spanjoren Fernando Casaus.

Dels handlar det om en *Transformers*-tidning, vilket med tanke på hur bra serietidningar byggda på klassiska actionleksaker för tillfället säljer i USA, nog får ses som en mycket logisk satsning. Amerikanska *Transformers* har nu i flera månader (och med god marginal till storheter som *X-Men* och *Spider-Man*) toppat försäljningslistorna i USA, och även om amerikanska förhållanden naturligtvis inte automatiskt är tillämpliga i Sverige, måste nog en svensk utgåva ses som ganska naturlig.

Dock är det den andra nya Full Stop-titeln som kanske är den mest intressanta, inte minst för att den dels bygger på egen produktion, dels vänder sig till en målgrupp som seriebranschen efter många års försumlighet nu äntligen börjat satsa på igen – tjejerna.

Det senare är en intressant utveckling som blir allt tydligare om man tar en titt på nya titlar i de svenska tidningsställen. Vi håller nämligen på att få en hel flora nya serietidningar som vänder sig mer till tjejer än vi varit vana vid på senare år, från Full Stops egen *The Powerpuff Girls* till Egmont-titlar som *Sabrina tonårshäxan* och *Witch*, vilket känns mycket positivt.

Vinterns nya tillskott till den här genren står alltså Full Stop för. Tidningen får titeln *Sagoprinsessan*, och redigeras av Anna Nordin, som tidigare hade hand om *Dilbert*. Premiärnumret släpps den 30 januari 2003, och kommer att innehålla en blandning av sagor, serier och pyssel med siktet inställt på flickor i åldern 4–8 år.

Det här är ett projekt som var mycket färskt när Jamil hälsade på hos Full Stop i somras, och som förlaget av naturliga skäl inte ville prata så mycket om då. När nu informationen släppts talar den om en aktiv egen produktion, där förlaget satt ett antal manusförfattare att skriva material, vilket sedan tecknas upp av spanska tecknare. Det blir under premiäråret tio utgåvor, och noteras kan att tidningen givetvis utkommer både i Sverige och Norge.

JAKOB HALLIN OCH PETER NILSSON

När man på Full Stop talar om branschen rör sig därför resonemanget snarare kring överlevnad än kring expansion. Seriemarknaden omsätter en halv miljard kronor per år hos oss, och man tror att nivån kommer att hållas som den är. Man har förhoppningar om att kunna knapra upp ytterligare några marknadsandelar i och med lanseringen av fler nya titlar, och därmed säkra ordentligt fotfäste hos läsekretsen. De traditionella äventyrsserierna har visserligen tappat mark till rörliga media såsom TV-spel på senare år, men humorserierna har övervintrat och hållit ställningarna.

Varför kan man då inte göra reklam för serier i högre grad? Anledningarna är flera. Målgrupperna är så vida att det är svårt att rikta marknadsföringen, »det är som att skjuta med hagelbössa«, och det finns inga finansiella marginaler att ens försöka sig på TV-annonsering. TV-reklam för tryckta medier är en ovanlighet, och när det väl sker är det oftast i samband med en kampanj för en damtidning där TV-exponeringen endast är en del. Med serietidningarnas små upplagor är något sådant inte möjligt.

Den bästa marknadsföringen för serierna är i stället syndikeringen till dagspressen, där presumtiva läsare kan lära känna en serie, vilket i förlängningen skapar läsare just för en serietidningsutgåva. I samband med Nemi-utställningen på Serieteket i augusti gjordes exempelvis en stor intervju med seriens skapare i *Svenska Dagbladet*, den perfekta platsen att nå ut till den stora läsande massan.

Samtidigt är det vanligaste reklamutrymmet för serietidningar andra serietidningar, vilket förstås inte bidrar till att serier får fler läsare, bara att läsarna flanerar runt mellan de olika tidningarna.

UTAN FULL STOP?

Rent hypotetiskt: Vad skulle ske om Full Stop Media AB försvann spårlöst från marknaden, bortrövat i natten? Jo, det skulle förmodligen bli en ytterst statisk situation. Monopol må vara ett synnerligen underhållande brädspel, men är en osund situation för konsumenter. Utan tvekan drabbas serieläsarna vid ett sådant tillstånd, men det skulle heller inte finnas något tryck på ett förlag att utvecklas.

Följden skulle bli att allt färre tidningar utkommer, priserna stiger och inget stimulerar branschen långsiktigt. Egmont fick smaka på ensamt herravälde ett par veckor efter övertagandet av Atlantic, men inte mer än så.

Ytterst är syftet givetvis att tjäna pengar, för framgång mäts i den här branschen trots allt i kronor och ören. Men att vara framgångsrik krävs för att få resurser till att investera i mindre lönsamma projekt, och på så sätt uppnå en position där man kan få saker att hända.

Och vad vi andra kan göra är givetvis att hoppas att det blir så i framtiden, att saker händer. Samtidigt kan vi beklaga det faktum att det inte existerar några som helst koordinerade insatser, vare sig mellan förlagen eller hos de svenska serieskaparna, för att främja hela seriemediet. Alla tycks köra sitt eget race längs de gula linjerna innanför de blå ytorna. Och läsarna håller andan. ◄

► Jamil Mani är manusförfattare for serien »Lisa«, som publiceras i ungdomstidningen Glod. Han är också utexaminerad serieskapare från Serieskolan i Malmö.

► Kolla in tidsam.se om ni vill veta mer om distribution, och fullstop.se eller schibsted.no om ni vill läsa mer om förlaget och dess utgivning.

► Tack till personalen på Full Stop Media för genomläsning och synpunkter under arbetet med artikeln.

► Bearbetning/kompletterande inskott Peter Nilsson.

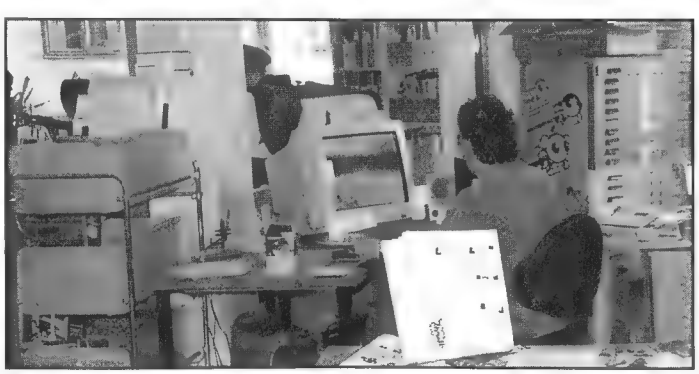

En arbetsmiljö som genererar kvalité. Peter Sparring vid datorn. Foto: Jamil Mani.

Anna Nordin har hand om Sago-Prinsessan och diverse andra projekt. Foto: Jamil Mani.

SERIEKRÖNIKAN

Av Henrik Lange • langex@algonet.se

SATANIC BIBLE 2
LUDDILUDD
Lesbian hotdogs from hell...?!
Ska den verkligen heta så?
Tja, varför inte.
Var fick du det ifrån?
Ingen jävla aning.
LESBIAN HOTDOG FROM HELL
LANGE·02

Hjältar, arkeo

Eric Shanowers »Age of Bronze«

av **OLA HAMMARLUND**

Eric Shanowers »Age of Bronze« hör till de senaste årens mest ambitiösa serier på den amerikanska marknaden. Den återberättar den klassiska historien om det trojanska kriget, och gör det med stor respekt för källmaterialet, såväl för historiska och arkeologiska fakta som för den litterära tradition som byggts upp kring berättelsen.

Sagorna om det trojanska kriget och Homeros' epos »Iliaden«, är klassikernas klassiker. Sagocykeln var resultatet av en väletablerad muntlig tradition redan på Homeros' tid (troligen 700-tal f.Kr.), och byggdes under antiken ut med nya berättelser, detaljer och tolkningar under århundradenas lopp. Processen har sedan fortsatt under medeltid och nyare tid, och resultatet har med tiden blivit en lång och invecklad historia, med många utvikningar. »Iliaden«, som kretsar kring hjälten Achilles' gräl med storkonungen Agamemnon, återberättar bara en enstaka episod i kriget.

Nu har den amerikanske serieskaparen Eric Shanower gett sig i kast med den enorma uppgiften att återberätta hela denna historia, med alla de detaljer som vuxit fram under 3 000 år. Ett mått på omfattningen av projektet är att hans serie, »Age of Bronze«, började publiceras 1998 och beräknas omfatta cirka femtio tidningsnummer. Med en publiceringstakt av fyra till sex nummer per år innebär det att hela projektet kommer att publiceras under ungefär lika lång tid som själva kriget lär ha tagit, tio år (det utdragna förspelet ej medräknat), och bli klart år 2008. Då är det meningen att serien skall omfatta ungefär femtio nummer (i albumform sju samlingsvolymer), som berättar hela historien från förhistoriens början till Trojas fall.

Dessutom har han valt att placera kriget i den tidsperiod och miljö där det skall ha ägt rum, sen bronsålder (1200-tal f.Kr.). Det är inte ett självklart val. Tvärtom är det ofta så att när man skall bildsätta myter och hjältesagor inom bokillustrationer, bildkonst, film eller serier, så väljer man en traditionell miljö, som oftast hänger samman med den tid och plats där själva berättelsen fick form eller nedtecknades, vilket kan vara långt senare.

Så brukar till exempel sagorna om kung Artur placeras i riddartiden, ett halvt årtusende efter hans egen tid, och nordiska sagor brukar förläggas till en allmänt fornnordisk miljö. Vad gäller berättelserna om det trojanska kriget så brukar det vara fråga om en mer eller mindre idealiserad eller stiliserad version av det klassiska Grekland (så till exempel i Illustrerade klassikers version av »Iliaden«).

Foto: Jakob Hal

»Things need not have happened to be true. Tales and dreams are the shadow-truths that will endure, when mere facts are dusts and ashes, and forgot.«

Neil Gaiman, A Midsummer Night's Dream (Sandman 19)

Detta behöver inte enbart bero på slentrian. Dels placerar det den nya tolkningen i en väletablerad tradition, och dels kan det framhäva det tidlösa i berättelserna, genom att det kombinerar motiv från en tid med en miljö från en senare. Det passar särskilt bra till tolkningar som lägger tonvikt på det mytiska innehållet. Shanower har däremot valt att tona ned denna aspekt, och i stället betona den mänskliga aspekten (mer om det senare), och då passar en mer realistisk miljö bättre.

Det är dessa två ambitioner, att återberätta allt och att göra det i en miljö som är så arkeologiskt och historiskt korrekt som möjligt, som gör »Age of Bronze« till ett mycket speciellt serieprojekt.

KUBA OCH OZ

Men låt oss börja från början. Eric Shanower är en etablerad, skicklig serieskapare, född i Florida (Hemingways Key West) 1963. Fadern var officer i amerikanska kustbevakningen, och Shanower tillbringade barndomen på de olika posteringsorter dit fadern sändes. Ett tag bodde familjen på militärbasen i Guantanamo på Kuba.

Efter att ha tagit studenten i Kalifornien, studerade Shanower på Joe Kuberts serietecknarskola (där han för övrigt läste tillsammans med norrmannen Bjørn Ousland). Han har därefter gjort olika serier för allehanda förlag, bland annat för Vertigo och andra grenar av DC Comics.

Hans samarbete med manusförfattaren Ed Brubaker har bland annat resulterat i serieberättelsen »An Accidental Death« som först publicerades 1992 i tidningen Dark Horse Presents, och året därefter gavs ut i samlingsvolym hos Fantagraphics. Brubaker hade också bott i Guantanamo på 1970-talet, och handlingen, om två tonårsgrabbar som dras in i en otrevlig historia kring en skolkamrats död, utspelar

logi och serier

tt serieepos om det trojanska kriget

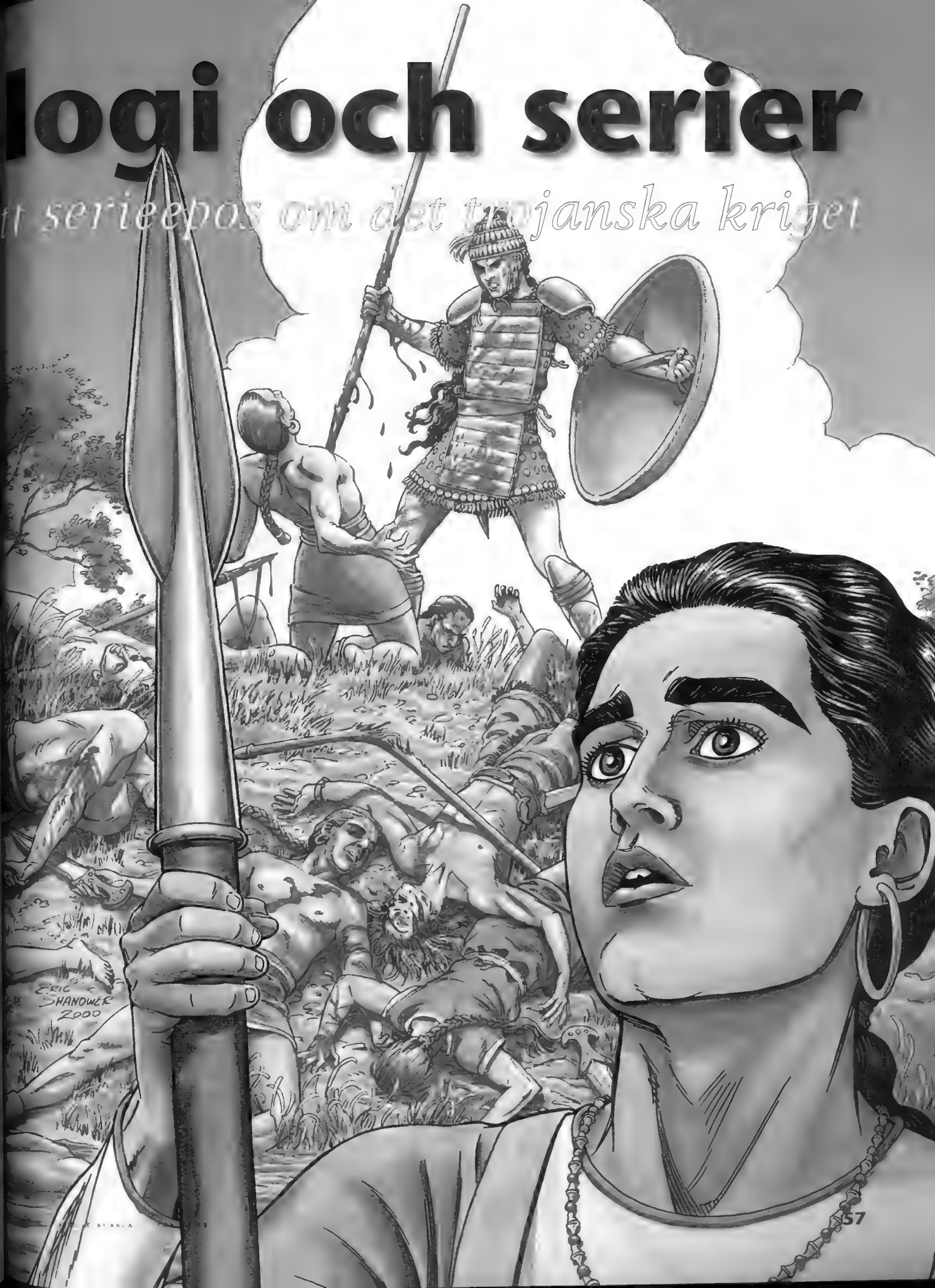

sig i den klaustrofobiskt isolerade miljön på militärbasen. Shanower använde sig av sina barndomsminnen och familjefoton för att rekonstruera miljön.

Hans mest omfattande verk före »Age of Bronze« är dock en serie om fem seriealbum av europeisk typ som fortsätter L. Frank Baums klassiska barnböcker om landet Oz (den mest kända boken är den första, »Trollkarlen från Oz«, inte minst tack vare filmversionen från 1939). Fyra av Shanowers album, »The Enchanted Apples of Oz«, »The Secret Island of Oz«, »The Ice King of Oz« och »The Forgotten Forest of Oz« publicerades åren 1986-1988 på First Comics. Den sista i serien, »The Blue Witch of Oz« publicerades 1992 på Dark Horse efter att First hade upphört. Vid det laget hade han dock bestämt sig för att sluta med Oz-serien och börja med något nytt.

Det självupplevda i sjuttiotalsmiljöerna från flottbasen i Guantanamo är en viktig del av Shanowers och Ed Brubakers »An Accidental Death«.

FRÅN IDÉ TILL VERKLIGHET

Shanower brukar ofta lyssna på talböcker medan han arbetar med tuschning eller målning. Medan han arbetade med »The Blue Witch of Oz« 1991, så lyssnade han på en inspelning av den amerikanska populärhistorikern Barbara Tuchmans bok »The March of Folly« (på svenska som »Dårskapens vägar«), vilken innehåller ett kapitel om det trojanska kriget. Tanken slog honom att det skulle kunna bli ett spännande projekt att återberätta historien i serieform. Idén fortsatte att växa i hans huvud, och hösten samma år beslöt han sig för att börja researcha på allvar.

Dessförinnan hade Shanower hunnit påbörja ett annat historiskt projekt, serieromanen »The Black Land«, som skulle utspela sig i det forntida Egypten. När det projektet av olika skäl frös inne kunde han i stället satsa helhjärtat på det trojanska uppslaget.

Från början var tanken att ge ut serien på eget förlag. För det ändamålet startade han och sambon David Maxine förlaget Hungry Tiger Press 1994. Året därpå bröt dock den stora depressionen inom den amerikanska serieindustrin ut, och man beslöt sig för att söka efter någon mer erfaren utgivare. Efter att ha haft kontakt med ett mindre, nystartat förlag som dessvärre aldrig kom igång med sin utgivning, träffade han serieskaparkollegan och Imagepartnern Erik Larsen (se artikel i *B&B* 4/99) på en seriekongress 1998. När Shanower visade vad han höll på med, erbjöd sig Larsen direkt att ge ut serien på Image.

För en del kommer det här kanske som en överraskning (det gjorde det för mig). Images image (så att säga) är ju till stor del testosteron och silikon, åtminstone i Sverige, där förlaget mest är känt genom innehållet i tidningarna *Witchblade* och numera nedlagda *Spawn*. Man har dock under senare år satsat på att diversifiera sig, med resultat att man i dag ger ut flera serier som har en tydlig independentprägel.

Det första numret kom alltså ut 1998 på Image, och serien publiceras som sagt i en takt av fyra till sex nummer per år. I skrivande stund har det kommit ut tretton nummer, vilket har fört fram till den akajiska (grekiska) härens första färd till Troja, då man helt enligt myten seglade fel och kom i strid med lokalbefolkningen i Mysien. De första nio numren finns utgivna i samlingsvolymen »A Thousand Ships«. Dessutom finns det två specialnummer, ett som återger historien om kungarna Agamemnons och Menelaos' förfäder, och ett med skisser och kommentarer.

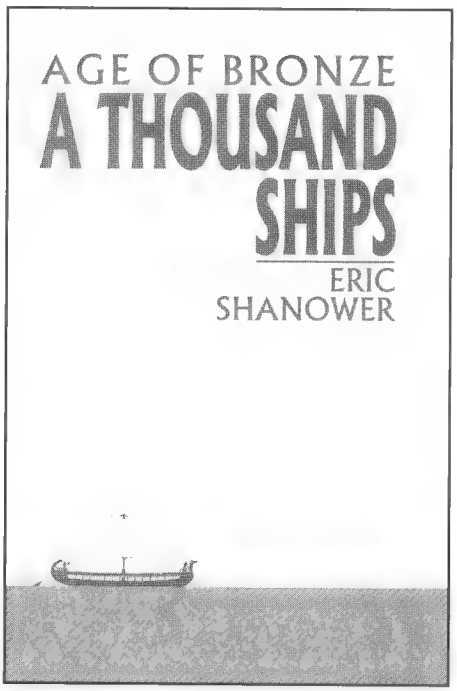

Första samlingsvolymen av »Age of Bronze« innehåller materialet ur serietidningens första nio nummer.

Själva namnet på serien har en speciell bakgrund. Från början hade Shanower tänkt sig att den skulle heta »Troy«, kort och gott. Men så fick Shanower ett telefonsamtal från förläggaren sommaren 1997. Förlaget Caliber Comics hade annonserat en miniserie om det trojanska kriget, just med titeln »Troy«! Calibers serie var dessutom tänkt att täcka in hela kriget och lägga tonvikten på de mänskliga aspekterna, allt drag som påminde om Shanowers idé.

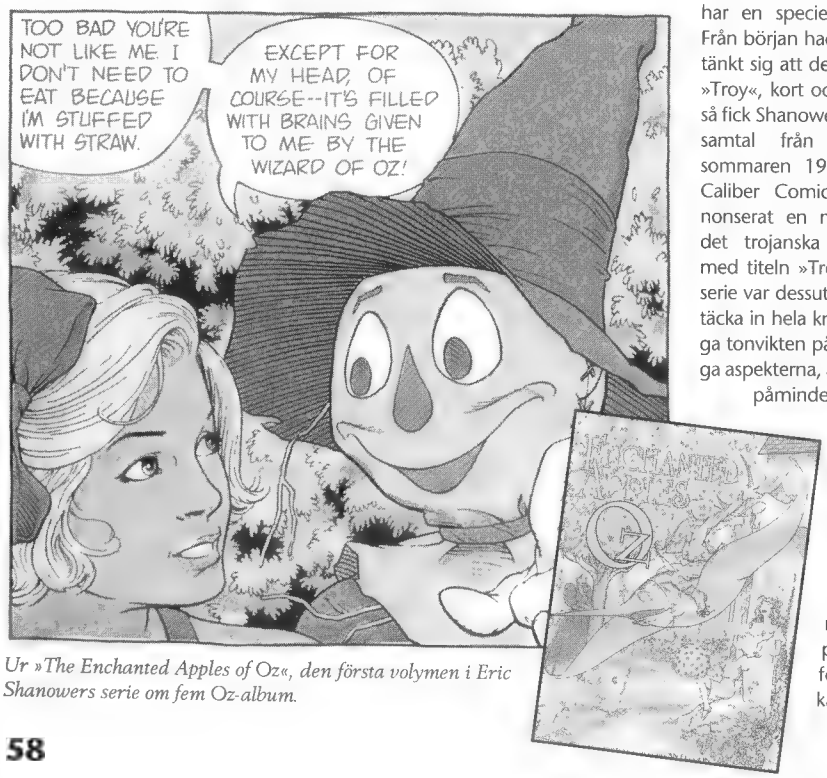

Ur »The Enchanted Apples of Oz«, den första volymen i Eric Shanowers serie om fem Oz-album.

Efter den första chocken beslöt Shanower sig dock för att fortsätta med sitt projekt, men för att undvika problem beslöt han sig för att hitta på en ny titel. Det visade sig lättare sagt än gjort (»Troy« var ju onekligen den närmast till hands liggande titeln), men till sist fastnade han för att döpa om serien till »Age of Bronze«. Det är möjligt att rädslan för juridiska och andra konsekvenser var något överdriven. Calibers serie tycks, trots förhandstalet, inte ha varit lika ambitiös som Shanowers; den var bara på fyra nummer, och gjorde inte mycket väsen av sig.

RESEARCH

Men låt oss gå tillbaka till seriens ursprung. Sedan Shanower väl bestämt sig för att göra någonting om trojanska kriget, började researcharbetet hösten 1991. Eftersom den egyptiska berättelsen skulle ha utspelat sig under det nya riket, vilket är ungefär samma tid som sagan om det trojanska kriget utspelar sig i, kunde Shanower utnyttja en del av det material han redan samlat om tiden i allmänhet (sen bronsålder i Medelhavsområdet, cirka 2000–1200 f.Kr. – det är för övrigt samma allmänna tid som Sussi Bechs »Nofret« utspelar sig i, och motsvarar ungefär tidig bronsålder i Norden). Förarbetet tog ändå sju år (låt vara avbrutet för arbete med andra, kortare, projekt), innan första numret av *Age of Bronze* kom ut på Image.

Eric Shanower.

Ett skäl till att det egyptiska projektet inte blev av var för övrigt just researcharbetet: det finns så oerhört mycket material om den tidens Egypten att det helt enkelt blev för mycket att studera. Materialet om det samtida Grekland och Troja är visserligen omfattande, men i jämförelse mycket mer begränsat.

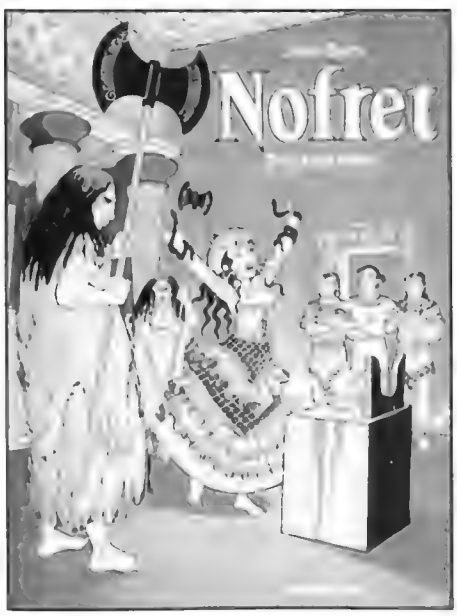

Sussi Bechs »Nofret« utspelas under samma epok och i princip i samma geografiska område som »Age of Bronze«. Delvis bygger de två serierna på samma källmaterial.

Vad heter folk?
– om olika namnformer

Den läsare som har sett Eric Shanowers »Age of Bronze« tidigare, har kanske lagt märke till att namnen på personer och orter där ibland skiljer sig från dem som använts i artikeln. Shanower har valt att i första hand använda de namnformer som är etablerade i den engelskspråkiga världen. Dessa är i regel latiniserade. I den uttalsguide som finns med i varje nummer ges också det engelska uttalet.

I Sverige är däremot de grekiska namnformerna vanligast, och det är dem som jag valt att använda i min artikel. Detta av två skäl: först för att de, som sagt, är de etablerade namnformerna i svenskspråkig litteratur, och därför de som läsarna troligen stött på tidigare, och kommer att stöta på om de vill läsa mer om ämnet. Dessutom skulle ett övertagande av de engelsk-latinska namnformerna lägga en ridå gentemot den existerande traditionen om kriget, sådan den yttrar sig på svenska, vilket skulle strida mot Shanowers högst medvetna strävan att placera in sig i en obruten tradition.

Nu är namnformerna på svenska inte alltid enhetliga. Achilles' namn finns i flera varianter: Akilleus, Akhilleus, Achilleus, Akilles, Akhilles (detta beror delvis på olika sätt att återge den grekiska bokstaven chi med latinska bokstäver). På samma vis kallas Ajax ofta för Aias eller Ajas. Här har jag fattat ett delvis subjektivt beslut att använda de namnformer som känns lämpligast. Ett särfall är kärleksparet Troilus och Cressida. Troilus är en antik figur, men Cressida och deras kärlekshistoria hör hemma i medeltida tradition och hos Shakespeare. Eftersom en stor del av den medeltida traditionen var på latin, och Shakespeare (och hans svenske översättare Hagberg) använde de latinska namnformerna har dessa känts mest naturliga.

I sådana här sammanhang finns det inget rätt eller fel, bara pragmatiska skäl för eller emot olika alternativ.

Nedan följer en lista på sådana namnformer i artikeln som skiljer sig från dem som används i Shanowers original.

Akajer	Achaeans
Helenos	Helenus
Menelaos	Menelaus
Mykene	Mycenae
Mysien	Mysia
Oinone	Oenone
Priamos	Priam
Telefos	Telephus
Telemachos	Telemachus
Troja	Troy
Tyndareos	Tyndareus

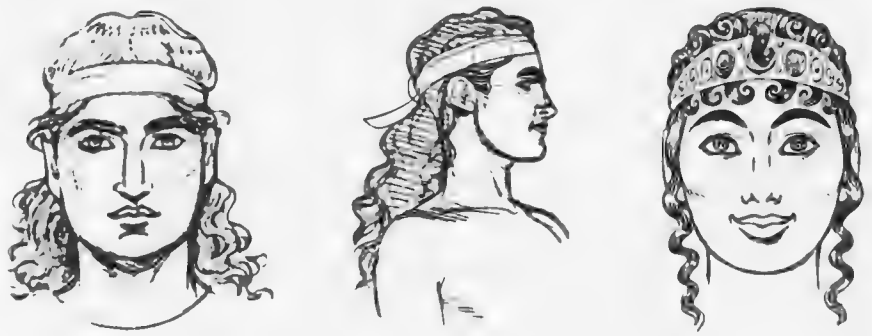

Oavsett vilken namnform som används, är persongalleriet i »Age of Bronze« omfattande, och här ser vi några exempel på skisser som Shanower gjort för att leta sig fram till respektive figurs utseende.

I ett föredrag som Shanower höll på årets seriemässa i San Diego förklarar han att »I was immensely relieved to find that the archaeological artifacts we have from the Eastern Mediterranean in the Late Bronze Age are far fewer than we have from Ancient Egypt. In book after book I looked at for research, the photos and drawings were mostly of the same remains. This wasn't going to be a repeat of The Black Land. The Mycenaean civilization of ancient Greece was one I could get my mind around.«

EN VÄV AV MYTER

Som framgått ovan, är Shanowers utgångspunkt att få med hela historien, med så mycket som möjligt av alla detaljer och intrigelement som tillkommit under årtusendena. För honom är det en utmaning att smälta samman så mycket av materialet som möjligt till en fungerande helhet.

Grundhistorien har varit densamma alltsedan de första källorna: Troja är en stad i Mindre Asien, öster om Egeiska havet. Paris, son till kung Priamos av Troja, förför eller enleverar Helena, kungadotter från den närliggande staden Sparta och världens genom tiderna vackraste kvinna. Hon var så vacker att när hon var ung friade kungar och hjältar från hela Grekland till henne. För att inte rivaliteten mellan friarna skulle leda till krig beslöt hennes far, kung Tyndareos av Sparta, att de alla skulle svära en ed att försvara den som till sist fick gifta sig med henne, om han någonsin skulle bli kränkt för hennes skull. Den lycklige blev Menelaos, som senare blev kung i Sparta efter sin svärfar. När Paris förför sköna Helena, måste alla friare uppfylla sin ed, och kungar från hela Grekland seglade iväg till Troja för att hämnas och ta tillbaka henne.

Ledare för företaget var Menelaos' bror Agamemnon, kung av Mykene. Till de mest kända hjältarna bland akajerna (som grekerna brukar kallas i det här sammanhanget) hör Achilles, som är huvudperson i »Iliaden«, och Odysseus, vars långa och äventyrliga hemresa efter kriget är ämne för Homeros' andra epos »Odysseen«.

Bland trojanerna utmärkte sig Paris' äldre bror

En illustration av Shanowers skissteknik, liksom av hans fallenhet för ansikten och mimik.

Hektor. Väl framme belägrar akajerna Troja i tio år, innan Odysseus lyckas lura trojanerna med den berömda trähästen, och staden intas och förstörs.

Kring denna kärnhistoria har så ytterligare tillägg och bihandlingar utvecklats under årens lopp. Det yngsta tillägget som Shanower inkluderat i sin version är kärlekshistorien om den trojanske prinsen Troilus och Cressida. Den historien förekommer inte alls i antika källor, utan är ett medeltida påfund, som gått in i världslitteraturen genom ett drama av Shakespeare.

Ofta är de olika berättelserna inbördes motsägelsefulla, så Shanower har fått välja mellan olika versioner av samma episod. Så är till exempel fallet med Kastors och Polydeukes' död. De var tvillingar, bröder till Helena och berömda hjältar. De deltog inte i kriget, och det finns flera versioner av hur de dog. Hos en författare vid namn Dares Phrygius, som troligen verkade under romersk tid, finns en version där de omkommer i en storm när de följer Paris efter att han enlevera Helena.

Den versionen är klart dramatiskt tacksam, och är följaktligen den som fått komma med i »Age of Bronze«. Dock: Shanower framhäver i ett e-brev att »although it appears that Kastor and Polydeukes perished in the storm at sea, it's not necessarily the case that they did. This was deliberate, although I don't have plans to bring them back into the story.«

Ibland har han i stället fått göra små tillägg och utbyggnader till berättelserna för att få det att fungera dramatiskt. Ett exempel är historien om Odysseus' galenskap. När Agamemnon kommer till Odysseus för att få med honom på krigståget mot Troja, har Odysseus blivit spådd att han kommer att vara borta från hemmet i hela tjugo år (hur det besannades står att läsa i »Odysseen«).

För att undgå ett sådant öde spelar Odysseus galen i hopp om att slippa komma med till Troja: han plöjer ett fält och besår det med salt. Agamemnons kusin Palamedes anar dock ugglor i mossen, och lägger Odysseus' nyfödde son, Telemachos, i vägen för plogen. Odysseus hejdar då plogen för att inte skada barnet – och visar därmed att han inte är galen.

Shanower har berättat att han hade svårt att få den här välkända episoden att fungera dramatiskt, tills han kom på att infoga hunden Argos. Denne omnämns i Odysseen som en gammal gårdvar som troget väntar på sin husse, när denne kommer hem efter tjugo år.

I Shanowers skildring av scenen med Odysseus' galenskap försöker Agamemnon komma till tals med den plöjande Odysseus, men hunden (som här givetvis ännu är en unghund) misstolkar situationen och kommer skällande för att försvara sin husse. Lätt komisk dramatik följer, då Argos biter tag i Agamemnons mantel, och som svar får sig en kunglig spark.

Palamedes iakttar Odysseus' reaktion på skeendet, och drar sina slutsatser. Därefter tar han barnet och rusar ned på åkern och lägger det framför plogen (en mycket dramatisk scen, med Odysseus' förförade hustru Penelope som försöker stoppa honom). Odysseus hejdar dragdjuren alldeles i sista sekunden, lyfter upp sitt barn i ena handen – och ger Palamedes en (inte helt oförtjänt) smäll på käften med den andra.

Till den höga ambitionsnivån hör också att Shanower strävar efter att få med även relativt okända detaljer i mytologin. Inte minst gäller det alla invecklade släktskapsförbindelser mellan de inblandade personerna, och mellan dem och personer från andra hjältesagor, som Herakles och Theseus.

INGA GUDAR

Ett inslag som däremot (nästan) helt saknas är gudarna. Det är helt i linje med Shanowers strävan att ge en realistisk bild av tiden, och visa skeendet »som det kan ha gått till«. Samtidigt har hans ambition att få med så mycket som möjligt gjort det nödvändigt att ta med de övernaturliga inslagen, men hitta på rationella förklaringar – även detta en utmaning. Så till exempel har den bekanta historien om Paris' dom (Paris avgör i en gudomlig skönhetstävling att kärleksgudinnan Afrodite är vackast, och får av henne löfte om att vinna Helena) förvandlats till en dröm från Paris' sida.

En annan känd berättelse skildrar hur Helenas mor, Leda, blev förförd av Zeus i gestalt av en svan. Shanower har förvandlat den till en barnsaga: »When I was little, my mother *[---]* said that the thunder god had come to her as a swan and that I was their offspring. I wanted to believe that, but I didn't really.«

Och en märklig historia som förekommer i en del antika källor, att Paris och Helena på vägen till Troja skulle ha stannat till i Egypten, där gudarna bytt ut Helena mot en skenbild, som sedan vistades i Troja under kriget, medan den riktiga Helena blev kvar i Egypten, har reducerats till en antydan: när Paris efter ankomsten till Troja berättar om hemresans äventyr, så nämner han något om att han i Egypten lämnat kvar en tjänsteflicka som var väldigt lik Helena.

Ytterligare ett exempel är myrmidonerna, den folkstam som Achilles härskade över. I myten sägs det att de härstammade från myror (grekiska m‡rmekes) som förvandlats till människor. Även här finns en antydan kvar hos Shanower: deras här sägs vara så stor att de är som myror i en myrstack.

Ett mer komplicerat exempel är historien om Kassandra, den olyckliga trojanska sierskan som förutspådde stadens undergång men inte blev trodd. Enligt den klassiska sagan gav guden Apollon henne förmågan att se framtiden mot att hon skulle älska med honom. När hon inte ville, förbannade han henne med att ingen skulle tro på hennes förutsägelser. I andra versioner sover hon och hennes bror Helenos som barn i Apollons tempel, varvid några

Kassandra förutspår Trojas öde.

ormar kommer och slickar dem i öronen, vilket gjorde dem spåkunniga. När Shanower ville föra samman dessa olika versioner, utan att ha med någon gud, ledde motivet med barnen i templet och förförelsemotivet tankarna till sexuellt utnyttjande. Motivet med att ingen tror henne passar ju också mycket bra i det sammanhanget.

Resultatet av dessa överväganden har blivit en stark flashbackscen där barnen Kassandra och Helenos somnar i templet och blir utsatta för närmanden av en okänd person, kanske en präst, som säger till Kassandra att ingen någonsin kommer att tro henne. Det ger dessutom en psykologisk bakgrund till Kassandras framtoning. Med sitt lössläpta hår och allmänt hysteriska uppträdande ger hon ett sinnessjukt intryck när hon skriker fram sina undergångsvisioner.

ÅTERHÅLLSAM

Ett specialfall är alla mindre övernaturliga väsen som finns i grekisk mytologi. Dessa har Shanower valt att tolka som människor. Främst gäller det nymferna, kvinnliga väsen som fanns runtom i naturen. Hittills har två nymfer uppträtt i berättelsen, och bägge har framställts som mänskliga prästinnor, bosatta och verksamma ute i naturen. Den ena är Oinone, som Paris har en kärleksaffär med som ung, den andra och viktigare är Thetis, Achilles' mor. I myten är Thetis en havsnymf. Shanower har gjort henne till ledare för ett sorts kollektiv av prästinnor, som kallas för Havets döttrar, vilket här uppenbarligen skall uppfattas symboliskt.

På samma sätt har han gjort med kentauren Cheiron. Denne figurerar i myten som uppfostrare och lärare åt flera stora hjältar. I det här sammanhanget är det Achilles som är hans elev. Shanower framställer honom som en sorts skäggig eremit, som bor i en grotta och går klädd i djurhudar.

Även när gudarna bara omtalas har han varit återhållsam. De gudar som omtalas i de klassiska myterna är inte desamma som de som dyrkades i Grekland under bronsåldern. Och trojanerna tillhörde en helt annan kulturkrets, även om myten låter dem dyrka samma gudar som akajerna. Därför har Shanower valt att nämna vid namn enbart de grekiska gudar som vi vet dyrkades under bronsåldern. Trojanernas gudar har han tolkat som de som dyrkades i Mindre Asien vid den här tiden, så att när till exempel den grekiske solguden Apollon omnämns, så avbildar Shanower den mindreasiatiske solguden i stället – men han nämner honom aldrig vid namn.

I Homeros' epos spelar ju gudarna en betydligt större och aktivare roll; de ingriper ofta i händelsernas gång. Shanower har lagt in en diskret markering av skillnaden i en scen där den vise kung Nestor säger att »we'll play our parts, and the gods will watch from on high«.

Det är bara i två sammanhang som övernaturliga inslag fått bli kvar. Dels är det de flitigt förekommande spådomarna, men de är inte riktigt övernaturliga: försök att spå framtiden har gjorts och görs trots allt i sinnevärlden, och kan på så vis faktiskt ses som en realistisk bild av tidens tro. Det andra är vissa tillbakablickar på tidigare generationer akajiska hjältar. Men här är det mer fråga om hur deras äventyr återberättas på den tid då huvudhandlingen utspelar sig, inte om vad som faktiskt kan ha skett.

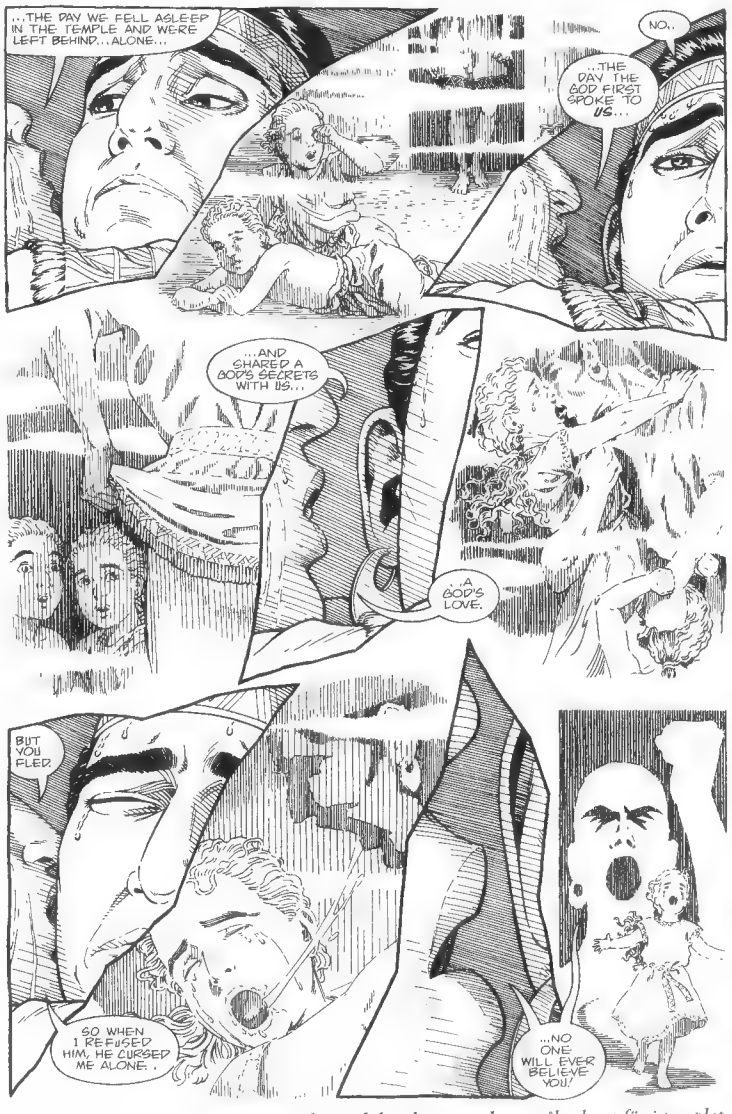

Kassandras minnen av övergreppet hon och brodern som barn råkade ut för i templet, en okonventionell nytolkning av mytens bakgrund till hennes siarförmåga.

SEN BRONSÅLDER

Som nämnts ovan, så är det konvention att låta handlingen i de antika hjältesagorna utspela sig i en idealiserad miljö som bygger på det klassiska Grekland, 400–300-tal f.Kr., vilket är den tid som många källor härstammar från. Samtidigt brukar det anses att sagorna går tillbaka på händelser under sen bronsålder, cirka tusen år tidigare (se faktaruta). Shanower ville dock ta ner handlingen på jorden, och återge den på ett avromantiserat och realistiskt sätt. Det innebar att miljön måste bli bronsålder. Och det i sin tur innebar, som nämnts ovan, omfattande research.

Har trojanska kriget ägt rum?

Som vi nu känner dem tillhör sagorna om det trojanska kriget givetvis mytens och skönlitteraturens värld. Men finns det över huvud taget inte någon historisk bakgrund? Det är en svår fråga. Generellt gäller att i de fall där muntligt traderade hjältesagor kan jämföras med historiska källor, visar det sig att vissa element är historiska, men att de är kraftigt förvrängda och tillrättalagda, och har blandats upp med rena sagomotiv.

De enda samtida skriftliga källor som finns från bronsålderns Grekland är förvaltningsdokument om administration och skatteindrivning. Några uppgifter om kungar och krig får vi inte. Vi vet inte ens om de hade en gemensam statsbildning eller inte.

Troja saknar helt skriftliga källor, så vi vet inte ens vilket språk som talades där under den här tiden. Österut låg däremot det hettitiska riket (Hatti), en av tidens verkliga stormakter, som har efterlämnat skrivna dokument. I diplomatiska handlingar ur det kungliga arkivet talas om åtskilliga riken och folk i Mindre Asien. Tyvärr finns ingen samtida karta, så forskningen har fått lägga pussel med kartan för att lokalisera dem.

Ett rike som ofta nämns hette på hettitiska Ahhiyawa, och det har ofta jämförts med akajerna, det vanliga namnet på grekerna i hjältesagorna. Ett rike vid namn Truisa har på samma sätt identifierats med Troja. Det är mycket möjligt att det stämmer, men det är svårt att avgöra. Det tycks i varje fall som om det rådde konflikt mellan Ahhiyawa och Truisa just under 1200-talet f. Kr.

Mer påtagliga är ändå de arkeologiska lämningarna. Den stad som kallats Troja VI förstördes av en jordbävning. Därefter byggdes staden upp igen, men i mindre skala, som Troja VIIa, som i sin tur förstördes av fiender i samband med de oroligheter som drog fram över Medelhavsområdet omkring 1200 f.Kr., men då hade redan de grekiska rikena gått under.

Sammantaget är det troligt att krig och konflikter rådde mellan grekerna och folken i Mindre Asien, inklusive trojanerna, kanske delvis på grund av Trojas strategiska läge vid sunden mot Svarta havet, och att något minne av detta bevarats i sagorna om det trojanska kriget. Mer går tyvärr inte att säga.

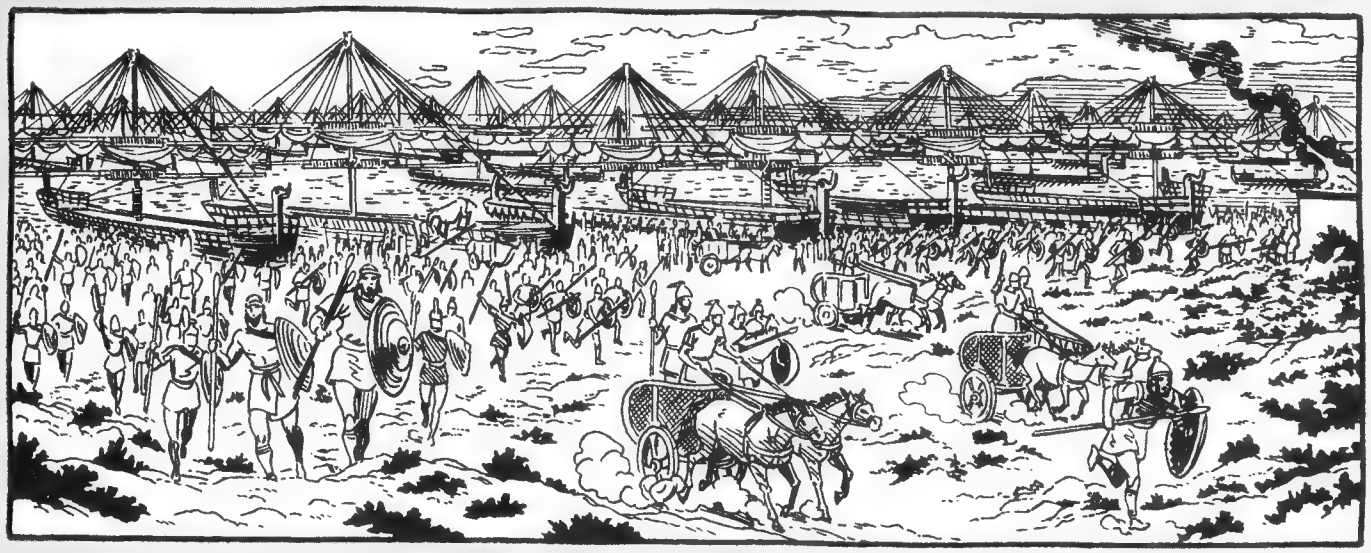

Sen bronsålder i Grekland, 1650–1050 f.Kr., kallas för den mykenska tidsåldern. Från denna tid finns det praktfulla kungapalats bevarade, av vilka de mest kända är Mykene (som gett namn åt perioden), Tiryns och Pylos. I Pylos har man grävt ut ett omfattande arkiv med administrativa handlingar från cirka 1200 f.Kr., alldeles innan palatset förstördes.

Under tiden kring 1200 drog det nämligen fram en våg av plundringar, krig och förstörelse över hela östra Medelhavsområdet: Grekland, Mindre Asien, Syrien, Palestina. Omständigheterna är omdebatterade bland forskare, men det verkar som om folkvandringar och plundringståg från icke civiliserade folkslag var avgörande. Sådana folk gjorde flera invasionsförsök i Egypten, men slogs tillbaka. Förstörelsen var dock så omfattande att de flesta riken som blomstrat under bronsåldern i praktiken gick under och lämnade plats för nya folk.

I inledningstexten till första avsnittet av »Age of Bronze« antyder Shanower denna förstörelse: »... an age of great city-states, many of which are soon to fall«. Det ger seriens händelser en extra ödesmättad ton. (Inledningstexten saknas dock i samlingsvolymen.) Det betyder också att tiden preciseras till 1200-talet f.Kr., vilket, som vi skall se, stämmer med dateringen av den period av Troja som han valt att utgå från.

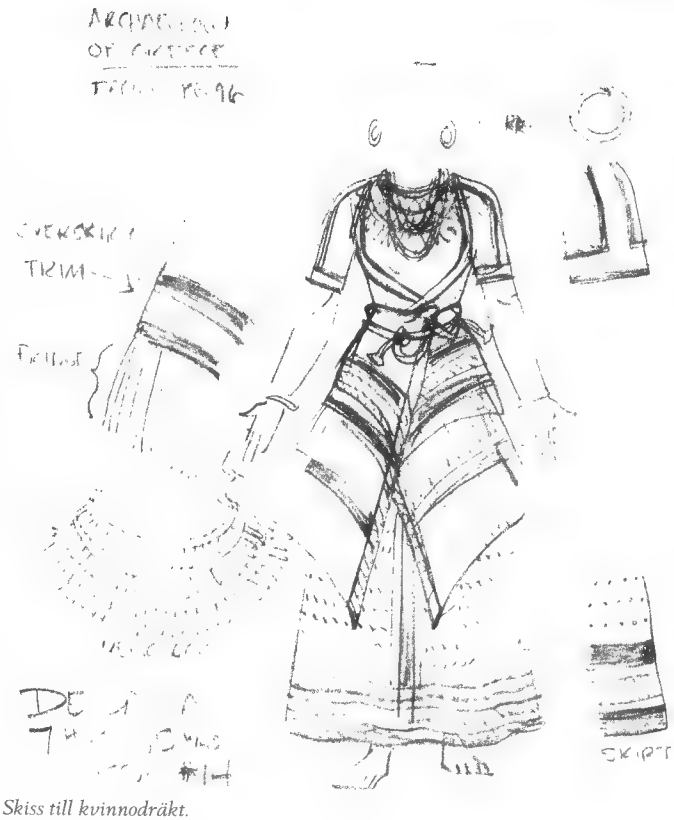

Skiss till kvinnodräkt.

I Grekland förstördes de mykenska palatsen, och de följande århundradena var en nedgångsperiod. Skrivkonsten gick förlorad, och när skriftliga källor börjar dyka upp igen, frampå 700–600–500-talet (Homeros verkade antagligen omkring 700 f.Kr.), så hade grekerna bara dunkla minnen av bronsåldern, vilka återspeglas i de klassiska myterna och hjältesagorna. Det var först genom Heinrich Schliemanns utgrävningar i Mykene på 1870-talet och framåt som man upptäckte den mykenska civilisationen. Och den mykenska skriften (linear B-skrift) blev inte tolkad förrän på 1950-talet.

Det är alltså denna mykenska civilisation som Shanower använt som bakgrundsmiljö till grekerna (akajerna som Homeros kallar dem) i sin tolkning. Utöver texterna som grävts fram i Pylos och på andra platser så finns det gott om fresker och annat bildmaterial som ger en bild av hur folket såg ut.

I Mindre Asien grävde Schliemann också ut den plats som i antiken identifierades med sagans Troja, och fann resterna av en stad från samma tid. Stadens historia brukar indelas i ett antal faser, av vilka Troja VI och VIIa är de som brukar komma på tal när man talar om trojanska kriget.

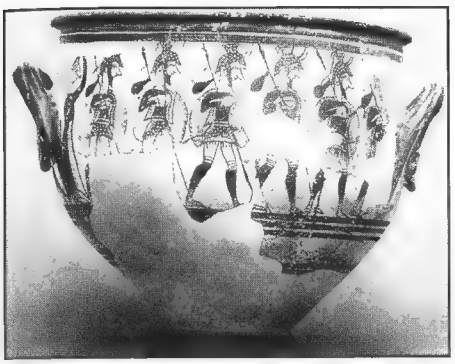

Exempel 1: Hjälmar från den så kallade Krigarvasen, funnen i Mykene, har fått stå som förebild för Odysseus hjälm i det här exemplet. Vasen finns på Nationalmuseet i Athen.

Troja VI var en rik och blomstrande stad, som gick under, troligen i en jordbävning (fast detta har ifrågasatts på senare år), någon gång under 1200-talet. Troja VIIa var däremot en fattig, överbefolkad ort, som erövrades och ödelades av fiender någon generation senare, i samband med de allmänna oroligheterna som nämndes ovan.

Shanower har valt att bygga sin version av Troja på Troja VI, rimligen eftersom den ståtliga staden svarar mer mot sagornas berättelser om det mäktiga Troja. Från Troja finns det dock inga texter bevarade, och inga bilder som kan ge »kött på benen« åt ruinerna.

På ett symposium om Troja i Washington 1997 mötte Shanower Manfred Korfmann, som leder dagens utgrävningar i Troja. Korfmann ansåg att kulturen i Troja var en luvisk kultur (luvierna var ett folkslag i Mindre Asien) under starkt inflytande från hettiterna, som var det ledande folket i Mindre Asien under perioden. När Shanower talade direkt med honom angående problemet med hur trojanerna såg ut, rekommenderade Korfmann honom att modellera dem efter hettiterna, som efterlämnat gott om texter och bilder.

HJÄLMAR

Hur har Shanower då gått till väga för att använda det arkeologiska materialet? Vi skall se närmare på hur han med utgångspunkt i referensmaterialet skildrar den värld han valt att låta berättelsen utspela sig i.

Vi börjar med att se litet på olika vapen. Det är ju trots allt en berättelse om ett krig. I skrivande stund har vi ännu inte hunnit se så mycket strid, men i de senaste numren, från nummer 12, har det börjat. Akajerna har seglat fel och landstigit i Mysien, där de kommit i strid med lokalbefolkningen i tron att de kommit till Troja. Vi lär få se mer av strider framöver.

I vårt exempel 1 ser vi Odysseus iförd en hjälm av en typ som är hämtad från Krigarvasen, en berömd vas från Mykene. Vasen är från ungefär den här tiden, 1200-tal f. Kr., men man är osäker på om krigarna är »äkta« mykenska krigare eller om de är legosoldater från norr – eller rentav den sorts krigare som krossade det mykenska Grekland. För att de skulle komma från norra Grekland talar att en av krigarna (nummer tre från vänster) tycks ha en halvmånformad sköld, av en typ som i klassisk tid var typisk för dessa områden. Eftersom Odysseus kom från ön Ithaka, som ligger i nordväst, passar hjälmarna hur som helst bra med en sådan tolkning.

Observera också att Odysseus och hans vapendragare har två spjut vardera. Det är kastspjut, som man inte kunde räkna med att få tillbaka när man kastat dem mot fienden. När vi ser på Krigarvasen kan vi för övrigt se att en »cartoony« teckningsstil inte är något nytt påfund; Shanower har fått ändra proportionerna en hel del för att få en mer realistisk bild.

Den »typiska« mykenska hjälmen var annars tillverkad av av något så osannolikt som vildsvinsbetar. Hur många vildsvin det gick åt till en hjälm är okänt. Vi ser en sådan hjälm i exempel 2. I Shanowers bild kan man notera den magnifika hjälmbusken, som det också finns belägg för.

SKÖLDAR OCH VAGNAR

Vad gäller sköldformer har jag faktiskt haft en liten diskussion med Shanower, via e-post. Den mest typiska grekiska skölden från mykensk tid var en stor åttaformig sak, som täckte större delen av kroppen. Det fanns också stora fyrkantiga, tornformiga sköldar. Hittills har vi bara sett de åttaformiga sköldarna hänga på Agamemnons vägg (exempel 3). De flesta akajerna i Shanowers version använder en helt annan sköldtyp, som förekommer på Krigarvasen: den mindre runda typen, som kom att bli den klassiska grekiska skölden (se exempel 1 och 2). Det var det jag undrade över i ett mejl till Shanower.

Han förklarade att den runda skölden kom mer och mer i bruk mot slutet av perioden, och eftersom historien utspelar sig under slutet av perioden, är det mer naturligt. Den åttaformiga skölden anses av en del bara ha använts som dekoration eller för ceremonier under den senare perioden, så det passar att Agamemnon har den på väggen. Till saken hör också att Homeros i »Iliaden« har en berömd beskrivning av Achilles' sköld, och den är rund, vilket var det normala på hans egen tid. När Homeros' ord kan stämma överens med det arkeologiska materialet, så kan Shanower ta hänsyn till det.

Den tornformiga skölden omnämns av Homeros i samband med hjälten Ajax, som använder den. Även här kan Shanower följa Homeros. Sköldtypen kan fortfarande ha varit i bruk på 1200-talet f.Kr., om än inte vanlig. Vi får anta att Ajax är aningen konservativ i sitt val av sköld.

En viktig roll i krigföringen under yngre bronsålder spelades av stridsvagnarna. Detta är i själva verket den hästdragna stridsvagnens storhetstid. Det var ännu inte vanligt att rida, framför allt saknade man stigbyglar, men vagntekniken hade gjort stora framsteg. En stridsvagn var så lätt konstruerad som möjligt; en uppskattning är att den bara vägde 30 kg. Dragen av två hästar var den ett lätt och snabbt fortskaffningsmedel som möjliggjorde stor rörlighet i strid. Besättningen bestod av två personer, en krigare som slogs med lans eller pilbåge, och en körsven som höll ordning på hästarna, en

Exempel 2: Hjälm av typisk mykensk typ, tillverkad av vildsvinsbetar (Nationalmuseet i Athen). Även den igonenfallande hjälmbusken i Shanowers teckning bygger på arkelogiska fynd.

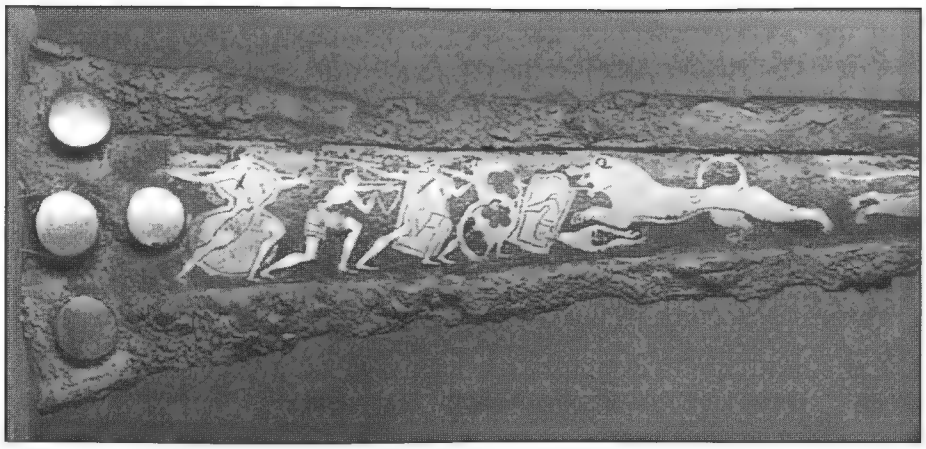

Exempel 3: Sköldar formade som siffran åtta, en gång vanliga, men under den period Shanower skildrar oftare prydnadsföremål. Fotot är en detalj från en dolk som finns på Nationalmuseet i Athen.

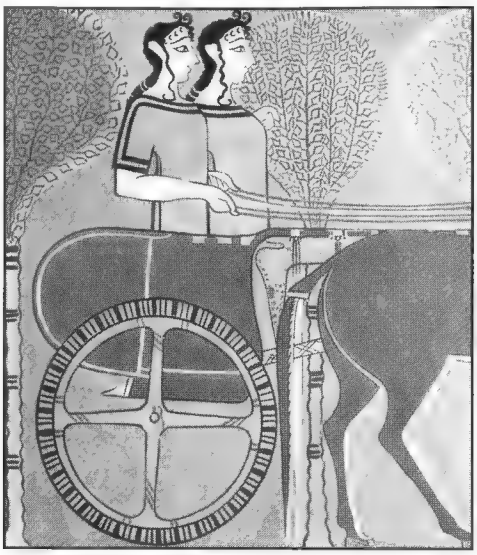

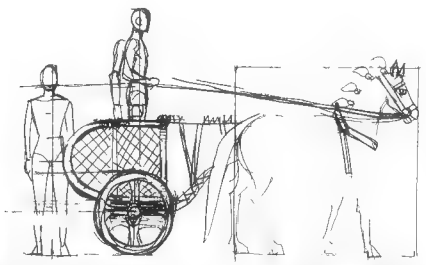

Exempel 4: Den hästdragna stridsvagnen hörde till tidens viktigaste militära utrustning. Förebilden här kommer från en väggmålning funnen i Tiryns. Shanower arbetade sedan med skisser för att få designen klar för sig. Slutligen bild ur serien där materialet fått liv.

nödvändighet i stridsvimlet. En viktig bidragande orsak till bronsåldersrikenas fall kan ha varit utvecklandet av nya infanteritaktiker som besegrade vagnarna. Efter de stora katastroferna minskade vagnarna hur som helst kraftigt i användning.

Men när det trojanska kriget utspelar sig var stridsvagnen ännu härens stolthet. När Agamemnon planerar kriget förklarar han att »[t]he world will shake to our chariots' thunder« (på sätt och vis skakar den ännu) och i Mysien utgör massan av stridsvagnar, omgivna av ett enormt dammoln, en imponerande syn.

I exempel 4 kan vi se hur Shanower arbetar med en förebild. Först har vi en väggmålning från palatset i Tiryns. Utifrån den har han sedan gjort en principskiss, ett model sheet, för att få skala och proportioner rätt. Sedan kan vi se det slutliga resultatet. Den här skissen har publicerats i ett specialnummer av Age of Bronze, och ger en intressant inblick i hur han arbetar utifrån de arkeologiska förebilderna. Notera dessutom att hästarna har manen flätad på ett speciellt sätt. Förebilden återfinns på avbildningar.

MÄNNISKOR

Exempel 5 är hämtat ur det avsnitt där Paris förför Helena och rymmer med henne. Hon går in i templet för att be till Gudinnan om ledning inför det stora beslutet att överge make och familj. Gudabilden bygger inte på någon exakt förebild, men är inspirerad av samtida förebilder, inklusive det typiska håret och det målade mönstret i ansiktet, på kinder och haka. Shanowers sambo David Maxine har dock gjort en statyett efter scenen i »Age of Bronze«.

Exakt samma drag återfinns hos Thetis, Achilles' mor. Som nämnts ovan, så var hon i myten en havsnymf, men har i Shanowers tolkning blivit prästinna. En antydan om hennes gudomliga anknytning får vi dock genom att hon är modellerad efter samma förebild som gudinnebilden, med återigen samma hår och huvudbonad, och inte minst samma ansiktsmålning (som förmodligen hade någon religiös-symbolisk betydelse).

Just vad gäller framställningen av kvinnor, så är det ett problem att det finns väldigt få avbildningar av kvinnor bevarade.

Vad gäller avbildningar av män, är vi bättre lottade. I exempel 6 ser vi ett berömt mansansikte: den guldmask som prydde den döde i en kungagrav från Mykene. När Schliemann påträffade graven, döpte han i romantisk yra masken till Agamemnons mask, ett namn som den fått behålla. Även om det givetvis bara är ett namn (masken är flera hundra år äldre än den tid som vi talar om här, för att inte tala om tvivlet beträffande Agamemnons historiska existens), så tyckte Shanower att

Exempel 5: Gudinnebilden Helena tillber har ingen specifik antik förebild, men är däremot inspirerad av flera olika liknande figurer. Observera hur Shanower sedan låter gudinnans hår och ansiktsmålning gå igen hos Achilles mor Thetis. En nygjord statyett baserad på Shanowers design återkom slutligen på omslaget till specialnumret »Age of Bronze: Behind the Scenes«.

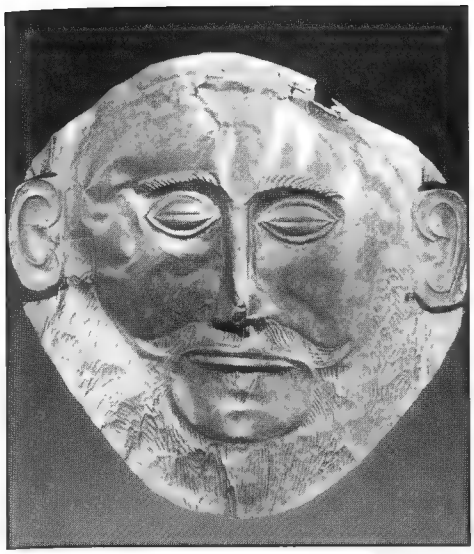

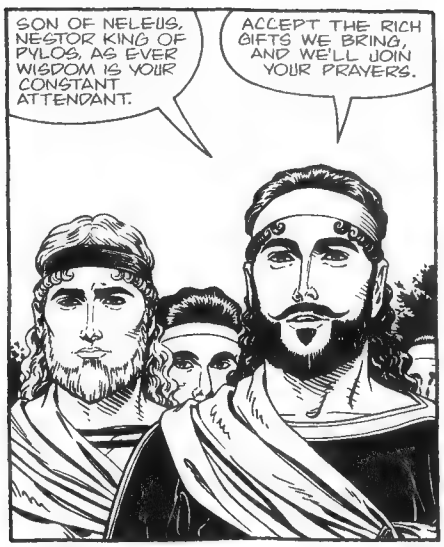

Exempel 6: Den berömda mask med ett mansansikte som av Trojas förste utgrävare Schliemann fick namnet Agamemnons mask. Den är flera hundra år för gammal för att kunna föreställa just Agamemnon (om denne ens existerat), men Shanower tyckte ändå det var passande att basera seriefiguren Agamemnons utseende på den här masken (Nationalmuseet i Athen).

det var passande att ta masken till utgångspunkt för Agamemnons utseende. Vi kan för övrigt notera att han är mycket skicklig när det gäller att fånga familjelikhet, vilket syns på Agamemnon och hans bror Menelaos. Detta gäller även andra familjer som uppträder i berättelsen.

HUS OCH MILJÖER

Med exempel 7 kommer vi till arkitekturen. Avbildningar av byggnader och miljöer är inte så vanliga i forntida konst, men ibland finns det avbildningar att gå efter. Från hettitisk miljö finns det en lermodell av ett befästningstorn, som Shanower tagit som förebild till utkikstornet i citadellet i Troja. Det tornet spelar en viss roll i handlingen: det är därifrån som Hektor visar Paris Troja, och senare visar Paris Helena staden från samma utsiktspunkt, innan de älskar med varandra uppe under stjärnorna. På samma sätt som med vagnarna kan man se hur han gjort en modellskiss. Han har fått arbeta sig fram till lämpliga proportioner, eftersom originalmodellen är kraftigt stiliserad. En realistisk detalj i den slutliga bilden är rökslingorna från härdarna i bostadshusen i staden.

Ett stående inslag i palats och finare hus var fresker på väggarna. I ruinerna efter staden Akrotiri på ön Thera i Egeiska havet har ett stort antal fresker hittats, och de har ofta lånats av illustratörer som vill rekonstruera livet under den här tiden. Shanower har främst använt dem till kung Lykomedes' palats på ön Skyros. Något palats har (ännu) inte blivit utgrävt på Skyros, så han har haft fria händer vid utformningen. De flesta väggarna där är täckta av fresker med motiv från Thera (exempel 8), vilket är extra passande eftersom båda ligger på öar i Egeiska havet, och förmodligen delade en gemensam kulturtradition. Exakt samma fresk som här har för övrigt Sussi Bech använt som inspiration till en av väggmålningarna i palatset på Kreta i Nofretalbumet »Den sidste Minos«.

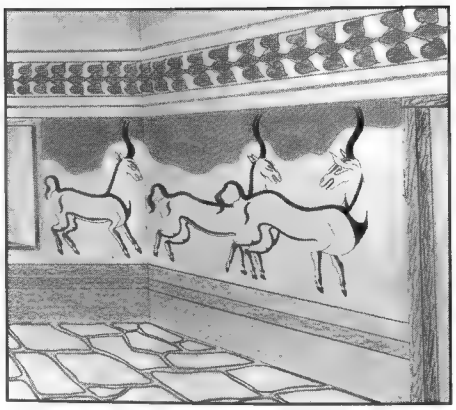

Exempel 8: Den här fresken, funnen i staden Akrotiri på ön Thera, har Shanower lånat när han letade referensmaterial för kung Lykomedes' palats på ön Skyros.

OMSORG OM DETALJER

Ett exempel på den omsorg om detaljerna som utmärker »Age of Bronze« (och som ger serien dess prägel av kärleksverk) kommer från nummer 13. Efter det tragiska missförståndet som ledde till strid med mysierna sluter de två sidorna fred och begraver sina döda.

Sida vid sida får vi följa hur kung Telefos av Mysien begraver sin krigarhustru Hiera, och akajerna begraver hjälten Thersander. De två ceremonierna följer olika traditioner, som skildras noggrant utan att det känns överlastat. Mysierna kremerar sin drottning, djuren som skall offras på graven

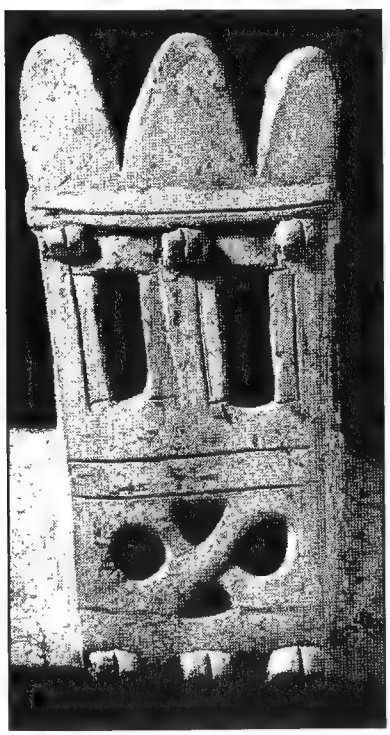

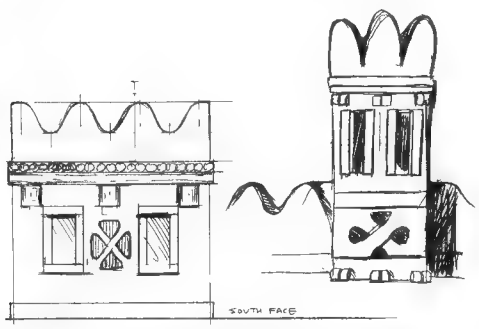

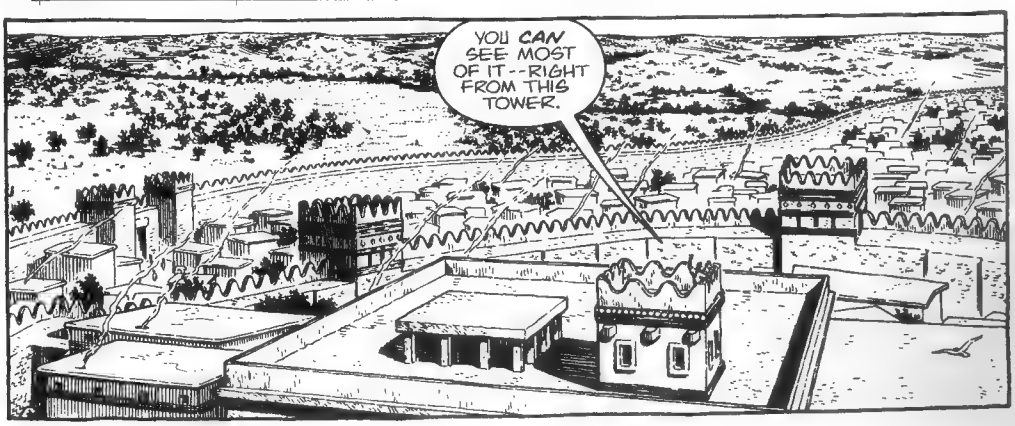

Exempel 7: En samtida lermodell av ett befästningstorn har gett Shanower en utgångspunkt när han skulle teckna utsiktstornet på citadellet i Troja, en plats som upprepade gånger förekommer i serien, och som spelar en viktig roll i berättelsen. Här syns också några skisser han gjorde för att prova sig fram till tornets utseende.

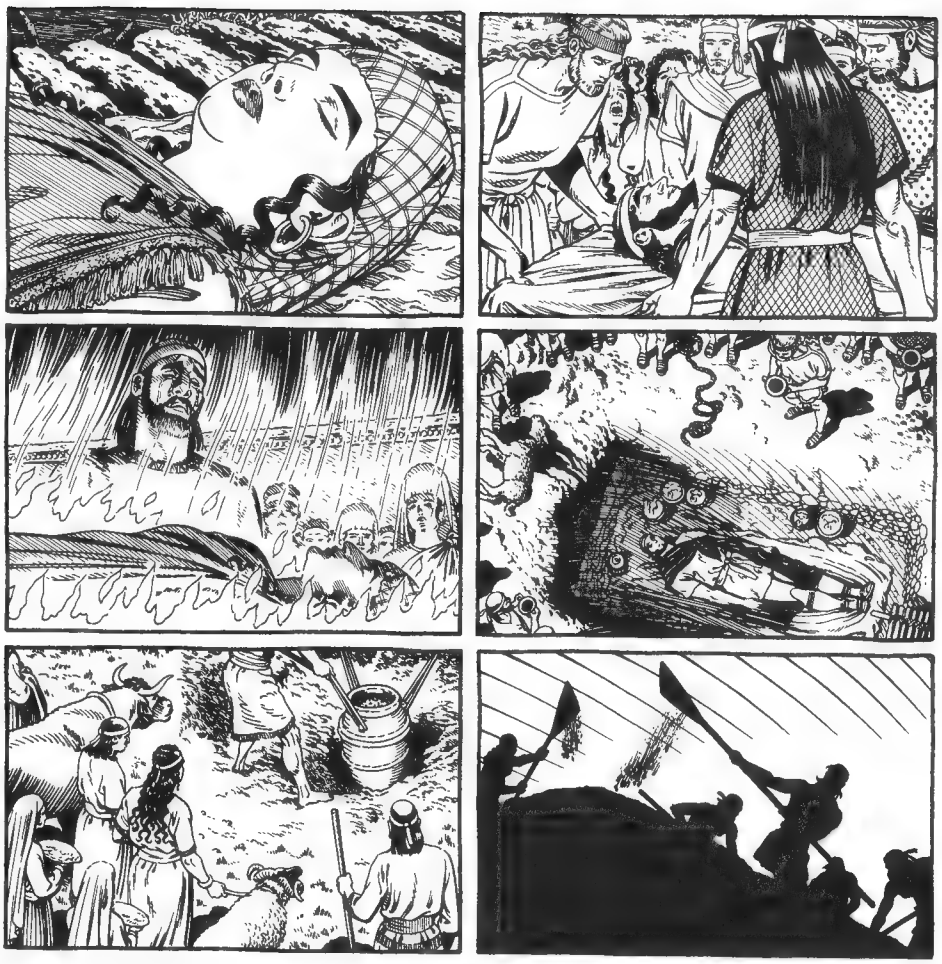

»Age of Bronze« utspelas i en geografisk brytpunkt mellan öst och väst, och de olika folken uppvisar ofta kulturella skillnader. Här skildrar Shanower begravningssederna hos två olika grupper.

Härolden Eurybates' afrikanska ursprung syns om man tittar noga.

ser på när urnan sänks ned, som om de sörjde själva; Akajerna praktiserar jordbegravning, vi ser repet som använts för att sänka kroppen ned i graven och stegen som använts för att placera dit gravgåvorna, de sörjande håller bägare för dryckesoffer.

Ett ytterligare exempel på detta är fibulorna, det vill säga små (och ibland inte så små) mellanting mellan spännen och säkerhetsnålar som användes för att hålla samman kläderna och som var mycket vanliga i forntiden, vare sig det är i Grekland eller i vikingatidens Norden. I större delen av serien använder akajerna fibulor till sina mantlar, men vid något tillfälle påpekade en expert för Shanower att sådana inte fanns i Grekland under den mykenska tiden, utan dyker upp först senare. I de senaste numren av Age of Bronze har därför akajerna fått nöja sig med att knyta ihop sina kläder.

FÄRGADE

En detalj i serien som väckte mitt speciella intresse, delvis för att det berör ett kontroversiellt ämne, är förekomsten av färgade i bronsålderns Grekland.

När jag först läste avsnittet där Odysseus presenterades (nummer 7) tänkte jag inte närmare på utseendet hos hans härold Eurybates. Men i nästa nummer talade en insändare uppskattande om »ethnic diversity«. När jag tittade på honom igen, så insåg jag att visst, han har afrikanska drag, även om den svartvita teckningen gör att själva hudfärgen inte tycks skilja sig från övriga personers. Shanower hänvisade i sitt svar på insändaren till att Homeros (i »Odysseen«) beskriver Eurybates som svart.

Nu är frågan om afrikaners närvaro i antikens kulturer mycket infekterad i USA. Att äldre forskning kring antiken, och den allmänna bilden av perioden, varit färgad av europeisk-västerländska fördomar och att forntidens folk inte skilde så mycket på olika raser som man gjort i senare tider (rasism är ett modernt västerländskt påfund) är de flesta överens om, liksom att det fanns färgade afrikaner i Medelhavsområdet i forntiden. Men det finns också de som hävdar mer extrema ståndpunkter, som att de färgade folkens roll var mer eller mindre avgörande för den antika kulturen.

Jag blev intresserad av Eurybates, inte minst med tanke på de här kontroverserna, och gick till källan, det vill säga »Odysseens« 19:e sång. I Lagerlöfs-Bendz' klassiska svenska översättning beskrivs Eurybates med orden »solbränd hy och krusiga lockar«. I det grekiska originalet står det »melanóchroos, oulokárenos«, vilket enligt mina lexika betyder ungefär just det. Solbränd behöver inte tolkas som att han var svart, men tillsammans med det krulliga håret är det nog klart att Homeros faktiskt tänkte sig honom som negroid. Den litteratur jag konsulterat om färgade i antiken delar också den tolkningen.

Att det inte alltid varit okontroversiellt visar ett av mina lexika, Benselers grekisk-tyska från 1900. Där översätts melanóchroos med »dunkelfarbig, schwartz, im bes. auch von der bräunlichen Gesichtsfarbe eines kräftigen, viel im Freien lebenden Mannes« (»mörkfärgad, svart, fr.a. om den brunaktiga ansiktsfärgen hos en kraftig man som lever mycket i det fria« – man riktigt ser kroppsarbetaren framför sig, med bar överkropp, torkande svetten ur pannan). Min känsla är att framhävandet av den »kraftige mannen, som vistas mycket i det fria« verkar vara ett försök att förneka att det kan röra sig om svart hudfärg. Men det kan bara vara en känsla jag har.

GENOMTÄNKT

Men det finns fler färgade personer i berättelsen. Kung Lykomedes som härskar på Skyros, en ö i Egeiska havet, hade enligt myten flera döttrar (Achilles gömde sig vid ett tillfälle bland dem, klädd i kvinnokläder), och några av dem avbildade Shanower som färgade.

Jag frågade Shanower om detta i ett mejl, och fick till svar att »I think I intended two of his daughters to be born of a black mother. This was just one small factor in my intent to imply that in the con-

Kung Lykomedes' många döttrar har givetvis olika mödrar, och att några av dem uppvisar afrikanska drag är absolut inte särskilt osannolikt.

Paris reaktion då han första gången kommer till Troja säger en hel del om hans lantliga bakgrund.

text of the story, the islands were once very important in trade throughout the Aegean world and beyond, but that they have slipped in their importance and been eclipsed by the Greek mainland. So Skyros at an earlier time was of enough importance that it wasn't too unusual for Lykomedes to have married a black woman, most likely one from Nubia south of Egypt.« Jag har citerat svaret så pass utförligt, eftersom det är ytterligare ett exempel på hur genomtänkta berättelsens detaljer är.

Samtidigt tror jag inte att en europeisk serieskapare skulle ha gjort samma tolkning. Anledningen till att det här är intressant är densamma som gör att frågan om afrikaners närvaro i de antika civilisationerna är så kontroversiell i USA: det är ett mycket rasmedvetet land. En historia av rasism och, på senare tid, affirmative action (ungefär motsvarande etnisk kvotering) har garanterat det. I officiella sammanhang (folkbokföring, polisrapporter) noteras alltid personers ras. Samtidigt lade jag som sagt inte märke till att Eurybates var av afrikanskt ursprung förrän jag fick det påpekat, och det tror jag beror på att jag som svensk är mindre uppmärksam på sådant.

Det är långtifrån säkert att en europeisk serieskapare hade tänkt i samma banor som Shanower här. Även om han, som antyddes ovan, har rätt – antikens folk var inte rasister. Att det fanns färgade i Grekland under yngre bronsålder visas också av en fresk från Knossos på Kreta, som brukar kallas »Captain of the black guard« Den föreställer två krigare, en vit och en svart. (Fresken fick för övrigt sitt namn av sir Arthur Evans, som grävde ut Knossos i början av 1900-talet. Han antog automatiskt att den vite var befälhavare över en trupp afrikanska legosoldater.)

BONDSKT

Rekonstruktioner av arkeologiska miljöer blir inte sällan ganska sterila, ungefär som en arkitektritning, där solen skiner och glada människor går kring i de tänkta miljöerna. Inom arkeologin beror det givetvis på att man är försiktig med att lägga in levande detaljer som man inte kan veta mycket om. När miljöerna skall återskapas i historiska serier förekommer det ibland att tendensen till renhet och sterilitet följer med. Det gäller till exempel i danska Sussi Bechs tidigaste Nofretalbum.

Helt i linje med sin strävan att vara så jordnära som möjligt har Shanower strävat efter – och lyckats väl med – att undvika den fällan. I en scen kommer Paris till Troja för första gången. Han har vuxit upp bland herdar, ovetande om att han är kungason. Läsaren får se staden och gatulivet i fågelperspektiv. Bilden är full av liv, rörelse och smuts: några ädlingar korsar vägen för en fårhjord, en gris ligger i sin stia, en rännil med någonting rinner från stian, någon tömmer ett kärl på gatan och stänker ned en förbipasserande. Men den naive, bondske Paris utropar: »It's magnificent!« Scenariet ger Paris' utrop en viss ironisk klang.

Bilden av Troja gav alltså ett rätt primitivt och lantligt intryck. Det finns flera exempel på detta. Inte minst gäller det inställningen till vardagligt kroppsarbete: Hekabe, drottning av Troja, sitter vid vävstolen; kung Lykomedes' döttrar spinner tillsammans med Achilles, för tillfället förklädd till flicka (i Achilles' fall handlar det mer om att försöka spinna); och Priamos' söner deltar med liv och lust i fårklippningen, så kungasöner de är. Det blir fina genrebilder av dagligt liv under sen bronsålder.

Det är också i god överensstämmelse med stämningen i Homeros' diktning. Hans hjältar skydde inte fysiskt arbete, men så verkade han också i ett betydligt mindre sofistikerat samhälle än bronsålderns. I vilken mån bronsålderns mykenska och trojanska kungligheter deltog i det vardagliga arbetet är väl svårt att säga. Jag är nog rätt tvivlande, men bristen på källor gör att det inte går att säga något säkert. Klart är att man knappast kan tänka sig de egyptiska faraonerna eller hettiternas storkonungar eller deras familjer hugga i. På så vis understryks det faktum att Troja och Mykene, trots allt, är provinsiella småpotatisar jämfört med tidens stormakter som hettiterriket eller Egypten. Kanske ännu viktigare är att det bidrar till den känsla av realism och vardaglighet som är genomgående i serien.

Samma sak gäller andra realistiska detaljer. Några exempel: när sköna Helena gråter för att förmå Priamos att ta emot henne i Troja, är det inte bara tårar som rinner, hon gråter så att hon snorar; tjänsteflickan som ordnar hennes hår tycker uppenbarligen att det är ett krångligt göra, eftersom hon har tungan i mungipan.

ÖST OCH VÄST

När vi nu har kommit in på detaljer kan vi notera en skillnad mellan akajer och trojaner: akajerna är överlag enklare klädda. Medan trojanska ädllingar går i snabelskor av orientalisk typ, så bär även kungar bland akajerna sandaler – när de inte rentav är barfota. En sådan liten detalj som pannbanden visar också detta: trojanska ädlingar har en mycket elegant knut i nacken, en knut som de knappast

Shanower är extremt noga med detaljerna, vilket de här knutarna baktill på personernas pannband kan illustrera. Där akajerna (grekerna) har enkla knutar, är trojanernas knutar mycket mer konstfärdigt utformade.

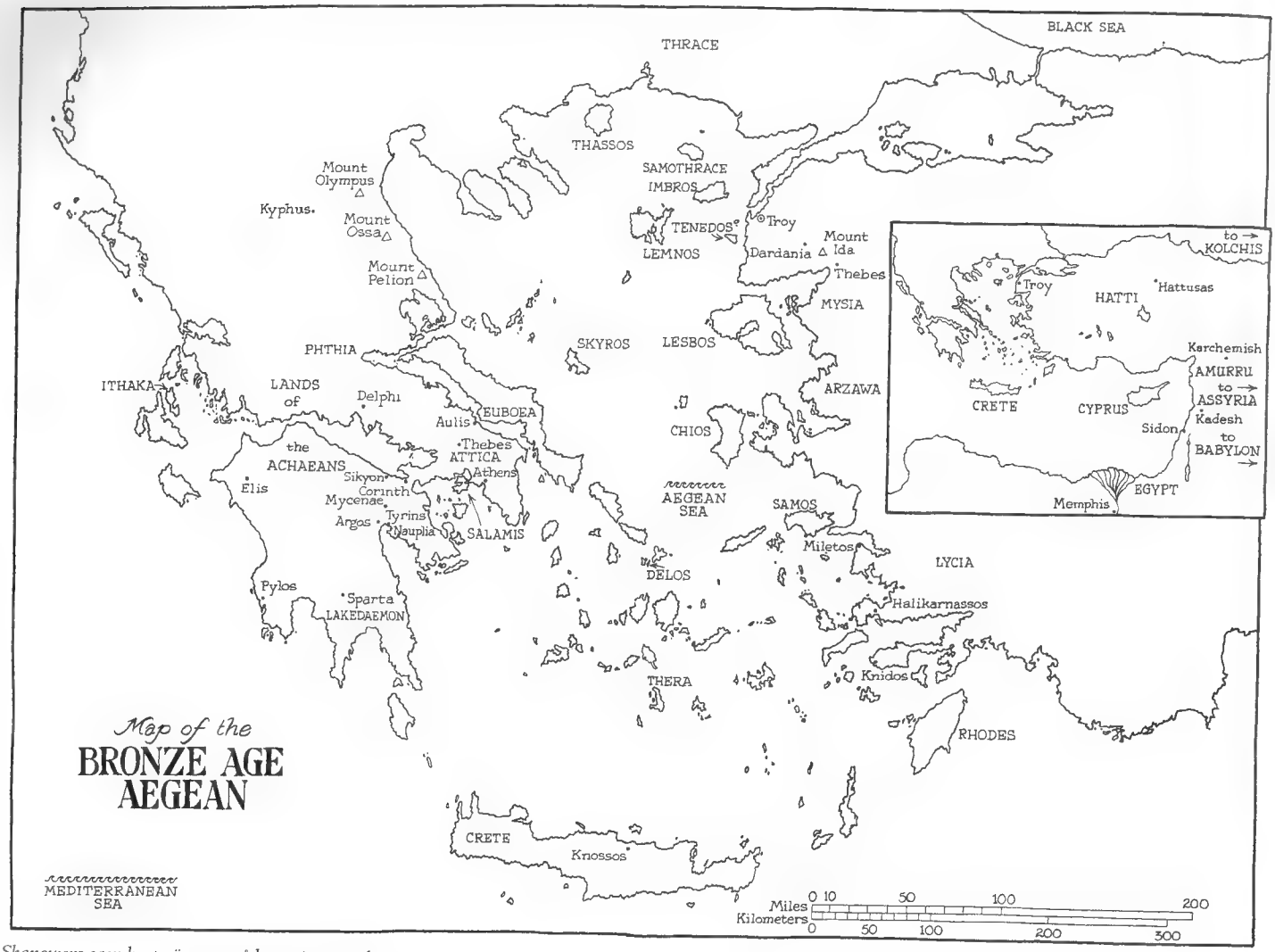

Shanowers egen karta över området serien utspelas i.

kan ha knutit själva. Vanligt folk har enklare knutar – och så har de akajiska kungarna! Trojanerna har dessutom öronringar, vilket akajiska män inte har.

Sådana detaljer speglar en gammal syn på motsättningen mellan öst (Asien) och väst (Grekland/Europa) som var en standardfördom i det klassiska Grekland: Asien kännetecknas av despotisk (och degenererad) lyx, medan Grekland/Europa kännetecknas av sund och demokratisk enkelhet. Den här tankebilden färgade grekernas syn på såväl det trojanska kriget som senare konflikter, inte minst perserkrigen på 400-talet f.Kr. Den har också kommit att leva vidare i västs bild av Orienten och Asien (Kina, den muslimska världen) långt in i modern tid. Just perserkrigen har för serievänner blivit kända genom Frank Millers magnifika epos »300«, där precis samma attityd går igen.

Motsättningen mellan akajer och trojaner speglas också i de bägge sidornas attityder till varandra: när Menelaos klagar hos Agamemnon över att hans hustru blivit enleverad av Paris talar han om »these lying Trojans in their fringe and fripperies« (fransar och bjäfs – dessutom fick han med opålitlighet, en annan gammal fördom), medan en av Priamos' rådgivare på tal om akajerna säger, med lika stort förakt, att »Achaea's *[Grekland]* barely civilized« (häri har han faktiskt en poäng, i alla fall om civilisation definieras som stadssamhälle – några av världens äldsta stadsliknande samhällen har grävts ut i Mindre Asien).

GEOPOLITIK

Shanower glömmer inte heller det större historiska sammanhanget. I början av serien, när Paris är ny i Troja, tar Hektor med honom upp i tornet och visar honom staden och dess omgivningar, samtidigt som han förklarar den geopolitiska situationen: Troja bevakar sjövägen mellan Medelhavet och Svarta havet, vilket ger staden stora rikedomar.

Men detta innebär också ett hot, eftersom många är frestade att erövra de rikedomarna och det strategiska läget åt sig själva. Senare, när Agamemnon börjar tala om krig, gör han ingen hemlighet av att detta lockar honom lika mycket som hämnd för Helenas bortförande. Samtidigt framhåller han att man måste vara försiktig och tänka på tidens stormakter: Hettiterriket, Egypten.

ANKNYTER TILL TRADITIONEN

Som serieskapare är Shanower mycket skicklig, och hans bildberättande i »Age of Bronze« är bitvis imponerande. Det bästa exemplet är de sista sidorna i nummer 9, som också avslutar samlingsvolymen. De är magnifika. Den akajiska flottans avfärd skildras i två sidor helt utan ord, fyllda med spänning, atmosfär och aningar om vad som komma skall: berättelsen har bara börjat. Läsaren får se männen gå ut till skeppen, någon tar avsked från sin kvinna, man offrar till gudarna inför avfärden, går ombord, stöter ut skeppen från land, hissar seglen och avseglar ös-

Bilden där Achilles plåstrar om Patroklos bygger på en klassisk grekisk vasmålning, och visar hur mån Shanower är att anknyta till den litterära och konstnärliga traditionen. Vasen finns på Berlin Antikenmuseen.

terut, mot ljuset från soluppgången. En svit närbilder på de olika huvudpersonerna följs av en bild av hela flottan i fågelperspektiv.

Den sista bilden anspelar samtidigt på de kanske mest kända orden om Helena och trojanska kriget på engelska, nämligen 1500-talsdramatikern Christopher Marlowes (äldre samtida till Shakespeare) ord i »Doctor Faustus«. Faust har fått löfte av djävulen att få träffa alla tiders vackraste kvinna, Helena. När han ser henne säger han: »Is this the face that launched a thousand ships/and burnt the topless towers of Ilium?« (Ilium = Ilion = Troja; Karl Ragnar Gierows svenska översättning lyder: »O, var det dessa sköna anletsdrag,/som sände tusen skepp från stapelbädden/och brände Trojas molnomsvepta torn?«)

Den första samlingsvolymen heter också »A thousand ships«. Shanower är medveten om att han verkar i en litterär och konstnärlig tradition som sträcker sig tillbaka till Homeros' tid, och han anknyter gärna till den.

Ett annat exempel på hur han knyter an till traditionen är en scen i nummer 12 där Achilles plåstrar om vännen Patroklos efter striderna i Mysien. Den bilden bygger på en klassisk grekisk vasmålning med Achilles och Patroklos. Den enda egentliga skillnaden är att vasmålaren försett hjältarna med rustningar från sin egen tid (400-tal f.Kr), medan Shanower försett dem med mykenska rustningar. Det kanske blir fler sådana exempel framöver.

Shanower arbetar mycket medvetet med ljus i sina svartvita teckningar.

LJUSET

Ljuset spelar en viktig roll i scenen där hären avseglar. Över huvud taget har jag nog aldrig sett sådant ljus i svart-vit serie som i »Age of Bronze«, utom i Jeff Smiths »Bone«. Skillnaden är att Smith främst använder det för att få dramatisk effekt, medan Shanowers ljusanvändning är mer realistisk: när Paris kliver in i fosterföräldrarnas hydda står han i silhuett i motljuset; solljuset silar in genom löven i idylliska skogsscener.

Samtidigt förmedlar ljuset en viss symbolik: motljuset framhäver Paris' främlingsskap gentemot fosterföräldrarna, medan solljuset ger en idyllisk karaktär åt skogsscenerna som kontrasterar mot de hemskheter som skall komma. Hit hör nog också soluppgången när skeppen avseglar mot Troja. Jag tror inte det är en övertolkning om man ser det som en anspelning på den tidigare nämnda motsättningen öst – väst, där soluppgången får stå för östern och Troja. Orienten betyder just soluppgångens land.

Detta då helt bortsett från att man gärna avreste just i gryningen, för att hinna så långt som möjligt innan natten.

AVANCERAT BILDSPRÅK

Shanower är alltså en skicklig serieskapare. Hans sidkompositioner och bildspråk är i regel rätt traditionella, men ibland försöker han sig på mer avancerade lösningar, i regel med lyckat resultat. Ett utmärkt exempel är den scen i nummer 10, där Helena bönfaller Priamos att ta emot henne i Troja, trots att det innebär ett hot om krig: en bild som täcker en hel sida, indelad i åtta rutor, med elva pratbubblor (därav fem kopplade). Upplägget skänker liv och omväxling åt vad som annars hade kunnat bli en enformig dialogscen med bara talande huvuden.

I det avsnitt som skildrar hur Paris förför Helena

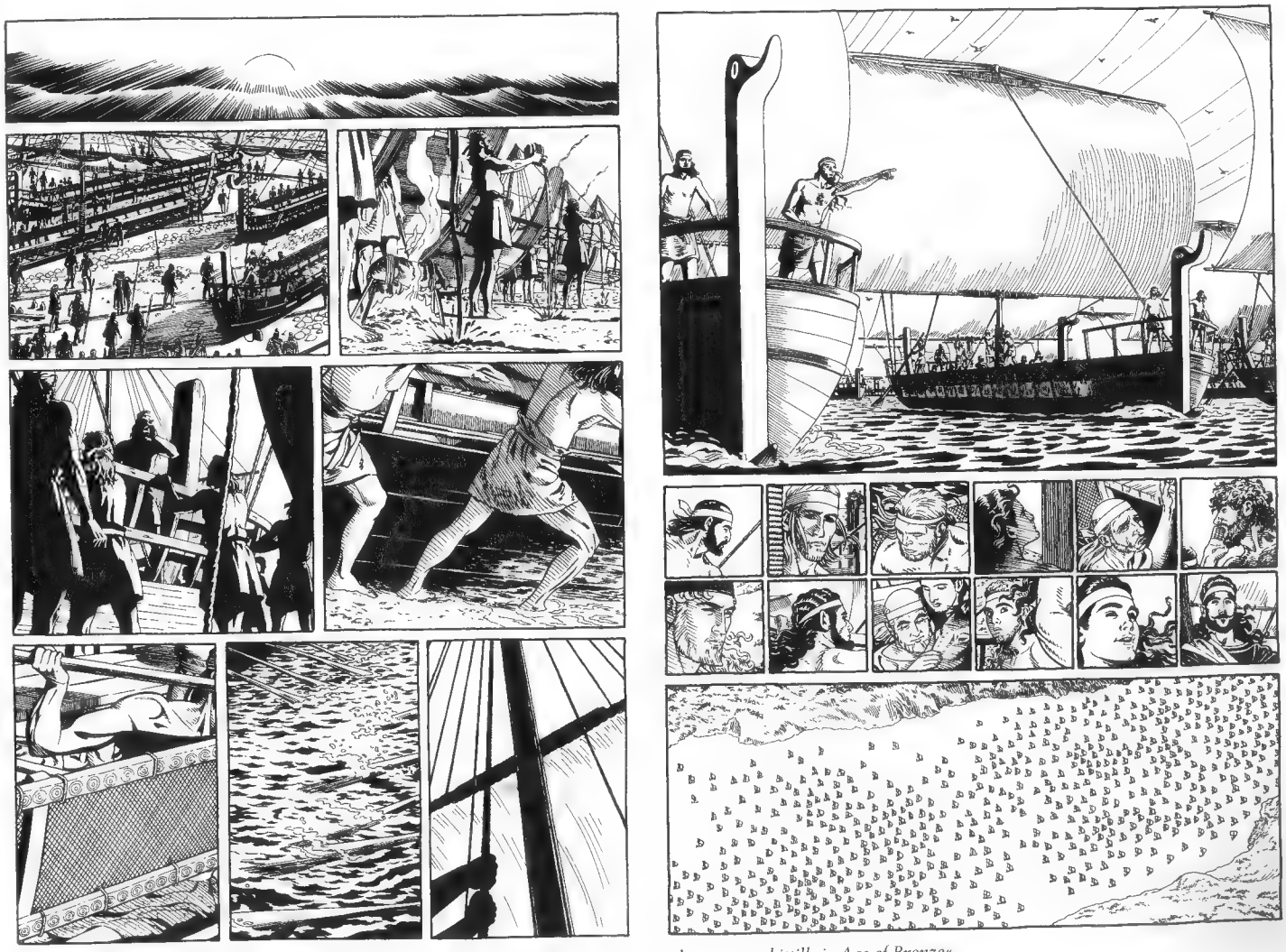

Tusen skepp lämnar Grekland för färden mot Troja. Visuellt en av de mest imponerande scenerna hittills i »Age of Bronze«.

Ur specialnumret »House of Horror«, där Shanower avhandlar stoff med starkare mytologiska inslag, och där han för att markera skillnaden använder en lite annorlunda teckningsstil.

och hur hon tvekar inför att lämna make och barn, väver Shanower samman flera tidsplan, inom en ramhandling med Helena i kärleksgudinnans tempel, till ett mycket intrikat mönster. Det är ett avancerat experiment, och blir nästan litet för rörigt bitvis, men lyckas också ge läsaren en känsla av Helenas tankar och medvetandeström, med olika impulser som korsar varandra.

Ett par gånger har han också försökt experimentera med litet annorlunda teckningsstilar. Det mest omfattande försöket är *Age of Bronze Special: House of Horrors*, ett specialnummer om Agamemnons och Menelaos' förfäder, Tantalos' hus. Handlingen är minst sagt blodig, med brodermord, incest och kannibalism, allt hämtat ur myterna. Teckningarna är mer stiliserade än vanligt, med kraftiga svart-vita kontraster. Resultatet är mycket lyckat.

De dramatiska svartvita kontrasterna passar mycket bra till det dramatiska skeendet, samtidigt som de lätt stiliserade teckningarna passar till innehållet, som är mer uttalat mytologiskt (till skillnad från vad som är fallet i övriga serien, så deltar gudarna i handlingen i de äldsta generationerna). Det är tänkt att vara historien sådan den kunde återberättas av en sångare vid Agamemnons hov, när den redan hunnit bli saga och sång.

Bilderna förmedlar något av en visuell motsvarighet till den känsla man får vid läsningen av myten. Det är följdriktigt att språket är mer poetiskt än vanligt, främst i ramscenerna. Man finner rentav ekon av Homeros' språk, när han kallar Agamemnon för »king of men«, vilket är en direkt översättning av Homeros epitet »ánax andrôn« (»männens härskare« i Lagerlöf-Bendz' översättning).

Ett liknande försök gör Shanower i ett avsnitt där Priamos berättar om hur Herakles intog Troja när han var barn. Eftersom det är fråga om en gammal man som berättar om sin barndom, valde Shanower att återge historien i en mer barnslig, mer »cartoony« stil. Tyvärr känns resultatet mindre lyckat. Jag kan inte riktigt säga varför, men det gör på mig ett långsökt och påklistrat intryck.

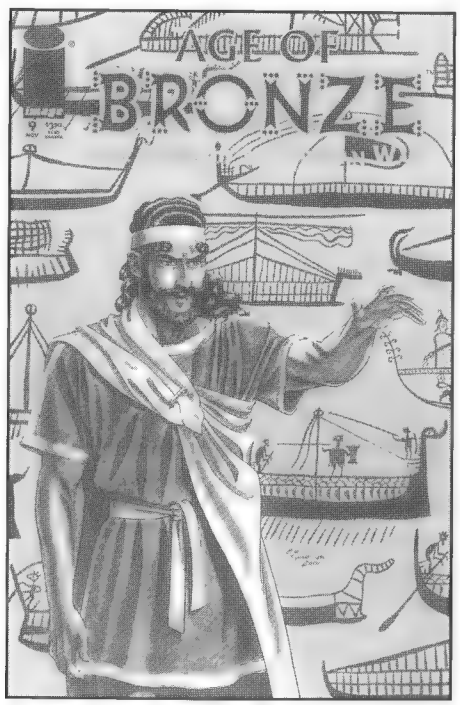

Ett av de snyggaste omslagen i serien, och dessutom en sympatisk bugning i riktning mot det arkeologiska källmaterialet.

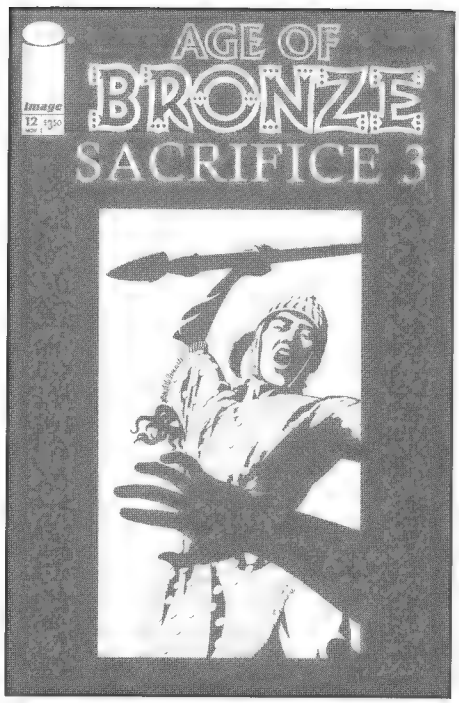

Enligt artikelförfattaren något av den konstnärliga höjdpunkten hittills vad gäller omslag till serietidningen Age of Bronze. Dock hör det inte till Shanowers egna personliga favoriter.

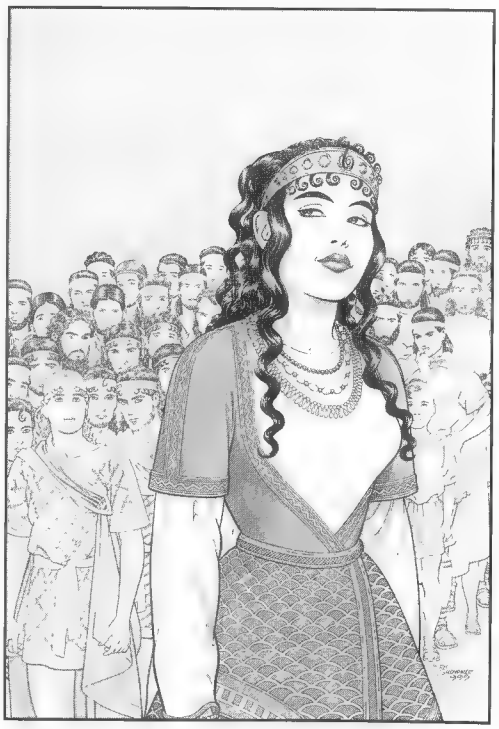

Omslagsteckningen till Age of Bronze nr 7.

Det är i det numret som flottan avseglar, och jag tycker personligen att det är ett av de snyggaste omslagen. Det fångar innehållet i numret, tillsammans med en hälsning till det arkeologiska källmaterialet.

I och med nummer 10 (som alltså inleder det som skall bli nästa samlingsvolym) börjar han med en helt ny stil, stiliserade omslagsbilder i få färger. Resultatet blir oftast bedövande vackert. En konstnärlig höjdpunkt når han i nummer 12, som handlar om striden i Mysien. Det har en blodröd grundfärg, som svarar mot innehållet, och kraftiga kontraster mellan ljus och skugga, som understryker dramatiken. (Lustigt nog är just detta omslag det Shanower själv tycker minst om, av någon anledning.)

OMSLAG

En genomgång av »Age of Bronze« vore ofullständig om man inte tog upp omslagen. De genomgår en markant utveckling under seriens gång. I början är det fråga om traditionella färgomslag, med ett motiv ur innehållet. Men successivt blir de mer »konstnärliga« (i brist på bättre ord), med mer symboliska motiv mot bakgrunder tecknade i få färger. Omslaget till nummer 9, som är det sista numret som ingår i samlingsvolymen, föreställer Agamemnon mot en bakgrund beströdd med samtida skeppsbilder.

ACHILLES

Även om Shanower hävdar att meningen är att det skall finnas flera centralfigurer, och ingen egentlig huvudperson, är Achilles hittills den enskilde person som fått mest tid i rampljuset: i en artikel på The Gay League, en webbplats för homosexuella seriefans, fick Shanower utse sin »favourite gay character«, och valet föll på Achilles.

Han är så här i början av historien ung, enligt en tidslinje i det senaste specialnumret är han sexton år vid flottans avfärd. Hans syn på sådana saker som krigisk ära slår en modern betraktare som naiv. När aka-

Akilles och Patrokolos kommer varandra allt närmare i de senaste numren av Age of Bronze.

jerna får höra spådomen att Troja kommer att falla först på det tionde året, börjar det meniga manskapet att bli oroligt, men Achilles jublar: »Nine years of glorious battle. And in the tenth ... VICTORY!« Man märker hans karaktär redan när han först visar sig: han leker med en lejonunge och skryter om hur han dödat dess mor, i barnsligt oreflekterad eller omedveten grymhet.

Samtidigt delas hans syn på kriget av den gamle och vise kung Nestor (det är därför han väljer att delta i kriget, trots sin ålder) och av Achilles' far Peleus, som gråter av sorg över att han själv är för gammal. Bägge två är ju gamla nog att »veta bättre«, enligt vårt sätt att se. Men det hör till tidens mentalitet. De som oroas av spådomen om de tio åren bör till stor del vara de enkla soldaterna, inte deras herrar.

Även om Achilles fortfarande ger ett ungt och naivt intryck, kan man som läsare inte undgå att notera hur han mognat under berättelsens lopp; när han först presenteras är han tolv år, vid tiden för härens avsegling är han sexton. Det händer mycket under de åren i en ynglings liv, och det märks. Han har dessutom blivit far. Det skall bli intressant att se hur han är om tio år, när kriget närmar sig sitt slut.

Det skall också bli intressant att följa hur »the favourite gay character's« relation till vännen Patroklos utvecklas. En vanlig tolkning är att deras relation var av erotiskt slag, och det är tydligt att Shanower tänker följa den. I stridsscenerna i nummer 12 slåss de två sida vid sida, och man märker hur de kommer närmare varandra.

UNGA MÄN I TONÅREN

Achilles' motpart i »Iliaden«, Agamemnon, får inte lika omfattande täckning. Han är storkonung av Mykene, överherre över alla akajer, och den som planerar för kriget om makten och kriget om sin och familjens ära. Shanower tycks finna ett visst nöje i att ta ner honom på jorden; hans värdighet får sina stötar. Jag har redan nämnt hur han kommer i bråk med Odysseus' hund Argos. Längre fram, när Achilles efterlängtad anländer till den samlade krigshären, bärs han fram på folkets axlar, så att när storkonungen vill komma till tals med honom måste han försöka tränga sig fram genom folkmassan, vilket leder till att han blir ikullknuffad. Achilles min när han först presenteras för honom, liggande på marken så underkläderna syns, är föga imponerad. Scenen känns som en definitiv förvarning om vad som komma skall.

Så har vi det par som startade hela kalabaliken: Helena och Paris. Helena gör (hittills) ett något blekt intryck. Hon är – och framför allt betraktas hon som – underskön. Redan som barn blev hon bortrövad för sin skönhets skull, och när hon var ung kvinna anhöll som sagt kungar och hjältar från hela Grekland om hennes hand. Intrycket är att hon hittills varit ett rent objekt för andras åtrå.

När Paris kommer, blir hon emellertid häftigt förälskad och rymmer med honom. Hennes tvekan och osäkerhet inför det stora steget är, som nämnts ovan, ett huvudtema i nummer 4 av serien. När paret anländer till Troja, är det hon som med sin skönhet och övertalningsförmåga lyckas förmå Priamos att släppa in henne i staden och acceptera henne som Paris' hustru, trots de ödesdigra följder ett sådant steg innebär.

Paris är ung, sexton år när han möter Helena. Han har vuxit upp bland herdar, och när det visar sig att han är kungason från Troja och får flytta in till palatset, känner han sig bortskämd och tycker att han kan ta vad han vill ha. Detta, tillsammans med hans humör och bristande ansvarskänsla, gör honom till något av den typiske ansvarslöse tonåringen.

Han lyckas övertala Priamos till det huvudlösa företaget att sända honom till Grekland för att försöka röva hem Priamos' syster Hesione (som tagits som krigsfånge många år tidigare). Väl i Grekland struntar han i uppdraget, och enleverar i stället Helena, varefter han stannar borta i några år innan de två kommer åter. Inte precis den man vill låna ut familjens bil till ... Det är för övrigt intressant att konstatera att de två hittills viktigaste manliga huvudpersonerna i berättelsen, Paris och Achilles, båda två är unga män i tonåren.

TRAGEDI

När man läser Shanowers serie, kryper en känsla av tragedi över en. Det är tragedi i ordets ursprungliga bemärkelse från det grekiska dramat: läsaren/betraktaren vet att det kommer att sluta fruktansvärt, men tvingas åse hur de inblandade personerna rör sig mot denna oundvikliga slutpunkt.

I det här fallet är slutpunkten kriget, de flesta inblandades våldsamma död, Trojas fall och de grymheter som detta förde med sig. Läsarens upplevelse kan inte undgå att färgas av efterklokheten, och det är en stor del av läsupplevelsen.

Helena övertalar kung Priamos att låta henne stanna i Troja.

POSITIVT BEMÖTT

Shanowers ambitiösa verk har rönt stor och välförtjänt uppskattning. Serierecensionerna har lovordat »Age of Bronze«, och förra året fick han Eisnerpriset som bäste författare/tecknare. Bemötandet från arkeologer och historiker av facket har också varit mycket positivt, vilket en översvallande recension i tidskriften *Archaeology* är ett exempel på. Han har också blivit inbjuden till arkeologikongresser. Serien lär också ha dykt upp på en del studiekurser i arkeologi. Att fackfolk följer Shanowers tolkning av historien framgår också av serietidningens brevspalt, där flera intressanta inlägg publicerats.

Avslutningsvis vill jag citera ett sammanfattande omdöme om »Age of Bronze« som avgetts av skribenten Katherine Keller på den utmärkta webbplatsen Sequential Tart *(http://www.sequentialtart.com/)*: »I've always known the story of the Trojan War, but now I know the people behind it. I know why they did what they did, and whether I agree with their actions or not, I know they're real. For a comic to accomplish this shows us the heights to which this craft should aspire.« ◄

► *Ola Hammarlund är fil.kand., bibliotekarie, arkivarie, historiker, arkeolog, språkvetare, kulturvetare, filosof och serieexpert (fast det sistnämnda har han ingen utbildning i).*

VÅR MAN I BRYSSEL

Den europeiska marknaden bevakad av Stig Olsen • solsen@arcadis.be

När jag i augusti kom tillbaka från semestern låg ett par hundra e-mail och väntade på mig. Ett av dem kom från Fredrik Strömberg, som föreslog att jag skulle skriva en krönika om den fransk-belgiska seriescenen för *Bild & Bubbla*. Sådant tål att tänka på, för *så* kvalificerad känner jag mig inte, men jag sade trots det ja, och här sitter jag nu.

Och vem är då jag? Jag heter Stig Olsen, kommer från Danmark, är 44 år gammal och har i tio år bott i Bryssel, där jag arbetar som översättare. Som liten grabb lärde jag mig läsa med de danska tidningarna *Prærieserier* och *Wild West [motsvarar svenska Prärieserier och Vilda Västern]*, varefter jag seriöst har samlat på serier i mer än trettio år – i stort sett (och givetvis till stor frustration för min hustru) utan att någonsin ha gjort mig av med något.

Jag har ett brett serieintresse och läser med glädje det mesta. Speciellt svag är jag dock för *Superman* och andra DC-tidningar som Mort Weisinger var redaktör för på sextiotalet, underground och small press, independentserier, gamla romantikserier från femtiotalet, den danska dagsstrippserien »Poeten och Lillemor«, allt möjligt udda och obskyrt, samt Donna Barr, Roberta Gregory och Rick Geary.

Och eftersom jag bor i Bryssel hamnar självklart också en del franska, belgiska och holländska serier i bokhyllan. Några av dem kommer jag att recensera i den här och kommande krönikor. Därtill har jag tänkt skriva om nyheter och aktuella händelser, men kanske också om mer speciella ämnen, som seriebutiker i Belgien och holländska undergroundserier.

Men låt oss börja med lite nyheter.

Belgien har ju två stora språkgrupper, franska och flamländska, och även serierna utkommer ofta på båda språken. Den flamländska serieföreningen Brabant Strip firade sitt tioårsjubileum den 15 september 2002 med ett bytesmöte för medlemmarna i Bryssel-förorten Zaventem, där också en rad tecknare deltog. I slutet av september utkom också nummer 100 av föreningens medlemstidning *Brabant Strip Magazine*.

Tidningen är på holländska (för den som är osäker: den holländska som talas i Nederländerna och den flamländska som talas i de flamländska delarna av Belgien är i princip samma språk), men om man förstår sådan innehåller tidningen massor av information om de klassiska flamländska serierna, plus en bra nyhetsavdelning. Varje nummer innehåller också nyheter från en förening för folk som samlar på reklamserier, något som det utges mycket av i Belgien.

Brabant Strip Magazine.

I flera års tid har Brabant Strip varje sommar också utgivit ett så kallat *vakantiealbum* med nytryck av en klassiker som inte funnits tillgänglig på mycket länge. Tidigare har man bland annat tryckt serier av Marc Sleen och Villy Vandersteen, och i år bjöd man på en Spirou-episod av Jijé från 1947.

Hösten har i vanlig ordning bjudit på en hel rad större och mindre seriearrangemang runt om i Frankrike och Belgien, och ett axplock kan kanske ge en uppfattning om hur många de är.

Från den 12 september till den 10 oktober ställde Libraire Espace BD ut original av Berthet i samband med utgivningen av det nya albumet i serien »Pin-Up« (se nedan). På samma ställe har det nyligen också varit utställning med teckningar av Loisel (»Peter Pan«), och i det sammanhanget utgavs en skissbok i 250 signerade och numrerade exemplar.

A.S.B.L. 9ème Art arrangerade i september sin första reguljära seriefestival i Saint-Gilles i Bryssel, efter att tidigare under året ha ordnat fyra separatutställningar (om tecknarna Eddy Paape, Jacques Martin och Johan De Moor, samt kring serier om det fantastiska). Utöver de sedvanliga inslagen som signeringar och försäljning av serier, bjöds även serieverkstad för barn, och utställning av teckningar signerade Marc Sleen, Walthéry och Hermann.

Förlaget Delcourt höll i september sin andra seriefestival i Paris (sextio serieskapare – däribland Joann Sfar och Lewis Trondheim – deltog), medan Festival BD de Versailles hölls den 19 och 20 oktober på rådhuset i Versailles. Bland inslagen fanns givetvis utställningar, serieförsäljning och signeringar, men faktiskt också ett teaterframförande på Ludwig XIV:s teater. Kring femtio tecknare var där.

Ett annat större arrangemang ägde rum den 25–27 oktober i Saint-Malo, nämligen Quai des Bulles, som nu i ett antal år hållits sista helgen i oktober. Kring 160 tecknare och åttio handlare fanns på plats, och man kompletterade med paneldebatter och filmvisning. Dessutom fanns det – och det kan jag inte nog berömma – massor av specialarrangemang för barn och unga, däribland tillfälle att närmare bekanta sig med tecknarna. Läs mer på *http://www.quaidesbulles* (som också har text på engelska).

Även albumutgivningen är enorm, och några exempel kan väl förtjäna att nämnas, även om det här för en svensk-norsk publik nog kan bli ganska många okända namn. Förhoppningvis skall jag dock kunna skriva lite mer om de här serieskaparna i senare krönikor, och efter hand låta *B&B:s* läsare bekanta sig lite mer med dem.

Inledningsvis dock ett namn som efter artikel i förra *B&B* redan borde vara bekant: Marjane Satrapi, som gör album om sin uppväxt i ayathollornas Iran. Förlaget L'Association har alldeles nyligen utgivit tredje delen

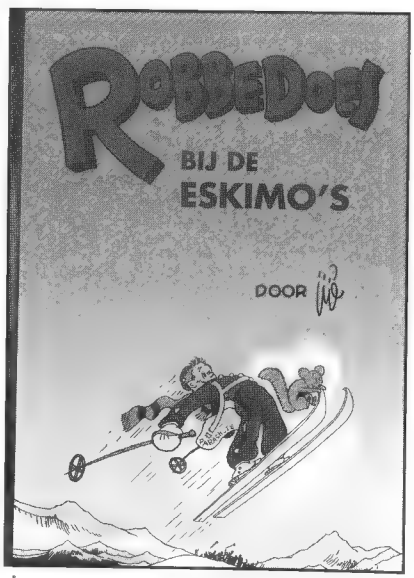

Årets Vakantiealbum, en Spirouklassiker signerad Jijé.

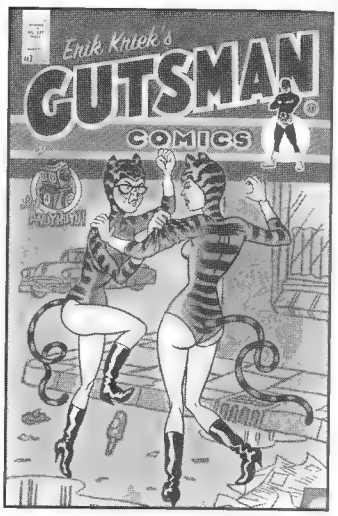

av hennes »Persepolis«, vilken varmt kan rekommenderas. Den här gången får vi läsa om Satrapis möte med västvärlden, och följa hennes liv bland exiliranier i Österrike.

Mera bekant: Bland de senaste månadernas utgivning från Casterman finns mycket återutgivningar, däribland ett nytryck av 1943 års utgåva av »Le Secret de la Licorne« (det vill säga Tintin-albumet »Enhörningens hemlighet«) och ett par volymer i serien »Les 4 As« *[i svensk utgåva på sjuttiotalet, då som »Fenomenala Fyran«]*. I september återutges också Barus »L'Autoroute du Soleil« i två volymer.

Även Dargaud har i viss mån satsat på återvinning i höst, bland annat har man nytryckt ett antal Disney-serier. Bland nyheterna finns annars »Big Bunny«, en åttonde volym i Berthets och Yanns »Pin-Up«, en serie vilken – precis som namnet antyder – sysselsätter sig mycket med vackra, lättklädda kvinnor. Den här gången besöker vi Las Vegas i sällskap med Vietnam-veteraner, Hugh Hefner och några mycket döda playmates.

Femtonde Comanche-albumet »Scalp Express« är också nytt. Manusförfattaren Greg hann inte avsluta den här serien innan han gick bort härom året, men Rodolphe och Michel Rouge har fört den i hamn på bästa vis.

Bland de godbitar Delcourt nyligen utgivit kan nämnas radarparet Trondheim och Sfar med albumet »Armageddon« (ingår i serien »Donjon Crepuscule«), samtidigt som Sfar också dyker upp på egen hand med det tredje Grand Vampire-albumet »Transatlantique en solitaire«.

Dupuis har släppt en hel rad album, däribland nya titlar i serierna »Les Psy«, »Les Femmes en Blanc«, »Les Papparazzi« och

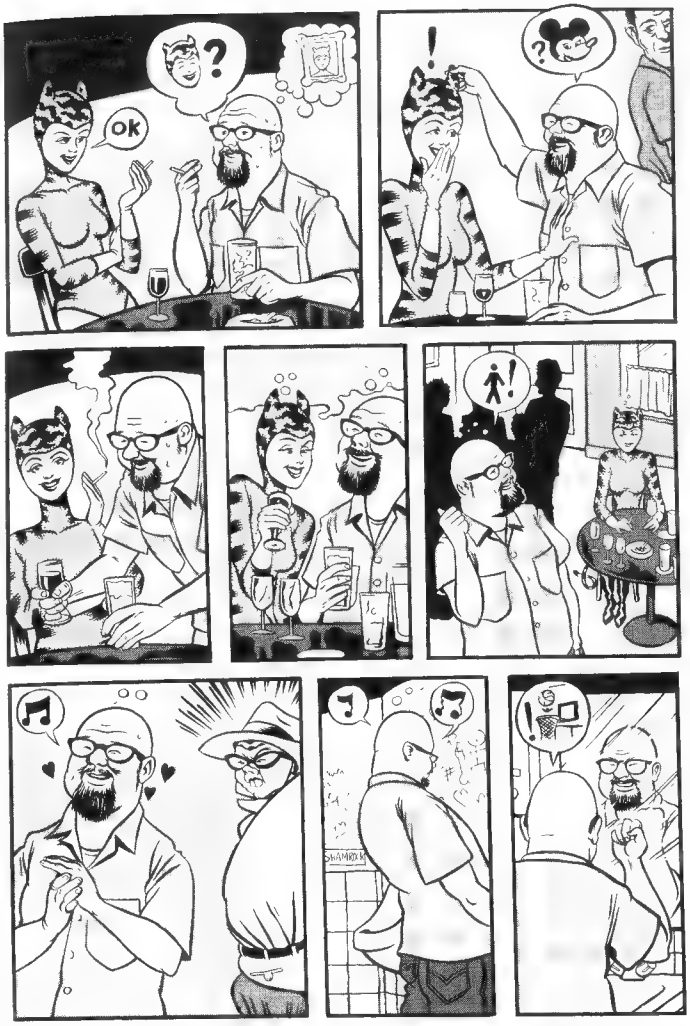

Tecknaren Kriek flörtar med sin egen skapelse Tigra.

»Toupet«, medan Glénat nyligen kom med första delen i serien»La Malédiction de Bellary» av Martinez Guillaume och Jacques Mazeau. Sistnämnda handlar om en förbannelse som följer en släkt från 1200-talet och fram till i dag. Det finns planer på sex delar, vilka alla skall utspelas i olika tidsepoker.

Lombard är i full färd med att återutge »Buddy Longway«, och album 7, 8 och 9 kom i augusti. Det har också kommit en ny »Chick Bill« (nummer 65!) och ett samlingsalbum med några äldre album ur samma serie hopslagna till en tjock bok. Sådana storböcker kallas på franska intégrale-utgåvor, och även »Lucky Luke« är för tillfället föremål för en sådan samlingsutgivning – ett elfte intégrale-album kom nyligen med nytryck av tre äldre album.

Baksidesteckningen från Gutsman Comics nr 7.

Det var några nedslag, men en sådan här uppräkning kan givetvis bara skrapa lite på toppen av isberget – det utkommer fortlöpande mycket mer, och särskilt oktober var en stor månad med mer än hundra utgivna album. Hårda tider för den som köper allt!

Hårda tider också för den som befinner sig på avstånd uppe i Skandinavien och inte kan titta närmare på överflödet i närmsta seriebutik, men jag skall i den här spalten då och då göra lite mer detaljerade nedslag i utgivningen och anmäla särskilt läsvärda serier.

Låt mig börja med holländaren Erik Kriek, som i ett antal år nu gett ut sin ordlösa superhjälteparodi »Gutsman Comics«. Huvudpersonerna är Gutsman och hans (åtminstone ibland) flickvän Tigra, vartill kan fogas Tigras milda mor, koleriske far och föga attraktiva lillasyster Leona – samt Kriek själv.

Sjunde numret har nyligen utkommit, och den här gången är temat kärlek och syskonavund. Kriek befinner sig på restaurang, där han möter den sköna Tigra (som ännu en gång fullständigt har glömt bort Gutsman) – och han är på god väg att få ihop det med henne. Men ack, syster Leona har också ett gott öga till Kriek, och vänder situationen till sin egen fördel.

»Gutsman« är en rejäl komisk pärla. Den visuella utgångspunkten är superhjältegenren – alla personer utom Kriek är klädda i dräkt, och maskerna tar man aldrig av, inte ens i sängen – fast karikerad och helt utan några hjältebedrifter. Seriens centrala tema är förhållandet mellan Gutsman och Tigra, vilket präglas av kriser och försoning. Gutsman är egentligen rätt enfaldig och har dålig karaktär. Tigra är mer klipsk och saknar absolut inte en viss ljuvhet.

Serien är som sagt ordlös, vilket ställer krav på tecknaren, men fungerar utmärkt här. Berättandet är klart, och vid de få tillfällen man använder pratbubblor uttrycker sig personerna även där i teckningar – mycket effektivt!

Slutligen bör jag förstås nämna baksidesteckningen där vi ser Tigra och Leona som barn – den är nyckeln till hela historien.

I USA har man av naturliga skäl sett en hel rad serier om terrordåden den 11 september 2001, och nu har det också börjat komma sådana serier utanför USA. Alldeles nyligen kom danske Henrik Rehrs »Tirsdag«, och i Frankrike bearbetas händelserna i »Le 11e Jour« av Sandrine Revel, vilken normalt är verksam som barnboksförfattare.

Revel var på plats i New York vid tiden för angreppet, och skildrar händelserna som en allt mer frenetisk rörelse från vardag till kaos. Det

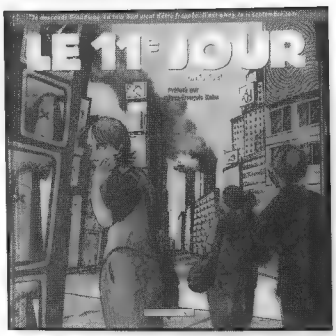

börjar med det normala, morgonkaffet och planeringen av dagens turistaktiviteter. Därpå följer det gradvisa antydandet av att något är fel, först i seriens inledande sekvens, där en pojke den nionde september skickar iväg en pappersdrake från World Trade Center – rakt in i en skyskrapa. När utryckningsfordon passerar Revel och hennes vänninna, och stridsflygplan syns över staden, går det upp för dem att något är galet.

Här börjar albumet ändra karaktär rent grafiskt, från en ganska traditionell berättarstil till experiment med fotomontage, färgläggning, metafysiska upplevelser och en sekvens med bilder av hjärtan som slår allt snabbare. Snyggt!

Ett sidotema är Revels saknad efter sin bror, som är död, men som i skepnad av ett spöke uppträder i berättelsen som hjälpare. Även Bruce Willis dyker upp i en märklig, drömlik sekvens.

Avslutningen är tyvärr lite av ett antiklimax, men albumet är ändå ett lysande tillskott till 11 septembergenren. ◄

Recenserade verk:

► *Erik Kriek: Gutsman comics nr 7. 32 sidor, delvis i färg. Oog & Blik, Holland.*

► *Sandrine Revel: »Le 11e Jour«. 48 sidor i färg, 24 x 24 cm, inbunden. Delcourt, Frankrike.*

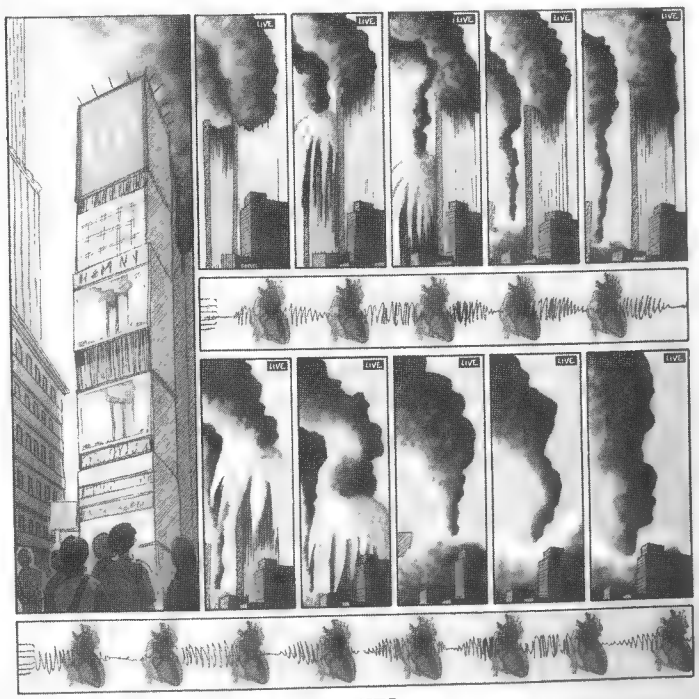

Sandrine Revels vision av attacken mot WTC.

MATS SERIEKRÖNIKA

Sagan om Tant Svea och Farbror Bonnier • Av Mats Källblad • www.kallblad.com

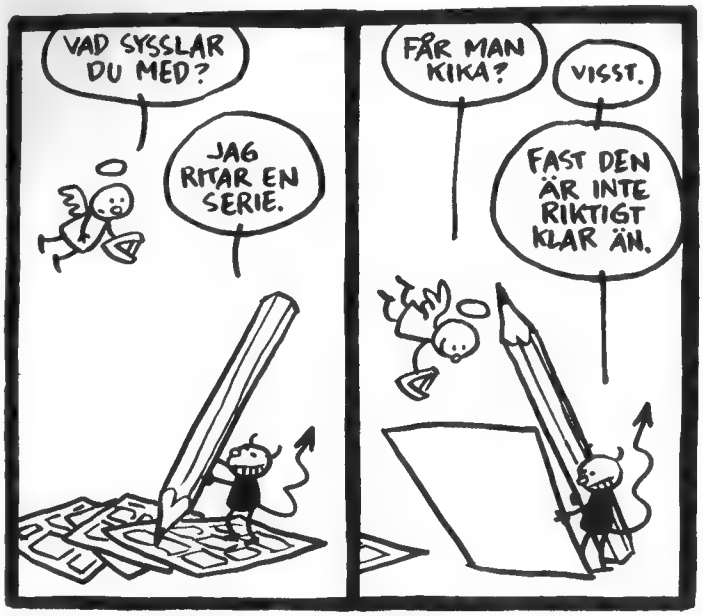

DET HANDLAR OM EN TANT SOM HAR EN SPECIELL SUPERKRAFT.

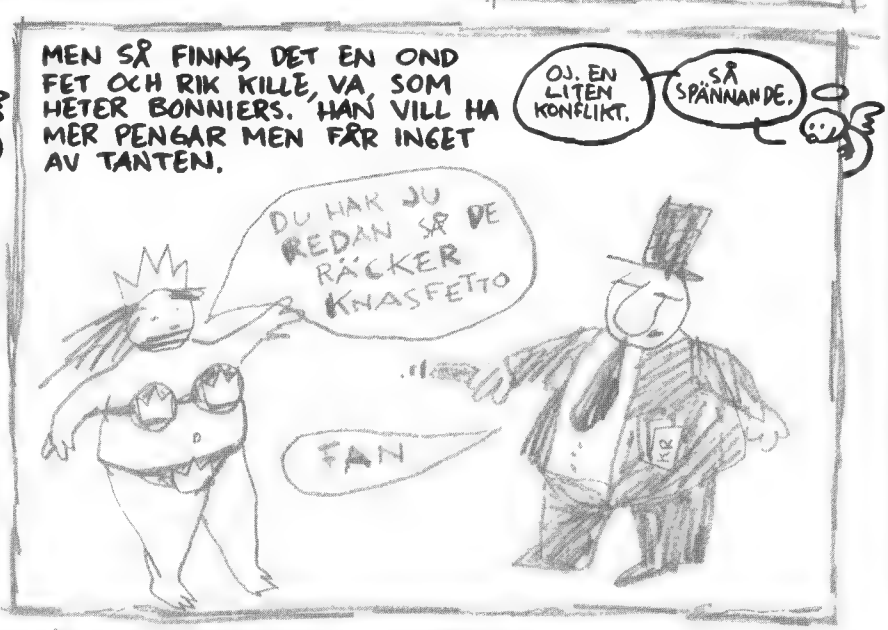

Illustration Josefin Olofsson

Landsbygden finns överallt

Den skymtar förbi utanför tågkupéns fönster. Den håller ihop Sverige från norr till söder och från öst till väst. Ibland kan man se den på TV. Långt från storstadens puls pågår en verklighet som sällan hamnar i rampljuset. En verklighet där en tandspetshärdad fogsvans betyder mer än social kompetens. Nu finns landsbygden även i ett behändigt fickformat som du kan ta med dig vart du än går. Du kan till det löjligt låga priset av 100 kronor* beställa samtliga tre Lantishäftena, hur enkelt som helst.

* Gäller bara medlemmar i Seriefrämjandet

Gör så här:

- Betalningen sätter du enklast in på postgiro 17 36 15-6. Betalningsmottagare är Seriefrämjandet.
- Ange beställningsnummer, titel samt pris för de häften som du vill beställa.
- Frakt ingår i priset.
- Skriv ditt medlemsnummer (du hittar medlemsnumret på adressetiketten på tidningens baksida).
- Fyll i ditt namn och din adress.
- Om du mot förmodan inte skulle vara medlem, så går det bra att samtidigt betala 245:– (175:– om du är under 18 år. 350:– till utlandet) för ett års medlemskap i Seriefrämjandet.
- Glöm för all del inte att det går alldeles utmärkt att samtidigt skänka lite pengar till »Änkan Boltes fond för serielösa barn«.

Norge och Danmark – Om du bor i Norge eller Danmark kan du undvika bankernas extrakostnader genom att sätta in pengarna på följande konton: *Norge: Postgiro 0814 43 72108 (TEGN). Danmark: 85782444 (Rackham).* Priserna gäller i respektive lands valuta, det vill säga att man i Norge betalar ovan angivna priser i norska kronor och i Danmark i danska kronor. Medlemspriset gäller även abonnenter på TEGN.

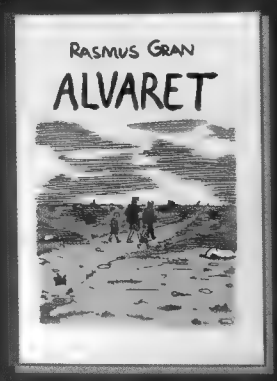

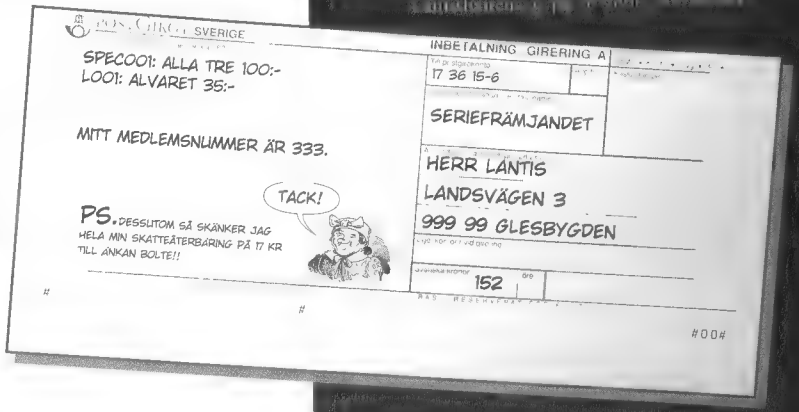

FÖRENINGSLIV

På gång i Sveriges serieföreningar • Redaktör – Fredrik Strömberg • fstromberg@telia.com

SERIEFRÄMJANDET

Box 51
232 02 Åkarp
040-30 70 05
fstromberg@telia.com
www.seriefamjandet.com

Så blickar vi framåt mot ett nytt spännande år, och ser samtidigt tillbaka på ett, för Seriefrämjandet, mycket händelserikt 2003. Sedan senast har vi bland annat tilldelats en stor summa pengar från Stiftelsen Framtidens Kultur, dels för att initiera projektet »Svensk seriehistoria/Svensk Seriearkiv« (vilket presenteras närmare i *B&B* längre fram), dels för att utreda Seriefrämjandets framtida roll.

Det senare är en fråga som blivit allt mer aktuell då vi de senaste åren har vuxit såväl i medlemsantal som i ambitionsnivå, och just nu står på gränsen till att ta ytterligare ett steg upp, och bli en aktör som mer tydligt kan agera för seriernas sak. Mer om detta i ledaren, dock.

Under tiden rullar utgivningen inom vår bokserie Magister Lämpels bibliotek på (se annons i detta nummer). Biblioteket består nu av fjorton böcker, och vi har ett stort antal på gång. Samtidigt har ett nytt utgivningsprojekt rullat igång, nämligen Lantis-utgivningen. Detta är något helt nytt för Sverige, små avslutade berättelser i snyggt designade häften där såväl garvade proffs som nya spännande förmågor ges tillfälle att visa hur det står till med den svenska seriekulturen.

Detsamma gäller de öppna programkvällar vi arrangerar i samarbete med ABF på Loftet, Hedmanska gården vid Lilla Torg i Malmö. Under hösten har vi haft besök av föreläsare som den belgiske seriehistorikern Pascal Lefèvre och encyklopedisten Sven Liedman, och vid den första av vårens kvällar – **den 31 januari** klockan 19 – föreläser finländaren Leif Packalén, som arbetar med serier i internationella kulturutbyten (framförallt med utvecklingsländer). Med Leif Packalén planeras också en workshop lördagen **den 1 februari**, men vad gäller denna kommer troligen föranmälan att behövas – intresserade kan höra av sig till oss för närmare information.

Våren därefter kommer bland annat att innehålla »I seriernas värld«, den andra temaveckan om barn- och ungdomsserier, som går av stapeln i Malmö mellan den **14 och 23 februari**. Ni som har möjlighet rekommenderas att komma förbi, då vi har planerat in ett antal intressanta föreläsare, workshops, utställningar med mera. Vi kommer även att kora årets vinnare i såväl Seriefrämjandets stora

Fredrik Strömberg talar om serier som handlar om kriget i det forna Jugoslavien, på januarimötet med SeF Skåne. Bilden är från Joe Saccos »Safe Area Gorazde«.

som lilla serietävling. Vinnaren i den förra får hela 10 000 kronor. Separat information kommer dock att skickas ut inför temaveckan.

På det hela taget ser framtiden ljus ut för Seriefrämjandet. Vi växer på alla håll och kanter, och även om de mest aktiva är ganska utarbetade vid det här laget så har vi fortfarande roligt, och det är det viktigaste.

FREDRIK STRÖMBERG, ORDFÖRANDE

GÖTEBORGS SEF

c/o Per A. J. Andersson
Slottsskogsgatan 6 D
414 53 Göteborg
031-12 63 47
pajandersson@hotmail.com
www.seriefamjandet.com/goteborg

Göteborgs Seriefrämjande har även under hösten haft månatliga filmkvällar i det mindre formatet. **Den 24/10** byggde vi dock upp en riktig biosalong till visningen av Hayao Miyazakis »Mononoke hime«. Det hoppas vi kunna göra även inför någon eller några kommande filmkvällar. Under hösten har vi även visat två andra av Miyazakis filmer – »Spirited Away« och »Nausicaä« – samt »Akira« och seriedokumentären »Crumb«.

Inför våren planeras fler filmvisningar med animations- och/eller serieanknytning. Mer info kommer att skickas ut till de medlemmar i Göteborgsområdet vi har (e-post-) adress till.

Dessutom har vi deltagit i bokmässearrangemanget och samlat till pubkvällar. Pubkvällarna kommer dock även i fortsättningen att vara evenemang som utlyses med relativt kort varsel.

Skicka gärna in er e-postadress till oss (om ni inte redan gjort det), så blir ni informerade om pubevenemang och annat som arrangeras på kortare varsel.

Seriehälsningar!

PER A J ANDERSSON, SEKRETERARE

SEF SKÅNE

c/o Claes Reimerthi
Assarhusavägen 256
247 36 S Sandby
046-574 11
reimert@algonet.se
www.seriefamjandet.com/skane

Från Sveriges sydligaste lokalförening rapporteras att verksamheten inom kort kommer att återupptas efter välbehövlig julvila. Det blir som vanligt möten klockan 19.00 andra måndagen i månaden, och precis som tidigare alternerar vi mellan Studieförbundet Vuxenskolans hus på Stora Gråbrödersgatan 13 i Lund (januari, mars och maj – Gaveln i mars, Loftet övriga gånger) och Kvarnby folkhögskola på Industrigatan 4 i Malmö (februari och april – båda gånger i kaféet på 3:e våningen).

Programmet blir följande: **Den 13 januari** »Krig och Fredrik« – Fredrik Strömberg om serier på temat krigshändelserna i före detta Jugoslavien. **Den 10 februari** »Rena stenåldern« – Claes Reimerthi om Vince T Hamlin och »Alley Oop«. **Den 10 mars** »Vi i villa« – Christian Kindblad om »Blondie«, plus lokalföreningens årsmöte. **Den 14 april** »Hotter than Potter« – Lasse Kristoffersson och Nils Kroon om trollkarlar i serier. **Den 12 maj** »Från ägg till anka« – Egmontredaktören David Gerstein om hur Disneyserier produceras.

Därtill är lokalföreningen under Caj Byqvists ledning delaktig i de arrangemang (utställning, föreläsningar och workshops) som under april finns att avnjuta på stadsbiblioteket i Helsingborg (se vidare detaljer i nyhetsspalten).

CLAES REIMERTHI, ORDFÖRANDE

SEF STOCKHOLM

c/o Ola Hammarlund
Gillerbacken 49
124 64 Bandhagen
08-87 71 04
olahammarlund@hotmail.com
www.seriefamjandet.com/stockholm

Seriefrämjandet Stockholm har sedan sist hållit i SeF:s bord vid Världens längsta bokbord på Drottninggatan, söndagen 25 augusti. Det var mycket lyckat, försäljningen var god, och vi kunde värva flera nya medlemmar.

Ett utannonserat besök i september på Lasse Åbergs museum i Bålsta fick tyvärr ställas in, då intresset visade sig vara för litet. Ett studiebesök på Full Stops redaktion i november har däremot i skrivande stund fått ett tiotal anmälningar och lovar att bli intressant. **Den 5 december** kommer vi att ha en julträff med glögg och alkoholfritt alternativ.

Under 2003 blir det av allt att döma biobesök. Lokalföreningen har också gått ihop med Serieteket om att arrangera SPX, Small Press Expo, på Kulturhuset **4–5 april** med fanzinemarknad, utländska gäster, fest med mera. (se information på annat håll i tidningen). Vi kommer att behöva volontärer som är villiga att hjälpa till med praktiska saker, hjälper folk tillrätta etc. Mer information om detta kommer.

För mer information om lokalföreningen och dess verksamhet går det bra att besöka vår hemsida eller att kontakta undertecknad.

OLA HAMMARLUND, ORDFÖRANDE

SEF UPPSALA

Seriefrämjandet Uppsala
c/o Göran Semb
Lings väg 51
754 27 Uppsala
018-50 45 13
sembtex@uppsala.mail.telia.com
www.seriefamjandet.com/uppsala

Ingen information har inkommit från Seriefrämjandet Uppsala, men ta gärna kontakt ändå och hör efter vilka aktiviteter som finns planerade.

Fredrikstads Tegneserieforum firar Fantomen/Fantomets silverbröllop.

SVENSKA SERIEAKADEMIN

Viktor Rydbergsgatan 33
412 57 Göteborg
Kontaktperson: Sture Hegerfors
031-16 21 32
ps@gp.se

Planering av Bok- och Biblioteksmässan och COMICS/Seriesöndag 2003 pågår för fullt. Funderingar kring nästa års Adamsonstatyetter likaså.

STURE HEGERFORS, PRESIDENT

NAFS(K)

Box 5030
125 05 Älvsjö
08-72 29 313 (telefonsvarare)
kansli@nafsk.se
www.nafsk.se

När det här skrivs har nummer 33 av vår eminenta tidskrift *NAFS(k)uriren* just gått i tryck, och förberedelserna inför vårt novembermöte, med ovanligt späckat program, pågår som bäst.

Och vårens aktiviteter, då? Jo, årsmötet hålls i Stockholm lördagen den **26 april** (preliminärt). Innan dess hoppas vi på att äntligen få ut den tjocka nyupplagan av *NAFS(k)uriren 5*, med ett helmaffigt totalindex över vår hjälte Carl Barks produktion. Och så kommer det förstås ett par nya nummer av vårt medlemsblad *Kvacket*.

Hör gärna av dig om du vill veta mer om NAFS(k) och ankismen!

OLOF SIVERBO, ORDFÖRANDE

MANGAKAI

c/o Zimeon Lundström
Marknadsvägen 123
183 78 Täby
ordforanden@mangakai.org
http://mangakai.org/

Mangakai är Sveriges äldsta och största förening för folk intresserade av japansk tecknad film och japanska serier. Föreningen anordnar veckomöten, medlemstidning och större evenemang.

Minikonventet »Dôgakon« som arrangerades av Mangakai och ägde rum i november 2002, får en uppföljare i »Dôgakon 2«, preliminärt planerat till **mars 2003**. Mer information finns när datum närmar sig, på Mangakais hemsida hem.bredband.net/hameli.

Medlemskap i Mangakai kostar 90:- för 12 månader och betalas in på PG 541 405-7.

ZIMEON LUNDSTRÖM, ORDFÖRANDE

SC OF LFMBEC

The Scandinavian Chapter of the Lee Falk Memorial Bengali Explorers Club.
c/o Brian Jensen
schapter@hotpop.com
SC: schapter.bizland.com
LMBEC:
www.ozemail.com.au/~fryr/

Vårt syfte är att hålla minnet av Lee Falk vid liv och skapa en god gemenskap för vuxna Fantomen-fantaster och samlare. Detta gör vi genom att träffas minst fyra gånger per år, två av dessa träffar är fasta. Eskilstunaträffen den 16 juni var en stor framgång med 18 medlemmar och fyra hedersmedlemmar som hade kungligt roligt med fin uppbackning från personalen på ParkenZoo. Vi planerar att ha en träff i Stockholm med studiebesök på Egmontredaktionen månadsskiftet november-december. Mellan träffarna håller vi kontakten genom vår e-postgrupp och vår hemsida. Vi finansierar vår verksamhet genom försäljning av »goodiebags« med för varje tillfälle unikt producerat Fantomen-material till närvarande medlemmar på träffarna.

Vi har valt in namn som Claes Reimerthi, Hans Lindahl, Kari Lepännen, Lennart Moberg och Rolf Gohs som Hedersmedlemmar, och har nästan alltid Hedersmedlemmar som gäster vid våra träffar. Som garanter för att vår verksamhet sker i god Fantomenanda har vi Sy Barry och Ulf Granberg som »Patrons«. Mer information om oss och hur du blir medlem får du på vår hemsida.

BRIAN JENSEN, ORDFÖRANDE SC

BLUEBERRY CLUB

c/o Peter Wahréus
Anders Reimers väg 13
117 50 Stockholm
08-658 66 14
blueberry_club@hotmail.com

Ingen information har inkommit från Blueberry Club, men ta gärna kontakt ändå och hör efter vilka aktiviteter som finns planerade.

SERIE-VÄNNERNA

Grupp inom Kulturföreningen Nordboks vänner, Skellefteå.
c/o Stig-Henrik Viklund
Tjärhovsgatan 10 B
931 32 Skellefteå.
stig-henrik.viklund@museet.skelleftea.se

Sedan 1998 finns en förening med anknytning till antikvariatet i Skellefteå. Olika grupper finns inom föreningen, varav en från början hette »Serieakademien«, men i samband med en utställning på stadsbiblioteket bytte namn till »Serie-vännerna«. Efter drygt ett års avsomnande har gruppen åter börjat sin verksamhet under 2002.

Några möten med bokbord och senaste numret av *Bild & Bubbla* som underlag för diskussion har förekommit. Nu senast den 26 november hade gruppen ett så kallat ankistmöte i hörsalen 99:an, Skellefteå. Åtta personer deltog. Visning av Disney-föremål, böcker och tidningar ingick (här visades bland annat Disneytidningar utgivna i Danmark, Norge, Finland, Tyskland, Frankrike, Italien, Spanien, Grekland, USA och rent av i Indien!), liksom information om Seriefrämjandet och NAFS(k).

Nästa möte planeras äga rum under **januari månad 2003**, och gruppen räknar med att sedan träffas en gång i månaden. Kanske ett nytt ankistmöte kan anordnas sommaren 2003? Talades även om ett möte rörande Den Vandrande Vålnaden.

STIG-HENRIK VIKLUND, KONTAKTPERSON

NORSK TEGNESERIEFORUM (NTF)

c/o Serieteket
Postboks 2017
NO-0505 Oslo
www.tegneserieforum.org
Kontaktperson: Morten Harper,
morten@harper.as

Norsk tegneserieforum (NTF) hedrer de beste tegneseriene utgitt i 2002 med Sproing-prisen, og du kan være med og bestemme vinnerne. NTFs jury nominerer fem kandidater i norsk og utenlandsk/oversatt klasse. Alle NTF-medlemmer og andre serieinteresserte kan så stemme på sin favoritt via eget skjema eller på tegn.no i februar. Vinneren kåres på prisutdelingen **lørdag 15. mars** kl. 12, på Serieteket, Deichmanske bibliotek avdeling Grünerløkka, Schous plass i Oslo. Samme dag kl 14 avholder NTF årets landsmøte.

Mange sendte bidrag til NTFs tegneseriekonkurranse i 2002. Se vinnerne på våre nye nettsider: www.tegn.no/ntf.

MORTEN HARPER,

TEGNESERIEMUSEET I NORGE

Hadelandsgården
NO-2760 Brandbu
0047- 61 33 99 20
Kontaktperson: Jan P. Krogh

Ingen information har inkommit från Tegneseriemuseet, men ta gärna kontakt ändå och hör efter vilka aktiviteter som finns planerade.

FREDRIKSTAD TEGNESERIEFORUM

c/o Øyvind Braaten
Stenholtsvej 43
NO-1738 Borgenhaugen
0047-69 97 06 44
o@braaten.as
alt. heidi.braaten@denofa.no
www.tegneserieforum.com

I oktober feiret vi Fantomets sølvbryllup med Fantomet-kake og utlodning med amerikanske og australske »The Phantom« som premier. I november ble det tid til nok en omgang i Comiquiz og i desember diskuterte vi side-komposisjoner med hjelp av blandt annet »Panel discussions«.

I januar er det tradisjon at Øyvind Braaten fra FTF og tegner Arild Midthun holder foredrag på Skjeberg Folkehøyskole om henholdsvis sensur av serier og serienes virkemidler. I januar er det dessuten tid for FTFs årsmøte. På nyåret vil FTF også ta en nærmere titt på spilefilmene fra Marvel og det blir bl.a. en reportasje fra festivalen i Lucca.

ØYVIND BRAATEN, SEKRETÆR FTF

ÖVRIGA

Är du med i en förening med serieanknuten verksamhet? Vill ni bli fler? Hör av dig till *B&B/Tegn* med namn och adress på en kontaktperson, uppgifter om vad ni sysslar med, när ni har möten, och så vidare. Listning på den här sidan kostar ingenting, men ger tillfälle att locka nya medlemmar ur tidningens läsekrets. ◄

GILLAR DU SAGAN OM RINGEN, STAR WARS OCH PULP FICTION? DÅ GILLAR DU CODEX!

OSLAGBART FILMERBJUDANDE!

6 nr + 3 toppfilmer på DVD för endast 369 kr.

Du får klassikern Pulp Fiction, Final Destination och the Cell (värda ca 650 kr).

DATASPELSPRENUMERATION

6 nr + Kohan: Battles of Ahriman för endast 369 kr.

Du får det hyllade Kohan – Battles of Ahriman (värde ca 500 kr).

PROVA-PÅ-PRENUMERATION

3 nr för endast 99 kr.

Sugen på att enbart läsa tidningen? Det här är erbjudandet för dig!

LORD OF THE RINGS, SAMLARKORTSPELET

Svara inom tio dagar så får du ett Lord of the Rings-boosterpack på köpet

Mer information om spelet hittar du på:

ETT DATASPEL ELLER TRE DVD-FILMER DIREKT HEM I BREVLADA

Observera att det kan ta upp till fyra veckor efter att vi registrerat din betalning innan du får dataspelet eller dvd-filmerna i brevla n. Ber- för att hålla våra kostnader låga (Erbjudandet gäller till och med 2002-12-31)

Codex är Sveriges ledande tidning om fantasy, science fiction och skräck. Vi skriver om film, dataspel, konsolspel, rollspel, kortspel, figurspel, böcker, serier, brädspel, udda prylar och annat coolt.

Beställ prenumeration på nätet

CODEX

www.codexportal.com

Klipp ut och skicka in

- ☐ [illegible]
- ☐ Jag vill prova Codex i 3 nr för endast 99 kr
- ☐ Jag vill prenumerera på Codex! 6 nr och dataspelet Kohan för endast 369 kr
- ☐ Jag svarar inom 10 dagar och får ett Lord of the Rings-boosterpack

Namn: _____

Adress: _____

_____

Postnr: _____ Ort: _____

E-post: _____

Ålder: _____ /* _____

* Vårdnadshavares underskrift

Codex betalar porto

CODEX

Svarspost
411 662 100
110 03 Stockholm

AVIGSERIER

Amatörserier granskas och bedöms • Skicka fanzin till – Ainur Elmgren • Kämnärsvägen 4:2009 • 226 45 Lund

Avigserie-recensenten är denna gång speciellt nyfiken på manga. Japanska serier har fortfarande svårt att slå igenom i Sverige, och man kan bara spekulera kring varför skillnaden är så stor jämfört med situationen i grannländer som Tyskland och Finland. Japansk animation fungerar ofta som ingång även till japanska serier, och borde ha en chans att nå fram till serie-analfabeter likväl som till äkta fantaster, men tyvärr inskränker sig utbudet på svensk TV till »Pokémon« och »Sailor Moon«.

Med detta i tankarna värmer det hjärtat att det finns fanzin som ***Mangaka***, som erbjuder ett forum för tecknare som är intresserade av manga. Fanzinet drivs av föreningen Mangakai, men alla hugade är välkomna att bidra. Det enda kravet är i princip att serierna »bör vara inspirerade av japanska serier och/eller japansk tecknad film«.

Det där sista gör mig lite fundersam. Manga betyder i Japan helt enkelt »serie«. Manga finns i sitt hemland i en oändlig mångfald av stilar, genrer och format. Måste mangatecknaren bifoga en liten stamtavla på sina inspirationskällor för att få sitt bidrag antaget? Måste serien handla om traditionella manga-ämnen som samurajer, kattkvinnor eller skolflickor i plisserade kjolar? Eller räcker det med att slänga in lite japanska glosor? Lisa Echidnas »Idioti« i *Mangaka* 3 driver frågan till sin spets – »en västerlännings tafatta försök att apa efter«, fnyser en av hennes egna figurer åt försöket.

Anna Lampadari tecknar sirligt och finurligt. Ur »Prinsessan Kottland«.

Demoner och tentaklar i Åke Rosenius »Fluff Candy« följetong i Mangaka.

Men är det verkligen så meningslöst att teckna manga i Sverige? Jag tycker inte det. Att utforska en ny stil är aldrig slöseri med tid. Om man vågar ta steget fullt ut och experimentera med tecknandets och berättandets möjligheter, har man lämnat »apstadiet« efter sig för länge sedan. En utbredd missuppfattning bland bildkonstnärer (eller snarare bildlärare?) tycks vara att det är fult att imitera gamla mästare, men det är faktiskt ett utmärkt sätt att lära sig hantverket.

En del av bidragen i *Mangaka* kräver ändå viss kunskap om japansk populärkultur för att en okunnig västerlänning ska kunna läsa dem med behållning. Till exempel tecknar Leo Lillrank (*Mangaka* 2 och 3) sina serier från höger till vänster och använder sig av japanska ljudeffekter. Mangapastischen »Fluff Candy« (följetong i båda numren) av Åke Rosenius kryllar också av insiderskämt för mangafans – demoner, tentakler, söta flickor i skoluniform. Figurerna är charmigt tecknade och bland de bättre i tidningen.

Jonas Nelsons ensides-serie »Campus« är ännu mer slipat tecknad, med nästan vetenskapliga skämt om lingvistik, fysik och matematik i universitetsmiljö. Anna Lampadari lyckas i »Prinsessan Kottland« (*Mangaka* 2) att driva med traditionell romantisk shoujo-manga med alla dess konventioner: kungligheter, blomstrande bakgrunder, fantastiska hårsvall, kostymer och transvestiter.

För den utomstående som är intresserad av manga finns det tyvärr inte så mycket mer att hämta här.

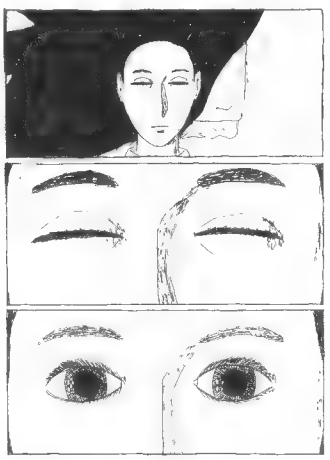

Subtilt mangainflytande i Piko World nr 1.

Mangaka är ett ideellt projekt och är beroende av tecknarnas eget intresse för att existera. Än så länge är det alltså inte riktat till någon utanför den insvurna fankretsen.

Mer svensktillverkad manga kan man hitta i några av antologitidningarna. ***Pages*** är en Örebroproduktion som jag ska återkomma till nedan. Den har dock även mangainspirerade inslag, och bland dessa märks »Crazy Gods« av Kwok-Hei Mak och Alex Mak – en fantasy-slapstick i genren »gudomliga varelser lägger sig i vanliga dödliga ungdomars kärleksliv«. Ett originellt drag är att den gudomliga kvartetten utgörs av fornnordiska gudar i lagom manga-trendig utstyrsel. Serien är inte särskilt djupsinnig, men nästan i nivå med mycket som ges ut i Japan – på gott och ont.

Medan »Crazy Gods« tydligt tar avstamp i mainstream-manga, är tecknaren Pikos manga-inspiration mindre uppenbar. Hans följetong »Eldens dotter« (i fanzinet ***Eldens dotter***) är tecknad i en enkel och lite stel stil som påminner om Åsa Grennvalls. Berättelsen framskrider i lugn takt såväl genom skogslandskap som genom huvudpersonens tankar. Hon – i första avsnittet har hon inget namn – har glömt allt om sitt tidigare liv, och vandrar utan mål i skogen tills hon tas omhand av en shaolinpraktiserande familj. Så småningom upptäcker hon att hon har märkliga krafter.

Just berättelsens lugna takt och huvudpersonernas jordnära familjeliv (förutom det där med buddhistisk kampkonst) gör berättelsen riktigt spännande och mindre förutsägbar än många raka mangakopior.

Från manga över till skräckserier. ***Helltruck*** är en samling serier av Johannes Streith, i samarbete med Eric Persson, Angelica Palovaara och Daniel Thollin. Materialet präglas av starka och genomtänkta manus, som hederliga skräckhistorier bör ha – temat är nämligen genomgående skräck, blod och ond bråd död. Johannes och Angelicas (hon har tecknat en av serierna, »Jens lägenhet«) teckningsstilar är mörka och expressiva.

Med fanzinet följer en fin affisch med omslagsbilden i A4-format att hänga på väggen. Den traditionella bockhövdade djävulen från svarta mässor är på bilden försedd med prylar som spelar en avgörande roll i serierna – mikrofon, spruta, såg, BMW-nycklar, hyreskontrakt. Det är i den banala vardagen som det skrämmande, oförklarliga och groteska händer.

Det hela är mycket tilltalande och saknar ofta inte vissa komiska poänger. Min favorit är den milde men besatte miljövännen i »Källsortering«, som till slut tappar självkontrollen och gör det som säkert så många av oss skulle vilja göra med bakåtslickade, slipoverklädda BMW-ägare med nallen i örat.

Angelica Palovaara har också gett ut ett eget fanzin, det dystra ***Poison Art***. Skräcken som döljer sig i hennes serier är djupare och tröstlö-

Urds och Frejas mangalook enligt Kwok Hei Mak, »Crazy Gods«.

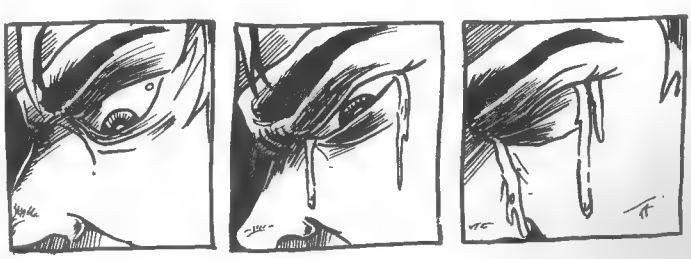

Starka känslor i Angelica Palovaaras Poison Art.

Fritt efter en dikt av Josef Kjällgren. Sjömansromantik i Tunguska.

Utslagna katter ur Karin Hagens Kattröret.

sare, men de trotsiga, upproriska huvudpersonerna i »Gå genom stormen« och »Sagan om Ritva Jonsson« ger inte upp så lätt. Berättelserna är tunga och mörka, nästan för deprimerande för min smak, men Angelica odlar en svart humor som gör det hela lite uthärdligt, speciellt i »Sagan...«.

Hennes serier är också långa, vilket är ett klart plus – då får handlingen utrymme att utvecklas. Det är en konst att kunna skriva kort, förvisso, men det finns berättelser som kräver tid och utrymme. Angelicas stil kommer till sin rätt i A4, jämfört med bidraget i *Helltruck* (där hon publiceras i A5). Hon tecknar uttrycksfulla ansikten som förmedlar hela känsloskalan från vrede, fasa och ångest till ironi och underfundighet, och hon skyr inte heller att avbilda smärta och besinningslös hämnd.

Någon som borde bli förtjust i *Poison Art* är Tinet Elmgren, beryktad spridare av unken feministisk våldspornografi, som äntligen kommit ut med ett nytt nummer av ***Tunguska***.

Då hon är undertecknads syster, är jag förmodligen fel person att bedöma hennes tecknarkonst. Det skulle behövas ett par nya fräscha ögon för det. Uppenbart är dock att Tinet är inspirerad av manga, vilket tydligast märks i fantasyföljetongen »Drivgods«, som är av äldre datum än resten av materialet.

Tunguska 2 innehåller också något så unikt som en självbiografisk episod, en genre som Tinet tidigare »mer eller mindre har spytt på«, enligt brasklappen i tidningen. I övrigt finns serieuppsatsen »Kvinnoroller under industrialismens tidevarv« samt en obligatorisk sidan 3-kille (Subcomandante Marcos). För läsare som är intresserade av sjömansromantik, vänsterpropaganda och tinninglockar, är *Tunguska* rätt val.

Just när jag trodde att jag sett alla gamla skämt i serieväg, dyker negerkannibalerna upp. Var då? I Daniel Tjernbergs ***Joel***. Strippserien om en kille och hans hund har tidigare gått i webbzinet *Bigwig Comics* (*http://serier.tk/*) och i alternativtidningen *Stockholms Fria*.

Linus Erikssons strippsamling ***Skånsk mat*** odlar lite mer avancerad humor och lever upp till sitt namn med strippar om sojakorv, oetiska ägg och luad ål å rögad ål.

Raka motsatsen till Daniels och Linus enkla och elaka strippar är fanzinet ***Mascara***. Innehållet är blandat, både text, illustrationer och en del serier förekommer, och resultatet blir ett psykedeliskt collage som vid första ögonblicket tycks pretentiöst konstnärligt. *Mascara* kräver tid och ett öppet sinnelag för att komma till sin rätt.

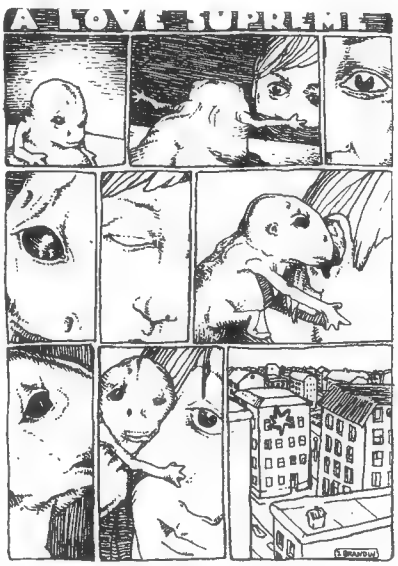

En söt liten serie av Jonas Brandin ur Mascara nr 14.

Jimmy på drömfärd där som barn han lekt. Ur Hund av Jimmy Jönsson.

Det är sällan jag hittar en ny serie som jag omedelbart blir förtjust i, men Jimmy Jönssons fanzin ***Hund*** är ett sådant fynd. Jimmy har tidigare blivit positivt recenserad (då med nummer 1 av *Hund*) i *B&B* 4/01. Intresserade kan kolla där vad min företrädare Ulf Österström hade att säga.

Nu är andra numret ute, och i båda dessa tidningar lyckas Jimmy kombinera becksvarta skuggor med fina, täta, nästan petiga linjer – ibland påminner det om Joakim Pirinen och ibland om den norske tecknaren Jason. Bara synd att formatet är så litet. Tio till tretton intensiva rutor på en A5-sida får mig att fundera på nya glasögon. Definitivt värt 15 kronor och porto (otroliga 10 kr för nummer 2!).

Till *Hund* passar Katt, närmare bestämt ***Kattröret*** av Karin Hagen. Det första numret av detta fanzin som kom ut i våras har faktiskt katt-tema. Det andra numret är mer traditionellt självbiografiskt med korta episoder om kärlek och barndomstrauman, i en lite mer avancerad stil än katterna som parodierar mänskligt beteende.

Ett annat fint litet fanzin är ***Queer as Karin***, döpt efter serien som har gått i *Arbetaren* och tecknas och författas av Sanna Lindström och Terese Oliw. Serierna kretsar kring »problemet« att vara lesbisk, men samtidigt också komiken i samhällets orättvisa normer och förväntningar.

I ett av »fanmailen« klagar en läsare: »Varför måste lesbiska va så anti-alltsomärkvinnligt«. Märkligt att hon tycker så, för i *Queer as Karin* kan jag inte finna annat än en positiv och livsbejakande attityd, kryddad med en god portion satir. Mycket riktigt finns det också en sidan-3-flicka, kärlekstest och horoskop – och en kissdagbok. (Många är väl vi kvinnor som har önskat oss att kunna kissa stående på skitiga festivaldass, och det lär finnas de som kan tricket – tyvärr hjälper Terese oss inte närmare...)

Men varför är *Hund*, *Kattröret* och *Queer as Karin* så tunna? Visst, det tar tid att teckna, och det kostar pengar att kopiera, men läsaren lämnas nu med bara ett smakprov av tecknarnas färdigheter.

Avslutningsvis några alster från serieskolor runt om i landet.

Studieförbundet Vuxenskolan i Malmö har hållit regelbundna serietecknarkurser under de senaste åren. Deltagarna brukar vara en brokig samling, själv minns jag höstterminen 1998 som en återkomst till högstadiet. Tonvikten ligger alltså på barn och ungdomar. Den gångna vårterminens alster finns nu samlade i fanzinet ***Splitt*** under redaktörskap av Rasmus Gran. Bland parodier och pastischer på kända figurer som Wario, Kalle Anka och hjältarna i »Stjärnornas Krig« finns också ett och annat litet guldkorn, som Niklas Hillborgs surrealistiska »Måndans«.

Serietecknarskolans i Hofors fanzin ***Plutonium Baby*** är riktigt snyggt och innehåller tre kompletta serier, illus-

Daniel Tjernberg håller sig till serietraditionerna i Joel.

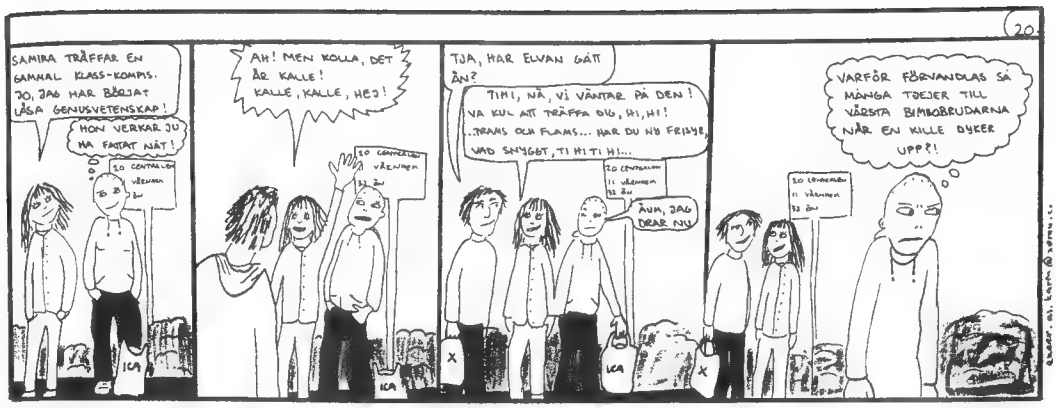

Känns tyvärr igen. Könsroller avslöjas i Queer As Karin.

En annan iakttagelse av kvinnlighet (och manlighet!) av Marina Håkonsson.

trationer till ett projekt, samt en bildberättelse (fotoroman?) om skolan, gjord i Lovecrafts anda.

Skräck är ett återkommande tema i även detta fanzin. Johannes Streiths »Källsortering« har vi redan mött i *Helltruck* 3. Mattias Erikssons bidrag, »Hybrid«, är en klassisk monsterskräckis med hajkande ungdomar, giftiga utsläpp och gäddor – en dödlig kombination. Alla serierna är välgjorda och håller en jämn klass, men till ämnesvalet sticker Anna Lampadaris serie om stallintriger ut en smula bland alla skräckhistorier. Annas stil har utvecklats från hennes bidrag i *Mangaka* (se ovan), och det vore trevligt om *Min Häst* skulle få för sig att våga bjuda hästtokiga tjejer på snygg manga. Vem har förresten bestämt att manliga ridlärare inte får klä sig som på systrarna Brontës tid?

Plutonium Baby gör ett mycket gott intryck, och jag hoppas att framtida Hoforselever kommer att fortsätta på samma sätt.

Fanzinet ***Pages***, som redan nämnts i manga-avdelningen ovan, är ett projekt med syfte att skapa en tidning för amatörtecknare (kanske inte en fullt så unik idé som ledarskribenten hävdar), men även med målet att förändra den svenska seriekulturen. Redaktionens kampglöd är det inget fel på.

Trycket är av god kvalitet och de känsliga gråtonerna i Niclas Askers proffsiga bidrag – rent visuellt det bästa i tidningen – kommer till sin fulla rätt. A4-storleken känns också lagom, och tecknarna har lyckats hålla sina bidrag i lämpligt format så att slutresultatet inte blir för plottrigt eller grovhugget.

Små trotsigheter av Niklas Hillborg.

Berättarmässigt bäst är Oskar Strands »Pest eller kolera«, som handlar om att tvingas välja mellan att stå för sina åsikter (och förnedras) eller att ge efter för övervåldet (och förnedras). Dessa bidrag (och i viss mån Markus Lewetskys och Tobias Rydbergs »Dnävmo kigol«, en enrutare där Gary Larson möter Joakim Pirinen) lyfter tidningen till den nivå som den aspirerar till.

Efter allt mörkt och skrämmande känns det lugnande att ta fram några nummer av Marina Håkonssons ***Snälla och stygga serier***, som innehåller både tidigare opublicerade och i denna spalt recenserade serier. Faster Agda och Familjen Struhl ordnar sitt liv på sitt eget originella vis. Marinas serier har tidigare blivit publicerade i *Lapsus Calami*, Malmö serietecknarskolas elevfanzin, och hon har även fått pris för »Pip, den lilla mobiltelefonen« i Seriefrämjandets barnserietävling 2001. Den sistnämnda går som följetong i *Snälla och stygga serier*.

Det var allt för denna gång. På återseende i nästa nummer, och fortsätt skicka in fanzin för allt vad tygen håller. ◄

► Ainur Elmgren ar fodd 1979, studerar historia och tecknar serier för sitt eget noje och för studenttidningen Lundagård. Hon kan även nås på svartalf@ainurin.net, och har en hemsida: http://www.ainurin.net/

*► **Helltruck** nr 3, A5, 20 kr + 10 kr porto. Johannes Streith, Näringsgatan 8A, 80310 Gavle*
*► **Hund** nr 2 och 3, A5, 10 kr respektive 15 kr. Jimmy Jönsson, jonssonjimmy@hotmail.com*
*► **Joel** (Dynamit presenterar nr 4), A4, 25 kr inkl. porto. Daniel Tjernberg, Finsta, Froslunda, 74082 Örsundsbro. d@tjernberg.net, http://www.daniel-tjernberg.tk*
*► **Kattröret** nr 1 och 2, A5. Karin Hagen, kontakt: krnhgn@hotmail.com*
*► **Mangaka** nr 2 och 3, A5, 10 kr. Mangaka c/o Jonas Nelson, Hangarvägen 5, 7 tr., 18366 Täby*
*► **Mascara** nr 14 (A6) & 16 (A5), 20 kr + porto på PG 1656543-4, ansvarig utgivare Peter Köhler, Björnstradgårds gr. 3 1v., 11621 Stockholm*
*► **Pages** nr 1, A4, 20 kr inkl frakt. Ansvarig utgivare Oskar Strand, oskar_strand@yahoo.com*
*► **Piko World** nr 1, Eldens dotter nr 2 och nr 3, A5, 10 kr + 2 frimärken. Pikos produktioner c/o Petter Thomée, Kashöjden 11, 66010 Dals Långed. starka_petter@hotmail.com*
*► **Plutonium Baby**, ansvarig utgivare Johan Höjer, Serietecknarskolan, Bergsgården 81332 Hofors. serietecknarskolan@hofors.se, http://www.hofors.se/serie*
*► **Poison Art**, A4, Angelica Palovaara, Näringsgatan 8A, 80310 Gävle*
*► **Queer as Karin** – Kärleksnumret (nr 2), A5. Sanna Lindström och Terese Oliw, queer.as.karin@spray.se*
*► **Skånsk mat**, A5. Linus Eriksson, Klarbärsv. 8, 26371 Jonstorp. linuseriksson77@hotmail.com*
*► **Snälla och stygga serier**, nr 1 och 2, A5, 20 kr. Marina Håkonsson, Blidvädersvägen 6E, Lund. faster.agda@spray.se*
*► **Splitt** nr 14, A4, 20 kr, ansvarig utgivare: Rasmus Gran, Studieförbundet Vuxenskolan, Grynbodgatan 20, 21133 Malmö*
*► **Tunguska** nr 2, A4, 20 kr. Tinet Elmgren, Unionsgatan 16, 24430 Kävlinge. http://www.kommiekomiks.com/*

En miljövän har det tufft ibland. Ur Johannes Streiths »Källsortering«.

En stereotyp konversation i Niclas Askers »Pictures of it«.

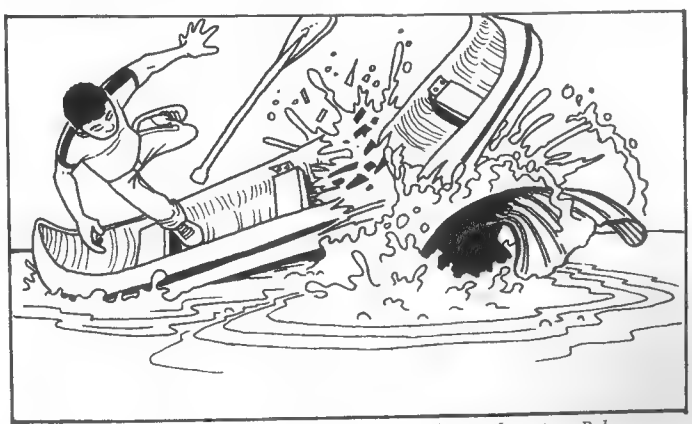

Monstergäddan anfaller... ur Mattias Erikssons bidrag i Plutonium Baby.

Kongehuset b

Kronprins Haakon m

OPPE: *Tore Strand Olsen*

av **ØYVIND HOLEN**

I år 2024 sitter Haakon Magnus igjen som en desillusjonert Johnny på Stovner. I den nye tegneserien »Blått blod« får han muligheten til å reise 20 år tilbake i tid for å redde monarkiet.

NEDE: *Kongeparet forbereder seg til 17. mai.*

» The future sucks. Change it«, sa Beavis & Butthead. Det samme tenker kronprins Haakon i Ola Hegdals og Tore Strand Olsens kommende tegneserie «Blått blod». Der reiser Haakon Magnus 20 år tilbake i tid for å forhindre at han ender opp som sliten,

Haakon Magnus møter en eldre utgave av seg selv.

småfet sivilist med hestehale på Stovner etter monarkiets fall i 2004.

– Schibsted ønsket seg en tullebok om kongehuset, og jeg og Tore fant ut at da var tiden moden for å fortelle vår tidsmaskinhistorie. Haakon anno 2004 drømmer om et liv i sivil som »Johnny fra Stovner«, men så møter han Haakon fra 2024 – ankommet i tidsmaskin – som har innsett at det ikke er spesielt stas å være en menigmann, forteller manusforfatter Ola Hegdal.

Duoen ga i 2001 ut en Arne Næss-biografi i tegneserieform på Kagge Forlag, og nå kaster de seg ut i en halsbrekkende actionsatire over Kongehuset.

DYSTER FRAMTID

Framtids-Haakon ankommer 2004 like før monarkiets fall innledes ved at den mye omtale videoen med kronprinsesse Mette-Marit vises direkte på tv-programmet »Skavlan«. Men nåtids-Haakon tror ikke på framtids-Haakon, og sammen reiser de tilbake til 2024 – der Norge styres av en tv-junta der rating og seerundersøkelser bestemmer hvem som styrer landet fra uke til uke.

– Det går ikke så bra med kongefamilien i framtiden. Ari Behn jobber fortsatt med sin andre bok, men kaster bort tiden på å skrive takketaler for Nordisk Råds litteraturpris og Nobelprisen. Märtha lager tv-show, Haakon og Mette-Marit bor på Stovner, mens Harald og Sonja overvåkes av tv-juntaen og spiller hovedrollen i realityserien »Royalty tv«.

Den 80–90 sider lange fargeserien skulle egentlig vært ute til jul, men er blitt utsatt til 2003. Og den kan minne om kjente tidsreisehistorier som »Terminator«, »Back To The Future« og Charles Dickens' »A Christmas Carol« – ispedd Shakespeare-aktige fortellertriks.

– Vi forholder oss til framtiden slik Shakespeare gjorde til fortiden. Han kunne plukke ut en konge i kongerekken

lir tegneserie

ter Johnny fra Stovner

OPPE: *Ola Hegdahl*

Märtha, Ari og Haakon Magnus.

og tilsette noen historiske elementer – og diktet ellers fritt. Det var historiefortelling med stor dikterisk frihet, men i dag er kildekravene så strenge at du ikke kan dikte om konger og politikere lenger. Derfor bruker vi framtiden, for der kan vi fortsatt dikte fritt. Enhver tidsreisehistorie har også en demonisk skurk. Framtidens tv-junta sender RoboStålsett tilbake til 2004, der han setter biskop Gunnar Stålsett ut av spill for å kunne infiltrere kongefamilien i et forsøk på å forhindre Haakon-duoens kamp mot klokka.

VIRKELIG TEGNESERIE

– Virkeligheten ligner faretruende på en tegneserie iblant, men vi håper å legge til noen ekstra omdreininger. Vi har laget en vill tegneserie, men kanskje det blir virkelighet i framtida? Og dagens kongehus kan til tider virke som en sprellende vill tegneserie: Bare i løpet av en uke i sommer var kronprinsesse-far Sven O. Høiby på Se og Hør-sponset Venezia-tur med Cowboy-Laila, mens Linn Ullmann kalte kongehuset for »en rikmannsutgave av Big Brother« og Ole Paus omdøpte Ari Behn og Märtha Louise til prins Kvaps von und zu Quasi og prinsesse Mertakk av Pose og Sekk i boka »Kjære Kongen«.

Hvordan stiller du deg selv til kongehuset?

– Jeg vil ikke komme med noen prinsipperklæringer, men kongehuset er jo der. Akkurat nå går Norge så bra at vi ikke har bruk for det, men under nasjonale kriser som andre verdenskrig kan kongehuset fungere som et nasjonalt samlingspunkt. Idet Mette-Marit og Ari Behn ble en del av kongehuset skiftet svært mange syn på det, mener Hegdal.

Og nå øker kritikken og satiren, etter en lengre fredningsperiode i forbindelse med de to kongelige bryllupene.

– De som tidligere var mot kongehuset ble plutselig for, og omvendt. Etter at de obligatoriske hyllestene av kongefamilien nå har lagt seg etter bryllupene, virker det som tonen er blitt en annen – og vi får noe som minner om den store kongesatire-bokhøsten. Den nye generasjonen kongelige er jo perfekt for media, som hausser dem opp en dag for å ta dem ned igjen dagen etter. Og vår serie er nok som media ellers, selv om Haakon Magnus er historiens helt.

Blir dette en majestetsfornærmende serie?

– Jeg vil helst være snill, men det er klart vi kan slumpe til å fornærme noen. Men »Blått blod« er langt frekkere enn Arne Næss-biografien; og inneholder mye tullball og satire over både kongehuset og fjernsynssamfunnet. ◄

NEDE: *Gunnar Stålsett møter RoboStålsett fra fremtiden.*

I STÄLLET

Svensk serietidningsutgivning bevakad av Jens Lindell • hobby.importen@swipnet.se

En gång i tiden ansågs nostalgi som en mental störning. Jag är glad att den värderingen har försvunnit, för även om jag av min omgivning ofta uppfattas som krass, så finns det tillfällen när jag skulle ha ansetts som gravt rubbad.

Ibland – vid mycket sällsynta omständigheter – har jag barnfritt (läs: tyst) och lyckas förtränga mitt dåliga samvete för att jag inte gör det jag borde göra. Jag plockar då fram godiset, öppnar Pepsin (i avsaknad av Royal Crown Cola), tar fram seriealbumet (gärna »Tintin« eller »Asterix«), sjunker ned i en fåtölj och låter sinnessjukdomen skölja över mig. Det kanske är en mental skada, men det händer faktiskt att jag då känner mig lycklig på ett behagligt, vemodigt sätt.

Den här gången tänkte jag prata nostalgi och titta lite närmare på en tidning jag har läst länge.

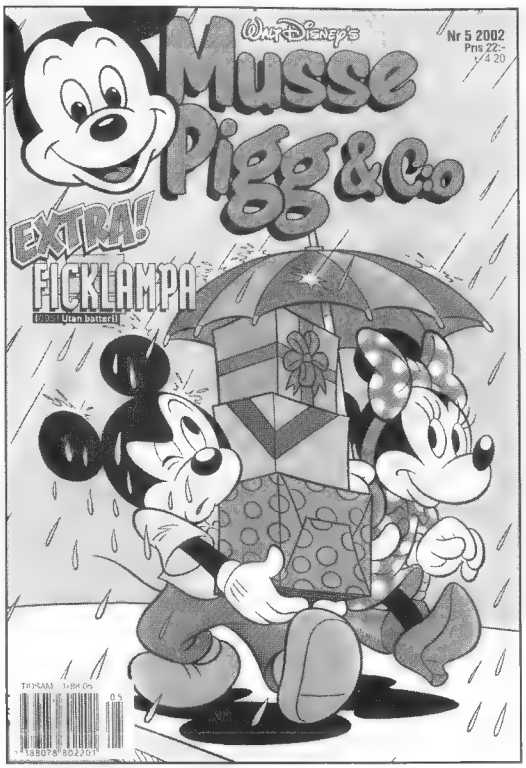

Musse Pigg & Co som tidningen ser ut i dag.

Spalten handlar om det som i dag heter *Musse Pigg & Co*, en tidning med ett milt sagt blandat ursprung.

Bland annat omfattar den en rad namnbyten, så låt oss börja från början med förhistorien: *Kalle Anka & Co* startades 1948, och visade sig snart bli en succé. Under femtiotalet fann förlaget därför utrymme för en utvidgning, och började ge ut extranummer – så kallade B-nummer – av *Kalle Anka*. Ur dessa växte tidningen *Walt Disney's Serier* fram. Den lades dock ner 1956.

Vår »riktiga« historia börjar sedan med att *Walt Disney's Serier* återuppstod 1962. Den hade löpnumrering fram till nummer 26 (1966), och innehållet var blandat med tonvikten på material av amerikanska tecknare som Tony Strobl och Paul Murry, serieversioner av gamla filmer (för övrigt ofta repriser från femtiotalets *WDS*-version), samt tecknade varianter av Disneys spelfilmer som »Mary Poppins«. Det fanns även ett italienskt inslag där Lorenzo De Vita lyfte lite extra.

Inte sällan handlade det i både femtiotalsversionen och i sextiotalsversionen om ganska långa serier som mer eller mindre fyllde ett tidningsnummer, vilket gav *WDS* en egen profil om man jämför med den mer blandade *Kalle Anka & Co*. Tiden fram till 1970 fortsatte på samma sätt, även om italienarna efter hand ersattes av mästaren själv, Barks! I hans fall handlade det mest om repriser från femtiotalet, men även lite opublicerat – rent allmänt en trevlig period.

Under tidigt sjuttiotal minskade antalet amerikaproducerade inslag och italienarna började dominera utgivningen. Det de gjorde var väl inte dåligt, men ändå upplevdes det som en kvalitetssänkning. Fast det goda förde det med sig, att vi fick allt fler serier av Romano Scarpa på svenska – en italiensk Musseteckнare som inte alltid är lysande, men som sällan gör ett dåligt jobb.

Walt Disney's Serier levde denna gång fram till 1977, och tecknare som sporadiskt dök upp under hela perioden och som jag tycker förtjänar att nämnas är Hubbard, Taliaferro och Bradbury. I slutet av perioden såg man även glimten av en ny stjärna på ankhimlen, Rota!

WDS hade under sin levnad ändrat karaktär, och mot slutet var det sällan några enskilda serieinslag som fyllde ett helt nummer. Istället hade tidningen blivit allt mer lik den vanliga *Kalle Anka & Co*, så ett namnbyte var logiskt, och tidningen fick nu namnet *Kalle Anka Extra*. *KA Extra* var helt dominerad av italienska serier, med ett och annat amerikanskt avbrott samt ett danskt i form av Freddy Milton.

I den här formen fanns tidningen åren 1977–1980, och läser man den i dag ser man att den var väldigt ojämn i kvaliteten. Fast det är väl egentligen inget att uppröras över, för det samma gällde även *Kalle Anka & Co* under samma period. Skillnaden mellan tidningarna var väl liten, och massprodukter har en viss förmåga att likna varandra.

År 1980 var det dock dags att profilera tidningen, att bli annorlunda men fortfarande vara bekant. Man valde därför att byta huvudfigur, och tidningen *Kalle Anka Extra* bytte namn till *Musse Pigg & Co*. En tidning med Musse i titelrollen, och med få inslag med Kalle Anka, beredde väg för amerikanernas återkomst. Främst Strobl och Murry hade lite opublicerat kvar, men tyvärr kändes det inte alltid som om de räckte till längre.

De italienska serierna var inte heller mycket att yvas över, och när tidningen i mitten av åttiotalet började domineras av studioprodukter från Jaime Diaz Studio och senare Studio Comicup så var det inget kul längre! Seriekollektiv är tyvärr något som ofta verkar hämmande på kreativiteten – man får en produkt som ofta är tekniskt bra, men som saknar utstrålning.

Överhuvud taget är det lite konstigt att det blev så här. Personligen kopplar jag gärna ihop »Musse Pigg« med Italien, men nu blev det spanskt material som kom att synas mest i tidningen.

Tolv sidor i senaste Musse Pigg & Co ägnas titelfiguren. Serien kretsar kring besökare från rymden, och upphovsmännen heter Corteggiani (text) och Maximo (teckningar).

Nåväl, senare i tidningens historia så upptäcker man att det åter blir allt mer »Kalle Anka«, och efter ett tag dominerar rent av ankinnehållet. Om man som jag gillar Kalle skarpt, så blev man oftast besviken – jag kän-

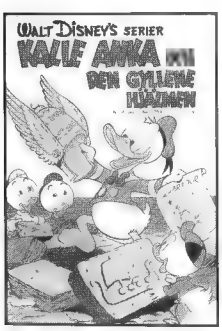

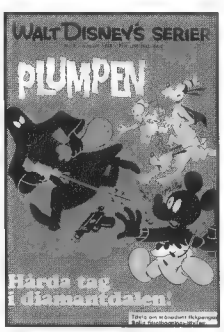

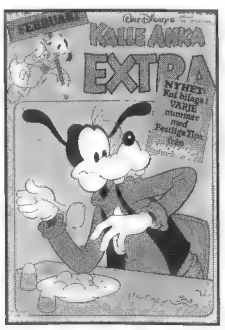

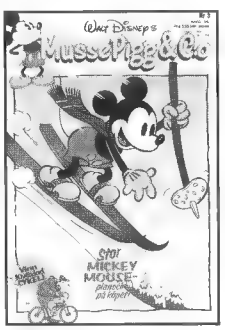

Några omslagsexempel ur en tidnings långa historia.

ner inte till alla tecknarna, men de verkar vara av samma ursprung som de studiomedarbetare jag redan nämnt.

Undantag finns definitivt – ibland har det dykt upp Colomer, Van Horn (far och son) och till och med Don Rosa, och man känner att de lyckas förmedla tecknarglädje eller en extraordinär professionalism. Glädjen märks mest i det fåtal Don Rosa-episoder som publicerades, och man förlåter honom gärna de tecknarbrister han visar upp. Bland manusförfattarna måste nämnas Donne Avenell, som inte bara begrep sig på »Fantomen«. Han var också en duktig Kalle-författare, om än inte outstanding.

Colomer är ett ofta förekommande tecknarnamn i de tiotalet år gamla repriser som dominerar senaste årgången av Musse Pigg & Co. Och det är ankor han tecknar, tidningsnamnet till trots.

När man så kommer fram till dagens *Musse Pigg & Co* kan konstateras att den har blivit en bra Disneytidning! I likhet med i *Kalle Anka* har förbättringarna smugit sig på med tiden, och på ett ganska diskret sätt. Tyvärr så är dock en skillnad väldigt tydlig, nämligen att *Kalle Anka & Co* har blivit bättre för att det nya materialet är bättre, medan *Musse Pigg & Co* till stor del har blivit en repristidning.

Så om jag gillar *Musse & Co* av i dag, är det med blandade känslor. Jag personligen har läst det mesta tidigare, men jag är nog inte den typiske läsaren. Man får i dag repriser av tecknare som Vicar, Colomer, Murry och författare som Sutter, så den delen är högklassig.

Men det övriga håller samma klass som tidigare. Man kan inte annat än fundera över om inte redaktionen konsekvent borde använt en Musse-tecknare som Ferioli i *Musse Pigg & Co*, i stället för att publicera huvudparten av hans produktion i *Kalle Anka*. Det skulle ha gett tidningen ett lyft tidigare, för det lilla som publicerats av Ferioli har visat vad man kan göra med Musse-figuren.

I det sammanhanget tvingas jag väl också ge uttryck för en positiv åsikt om studioproduktion – som plantskola kan den fungera utmärkt, förutsatt att den inte ger sig den på att kväva talanger i standardiseringens namn. Ferioli har nämligen jobbat på Studio Comicup!

Jag vill gärna ge högt betyg åt dagens *Musse Pigg*, men det är för reprisernas skull, och tyvärr är fortfarande Paul Murry den som kan musen bäst – och så ska det väl inte vara på 2000-talet?

Att ur samlarsynpunkt göra en generell värdering av en tidning som funnits i fyrtio år – och i så många skilda skepnader – är svårt, om inte på gränsen till omöjligt. Rent allmänt kan man vad gäller *WDS* förstås säga, att nummer med serier av Carl Barks som vanligt ger högre värden, fast med tanke på hur många gånger Barks alster gått i repris är det tveksamt om det blir några större skillnader jämfört med dagens läge.

Kalle Anka Extra har blivit en sällsynt tidning hos serieförsäljarna, men den har aldrig varit dyr och lär väl inte heller så bli. Sällsyntheten gör väl att verkligt fina exemplar kan vara värda att införskaffa, men det lär inte ge några större prisökningar de närmaste åren.

När man kommer till *Musse Pigg & Co* så är det samma sak där – tidningen var under lång tid tämligen medelmåttig, och det gör den omöjlig att införskaffa som investeringsobjekt. Fast man kan ju alltid bläddra i den, med lite tur så dyker sinnessjukdomen nostalgi upp i form av Murry eller Strobl, och lite behaglig galenskap kan vara värd några kronor! ◄

Granskad tidning:

► *Musse Pigg & Co, Egmont, 40 sidor färg, pris 22 kr. Utkommer 6 gånger/år, bred distribution via Tidsam – finns normalt i alla kiosker och butiker.*

Vem som tecknat denna expressiva Klarabella framgår inte riktigt. I Musse Pigg & Co anges endast Studio Comicup som tecknare för serien.

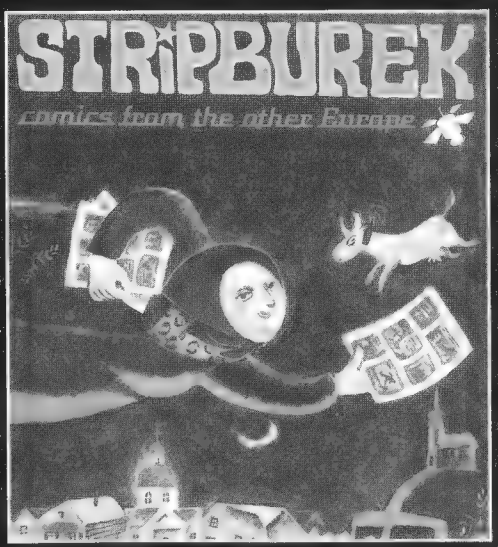

Mer information om deltagande, program etc. lämnas av:

Kristiina Kolehmainen, Serieteket
08-508 31 530
kristiina.kolehmainen@kulturhuset.stockholm.se

Ola Hammarlund, Seriefrämjandet Stockholm
08-87 71 04
olahammarlund@hotmail.com

Serieteket och Seriefrämjandet Stockholm
inbjuder fanzinutgivare, serieskapare, förlag och andra intresserade till

SPX 2003

Small Press Expo Stockholm (SPX), Sveriges största festival för alternativserier och fanzin, arrangeras för 5:e gången 4–5 april 2003. För första gången arrangeras den i samarbete mellan Serieteket och Seriefrämjandet Stockholm.

I år kommer vi också att hålla till i större lokaler i Kulturhuset i Stockholm, med mer utrymme för fanzinmarknad. Det blir också föreläsningar och möjlighet till fanzinpresentationer. Färdiga gäster är representanter för den kända alternativserietidningen Stripburek från Slovenien (som kommer att ha vernissage på en utställning på Serieteket), och representanter för det amerikanska förlaget Top Shelf. Därtill kommer gäster från de nordiska länderna.

Preliminärt program

Fredag 4 april
Vernissage, välkomstfest och releaseparty för Bild & bubbla 1/2003

Lördag 5 april
Marknad, fanzinpresentationer, föreläsning, serie[illegible]
fanzin workshop + [illegible] serie

Söndag 6 april
Är det marknad, Distro, på Kulturhusets ungdomscenter Lava.
För de som så önskar finns möjlighet att fortsätta försäljningen där

◄ ANNONS

RECENSIONER

Recensionsansvarig – Mats Nordström • Skicka recensionsex till – Serieframjandet • Box 51 • 232 02 Akarp

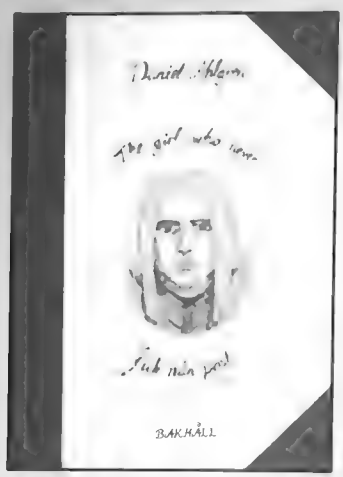

THE GIRL WHO NEVER FICK NÅN POST
AV: Daniel Ahlgren.
112 sidor, varav 48 i färg, hårda pärmar.
Bakhåll 2002.

För ett par år sedan beslutade förlaget Bonnier Carlsen att man skulle satsa på svenska originalserier riktade till en något mognare publik. Bland annat gav man ut Daniel Ahlgrens »För fin för denna världen«, som var del ett i en planerad trilogi. Här påbörjades den rörande berättelsen om vänskapen mellan gymnasieungdomarna Helena och My som jag gav 4 i betyg i *B&B* 1/02. Tyvärr dröjde det inte länge innan Bonnier Carlsen lade sin satsning på is, och Ahlgren fick se sig om efter ett annat förlag som ville ge ut fortsättningen på serien. Nu har han till min stora glädje hittat ett. Det är förlaget Bakhåll som givit ut de avslutande två delarna i en samlingsvolym med titeln »The girl who never fick nån post«.

Berättelsen börjar under de sista skälvande dagarna på gymnasiet och handlar mycket om den ångest det innebär att lämna en relativt trygg skolmiljö för en osäker framtid. Närmast den fint porträtterade huvudpersonen Helena finns bästa vännen My, och kring dem samlas ett härligt typgalleri av outsiders som alla på sitt sätt försöker hantera sin situation. Inte minst Star Trek-tönten och gothflickan är fångade på pricken.

Det är svårt att placera den här berättelsen i ett specifikt fack, men hade boken varit en hyrvideo hade den antagligen försetts med genrebeteckningen Dramakomedi. Ibland är nämligen »The girl who never fick nån post« väldigt sorglig, som när gothflickan Emily får sin utställning förstörd eller när My börjar plugga på annan ort. Och ibland sitter man med ett stort leende, som när Helena och My åker buss i flera timmar bara för att försöka komma underfund med var en högst originell man är på väg.

Brev – återkommande motiv hos Daniel Ahlgren.

Det är helt enkelt en strålande berättelse om livet som dessutom är mycket uttrycksfullt tecknad. Som en extra bonus är boken vackert inbunden, innehåller 48 färgsidor och är en ren fröjd att titta på. Köp!

MATS NORDSTRÖM

BAMSEBIBLIOTEKET 4
Faksimilutgåva av Bamse nr 7–12 1974.
AV: Rune Andréasson.
FÖRORD: Fredrik Strömberg.
Cirka 190 sidor i färg, hårda pärmar.
Egmont Kärnan 2002.

Så var det dags för den fjärde utgåvan av Bamsebiblioteket, och jag måste säga att jag är imponerad av initiativet, samtidigt som jag kan undra vem som är målgruppen. Barn, föräldrar eller båda? Ett barn har säkerligen inte råd med en sådan här lyxutgåva, och frågan är vilken förälder som vill släppa loss sina barn på den utan övervakning…

Papperskvaliteten är ypperlig, men samtidigt kan man då irritera sig på att förlaget inte använt originalfärgfilmerna, utan har fotograferat av från en serietidning. Tryckfelen och tidens tand syns nämligen på mer än ett ställe, och med tanke på denna utgåvas övriga ambitionsnivå hade det väl varit på plats med högklassig färgåtergivning.

Själv har jag inte läst »Bamse« på nästan tjugo år, men jag måste säga att denna bok är ett trevligt återseende. När man gör en serie som »Bamse« är det en svår balansgång mellan övertydlig sensmoral och poäng, men jag tycker att Andréasson för det mesta lyckas undvika att moralisera eller pracka på någon hans eget synsätt. Det är bra saker man lär sig i »Bamse«: att man ska vara snäll mot sin nästa och att ingen är helt igenom ond. »Bamse« är på så sätt en skola för livet (än i dag kommer jag till exempel ihåg en Bamse-skylt hos tandläkaren om att »frukt är godis«), och kan rekommenderas till vilken förälder som helst som vill hitta lämplig lektyr till sin telning. Men det där vet nog redan en generation som växt upp med serien.

Dessutom reagerade jag på hur lättläst texten är, Rune verkar ha haft koll på det där med läsbarhetsindex (LIX), för orden är både enkla och korta, och är de långa använder han bindestreck för att dela av dem.

»Rikard och hans katt« är en intressant biserie som jag gärna läst mer av, medan »Pellefant« är precis lika trist, töntig och enerverande som jag minns den.

DAVID HAGLUND

NAMNET ÄR VAJLET – MEN KALLA MIG GUD
AV: Maja Lindén.
96 sidor, de flesta i färg, hårda pärmar.
Optimal Press 2001.

»Namnet är Vajlet – men kalla mig gud« är en ordentligt kaxig albumtitel som tillsammans med Nicolas Krizans läckra formgivning borde göra alla som får syn på Maja Lindéns debutalbum rejält nyfikna. På biblioteket där jag jobbar fungerar det i alla fall utmärkt. Alla möjliga människor stannar till vid skylthyllan och börjar bläddra i boken.

Bamsebiblioteket är en riktig lyxutgåva, men kunde man inte satsat på nya färgfilmer istället för att föreviga gamla fel?

De allra flesta verkar nöjda också med innehållet och lånar den med sig.

Boken består av en blandning av enrutesskämt och strippar. Det är ett upplägg som fungerar utmärkt och ger tempoväxlingar i läsningen. »Vajlet» är en serie som tar upp högt och lågt och blandar friskt ämnen att skoja om. Lindén väjer inte för att vara kontroversiell och ibland blir det nästan lite äckligt. Bilden på tjejen som till de omkringståendes fasa blöder ner hela hissgolvet eftersom det inte finns »Always ultra super flexible wings« är lite läbbig. Men Lindén lyckas hålla sig på rätt sida boken igenom. Trots att en anorektisk modell går av på mitten och en liten flicka får dockan »victim babe« i present blir det aldrig så obehagligt att man slutar läsa.

Istället hjälper de till synes grova överdrifterna och den drastiska humorn till att belysa hur sjukt vårt samhälle på många sätt är. Samhällskritik utförs bäst med hjälp av humor har det sagts, och i det här fallet stämmer det verkligen. Först skrattar man och sedan tänker man till. Sakta men säkert under läsningens gång är risken också stor att man börjar ana att seriens alla överdrifter kanske inte ligger så långt från sanningen i alla fall.

Som förhoppningsvis framgår av ovanstående är jag full av beundran för Maja Lindéns skicklighet i att skoja om tämligen allvarliga saker. Men hon är inte bara en duktig humorist, utan även en driven tecknare som på ett skickligt sätt berättar med både bild och ord. Sammantaget är »Vajlet« en snygg, rolig och viktig bok som förtjänar att nå en bred publik.

MATS NORDSTRÖM

Maja Lindén vågar till och med skämta om Astrid Lindgren.

Bortsett från teckningarna är det här ett ganska så gediget arbete. Jonsson tar vid där debutalbumet »Unga norrlänningar« slutade, och fortsätter med andra ord att beskriva delar av sitt liv på ett till synes mycket självutlämnande sätt. Han är naturligtvis därför inte heller rädd för att beskriva omgivningen och de personer han möter och umgås med på samma raka sätt. Om det finns en god variant av begreppet »dokusåpa« så antar jag att det är det här.

Vad handlar då det här om? Jo, om Mats Jonssons flykt från den lilla hemstaden Kramfors till Stockholm, för fortsatta studier, fester, konserter, flickvänner och därmed, sexliv. Det mesta tycks hända till tonerna av indiepop, och med det också oskrivna lagar om klädsel, smak och personlighet. Något att döma ut om man stått utanför det, eller känna igen sig i om man har varit där.

Det som för mig drar ned intrycket något, förutom teckningarna då, det är Jonssons oförmåga eller ovilja att se problematiken med hur intressant eller ointressant en människas liv är. Naturligtvis beskriver han bara enstaka episoder genom sitt liv, men ett finmaskigare nät i sållningen av episoder hade nog varit välgörande. Det han beskriver och tecknar ned är inte alltid så särskilt dynamiskt och/eller underhållande, det vill säga, läsvärt. »Hey princess« är en bok jag måste lägga ifrån mig då och då för att inte slumra till och börja ströläsa.

Är det här värt att köpa eller i alla fall läsa då? Jodå, absolut att läsa och, om inte annat så för att stödja Seriesverige, också värt att köpa. För ovanstående betyg finner jag vara ovanligt passande. Det här är en bra serie. Varken mer eller mindre.

PATRIK STIGZELIUS

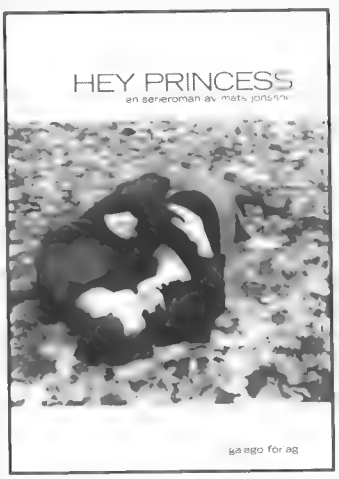

HEY PRINCESS
AV: Mats Jonsson.
159 sidor i svartvitt.
Galago förlag 2002.

❗❗❗

Det första som slår mig när jag läser igenom Mats Jonssons senaste samlingsalbum, det är att hans taffliga och för mig svårsmälta teckningsstil har utvecklats och förbättrats. Borta är många av de onödiga extrastreck som han tidigare »kladdade« ned sina serier med. Men särskilt vackert är det fortfarande inte.

Ångest à la Mats Johnsson.

COCO PLATINA TITAN TOTAL
AV: Coco Moodysson.
128 sidor i svartvitt.
Optimal Press 2002.

❗❗❗

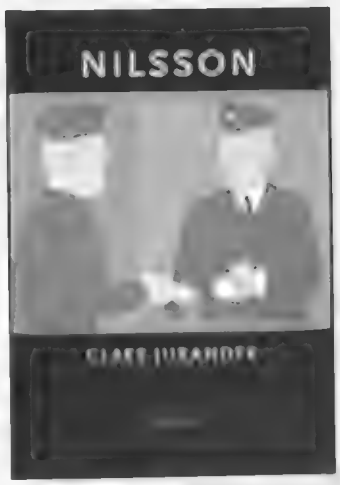

NILSSON
AV: Claes Jurander
174 sidor i svartvitt, hårda pärmar, »romanformat«.
EFTERORD: Göran Ribe.
Optimal Press 2002 (nyutgåva av en bok först utgiven 1974)

❗❗❗❗❗

En ståuppkomikers säkraste grepp är att berätta om sina misslyckanden, sin ångest och livets pinsamheter. I »Coco platina titan total« har tecknaren och författaren Coco Moodysson inte plats för många skrytsamma ögonblick. Det är korta och distinkta berättelser om en ung kvinnas ångest laddade, äcklade och misstänksamma

Coco Moodysson smyger på Mauro Scocco.

färd in i vuxenlivet. Det verkar inte heller särskilt lockande, men Coco Moodysson skulle naturligtvis inte beskriva livets gräsligheter med sådan energi om hon inte fann självlysande ögonblick av komik i sina upplevelser.

I sitt grönavågen-försök (Glanshammar på Närkeslätten!) drömmer hon fram ett lyckligt lantligt slut, med traktorkörning, kärlek och frihet från ångest. Men på nästa sida ser vi berättaren/serietecknaren sitta vid ritbrädet och säga med en blick till läsaren: »Jag ljuger, så blev det inte alls...jag är evigt märkt av att ha vuxit upp på Söder i Stockholm«. Och av utbildningen på konstfack, med ljumma förälskelser, och av tidiga upplevelser som den här: »när jag var liten kom två äldre tjejer fram till mig på Tempo och ville köpa mitt lördagsgodis för femti tusen, det lät som det var för mycket. Jag föreslog 1 000, dom sa okej och tog påsen och sprang hem efter pengarna, vänta här sa dom. Men dom kom aldrig tillbaka.«

Med hjälp av teckningar som är lika ängsliga och brutala som texterna driver Coco Moodysson sina berättelser i raskt tempo och med näsduken väl dold bakom ryggen. Det är en begåvad och charmerande clown som berättar.

Samtidigt på samma förlag har det kommit en nyutgåva av Claes Juranders »Nilsson«, en bok där humorn verkligen är svart. Nilsson är nattvakt på ett lager. Ingenting händer, livet försvinner. Han försöker variera sina nätter, hitta system för att bryta tristessen (två varv baklänges, ett varv framlänges) och bryta dem. Han prenumererar på *Populär mekanik*, samlar frimärken, har en gång fått gå som linjedomare på en allsvensk fotbollsmatch, vilket han berättar för barnbarnen.

Claes Juranders nyskapande »Nilsson«, från 1974!

»Det är inte mig det är fel på.« säger han. »Jag är en av många kongruenta livsöden. Jag ägs av några varuhus.« På teckningarna tittar han lugn och samlad ut ur bilden. – »Den svenske mannen lever i genomsnitt 72 år. Jag har ungefär 15 år kvar.«

»Nilsson« är en obeveklig mardrömsberättelse, kraftfullt tecknad och med korta, exakta texter under bildrutorna. Det är intressant att den i sin första upplaga kom ut 1974, utan att väcka uppmärksamhet, men nu är aktuellare än någonsin i sin samtidskildring.

Författaren och konstnären Claes Jurander har förresten varit professor på Konstfack, en utbildningsanstalt som skymtar som bakgrund till Coco Moodyssons kärleksproblem. På nätet (*http//www.animationenshus.eksjo.se*) kan du hitta en spännande betraktelse av Claes Jurander om filmanimationens principer.

JAN HEMMEL

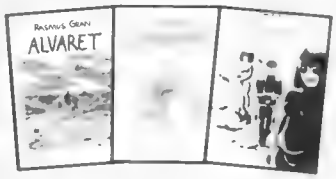

LANTIS-SERIEN 1–3
»Alvaret«
av: Rasmus Gran.
»Sigvard«
av: Mats Källblad.
»Gröna tomater«
av: Gunnar Krantz.
Per häfte 24 sidor i svartvitt, litet format.
seriefrämjandet 2002.

Lantis är ett nytt projekt vars redaktionen består av eldsjälarna Torbjörn Andersson och Jimmy Wallin. Deras berömvärda mål är att varje kvartal ge ut nya svenska originalserier i små billiga utgåvor. De tre första utgåvorna som jag nu har fått i min hand är skapade av de rutinerade serieskaparna Rasmus Gran, Mats Källblad och Gunnar Krantz.

Rasmus Gran berättar om en semesterdag med familjen på Öland. Barnen är trötta och gnälliga, glasskiosken är stängd och mamman vill att familjen ska promenera ut på Ölands kända naturområde Alvaret. Rasmus själv förstår inte meningen med ödemark och irritationen börjar hänga i luften. Det är ett fint fångat vardagsdrama.

Gunnar Krantz berättar även han om semesterliv. Berättelsen rör sig i flera tidsplan och består främst av ögonblicksbilder och stämningar som man själv fogar samman till en helhet. Gunnar och Karin firar semester på en liten ö. Det ska odlas tomater för att dryga ut fisket. Kanske är de redan tillsammans, kanske håller de på att bli det. Tomaterna förblir i alla fall gröna. Krantz använder sig av en fascinerande teckningsteknik där allt är en aning suddigt.

Mats Källblads historia om sin morfars bror Sigvard är den riktiga diamanten i sällskapet. Ingen kan som Källblad fånga den tragik och ångest men även glädje som finns i del lilla livet på landsbygden. På 24 sidor berättas den enormt rörande berättelsen om en rastlös man som växte upp moderlös och med en försupen far. Bilden på den lille Sigvard som sitter gömd och kurar då pappan ska hämta hem honom är rent knäckande. När han blir äldre möter han ändå lyckan i form av Maja och hennes barn, men olycksaliga händelser gör Sigvard ensam igen och han börjar ett kringflackande liv. En mycket vacker och sorglig berättelse.

MATS NORDSTRÖM

Mats Källblad berättar om sin morfars bror Sigvard.

OPTIMAL BOKHÖST

Coco Platina Titan Total *av Coco Moodysson*
128 sidor sv/v, häftad. ISBN 91-88334-55-4. Pris 99.00
Lysande självbiografiskt seriealbum där den unga Coco desperat letar efter någon som kan tycka om henne. Årets intressantaste debutant!

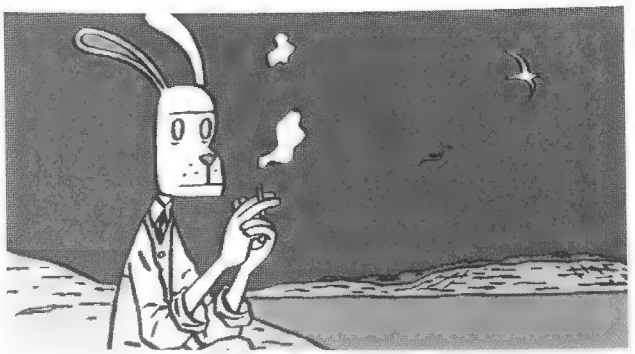

Järnvagnen *av Jason efter Stein Riverton*
72 sidor tvåfärg, inbunden. ISBN 91-88334-54-6. Pris 110.00
En tecknad deckarroman som du aldrig sett den förut av den norske mästaren Jason. Albumet bygger på Stein Rivertons klassiker från 1909.

Allt för konsten 3
208 sidor sv/v och färg, häftad. ISBN 91-88334-57-0. Pris 110.00
Antologi med Nordens bästa serieskapare; Daniel Ahlgren, Åsa Grennvall, Matti Hagelberg, Jason, Mats Källblad m fl.

Labyrinterna och andra serier *av Anneli Furmark*
64 sidor sv/v, inbunden. ISBN 91-88334-46-5. Pris 85.00
Konsten och livet skildrad från norrländsk horisont i starkt debutalbum.

Nilsson *av Claes Jurander*
176 sidor sv/v, inbunden. ISBN 91-88334-61-9. Pris 130.00
Denna bildroman från 1974 har uppnått kult- och klassikerstatus med sin skildring av en nattvakts liv och tankar.

Kartongbarnet *av Kati Kovács*
64 sidor sv/v, inbunden. ISBN 91-88334-60-0. Pris 99.00
Den brådmogna lilla flickan Sirkka försöker reda sig på egen hand i denna utvecklingshistoria.

Välkommen tillbaka *av Henrik Lange*
64 sidor sv/v, inbunden. ISBN 91-88334-62-7. Pris 99.00
Lange åker till Egypten och varvar självbiografin med surrealistiska inslag och exotiska miljöbilder.

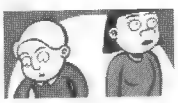

Susanna & Bo *av David Liljemark*
144 sidor sv/v, pocket. ISBN 91-88334-56-2. Pris 40.00
Det unga paret Susanna och Bo gör sitt bästa för att hålla ihop, men ändå vill det sig inte riktigt.

Beställ böckerna genom att sätta in rätt belopp på postgirokonto 120 15 86-3, Optimal Press.
Frakt och emballage ingår i alla priser.

optimal

OPTIMAL PRESS, BOX 2408, 403 16 GÖTEBORG
TEL/FAX: 031-47 38 57, MOBIL: 0708-244620
E-POST: info@optimalpress.com
WEBBPLATS: www.optimalpress.com

ASTERIX
»Den kompletta samlingen II«.
TEXT: René Goscinny.
BILD: Albert Uderzo.
ARTIKELTEXT: Horst Berner.
ÖVERSÄTTNING: Ingrid Emond.
TEXTNING: Gerd Mattson och Gertrud Tufvesson.
176 sidor i färg, hårda pärmar.
Egmont serieförlaget 2001.

Egmonts »samlingsalbumståg« rullar vidare, och här recenseras det andra samlingsalbumet med »Asterix«. Som tidigare är det här ett gediget inbundet album, kryddat med kommentarer och tidigare opublicerat material. Ett litet stycke seriehistoria kan man tycka. Men för att inte helt förbise diskussionen om vilka dessa tjocka och påkostade volymer är till för och om inte nytryck av enstaka album vore bättre för den yngre publiken, så håller jag i princip med om dessa invändningar. Detta samlingsalbum är till för en vuxens bokhylla och dito plånbok. Och jo, för att nå en ny ung publik behövs det billigare publikationer. Dock, även om jag också förgyllde min barndom med att läsa »Asterix« så är det ju en serie med helt klart vuxna referenser, och därför tycker jag att just den serien klär bättre än många andra serier gör i denna påkostade kostym.

Albumet innehåller berättelserna »Asterix som gladiator«, »Gallien runt« och »Asterix och Kleopatra«, samt som ett lättsmält seriegodis, en i Sverige tidigare opublicerad serie om hur Goscinny och Uderzo stöter på Obelix ättling, och är sammantaget något av ett måste för Asterixälskare. I varje fall för de vars tidigare album fallit samman.

Mitt betyg var inte helt lätt att sätta. Ännu ett samlingsalbum ger inte så särskilt mycket mersmak, men om jag för tillfället »glömmer« diverse ankistiska snedsteg, så är det här ett album med en ovanligt utmärkt serie som trots sina många år på nacken står sig stark i konkurrensen. En klassiker som i denna form blir en utmärkt presentbok till såväl yngre som äldre gentlemän.

PATRIK STIGZELIUS

KLAS KATT PÅ DRIFT
AV: Gunnar Lundkvist.
142 sidor i svartvitt.
Kartago förlag. 2002.

Jag vet inte riktigt hur man förbereder sig för att ta sig an Gunnar Lundkvists

Uderzo och Goscinny skapar det klassiska albumet »Asterix och Kleopatra«.

Gunnar Lundkvists ångest, nu i samlad utgåva.

nattsvarta mörker. Jag funderade en stund på en schysst läsfåtölj, omvirad av en filt och med en varm kopp te bredvid. Eller kanske motsatsen; En hård, vindpinad parkbänk mitt i natten under en flimrande gatlykta. Vilken väg man än tar så går man rakt in i en betongvägg. Redan första sidan (en ensida) sätter tonen när Klas Katt på en av sina nattvandringar säger »här kan jag gå ifred och invänta min egen kära död«. Jag är naturligtvis medveten om att »Klas Katt på drift« ska läsas med humor, men den humor man möts av är så subtil att åtminstone jag nästintill drunknar i ångesten.

Vid den första genomläsningen läste jag albumet i sträck, och var helt och hållet inne på att skriva ner denne hyllade serieskapare som överskattad tråkmåns. När det nu var så att jag läst en del tidigare (när Olle Ångest gick i *Larson!* av alla tidningar) och uppskattat detta, så gav jag albumet ytterligare en chans. Denna gång valde jag ut en eller två serier per dag och läste albumet på drygt en vecka. Helt plötsligt fann jag humorn igen. Det är inte för intet jag känner mig en smula morbid när jag finner mig skrattande åt, exempelvis, serien »Klas Katt blir rädd« (sidan 76 ff) eller Olle Ångest tittar på TV (sidorna 110–111) Pratbubblan: »och nu kommer en repris av gårdagens väder« ur den senare serien är ett guldkorn som skulle passa bra som TV-prydnad.

Alla personer som figurerar bland de 142 sidorna har sin egen form av själslig tomhet och paranoia. Kanske är det Hell Citys fyrkantiga betongkaraktär eller fabriken AB Grisfetts monotoni som är den största bidragande orsaken. Kritiken mot det själslösa konsumtionssamhället är ibland knivskarp, som när Olle på grund av upprörda medier ska släppas ut från dårhuset utan att han har kunnat friskförklaras, och läkarnas kommentarer lyder: »Olle kostar mindre om vi skickar hem honom«, »så bra...«. Lika ofta är kritiken mot lotterisamhället menlös (»ska det vara en Tristesslott?«).

Jag ville nästan ge ett dubbelt betyg då det här albumet har en väldigt splittrad karaktär. Det fick bli en hederligt medelmåttig trea istället. Slöläser man boken är den en ogenomtränglig lunta av svartsynthet. Stannar man upp så finns där, likväl som i vår egen trista vardag, små genidrag som lyser upp livet en extra stund.

OSKAR ASPMAN

PIPPI ORDNAR ALLT
TEXT: Astrid Lindgren.
BILD: Ingrid Vang Nyman.
26 sidor i färg, litet bilderboksformat, hårda pärmar.
Rabén & Sjögren 2002 (nyutgåva av en bok först utgiven 1969).

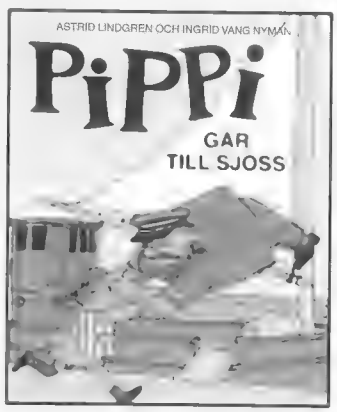

PIPPI GÅR TILL SJÖSS
TEXT: Astrid Lindgren.
BILD: Ingrid Vang Nyman.
26 sidor i färg, litet bilderboksformat, hårda pärmar.
Rabén & Sjögren 2002 (nyutgåva av en bok först utgiven 1971).

i seriernas värld 2003

Nordens största festival för barn- och ungdomsserier 14–23 februari i Malmö

Lyssna på föredrag och debatter, möt serietecknare och se på utställningar på Malmö Stadsbibliotek; prova på workshops och lär dig teckna serier på Kulturskolan i Malmö, med mera, med mera.

Under temaveckan har du chansen att pröva två kurser på Kulturskolan: Serieteckning – som innebär att du under ledning av en erfaren serietecknare får teckna egna serier, samt Manga – som är Sveriges första och enda kurs i japansk serieteckning. Kulturskolan erbjuder även under veckorna 4-7 Malmös alla skolor chansen att möta en serietecknare, som under en dubbellektion berättar om hur man tecknar serier och ger eleverna en stimulerande teckningsuppgift att lösa. Intresseanmälan görs på 040-34 48 00.

Vi inbjuder alla barn och ungdomar som vill, att delta i »Seriefrämjandets lilla serietecknartävling«. Skicka serier till adressen nedan. Priser kommer att delas ut till de bästa bidragen vid en ceremoni på Malmö Stadsbibliotek den 23 februari. För andra året i rad håller vi även »Seriefrämjandets stora serietecknartävling«, för att se hur professionella serieskapare anser att morgondagens barnserier skall se ut. De bästa bidragen presenteras i en utställning på Stadsbiblioteket, och vinnaren koras även där den 14 februari.

Under temaveckans sista tre dagar (21-23 februari) kommer serieskapare, serieförläggare, forskare med flera att delta i föredrag och debatter på Stadsbiblioteket.

För mer information hämta en folder på Stadsbiblioteket eller gå in på:
www.serieframjandet.com/temavecka

SERIEFRÄMJANDET

Arrangeras av Seriefrämjandet, ABF Malmö, Malmö Stadsbibliotek, Kulturskolan i Malmö och Serietecknarskolan i Malmö – med stöd av Statens Kulturråd, Kultur Malmö, Egmont Kärnan med flera.

Ingrid Vang Nymans serieversion av Astrid Lindgrens »Pippi Långstrump«.

De två inbundna serieböckerna »Pippi ordnar allt« och »Pippi går till sjöss« innehåller båda ett antal kortare serier i färgtryck, tecknade av Ingrid Vang Nyman vars bilder är en lika självklar del av den svenska barnkulturen som Astrid Lindgrens texter. Upplagan ingår i Klumpe Dumpe-serien, och håller hög kvalité. Här finns flera av de klassiska Pippireplikerna och bilderna, vars formspråk var expressivt och nyskapande när de publicerades första gången. Trots detta finns ganska allvarlig kritik mot båda böckerna.

För det första har Lindgren och Nyman inte utnyttjat seriemediets möjligheter i någon högre grad. Själva berättelserna är serieversioner av episoder ur de Pippiböcker som ursprungligen publicerades i slutet av fyrtiotalet, och tecknade i slutet av femtiotalet. Givetvis är historierna bearbetade för att fungera som tecknade serier, men någon riktig berättarglädje eller dramaturgi vill inte infinna sig, trots Lindgrens suveräna ordvändningar och Vang Nymans uttrycksfulla bildkonst.

En annan, allvarligare, kritik handlar om innehållet. Trots att serierna alltså gjordes redan i slutet av femtiotalet, bokpublicerades de för första gången i skarven mellan sextio- och sjuttiotal. Detta var en tid då människor tog avstånd från rasism, var medvetna om vad som hände i medborgarrättsrörelsens USA och kritiserade den industrialiserade världens utsugning av de så kallade underutvecklade länderna. Vid samma tid kunde man i de här böckerna läsa om hur Pippi reser till Söderhavet och hälsar på sin far. Hon vill »ha en egen neger som blankar mej med skokräm över hela kroppen, så att jag blir lika svart som dom andra negerbarna«. Ordet neger i olika former (negerkung, negerbarn etcetera) förekommer fyra ganger på en sida.

Varför? Kanske tillhörde inte Lindgren de grupper som i samtiden började ta avstånd från ordet neger på grund av att det uppfattades som rasistiskt och stötande. Eller så var hon inte uppmärksam på att språkbrukets förändring gjort vissa serier omöjliga.

Så sent som på femtiotalet ingick ordet neger i vardagssvenskan, liksom ordet vanartig, vilket också finns med i serierna. Drygt tio år senare hade ordens status i språket förändrats, det ena var inte längre politiskt korrekt, det andra var på väg att glömmas bort. I dag är de båda enligt mitt sätt att se, omöjliga i en text för barn. Vilka barn har över huvud taget hört ordet vanartig? Och vilken förälder vill läsa om »negrer« under godnattstunden?

Astrid Lindgrens språk är unikt. Det skulle vara djupt olyckligt om någon gick in i hennes texter och försökte anpassa dem till dagens språkbruk. Kanske är det så att bland de många odödliga verk hon skapat, finns ett och annat som inte lämpar sig för återtryck. Jag tror att »Pippi går till sjöss« hade varit en bättre bok utan ordet neger.

MARIA SUNDKVIST

BÖGGÄNGET
av: Daniel Ahlgren.
76 sidor i svartvitt, hårda pärmar.
Optimal Press 2002.

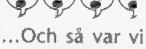

...Och så var vi tillbaka på mellanstadiet. Inte för att jag ser något fel i tillbakablickar som sådana, Daniel Ahlgren beskriver dem superbt, men det känns inte angeläget. Inte alls faktiskt. Den känsla jag istället får är att författaren kommit på att de tidigare självbiografiska albumen verkat populära och därigenom bestämmer sig för att göra ytterligare ett album i samma anda. Min gissning och förhoppning är att jag har fel i den känslan, men jag hade i alla fall hoppats på att Ahlgren skulle ha tagit sig vidare i sitt serieskapande. Efter »För fin för denna världen« (som jag verkligen tycker om) och senaste »The girl who never fick nån post« (som jag tyvärr inte läst ännu) verkade det som att min tanke om utveckling inte var helt ute och cyklade. Men, som sagt, med böggänget befinner vi oss på ruta ett igen.

Nu verkar det förstås som att det är ett dåligt album men så är alls inte fallet. Det är till och med bitvis riktigt bra, inget snack om den saken. Beskrivningarna av den nästintill sjukligt maniska lärarinnan är fantastiska. Jag kan verkligen leva mig in i hennes stackars elever som fått utstå denna sadistiska behandling (det värsta med den är nog att den verkar vara välment, som att slå sina barn ungefär, ni vet ju hur man älskar dem man agar). Detaljerna är som brukligt hos Ahlgren välplacerade och genomtänkta, som tillexempel stödordshysterin eller klassreseångesten.

Scenen när den unge Daniel kommer hem och vill veta om posten kommit är för mig det mest klockrena i hela albumet. Jag skrattade verkligen högt, för det är sällan som jag kan känna igen mig själv för tio år sen (förvisso gick jag på högstadiet då och den tidning jag väntade på var *2000+* och inte *Spindelmannen*).

Berättandet flyter på utan mankemang och det märks tydligt vilken skicklig serieskapare Daniel Ahlgren är. Det som drar ner betyget från skyarna är, som jag skrev i början, grundstoffet, själva storyn. Den tar aldrig riktigt fart innan den tar slut, och när jag har läst sista sidan är min tanke inte »wow, vilken bra serie« utan snarare »phew, tur att man slapp gå i den klassen«.

OSKAR ASPMAN

Sadistisk lärare à la Daniel Ahlgren.

RACKHAM
5
SUPERMAN VAR KOMMUNIST!
JACK KIRBY / PETER SNEJBJERG / SERIEFORSKNING
Bestil gennem Serieframjandets postgiro 17 36 15-6 / www.rackham.dk
Pris Dkr. 59,50 / Enkletnumre pris Skr. 60 / Abonnement pris Skr. 160
NU MED FARVER!

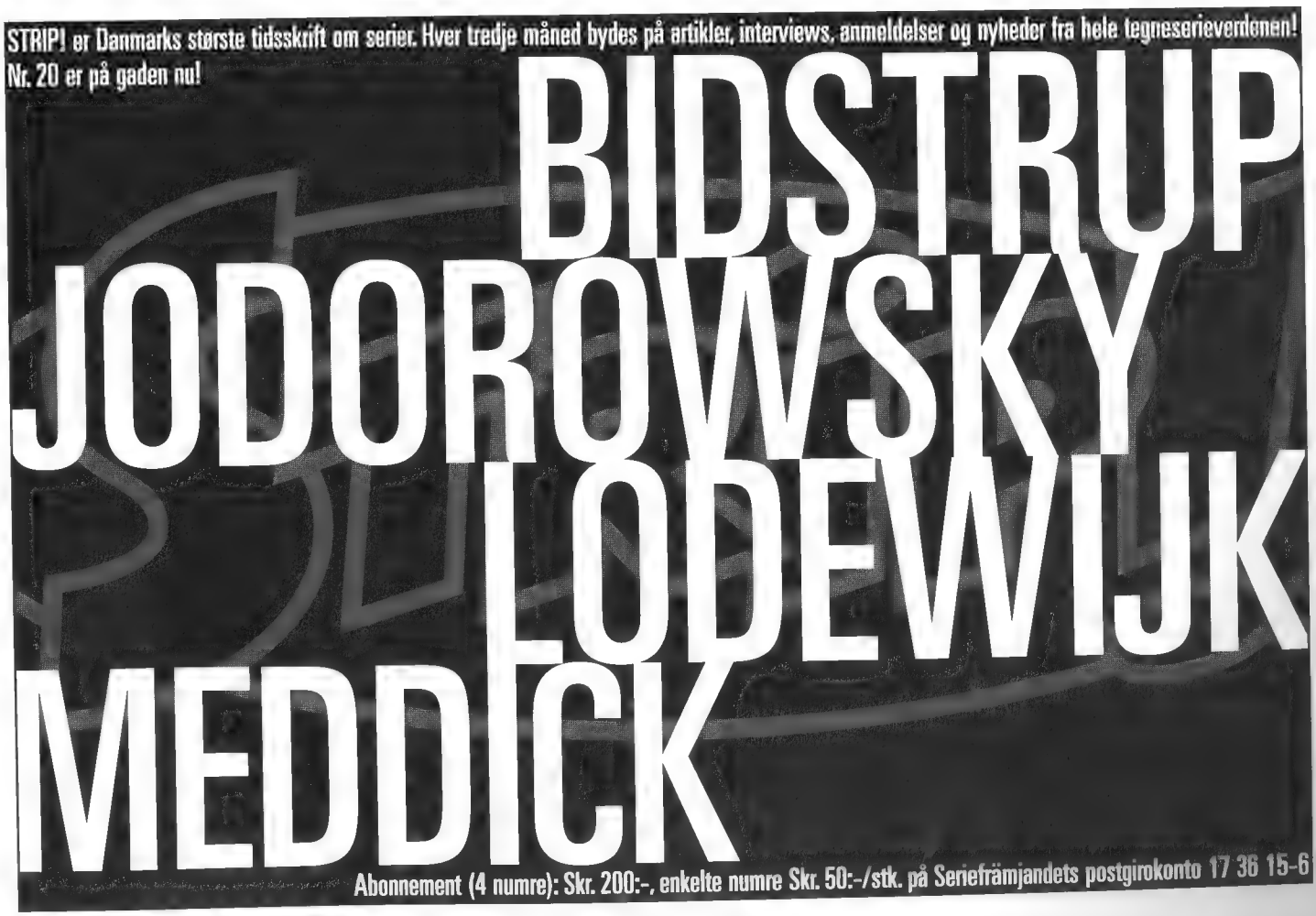
STRIP! er Danmarks største tidsskrift om serier. Hver tredje måned bydes på artikler, interviews, anmeldelser og nyheder fra hele tegneserieverdenen!
Nr. 20 er på gaden nu!
BIDSTRUP
JODOROWSKY
LODEWIJK
MEDDICK
Abonnement (4 numre): Skr. 200:-, enkelte numre Skr. 50:-/stk. på Seriefrämjandets postgirokonto 17 36 15-6

JULALBUM 2002
»Fantomen«, »Agent X9«, »Kalle och Hobbe – nu lever vi rövare Kalle«, »Kalle Anka«, »Knasen«, »Uti vår hage«, »91:an Karlsson«, »Lilla Fridolf«, »Åsa Nisse« och »Agust och Lotta«
34–96 sidor i färg.
Samtliga Semic/Egmont 2002.

»Gustaf«
48 sidor i färg.
Bonnier Carlsen 2002.

❗❗❗

Oj vilken nostalgitripp! Det var flera år sedan jag läste många av de serier som kommer ut i årliga julalbum och därför var det fantastiskt roligt att få en hel hög på en gång. Främst rör det sig om humorserier med betoning på klassisk svensk buskis. Men även några äventyrsserier finns med.

Fantomenalbumet är extra roligt eftersom man valt att lägga med ett komplett nytryck av julalbumet från 1952 längst bak. Här publiceras historien om drottning Pera i sitt ursprungsskick. Modigt kan tyckas, eftersom det blev rabalder när den gick nytecknad i Fantomen för något år sedan. Fantomen smiskar nämligen den unga drottningen för att hon ska veta hut. Men i originalet finns det ännu mer av den varan. Även Jorge smiskar drottningen varpå hon tämjd faller i hans armar. Nåja, historien skrevs ju på femtiotalet så man får väl försöka ha överseende. De nyare serierna i albumet är repriser från sjuttio- och åttiotal och är ganska underhållande.

Huvudnumret i Agent X9-albumet är föga förvånande »Modesty Blaise«. »Den grymma jakten« är ett rafflande äventyr som är väldigt kul att läsa. Även det tämligen utflippade äventyret med »Agent Corrigan« är underhållande.

För övrigt är det klassiska humorserier som gäller bland julalbumen. »Kalle och Hobbe« är fortfarande en mycket rolig serie som det trots idoga repriseringar är väldigt trevligt att läsa. I årets album får vi bland annat läsa den klassiska episoden då Kalle åker till framtiden för att slippa göra en skoluppgift.

Även de gamla Kalle Anka-klassikerna är ofta mycket roliga. Här handlar det om ren situationskomik. Klart trevligt.

I »Knasens« värld förändras inte mycket genom åren det är tydligt. Allt är sig likt, men det är också en del av charmen med serien. Den känns dock lite inlevelselöst tecknad, vilket är synd. Jag skrattar sällan högt åt dessa söndagssidor men nog är det helt ok underhållning.

Krister Peterssons »Uti vår hage» har etablerad sig som en nutida svensk klassiker och det är den väl värd tycker jag. I årets album skojas det friskt med så pass skilda ämnen som grisar, badvikar och dödshjälp.

En äldre klassiker som fortfarande håller hyfsat är Nils Egerbrandts version av »91:an«. Medan tidningen 91:an verkar ha moderniserats ganska mycket på senare år handlar det i julalbumet om klassiska korta ensidor där rivaliteten mellan 87:an och 91:an står i centrum. Det säger mig kanske inte så mycket, men är inte alls dåligt.

Härnäst i högen ligger de album som jag har svårast för. »Lilla Fridolf«, »Åsa Nisse« och »Agust och Lotta« har jag just aldrig förstått mig på. Troligen är jag helt enkelt för ung för att riktigt förstå de konflikter man vill skoja med i de här serierna. Jag tycker att huvudpersonerna ofta är mer tragiska än roliga när de kämpar om makten i sina äktenskap. Det funkar inte heller något vidare med de försök som gjorts att modernisera »Lilla Fridolf«. Det visar på något sätt ännu tydligare att serien är gammal. Fast lite småroliga kan även de här albumen vara ibland, och Åsa Nisse hittar ju på en del ganska trevliga hyss.

För min barndomsfavorit »Gustaf« är dock allt hopp sedan länge ute – urtrist tecknad med tomma bakgrunder och skämt som aldrig är ens nästan roliga.

Sammantaget är det alltså mycket som är riktigt trevligt i årets skörd av julalbum, och jag hade roligt nästan hela tiden när jag läste dem.

MATS NORDSTRÖM

»Kalle & Hobbe« – håller fortfarande.

»Knasen« – inlevelselöst tecknad.

»Lilla Fridolf« – mer trötsk än rolig

▶ Oskar Aspman, född för 25 år sedan. Rekommenderar för tillfället alla att lyssna på Black Heart Procession och se »Requiem for a dream«
▶ David Haglund, född 1974, Uppsala. Arbetar som översättare, men har svårt att ta sig ur studentträsket. Har numera sett Prince, Depeche Mode, Pet Shop Boys och A-ha live och skulle därmed kunna dö lycklig.
▶ Jan Hemmel, Tv-producent för närvarande, reporter i SVT:s Bildjournalen. Tidigare regi (t.ex. Torntuppen och Skånska mord) och reportage av många slag, bl.a. cykelfärden i Europa. Skriver ibland på Sydsvenskans kultursida.
▶ Mats Nordström, Född 1974. Bibliotekarie i Malmö. Soundtracket till min höst består av Josh Rouse, Beth Orton och Boards of Canada. Eller »Lately I'm feeling no pain« som Rouse uttrycker det.
▶ Patrik Stigzelius, (född 1968) är Malmöbo, seriemanusförfattare och tillika vänsterpartist.
▶ Maria Sundkvist, är 36 år gammal och har läst och kommenterat serier sedan slutet av 1980-talet i olika sammanhang (B & B, Östgöta Correspondenten, DN med mera), Till vardags arbetar hon vid Linköpings universitet som lärare och forskare.

Nyutkommet

BONNIER CARLSEN
▶ **Akira Toriyama:** Dragonball 33–36

EGMONT KÄRNAN AB
▶ **Rune Andreasson:** Bamse-biblioteket 5 och 6
▶ **Falk & Barry:** Fantomen söndagsäventyr 1964–1966
▶ **Diverse tecknare:** Fantomen – den inbundna utgåvan 1950
▶ **Diverse tecknare:** Fantomen-krönika vol. 4
▶ **Goscinny & Uderzo:** Asterix – Den samlade utgåvan VI och VII
▶ **Disney:** Kalle Anka & c:o 1954 del 2, 1955 – del 1
▶ **Gary Larson:** Den andra sidan 2
▶ **Lasse Mortimer:** Halge – Presentbok 7

EUROPEISKA KOMMISSIONEN
▶ **Sergio Salma:** »Rasist, jag!?«

ORDFRONT GALAGO
▶ **Charlie Christensen:** Röde Orm 3
▶ **Martin Kellerman:** Rocky 3

SERIEFRÄMJANDET
▶ **Freddy Milton:** Williams värld del 1 och 2

SMP
▶ **Mats Källblad:** Sture Stelben 1997–2002

SERIEGALLERIET

Seriegalleriet är ett nyöppnat galleri specialiserat på serieoriginal. Vi har kontinuerligt separatutställningar av kända serieskapare, och i anslutning till dessa en butiksdel med en stor sortering av inramade originalteckningar.

Besök gärna våran hemsida för information om kommande utställningar eller för att beställa serieoriginal ur sortimentet.

Seriegalleriet, S:t Paulsgatan 14, 118 46 Stockholm
Tel: 08-702 24 25, Mobil: 070-745 50 68
E-post: info@seriegalleriet.se, Webbplats: www.seriegalleriet.se

Öppettider: mån–fre 11–19, lör 11–17, sön 12–17

2. Hvor vanskelig det er å drive profesjonelt med tegneserier i Norge.

Etter bidrag i fanziner som *Fantazine* og *Smittsomt Gjesp* ble hordalendingen en av drivkreftene i Jippi Forlag i 1997 – der han ga ut tre numre av soloheftet *finnfinnfinn*. Men der en serieskaper som Jason bet tennene sammen og brettet opp ermene, forlot Styve det knallharde og lite lønnsomme tegneseriemediet til fordel for webutvikling og illustrasjon. Denne samlingen av seriene om den nerdete informatikkstudenten Finn William Bjølseth er en viktig påminner om Styves unike talent.

Det er to ting som slår en med Finn-seriene: For det første hvilken fantastisk visuell historieforteller Styve er. Seriene er en lek å lese, og Styve briljerer med sidekomposisjon, fortellerteknikk, mimikk, skravering, skyggelegging og en lang rekke andre triks og elegante løsninger. Dette er serier du kan lese igjen og igjen med stor glede, akkurat slik som tydelige forbilder som Peter Bagge og Jamie Hewlett. Men samtidig kommer det også fram at Styve ikke alltid hadde så spennende historier å fortelle. Den første lange historien introduserer den sjarmerende og lett stakkarslige Finn på flott vis, men de to andre hovedhistoriene bruker mange sider på å fortelle heller lite. De er svært underholdende, bevares, men viser samtidig at Styve ikke er helt på nivå med Jason og Christopher Nielsen. Litt synd at det ikke er plass til Styves selvbiografiske serier, som jeg synes er hakket hvassere enn Finn (men de kan du lese i *Smult*). La oss håpe denne lekre boken ikke ender som et gravskrift over Styves tegneseriekarriere, men kan motivere til fornyet innsats.

ØYVIND HOLEN

STRENG, MEN URETTFERDIG
AV: Karine Haaland.
138 sider, farger og svart/hvitt.
Schibsted Forlag 2002.

Siden starten i studentavisen *Universitas* i 1995 har Karine Haaland utviklet seg til en av Norges beste tegneserie-satirikere – selv om Knut Nærum fortsatt leder. Hun bokdebuterte med »Våre venner menneskene« i 1999, og nå er oppfølgeren her.

Haalands serier kan grovt deles i to: Samfunnssatire der alt fra navnløse innvandrere, homoseksuelle, tenåringsbabes og trendnisser får unngjelde, og den mer direkte politiske satiren der navngitte kjendiser i større grad er ofre. Haaland er klart best i førstnevnte sjanger, for de politiske stripene fra ukesavisa *Ny Tid* skyter oftere enklere og mer opplagte mål som Thorbjørn Jagland og Knut Olsen.

Haalands store styrke er hennes evne til å ta nær sagt alle, det virker som hun lager serier etter Daniel Clowes' læresetning: »Sannheten er at alle mennesker er noen jævla idioter«. Det er fristende å sammenligne med Lise Myhres »Nemi«, en serie som også byr på sine doser samfunnssatire. Haaland har ingen sterke gjennomgangsfigurer som Nemi, men det fører også til at hun favner bredere og på sitt beste angriper med like stor grad av dødsforakt og ufinhet som Otto Jespersen.

Den muslimske jenta som sender foreldrene sine på sjekker'n på Mono for å finne en passende ektemann og den urbane kvinnen som omsider innser at ikke alle homoer har »kultivert smak og interesse for kunst og kultur« da hun møter en hårete lærhomse er bare to av svært mange eksempler. Selvfølgelig treffer Haaland ikke alltid blink, men desto viktigere er det at hun tar sjanser og sjelden blir forutsigbar.

I forordet er Waldemar Hepstein inne på at Haalands evner som tegner ofte havner i bakgrunnen, noe han har helt rett i. Men streken hennes blir bare bedre og bedre; hun har en avslepen eleganse som til tider virker enkel, men samtidig er svært uttrykksfull – og fargeleggingen er noe av det lekreste jeg har sett i norske tegneserier. Jeg savner informasjon om hvor stripene har stått på trykk tidligere, mens den ekspressive håndtekstingen tidvis er noe slomsete og vanskelig å lese. Men det kan ikke spolere en sterk samling satiriske spark med stor kraft.

ØYVIND HOLEN

Tetra i kamp mot dodraugen.

EON: BANALITETER & SNURREPIPERIER
AV: Lars Lauvik.
36 sider, farger.
Bladkompaniet 2002.

Helt siden Lars Lauvik vant »Bergens Tidendes« seriekonkurranse i 1996 har han imponert med sikker strek, stor fantasirikdom og stadig mer dreven historieforteller med lettere absurd humor som spesialområdet. Og med stripeserien »Eon« har vest- lendingen skapt sin mest levedyktige serie så langt.

Jeg vil gå så langt som å utrope »Eon« til Norges nestbeste stripeserier – »Pondus« har fortsatt rangen, men Lauvik puster nå Frode Øverli stadig mer intenst i nakken. Der »Wildlife« til tider blir vel mystisk og svevende, er »Eon« mer umiddelbar. Den lettere forvirrede maurslukeren Tetra stjeler showet med sin evige kamp mot dodraugen, nesegruse beundring for TV 2s værdamer og angst for omverdenen. Samtidig mestrer Lauvik det å kunne fortelle lengre historier i et stripeformat bedre enn de fleste nordmenn. Hans evne til å dra en historie ut over 10–15 striper og samtidig levere morsomme sluttpoeng på rekke og rad er snart på niva med Bud Grace og hans »Ernie«.

Berke Breathed og hans »Bloom County« er fortsatt et tydelig forbilde, men nå som forbildet er historie er maurslukeren Tetra en ypperlig erstatning for Breatheds pingvin Opus.

Nå skal det sies at den ti sider lange hovedhistorien her lider av noe så u-Lauviksk som idétørke og de ferskeste »Eon«-stripene som går i *Pondus* holder nok høyere kvalitet enn de som er samlet i albumet. Men dette blir bare detaljer. Kjøp dette albumet, slik at vi får flere »Eon«-album. Og hvorfor i alle dager er det ingen aviser som kaster ut en av sine trøtte stripeserier til fordel for en dose absurditeter fra Sotra?

ØYVIND HOLEN

Samfunnssatire fra Karine Haaland.

KOLLA

GRAFISK DESIGN & ILLUSTRATION 2003
TÄVLING • SEMINARIER • UTSTÄLLNING • KATALOG

Svenska Tecknare inbjuder till en ny tävling i grafisk design & illustration. Du kan delta med arbeten i en eller flera kategorier. I **grafisk design** är kategorierna: studentarbete, profilprogram, förpackning, bokomslag, skärmbaserade arbeten - webb, multimedia. **I illustration** är kategorierna: studentarbete, tidnings-, serie- och bokillustration, skärmbaserad illustration - webb, multimedia.

Tävlingen avslutas med seminarier, prisutdelning och fest den 25 april 2003. Därefter visas vinnande arbeten i en utställning och i en katalog. Katalogen ska distribueras till uppdragsgivare och kunder och utställningen kommer att vara öppen för allmänheten. Med KOLLA vill vi visa svensk grafisk design och illustrations höga klass och stora bredd.

Läs mer på
www.svenskatecknare.se
där du också kan hämta
anmälningsblankett.
Information: Annica Sigfridsson
070-799 67 77

Svenska Tecknare är en yrkesorganisation för dig som är tecknare och grafisk formgivare och som kan hjälpa dig med arvoden, upphovsrättsfrågor och mycket annat.

Föreningen Svenska Tecknare • Götgatan 48 118 26 Stockholm • Telefon: 08-556 029 10

www.svenskatecknare.se

5 SERIER

Serier som har vært inspirerende og viktige for den »kunstneriske utvikling« • Valgt av Jens K Styve

Her kjem eg dragande med fem seriar som eg set høgt. Desse fem er valt ut ikkje berre for at dei har vore viktige for meg ein gong i tida men fordi dei inspirerer meg kvar gong eg plukkar dei opp. Det er altså ikkje nødvendigvis dei fem som eg ville sett aller øvst på lista mi om eg no vart spurd ein gong på Dommens Dag. Eg har valt å mistolka kriteriet for utvalet til denne spalta og nominert følgjande: eit britisk magasin, ein klassikar, ein såpeserie, ein svenske og ein amerikanar.

Noen av personene i Jamie Hewletts Tank Girl.

DEADLINE MAGAZINE (UK)

For 10–12 år sidan dreiv noverande Raptusgeneral Arild Wærness ein seriebutikk i Bergen. Stadig oftare kom ein kvisete ExPhil student innom butikken hans og prata ivrig om norske og amerikanske undergrunnsseriar. Nerden fekk på ein tenårings karismatiske vis overtalt Wærness til å ta inn samtlege utgitte hefter av det engelske *Deadline Magazine*.

For 14–15 år sia var eg fast lesar av *Commodore User* og blei introdusert til engelsk nerdekultur, engelsk nerdehumor og to engelske illustratørar i databladet: Philip Bond og Jamie Hewlett. Eit par år seinare fekk eg altså ved hjelp av Wærness kloa i *Deadline Magazine UK*. Der var desse to teiknarane representerte med mellom anna seriane »Tank Girl« (Hewlett) og »Wired World« (Bond). Jamie Hewlett var ein så dyktig teiknar som var så sinnsjukt god at eg nesten mista motet på eigne seriar. Men så blei han borte, etter ein mislykka Hollywood filmatisering av »Tank Girl« og ein bunke med middelmåtige amerikanske *Tank Girl* hefter (enkelte av dei faktisk teikna av den mindre kjente Deadline kollega Philip Bond).

Høgdepunkta i Hewlett sin produksjon er samla i den første »Tank Girl« boka. Svart/kvitt versjonen er sjølvsagt best. Dessutan er serien »Fireball« ein gullskatt som så vidt eg veit berre er å finna i gamle gløymde og bortgøymde Deadline-hefter.

Hewlett er forresten tilbake om dagen med bandet Gorillaz og animerte musikkvideoar som på nytt tek motet ifrå meg. Ein annan teiknar som eg og oppdaga i *Deadline Magazine* og som har gjort det bra i det siste er Dave Cooper (»Weasel«).

Wærness blei ikkje kvitt mange hefter, det var ikkje så mange eg hadde råd til. Etter at han dumpa dei for ti kroner stykke kjøpte eg alle. Eg lurar på om han faktisk hatar meg litt for det framleis.

POGO

av Walt Kelly

Pogo er ein serie som eg oppdaga relativt seint. Eg har sjølvsagt visst at den har eksistert men sidan eg ikkje er nokon hund etter stripeseriar så kunne det fort ha skjedd at eg ikkje oppdaga den i det heile tatt. Men så fann eg altså ei bok på Deichmanske bibliotek i Oslo: »Pogo – The Sundae Parade«. Eller liknande. Ei samling av lengre seriar, søndagsseriar på rundt 7–10 sider. Teiknemessig er det jo tydeleg at Walt Kelly har vore til inspirasjon for mange av dei teiknarane som gjer det verkeleg bra om dagen. Jeff Smith, Bill Watterson og Frode Øverli har truleg alle naska med seg noko der. Språkmessig er det ingen som til no har kunne konkurrere med det leikande og rytmiske språket som er i »Pogo« serien. Den som er nærast av det eg har lese må vera Waldemar Hepstein i sine *HYL* hefter. Det geniale med den leikande forteljarforma og det leikande språket til Walt Kelly er at alt heng så sinnsjukt godt saman. Det er ingenting som er tilfeldig, ingenting er putta inn der som platte påfunn – alt har ein plass og ein dramaturgisk funksjon. Boka var smått magisk og eg blei sjølvsagt aldri lei av å lesa den. Lånet blei fornya i årevis. No saknar eg den fælt og misunner alle som bur i Oslo og kan stikka innom biblioteket og henta den med seg.

Rob har en dårlig betalt jobb som tegner i et pornoblad. Fra Bob Fingermans »Minumum wage«.

MINIMUM WAGE

av Bob Fingerman

Innafor sjangeren Amerikansk slacker såpeserie ville vel mange meine at eg burde trekka fram Peter Bagges *Hate*. Og det med rette for Bagge har nok inspirert både meg og Bob Fingerman og ein haug med andre til å gjera som vi har gjort. Sidan Hate elles er anbefalt opp og i mente så valte eg altså heller den, etter mitt syn, underkjente serien »Minimum Wage«. Fingerman si såpe har ein del kvalitetar som er særeigen samanlikna med andre i sjangeren. Til dømes det at han er ein uforskamma dyktig teiknar. Både karakterar og miljøet i New Yorks skitne undergrunn er nydeleg skildra. Universet er eit slags intellektuelt skittent pornobransjemiljø... Hovudpersonen er (akkurat som Bob Fingerman sjølvsagt) ein serieteiknar som må ta råtne pornojobbar (teiknejobbar vel og merka!) for å tena til sukker på pannekakene. Sjølv om eg aldri har vore i New Yorks verste SM buler (har aldri vore i New York i det heile tatt om noko lurte) så kjennest det heile fullstendig treffande. Både plott og dialog og karakterskildringar er veldig intelligent gjort. Serien blir tatt fram med gjevne mellomrom og med dette altså: anbefalt.

Bob Fingerman sjølv er (som antyda) ein slitar av ein teiknar som har levd på å lage slibrige Eros Comics men som med »Minimum Wage« tok steget ut i den halsbrekkande lag-det-du-vil sjangeren. Etter det eg har forstått sel heftene så elendig at han må ta alle moglege strøjobbar for å finansiera produksjonen av neste nummer. Den gode gamle historia om kvalitetsseriar der altså.

ULF LUNDKVIST

Svenske Ulf Lundkvist er på underlig vis både kompromisslaus og audmjuk. Teiknestilen er både niti-

Pogo med venner. Fra »The Pogo Sunday Parad« av Walt Kelly.

Fra »En julsaga« av Ulf Lundkvist.

dig og rufsete/ukontrollert. Forteljarforma varierer frå striper til lengre seriar og til meir eksperimentell tekstbaserte biletforteljingar. Felles for alt er den magiske stemninga som ligg i alt han gjer. Om det så berre er ein platt gamal vits som blir framført i ei enkel vitseteikning så er det så overfylt av ladingar og nostalgi og kjærleik at ein stakkars lesar kan bli beint rørt.

Eg har ofte lurt på kor gamal Lundkvist kan vera for hans oppvekststemningar er like sarte og truverdige sjølv om dei er frå 50- 60- eller 70-talet. (I følgje det upålitelege Internettet har eg funne ut at han kanskje er føydd i 1952.) Lundkvist er hypersvensk og til tross for at eg har hatt ein tippoldefar (eller kanskje tipp-tippoldefar?) som har skote svenskar med muskedunder så kjenner eg meg som lesar like svensk som nokon annan. Det er forresten berre ein av mange ting eg misunner svenskane: at dei har hatt daglege Lundkvist striper (serien Assar) i *Dagens Nyheter* i alle år.

Eg er ingen samlar men eg trur eg har det meste av Lundkvistbøkene, og den delen av bokhylla har skjerpa vakthald. Min Lundkvist leverandør har dels vore Tronsmo Bokhandel men hovudsakleg antikvariatet som no er Norsk Tegneseriemuseum. Dermed har Lundkvist bøkene mine prisane påskrivne på innerpermen i Jan P Kroghs sirlege blyanthandskrift, og det kjennest berre heilt riktig.

MATT GROENING

Han er noko så uvanleg som eit komplett geni som har fått både ressursar og armsving til å gjera som han vil og dessutan eit kjempesvært publikum. I høgste grad er han jo eit geni innanfor vår »bransje« men mest sannsynleg er han eit universalgeni av verste sort. Ein Michelangelo eller Einstein med harepusar og dysfunksjonelle familiar som spesialitet. Alt han har tatt i har blitt til gullskattar som står og skin i den elles sporadiske serie- og filmsamlinga mi. Groening starta så vidt eg veit med sine sære og rare undergrunnsseriar om deprimerte kaninar og homofile tyrkarar. Historia om Groening er vel omtrent som den om Jason. Dersom berre Jason skulle få seg eit møte med Fox TV og få lage 40 animerte TV seriar i året, prime time over heile verda i over ti år... ◄

►Jens K Styve (f. 1972) er serieskaper, illustratør, designer, filmskaper osv. Han er en av grunnleggerne av Ippi Forlag som utgav heftene hans finnfinnfinn for noen år siden. Disse heftene ble nylig samlet i boka Du er ein luring, Finn Bjølseth. Han har også laget en rekke serier blant annet for Forresten og Smult.

Bart Simpson og hans familie er Matt Groenings største suksess.

International Journal of Comic Art

International Journal of Comic Art fills a void in popular culture scholarship by appearing twice yearly as a periodical devoted to historical, practical, and theoretical aspects of cartooning and comics. With an aim to publish scholarly, but readable and interesting, materials, the journal deals with all aspects of comic art worldwide – caricature, comic books, comic strips, gag and political cartoons, and humorous illustrations.

A typical issue includes about 300–350 pages, averaging 18 articles and more than 100 illustrations. More than 30 countries of every continent have been subjects of articles. Additionally, *International Journal of Comic Art* features editorials, book and exhibition reviews, bibliographic essays, resource columns, a portfolio of cartoons worldwide, and interviews.

The 3:2 number was devoted to Latin America, with articles on comics, cartooning, and animation in Argentina, Brazil, Colombia, Cuba, Uruguay, and Venezuela.

Subscriptions:
$40 for institutions; $30 for individuals.
Make check payable to John A. Lent.
Some back issues are available.

John A. Lent
669 Ferne Blvd.
Drexel Hill, PA 19026

http://home.earthlink.net/~comicsresearch/ijoca/

GRUPPTRYCK

ÄR MALMÖ SERIETECKNAR-SKOLAS NYA FANZINE, MEN OCKSÅ VAD NI RÅKAR UT FÖR OM NI INTE KÖPER DET!...

FANZINE KÖPES VIA POSTGIRO 618 29 34-7
ANGE FANZINE NR, NAMN & ADRESS
TIDNING + PORTO = 25 KR
FÖR ANDRA TITLAR SE:
WWW. SERIER. NET

▼ ANNONSER

»Dr. Iblis & The Mummy« av tvillingarna Kent-Ove och Nils-Erik Lindström.

SVERIGE

▶ **»SVENSKT SERIEARKIV** – Svensk seriehistoria« kallas ett projekt som härom året drogs igång inom Seriefrämjandet. Det syftar till att få dokumenterat så mycket som möjligt av den svenska seriehistoria som nu i allt snabbare takt håller på att springa ifrån oss, efter hand som äldre serieskapare för alltid lämnar scenen och efter hand som förlagen städar i sina gamla arkiv. Det är med andra ord bråttom att få så mycket som möjligt av vår historia både bevarad och skriven, och du har redan kunnat se de första resultaten av projektgruppens ansträngningar i form av en rad historiskt tillbakablickande artiklar i de senaste årgångarna av *B&B*. Samtidigt har Seriefrämjandet så smått dragit igång arbetet med ett arkiv som skall kunna ta emot alla möjliga sorters källmaterial som kan intressera framtidens serieforskare, och föreningen kommer under 2003 att organisera en kampanj för att samla in så mycket som bara möjligt. Finansieringen har man fått hjälp med av Stiftelsen Framtidens Kultur, som förfogar över en del av de pengar som öronmärktes för kulturella ändamål när löntagarfonderna avvecklades, och som nu tilldelat projektet en större summa pengar. Närmare detaljer följer i senare nummer av *B&B*, men du som känner att du kan bidra till ansträngningarna är förstås välkommen att höra av dig redan nu.

▶ **HASSE ALFREDSON** och Per Åhlin skall göra en serie tillsammans. De båda gamla vapendragarna, som samarbetat av och till ända sedan sextiotalet med såväl böcker som animerad film, har nu bestämt sig för att även utforska seriernas värld. Idén till samarbetet kom från Åhlin, som sökte efter en manusförfattare till en tecknad serie eftersom han hade lust att prova på detta för honom ograverade medium. Som av en händelse höll Alfredson just på med ett manus till vad som egentligen var tänkt som en ungdomsbok, men som nu i stället snabbt arbetades om till en serie. Berättelsen handlar om släkten Grus, som under seklernas gång ständigt hamnat i händelsernas centrum. Alfredson, som är mycket historieintresserad, anger själv att han vill levandegöra historiska skeenden. Han nämner till exempel franska revolutionen, som påstås ha startats av ett skott som av misstag avlossades från Bastiljen. I Alfredsons version berodde detta på att vaktmästare Grus råkade aska en cigarett i en av kanonerna. Paret kommer att försöka placera serien i någon dags- eller veckotidning och därefter samla den i bokform.

▶ **»PELLEFANT«** har efter tio års frånvaro återkommit till den svenska seriemarknaden som biserie i *Bamse*-tidningen. Figuren Pellefant skapades ursprungligen av Bamses upphovsman Rune Andréasson till en barnbok – »Pellefant i Gottlandet« 1954 – varefter en serieversion 1962 introducerade i tidningen *Sago-serien*. Den tidningen bytte 1965 namn just till *Pellefant*, en titel som överlevde ända fram till årsskiftet 1992–93, genom åren mestadels tecknad av Gösta Gummesson och dansken Gil Johansen. Tidningen valsade under sin tillvaro runt på diverse olika förlag: Williams, Winthers, Semic och Atlantic (samtidigt som *serien* »Pellefant« periodvis också användes som utfyllnad i *Bamse*), men eftersom det var Atlantic som hade rättigheterna när Egmont 1990 tog över *Bamse* hamnade serien aldrig på Egmont. Istället har »Pellefant« under *Bamses* Egmont-år i princip legat oanvänd. I dag, då *Bamse*-utgivningen utökats från 13 till till 18 nummer (plus ett antal album) per år, är dock läget ett annat, och de tusentals Pellefantsidor som producerats genom åren måste vara himlasända som biserie i den dundersnälle björnens tidning. I *Bamse* 17/02 återintroducerades sålunda världens största, bästa, vackraste (och odrägligaste) Pellefant, och intressant kan det väl bli att se vad dagens *Bamse*-läsare tycker om en figur som uppvisar så diametralt motsatta karaktärsdrag jämfört med tidningens präktiga huvudfigurer.

»Pellefant« är tillbaka i form av repriser i Bamse-tidningen, här ett exempel ur en gammal serie tecknad av Rune Andréasson själv.

▶ **UNBOUND COMICS** (*www.unboundcomics.com*) är ett amerikanskt nätbaserat företag som i augusti började sälja den allra första tecknade svenska e-bokserien. För att kunna läsa serien måste man ha det gratis distribuerade e-bokläsarprogrammet »Acrobat e-Book Reader« installerat på sin dator (kan laddas ner från *www.adobe.com*). »Dr. Iblis & The Mummy« (Dr Iblis och mumien), som serien heter, är skapad av tvillingarna Kent-Ove och Nils-Erik Lindström. Det är en humoristisk äventyrsserie i tre delar som utspelar sig i USA och Egypten på 1930-talet, och

Conan blir svensk

Det svenskägda spelföretaget Paradox Entertainment har efter förhandlingar med bolaget Conan Properties lyckats lägga beslag på världsrättigheterna till Robert E. Howards klassiska pulphjälte. Detta innebär att den tidigare licenstagaren, det amerikanska förlaget Marvel Comics, förlorar samtliga rättigheter till sitt publicerade Conanmaterial.

Ny förvaltare av serieversionen blir i stället likaledes amerikanska Dark Horse, ett förlag som tidigare fått stort beröm för sitt sätt att behandla licensmaterial som »Star Wars« och »Aliens«. Dark Horse kommer att starta sin serieutgivning med ett antal lyxiga, kolorerade samlingsvolymer innehållande Barry Windsor-Smiths klassiska Conanserier. En ny månadstidning är under produktion och väntas finnas ute sommaren 2003.

Men Paradox uppköp innebär mer än bara ett nytt serieförlag för den argsinte cimmeriern. I dagsläget finns det också planer på en ny filmserie, en ny webbsida (*www.conan.com*), samt en utökad bokutgivning som blandar Howards klassiska pulpromaner med böcker av nya författare. TDK interactive har även utvecklat ett avancerat data/TV spel för samtliga konsoller. Fredrik Malmberg, ansvarig på Paradox, beskriver spelet som ett av de bästa han sett. Hela projektet är något av en dröm för honom, då han själv är uppvuxen med Conan.

Conan är på väg till Sverige. Bild: Jimmy Wallin.

Paradox Entertainment har länge sysslat med så kallad alternativ historia, vilket gör Conan till en perfekt figur för deras utgivning. På Paradox kommer man att vara mycket noggrann med kontinuiteten mellan de olika medierna. Fredrik låter också meddela att Paradox Entertainments Conan kommer att vara mer lik Frank Frazettas och John Buscemas tolkningar än den Conan Arnold Schwarzenegger tidigare gestaltat på film.

JIMMY WALLIN

BAMSE BIBLIOTEKET

STE NU!

BAMSE 1-6 1975 samlade i en inbunden lyxutgåva med hårda pärmar och skyddsomslag.

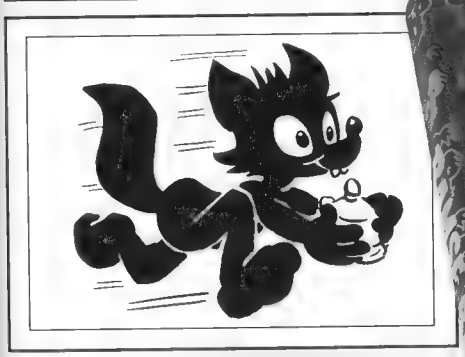

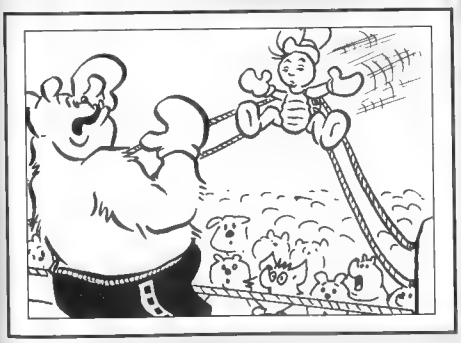

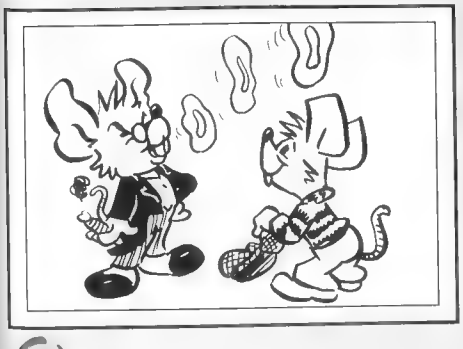

Saknar du några BAMSE-tidningar från 70-talet i din samling?

BAMSE-biblioteket samlar 70-talets utgåvor i fint inbundna böcker, med faksimiltryck som gör att tidningarna ser ut precis som de gjorde då det begav sig. Läste du Bamse på 70-talet minns du säkert flera av serierna i den här boken. Bamse i Elefant-templet, Bamse och Aladdins lampa, Bamse som boxare och Bamse och Brumhilda är alla berättelser som har blivit klassiker. Dessutom finns det en massa andra spännande äventyr samlade i denna volym....

Förordet är skrivet av BAMSE-författaren Olof Siverbo.

Du kan också börja samla på BAMSE-biblioteket och få böckerna direkt hem till dig. Vår kundservice ger mer information.

040 - 693 94 35

Bokmässan 2002 – Knutpunkt för seriefolket

Så har det då varit Bok- och Biblioteksmässa igen, den här gången med specifikt fokus på våra kulturtidskrifter (inklusive *B&B*) genom den så kallade tidskriftsbiennalen.

Datum var i år 19–22 september, platsen Svenska Mässans välbekanta lokaler (alldeles intill Liseberg i Göteborg), och som vanligt utgjorde seriedelen Comics en alls inte oväsentlig del av arrangemanget. Tyvärr var seriesektionen lite mer utspridd än förra året, vilket gjorde det svårt att få en riktig överblick över allt som hände där, men mycket hände minsann!

Foto: Jakob Hallin

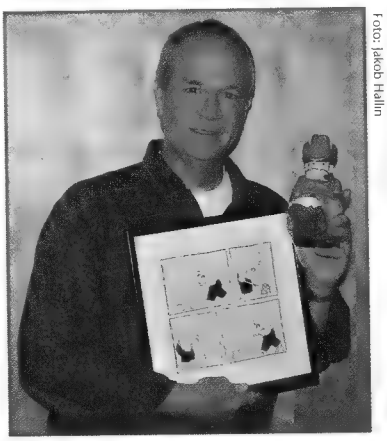
Foto: Jakob Hallin

Stolta Adamsonpristagare, till vänster Lars Mortimer och till höger Jerry Scott.

Sture Hegerfors inledde med att dela ut Svenska Serieakademins Adamsonutmärkelser. Det blev den här gången två Adamson för bästa utländska serie – en till Jerry Scott för »Baby Blues« och en till Daniel Clowes för »Ghost World« – medan den svenska Adamsonstatyetten tilldelades Lars Mortimer för »Hälge«. Utöver detta gick ett diplom till Ingemar Bengtsson, främst för hans arbete med boken »Fanzineindex 2001«, men också som ett erkännande för hans tioåriga arbete som redaktör och förläggare på Optimal Press.

Seriefrämjandet hittade man i vanlig ordning i Svenska Serieakademins monter, där vi i år kunde erbjuda hågade kunder såväl det senaste numret av *B&B* (3/02) som nya volymer i Magister Lämpels raskt växande bibliotek. Lämpelböckerna var dels en ny skissbok (Sven Hemmels efterlämnade material) dels »Williams värld« (i två volymer av den danske serieskaparen Freddy Milton). En annan nyhet var den nystartade underetiketten Lantis (se annons på annan plats i detta nummer), där eldsjälarna Torbjörn Andersson och Jimmy Wallin kunde presentera de rykande färska, handnumrerade förstautgåvorna av Mats Källblads »Sigvard«, Gunnar Krantz »Gröna tomater« och Rasmus Grans »Alvaret«.

Därtill hade monteransvariga Katarina Bågenholm även i år anordnat en mängd signeringar i montern, med stora namn som Frode Øverli, Charlie Christensen, Mats Källblad, Knut Larsson, Joanna Rubin Dranger, Jerry Scott och Rick Kirkman i spetsen.

Seriefrämjandet var dessutom representerat i ytterligare en monter. Fjolårets lyckade fanzinverkstad fortsatte nämligen i år sin uppmärksammade verksamhet i en separat monter där hugade serietecknare erbjöds ritbord och snabbpublicering i ett mässfanzin som trycktes direkt på platsen. Även denna gång hann man producera sju nummer av publikationen. Seriefrämjandet samarbetade här med ABF Malmö, serieskolorna i Malmö och Hofors, samt med Canon (som stod för utrustningen). Mycket folk stannade också upp och tog sig en titt på de duktiga tecknarna som satt och ritade serier »live« – en utmärkt inspirationskälla och intresseväckare.

Bland övriga montrar med anknytning till seriernas värld fanns Optimal press, med ett minst sagt gediget sortiment, Alvglans bokhandel, som sålde alla möjliga seriealbum, och Comicland/Serieknallen, som fokuserade på »Modesty Blaise« (både med ett antal Romero-original och en nyproducerad bok om Modesty – en Magister Lämpel-version av verket är på väg). Även Markku Haapala från Seriegalleriet visade upp och sålde serieoriginal, Full Stop Media AB delade monter med Kartago och gänget bakom *Kapten Stofil* sålde serier och »môskaser« i sin monter. Galago fanns lite avsides (iallafall från seriesektionen räknat) och störst till ytan var som vanligt Egmont Serieförlagets monter.

Dessutom hölls under den så kallade »seriesöndagen« en rad föredrag i en annan del av byggnaden. Här framträdde Jerry Scott och Rick Kirkman som pratade om »Baby Blues«, Lars Mortimer som pratade om »Hälge«, Håkon Strand och Frode Øverli om »Pondus«, samt, sist men inte minst, *91:an*-staben med den nye redaktören Björn Ihrstedt i spetsen. »91:an« firar sjuttioårsjubileum i år, och detta uppmärksammades bland annat med en tjock jubileumsbok. Egmont bygger dessutom vidare på nostalgitrenden med »Fantomen – den inbundna årgången 1950«.

Den serieintresserade hade även mycket annat att glädja sig åt. Galago frestade med Gunnar Lundkvists senaste album »Klas Katt på drift«, Kartago med den första i en planerad serie Pondusutgåvor i pocketformat, betitlad »Pondus tar sig vatten över huve't!«. Optimal Press kunde erbjuda närmare dussinet nya seriealbum, däribland »Böggänget« av Daniel Ahlgren, »Coco Platina Titan Total« av Coco Moodysson, »Välkommen tillbaka« av Henrik Lange, »Sjunde våningen« av Åsa Grennvall och den läckert formgivna antologititeln »Allt för konsten 3«.

Saker och ting är definitivt på gång nu när det gäller serier, vilket speglades i de många aktiviteterna och inte minst i stämningen på bokmässan. Många finska serietecknare rörde sig också bland de svenska (på stadsbiblioteket i Göteborg pågick en utställning av finska serier samtidigt med mässan), och man kan hoppas att samarbetet över gränserna ökar i framtiden. Trycket runt montrarna i seriesektionen var i alla fall enormt, vilket tyder inte bara på att mässan var välbesökt, utan också på ett ökat intresse för seriekulturen.

Fortsätter det så här kommer seriedelen säkerligen att växa på mässan. Det ska vara självklart att man rör sig bortåt serieavdelningen och ser efter vad som händer bland alla tecknade gubbar och tuschplumpar. Dock efterlyses en bättre sammanhållning av seriedelen. Föredragen hölls på en annan våning i en helt annan ände av byggnaden, och det var som sagt svårt att få en överblick över montrarna. Men i övrigt var det en lyckad tillställning med nöjda miner från alla håll.

JAMIL MANI

Foto: Peter Nilsson

Rasmus Gran, Mats Källblad och Gunnar Krantz signerar de nya Lantis-utgåvorna.

Foto: Jakob Hallin

Glada gubbar i Kapten Stofils monter.

Foto: Peter Nilsson

Det var full fart i Fanzineverkstaden.

Foto: Peter Nilsson

Granberg, Reimerthi och en beundrare.

Modesty Blaise

ÄVENTYR!

ACTION

SPÄNNING!

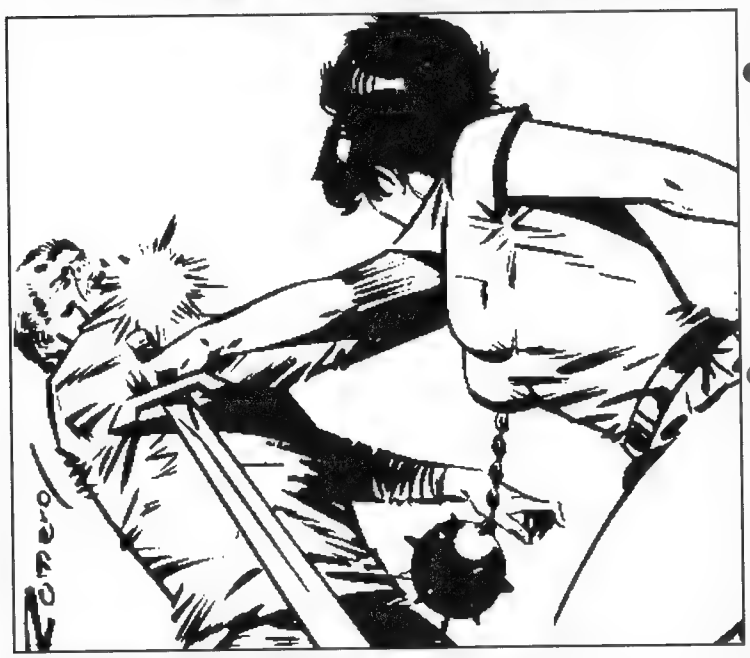

©2002 Modesty Blaise Ltd/Bulls

För mer info. kontakta Hedley Grönquist eller Hans Brandt eller sales@bulls.se

Bulls Press

Tulegatan 39 – Box 6519 – 113 83 Stockholm
Tel. 08-555 206 00 – Fax 08-555 206 65 – e-post: sales@bulls.se

den är specialskriven för att säljas som elektronisk bok. Den handlar om en grupp charlatan som livnär sig på att arrangera falska seanser och därigenom lura till sig pengar från rika kunder. Stämningen i serien är munter och fartfylld. »Läsaren skall uppleva serien som en korsning mellan en bröderna Marx-komedi och gamla tiders äventyrsmatinéer« säger Kent-Ove Lindström. Egyptologen Gabriella Jönsson från Museum Gustavianum i Uppsala har hjälpt de båda serieskaparna med att få de historiska och övernaturliga detaljerna i serien så korrekta som möjligt. Delar av serien bygger på en gammal egyptisk legend, och alla hieroglyfer i dialog och skrifter är »autentiska«. Tvillingarna Lindström bor i Stockholm och driver sedan 1997 illustrationsföretaget »Twin Engine HB« (*www.twinengine.se*). Deras illustrationer har tidigare kunnat beskådas i tidningar som *Dagens Industri* och *Silikon*. Just nu håller de som bäst på att skissa på en uppföljare och planerar tillsammans med Unbound Comics att översätta serien, inledningsvis till franska och tyska.

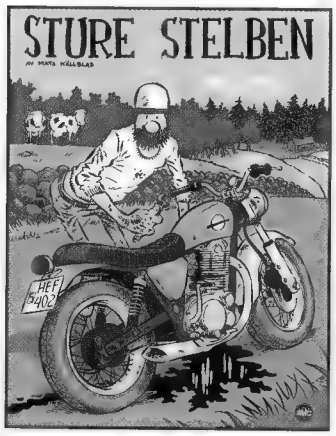

Nytt Sture Stelben-album

► **MATS KÄLLBLADS** andra samlingsalbumet med »Sture Stelben« utkommer i december. Boken blir 52 sidor tjock och innehåller material från åren 1997–2002. Serien började förresten publiceras i tidningen *MC-Folket* 1992 och fyller alltså tio år i år.

► **ICA TAR TILL ETT** udda grepp för att förankra det egna varumärket bland sina anställda i Sverige. Enligt uppgifter i *Dagens Media* har ICA, via sin reklambyrå King, anlitat tecknaren Ulf Jansson för att i serieform illustrera en så kallad »brand book« åt företaget. Ulf Jansson har tidigare bland annat skapat seriefigurerna Ratte och Martin Udd tillsammans med manusförfattaren Magnus Knutsson. Tanken är att den aktuella serietidningen, som beräknas vara färdig strax efter årsskiftet, ska användas internt inom ICA för att slå fast hur varumärkesstrategin ska se ut. Tidningen *På ICA* bekräftar projektet men lägger locket på om detaljerna. »Vi tittar på ett annorlunda sätt att kommunicera vår varumärkesstrategi, vi har drygt 40 000 anställda och vill nå ut på ett lättillgängligt sätt men vi är inte helt klara med formen ännu« säger ICA:s marknadsdirektör Ingrid Jonasson Blank.

Petteri Tikkanen visade upp sina talanger i luftgitarr vid BD@FI-vernissagen på Göteborgs stadsbibliotek. Foto: Fredrik Strömberg.

► **BD@FI**, den kringresande finska utställning på temat »Serier och modern teknologi«, som öppnade i Paris och därefter har hunnit gästa Caen, Bryssel, Kemi, Berlin, Åbo och Stockholm, har haft sin sista anhalt på Göteborgs Stadsbibliotek. Exposén hade vernissage samtidigt med Bok- och biblioteksmässans branschdag den 19 september, och närvarande var bland annat utställningens »gudmor«, Iris Schwank från Informationscentralen för Finlands Kultur. Invigningstalade gjorde den finske seriekännaren Juhani Tolvonen, och 21 serieskapare presenterades med två seriesidor var, däribland Sverigebekanta som Matti Hagelberg och Kati Kovács. Bidragen var spännande och varierade – allt från klassiskt tusch på papper till Vesa Ilmarintas imponerande träsnitt där den spegelvända ursprungsversionen ställdes ut. Petteri Tikkanen (även han representerad i utställningen) framförde vid vernissagen dessutom en oefterhärmlig luftgitarrsförställning. »This is what happens if you draw too much comics« förklarade han efteråt.

► **BONNIER CARLSEN** fortsätter att satsa på manga, och kommer under 2003 att lansera två nya månatliga titlar. Detta sedan förlagets första stora mangasatsning, »Dragonball«, efter en knackig start numera visar på stadigt stigande upplagesiffror. Eiichiro Odas humoristiska piratäventyr »One Piece« kommer under den närmaste framtiden att ges ut parallellt med »Dragonball«, och när den sistnämnda avslutas med sin 42:a volym kommer en tredje pocketserie att startas. Vilken denna blir är ännu inte bestämt. Man kommer även att ge ut en instruktionsbok i konsten att göra manga, skriven och tecknad av Dragonball-tecknaren Akira Toriyama.

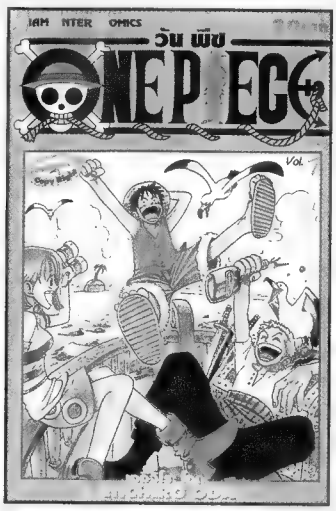

»One Piece« är BonnierCarlsens nästa stora mangasatsning.

► **CECILIA TORUDD** tecknar inte lika mycket längre. Många års knegande vid ritbordet har lett till förslitningsskador som gör att hon måste begränsa den verksamheten, har hon berättat. Däremot skriver hon, och sedan närmare året finns hennes bok »Livet är ett helvete« ute. Det är en samling kortare texter, många av dem kåserier som ursprungligen publicerats i tidningen *Femina*, och liksom Torudds serier är det här sympatisk läsning med avstamp i personliga erfarenheter. Illustrationer finns det också – trots allt – en hel del av, och glädjande nog håller de sedvanlig kvalitet och stil, även om de av nödvändighet alltså blivit lite färre. Förlaget är Ordfront.

► **EMMA HAMBERG** är efter sina sejourer som redaktör på *Vecko-Revyn* och radiopratare (såväl ungdomsprogrammet »Ketchup« som relationsprat i »Doris« har hon betat av på senare år) åter aktuell med en bok. Det handlar på intet sätt om serier den här gången, även om Hamberg rikligt illustrerat det hela, utan istället om en handbok i relationer och sex för yngre tjejer. »Kärlek och sex – från pirr till petting« heter den, och förlaget är Albert Bonniers.

► ***DAGENS NYHETERS*** kulturdel kommer från och med den 20 februari 2003 att börja tryckas i tabloidformat (kvällstidningsformat). Det innebär en viss bantning som även kommer att gå ut över seriesidan. Av nuvarande åtta dagliga strippar kommer bara sex att bli kvar, inklusive nytillkomna »Pondus«. Detta innebär troligen att »Cathy«, »Trollkarlen från Id« (som publiceras på engelska) och »Mumin« försvinner. »Mumin«, som man började publicera så sent som i fjol som ersättning för »Tom Puss«, får alltså troligen stryka på foten till förmån för en fortsatt satsning på gästserier och klassiker. Utöver de senare kommer det kvarvarande strippstallet att bestå av »Ernie«, »Nemi«, Jan Romares serier, »Assar« och »Pondus«. På söndagarna försvinner möjligheten att publicera gästserier som följetonger i färg, liksom »Bizarro« och Anders Westerbergs återkommande skämtteckning.

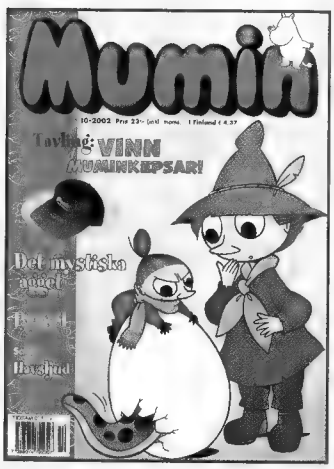

Tidningen Mumin är tillbaka i magasinsformat.

► **SERIETIDNINGEN *MUMIN*** har återgått till sitt gamla, större format. När Semic 1993 startade tidningen utgavs den (liksom samtida *FF med Bert*) i ett större, veckotidningsliknande magasinsformat. Det var ett experiment avsett att skilja ut titeln från de vanliga serietidningarna, men därmed blev det också svårare för kunderna att hitta den i tidningsstället, och efter en tid tvingades man falla in i ledet och krympa till normalt serietidningsformat. Sedan dess har det dock gått några år, och Egmont (som under tiden också köpt upp *Mumin*) har etablerat ett nytt, större format för en rad nya Disneytidningar. Så tydligen är nu tiden mogen att åter låta *Mumin* växa till det större formatet, möjligen i samband med en förnyad internationell satsning på samma villkor som just Disneytitlarna. Samtidigt har dock sidantalet dras-

Höstens roligaste nyheter!

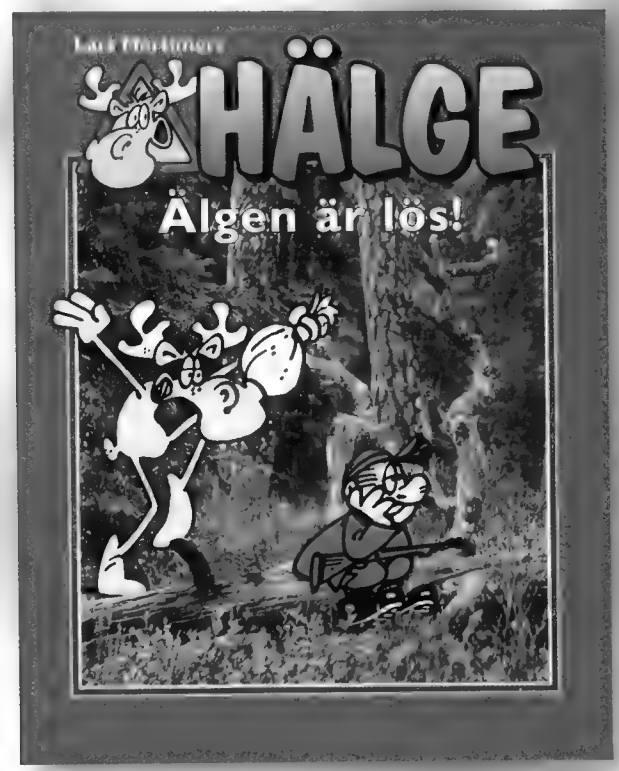

Lars Mortimers

Hälge – Älgen är lös!

Världens roligaste älg i en galen humorbok! **Hälge är jägarnas överman och samtidigt skogens oöverträffade filosof.**

Sveriges populäraste seriefigur, träffsäkert tecknad av **Lars Mortimer**, i en presentbok fylld med strippar, roliga historier, skämtteckningar och foton. **Årets fullträff!**

48 sid – 200x250 mm – inb – utk okt – ca-pris 119:-

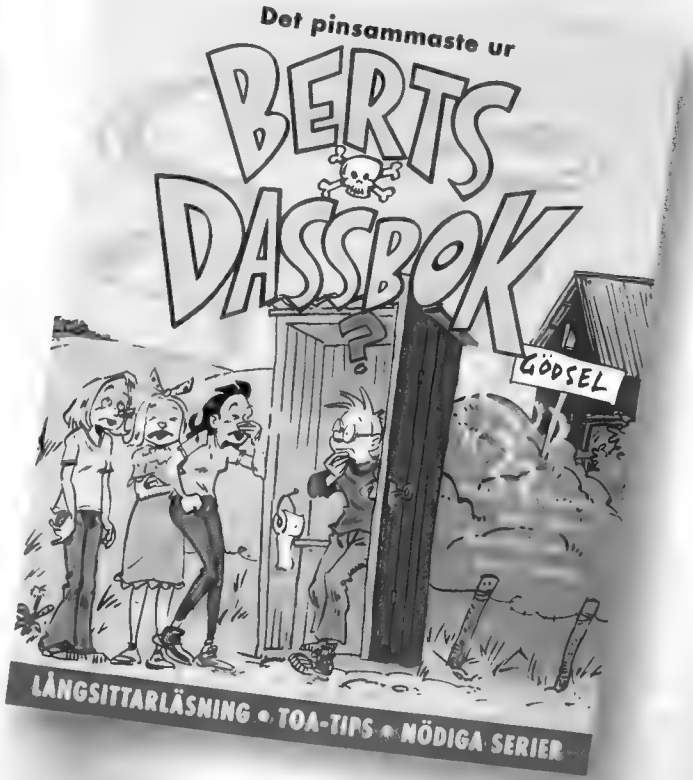

Jacobsson/Olsson/Gahrton/Unenge

Det pinsammaste ur Berts Dassbok

Bert lever! Här är en ny bok till alla Bert-törstande unga! Uppföljaren till fjolårets jättesuccé – Nya betraktelser ur Berts Dassbok!

Bert har låst in sig – på utedasset den här gången – för att skriva i sin dassdagbok. **Vi får knäpp läsning, roliga toatips och nya träffsäkra Bert-serier.** En inbunden presentbok – helt i färg – som får alla unga Bert-fantaster att själva låsa in sig på toa och läsa från pärm till pärm!

48 sid – 200x250 mm – inb – utk okt – ca-pris 119:-

BOKFÖRLAGET
semic

Box 1243. 172 25 Sundbyberg. Tel 08-799 30 50. Fax 08-799 30 64. www.semic.se – **Böckerna finns i bokhandeln och på varuhus.**

Jan Guillous riddartrilogi blir serie

Jan Guillous trilogi om riddaren Arn har blivit en storsäljare för utgivaren Piratförlaget. Nu planeras, som så ofta är fallet med böcker skrivna av Guillou, en TV-serie, men dessutom en tecknad serie som bygger på denna medeltidshistoria. Vi passade på att tala med Daniel Hansen, som just nu jobbar med seriealbumet »Vägen till Jerusalem«.

Du gör alltså tecknad serie om tempelriddaren Arn Magnusson?

– Det stämmer. Det blir ett seriealbum på över hundra sidor som baserar sig på Jan Guillous första bok om Arn, med utgivning under hösten 2003. Meningen är att även de övriga Arn-böckerna så småningom ska bli seriealbum.

Har det gjorts något liknande tidigare?

– Den här typen av serier är sällsynta i Sverige, speciellt sådana som baserar sig på litterära förlagor. Charlie Christensens »Röde Orm« är väl egentligen det enda kända exemplet, men formatmässigt och stilmässigt skiljer den sig i allt väsentligt från Arn-serien.

Du har ett förflutet inom den svenska fanzinrörelsen och har haft en serie i tidningen *Svenska Serier* i början av nittiotalet. Vad hände sedan?

– Inte mycket som har med serier att göra. Jag återupptog tecknandet för bara några år sedan. Gjorde en del småjobb som snabbt växte i antal och omfång, tills dess att de kom att utgöra min huvudsakliga syssla.

Huvudpersonen mot en tjusig bakgrund.

Har du tecknat något seriealbum tidigare?

– Inte som har kommit ut i Sverige. Däremot har det blivit ett antal kortare album för Oxford University Press, lättbegripliga språkläromedel för personer som precis har börjat lära sig engelska.

Hur kom det sig då att just du blev tillfrågad att göra denna serie?

– Slumpens skördar och ett Piratförlag på äventyrligt humör, gissar jag.

Hur går du tillväga för att överföra romanen »Vägen till Jerusalem« till seriealbumet »Vägen till Jerusalem«?

– Jag börjar med att bryta ner romanen i dess viktigaste beståndsdelar i form av viktiga scener och händelser. Allt enligt tempelriddarnas egen devis »tänk inte på vem du skall döda – tänk på vem du skall skona«. Sedan tar tecknandet vid och det är en mycket långdragen process. Och hela tiden går jag tillbaka till grundtexten för att få svar på de frågor som dyker upp. Researchen för hur olika ting ska se ut sker efter hand, och där har jag förstås stor hjälp av all litteratur jag har inhandlat den senaste tiden, om cisterciensisk arkitektur och dylikt. Jag börjar med att teckna huvudscenerna i boken och binder sedan ihop dem med de mer summariska scenerna som ligger däremellan. Än så länge är tretton boksidor klara, men för att nå fram till dessa har jag tecknat ungefär trehundra sidor innan jag hittade rätt ton.

Finns det någon speciell svårighet med att göra tecknad serie av »Arn«?

– Det svåra är förstås att teckna. Men det som kanske gör just den här produktionen så speciell är själva formatet; att materialets omfång gör det så svår att överblicka. Det rör sig ju trots allt om en romantrilogi på över 1 200 sidor. Däremot har jag haft ganska klart för mig redan från början hur Arn och de andra personerna ska se ut. Och miljöerna ger sig lite efter hand eftersom de oftast ska vara en förstärkande faktor för gestaltningen. Men den främsta utmaningen blir nog ändå att gestalta körsång i serierutor. Det har nog aldrig gjorts tidigare.

Nja, musik har ju framställts tidigare, men körsång vet jag inte om jag kan påminna mig. Men det är svårt att göra om litteratur till serier, och många misslyckas kapitalt eftersom de inte vågar göra om berättelsen så att den passar serieformen. Hur stor frihet har du att göra som du vill?

– Mycket stor. Så pass att jag, om jag misslyckas, inte kommer ha någon medbrottsling eller överordnad att skylla på. Jag kommer heller inte att lämna en edsvuren redogörelse för romanens förlopp. Jag kommer att återberätta historien om Arn ganska mycket efter eget gottfinnande. För det är precis som du säger: att bara inventera scener är det säkraste sättet att vara otrogen förlagan.

Har du några förebilder eller inspirationskällor i ditt tecknande?

– Det är lika delar Gustav Doré, Sergio Leone och Hermann, vilket väl egentligen betyder att arbetet inordnar sig rätt väl i den europeiska serietradition som brukar kallas »den episka serien«.

MATTIAS BOSTRÖM OCH FREDRIK STRÖMBERG

»Vägen till Jerusalem« skall bli en realistiskt tecknad serie.

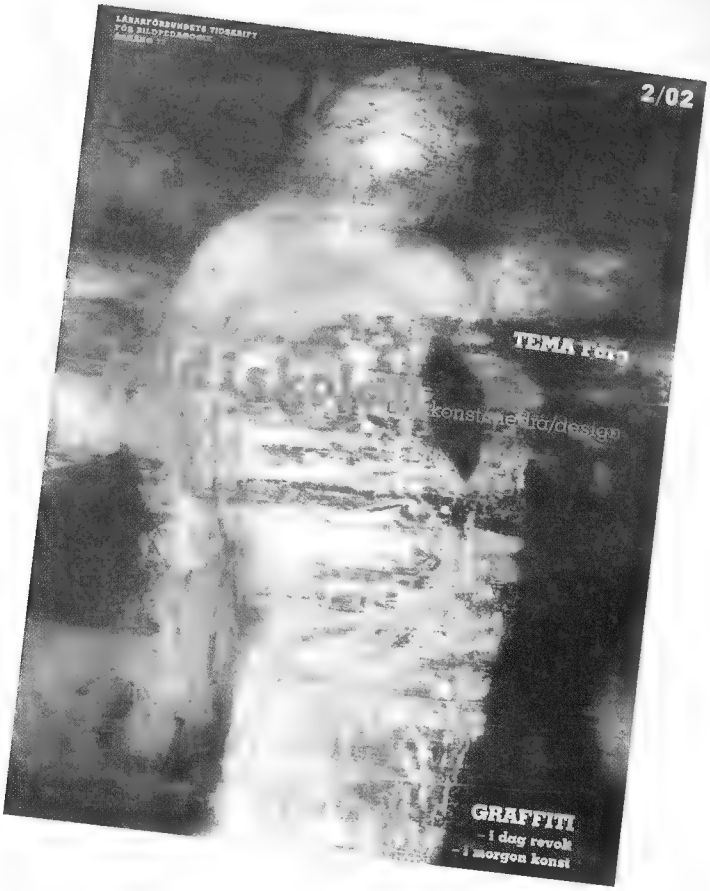

Prenumerera på Bild i skolan

Är du intresserad av bildens pedagogiska betydelse i lärandet? Vill du följa utvecklingen av bildens funktion inom konst, media och design i vårt samhälle? Vill du läsa om bild- och mediapedagogiken i skolan? Vill du följa debatten och forskningen inom området?

Prenumerera då på Bild i skolan!
Beställ din prenumeration nu!

Bild i skolan är yrkestidningen för bildlärare, forskare och mediapedagoger i Sverige och utkommer med 4 nummer per år

Beställ din prenumeration genom att fylla i den portofria svarstalongen nedan.

☐ Jag är medlem i Lärarförbundet och vill prenumerera på Bild i skolan för 11 kr i mån. (Beloppet dras automatiskt i samband med medlemsavgiften)

☐ Ja tack! Jag vill prenumerera på Bild i skolan men är inte medlem i Lärarförbundet. Jag betalar 160 kr inkl moms för ett år (4 nr/år).

Namn .....

Adress .....

Postnummer ..... Ort .....

Medlemsnr/personnr .....

Gäller tom 2003-12-31

PORTO BETALT

Lärarförbundet

Tidningsavdelningen
Box 12239
102 26 Stockholm

KAPTEN STOFIL
MER ÄN BARA SERIER

I KAPTEN STOFIL LÄSER NI INTE BARA HÖGKVALITATIVA SERIER AV JOAKIM LINDENGREN, DAVID NEASEL, JOHN ANDERSSON, JOHAN WANLOO OCH JOALIM PIIRINEN. VARJE NUMMER ÄR DESSUTOM SPÄCKAT MED RYKANDE INAKTUELLA LÅ ÅSTHLAR OM UDDA OCH ALLOC POPULÄRKULTUR!

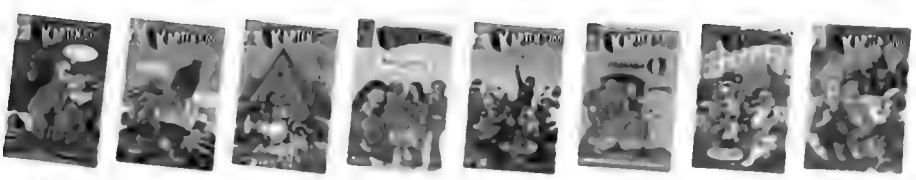

Nr. 1 Nr. 2 Nr. 3 Nr. 4 Nr. 5 Nr. 6 Nr. 7 Nr. 8

PRENUMERATION FYRA NUMMER: 120:-
ENSTAKA NUMMER: 34:75 STYCK (PORTO INGÅR)
SÄTT IN PENGARNA PÅ POSTGIRO 58 12 88-8
BETALNINGSMOTTAGARE **SKADEGLATT LEENDE**.
OBS! KOM IHÅG ATT SKRIVA VILKET NUMMER NI VILL ATT ER PRENUMERATION SKA BÖRJA MED.
NI KAN OCKSÅ BESTÄLLA VIA VÅR HEMSIDA
WWW.KAPTENSTOFIL.NET

GRATIS FRUKOST
10 BRA SAKER MED SERIEKONFERENSER!
YO!
...RITA I SANDEN...
KONST
1986
1972
MAN FÅR VA MED PÅ BILD
"BÖGGÄNGET" ÄR BRA! DEN HAR VI HÄR!!
BIBLIOTEK
BARNVÄNLIGT
...RÖKPAUS...
HAI!!
JAG HAR EN IDÉLÅDA, SOM JAG... LÄGGER NER IDÉER I...
BLA?
BLA BLA
BLA...BLA.
BLA BLA.
BLA BLA BLA
BLA BLA!
MANGA
MERA KONST
DEBATT
KNYTA KONTAKTER...
TIHI..
VISST, STUMPAN! JOBBET ÄR DITT!!
TADA!!
© 44NG2002
Konferensen "Seriemediet idag" hölls 23 Augusti på Malmö Stadsbibliotek. Arrangerade gjorde ovannämnda + Statens Kulturråd. Medverkade gjorde; Tua Stenström, Gunnar Krantz, Kristiina Kolehmainen, Mats Nordström, Helena Magnusson, Fredrik Strömberg, Åsa Grennvall, Staffan Wennerlund samt publik.

Barnkorståget

Det har gått femton år sedan senast, men nu i höst har en av våra klassiska svenska serieskapare återvänt med ett nytt verk. Det handlar om veteranen Rolf Gohs, som visserligen fortsatt göra omslag och liknande för Semic/Egmont, men som i sin egenskap av serieskapare varit tyst sedan bråket kring Mystiska 2:an-avsnittet »Fågelön« i tidningen *Comet* 1985.

Nu har han dock färdigställt sin länge emotsedda serie om barnkorståget, som under titeln »Dom oskyldiga« respektive »De uskyldige« i höst publicerats som följetong både i svenska *Fantomen* och norska *Fantomet* nr 21–23/02. *B&B* träffade honom för en pratstund.

Rolf Ghos första nya serie på många år.

TRAGEDI

»Dom oskyldiga« bygger på en – mer eller mindre – autentisk episod ur vår europeiska medeltidshistoria. Det hela utspelades år 1212, mitt i den period då européer gång på gång gav sig ut för att föra krig mot Islam i Det heliga landet. Huvudsakligen var korstågen givetvis kungarnas, adelns och handelsmännens angelägenhet, men det förekom även att vanliga, fattiga människor samlades för att marschera ut i religionens namn. Just år 1212 uppstod i stort sett samtidigt två separata folkliga rörelser i Tyskland och Frankrike, vilka kommit att få beteckningen barnkorståg.

Visserligen menar nutida historiker att det var fattiga människor i allmänhet – även vuxna – som utgjorde underlag för de här rörelserna, men i de legender som uppstått skildras ändå de flesta av dessa »nya« korsfarare som barn. Det är därifrån vi har fått termen barnkorståg.

Enligt samma legender gick det dock illa för de här barnen. De lämnade sina hem fulla av religiös övertygelse, men mötte på vägen faror och motstånd. De svalt och led nöd, förvildades, och de flesta av dem gick under långt innan de ens kom i närheten av Det heliga landet.

SOMMARLÄGER

Den här historien användes som underlag för ett slags improviserat rollspel på ett sommarläger för barn i Dalarna för numera ganska många år sedan. Serieskaparen Rolf Gohs medverkade här som ledare, och tog stort intryck.

– Hela historien är så tragisk och skakande. Ungarna levde sig verkligen in i händelserna, säger Rolf, och berättar att han ganska omedelbart bestämde sig för att det här materialet var något han ville jobba med.

Den arbetsmetod Rolf föredrar är att inleda ett projekt utan alltför fastlagt manus, jobba med olika lösryckta sekvenser, för att först efter hand låta dessa växa samman till en färdig berättelse, och så arbetade han även nu.

Han började med att sätta sig in i vad som tidigare skrivits om barnkorståget. Det för allmänheten mest kända litterära verk som anspelar på händelserna är förmodligen Kurt Vonneguts »Slakthus 5«, men Rolf nämner även böcker som Karl Aage Bringsværds »Gobi, barndomens måne«, »Paradisets portar« och Evan H. Rhodes »En armé av barn«.

Det här syftade framförallt till att skapa en känslomässig klangbotten, medan de källstudier och den direkta historiska research som gjorts egentligen varit av mindre betydelse för slutresultatet.

TAPPADE FARTEN

Därefter började arbetet på själva serien, och resultatet blev material motsvarande ett tjugotal seriesidor, fast inte i följd, utan i lösryckta sekvenser baserade på de delar av historien som kändes mest spännande visuellt och berättartekniskt.

Tanken var att det hela skulle bli ett album, och den förläggare Rolf siktade på var Carlsen, vars dåvarande redaktör Måns Gahrton också tittade på materialet och uttryckte sitt intresse. Någon färdig serie skulle det dock inte bli vid den här tiden. Projektet tappade efter hand farten, och när Rolf fångades i turbulensen kring tidningen *Comets* nedläggning, försvann uppenbarligen motivationen.

Bakgrunden var att Semic bestämt sig för att i *Comet* ge ut en vuxenserietidning, utan att för den sakens skull vara berett att ge serieskaparna det manöverutrymme vuxenserier kräver. Rolf gjorde några uppmärksammade serier för tidningen, men sedan han i Mystiska 2:an-avsnittet »Fågelön« antytt både sex mellan minderåriga och homosexualitet satte förlagsledningen stopp. Det aktuella numret drogs in, varefter man med omedelbar verkan lade ner tidningen helt och hållet.

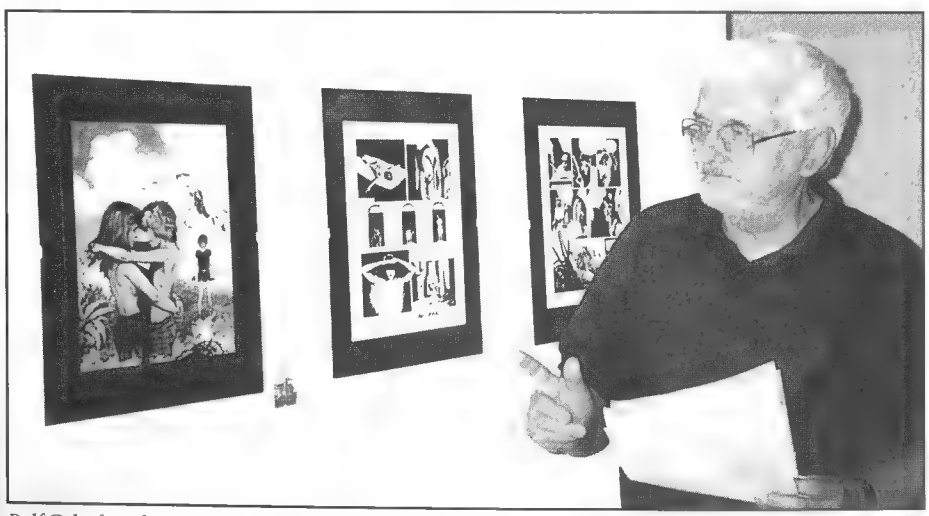
Rolf Gohs framför några seriesidor ur den långa karriären. Foto: Peter Nilsson.

TJAT

Efter den här affären tystnade Rolf som serieskapare under närmare femton år, och serien om barnkorståget låg oavslutad. Bortglömd var den däremot inte.

– Folk som sett det påbörjade materialet tjatade på mig, berättar Rolf, och till slut bestämde han sig för att ta upp tråden igen. Han presenterade materialet för Ulf Granberg på Egmont, och det bestämdes att serien när den var klar skulle placeras i tidningen *Fantomen*, där Rolf i många år ju varit huvudansvarig för omslagen och är välkänd för läsekretsen.

Han utgick från det redan färdiga materialet, men arbetade om och byggde vidare på det tills han hade en ungefär sextio sidor lång berättelse. Man kunde tänka att en serie som på detta sätt gjorts i två omgångar med många år emellan lätt

skulle kunna bli splittrad, men eftersom Rolf ju inte jobbar sida för sida, utan hade en scen här och var klar sedan åttiotalet, får man inte alls det intrycket.

Däremot blev projektet ytterligare lite försenat sedan Rolf först annonserat att det var på väg (se *B&B* 4/98), vilket främst beror på att berättelsen innehåller en hel del masscener, vilka är tunga och tidskrävande att teckna.

VISIONER

Berättelsen som den nu äntligen mött läsarna kretsar huvudsakligen kring ett kollektiv (även om en del personer – som ledaren Etienne – får en lite mer framträdande roll), och följer i princip gruppen på dess väg mot Det heliga landet – från inledningens entusiasm, via resans umbäranden, för att till sist skildra korsfararnas slutliga öden.

– Min version av berättelsen är förenklad och givetvis dramatiserad för att passa serieformen, säger Rolf. Mycket vilar också på visuellt intressanta scener, däribland de religiösa visioner som förekommer. På ett ställe får vi till exempel se hur en ikon framför ögonen på en av seriens personer förvandlas till en demon, vilket var mycket tacksamt att teckna.

Till sin struktur är det hela fortfarande uppbyggt som en albumlång historia, relativt rakt berättad i trestripp utan överlappande bilder och liknande konstruktioner. Rolf gillar inte sådant, berättar han.

Strukturen till trots presenterades emellertid den sextiosidiga serien för läsarna som följetong i tre avsnitt, vilket var en förutsättning för publicering i *Fantomen*. Rolf berättar också att det faktiskt gick relativt lätt att hitta lämpliga ställen att bryta där historien var spännade.

SVARTVITT

»Dom oskyldiga« som serie är också gjord för att tryckas i svartvitt, och om den saken var det en del diskussioner med Ulf Granberg inför publiceringen i *Fantomen*.

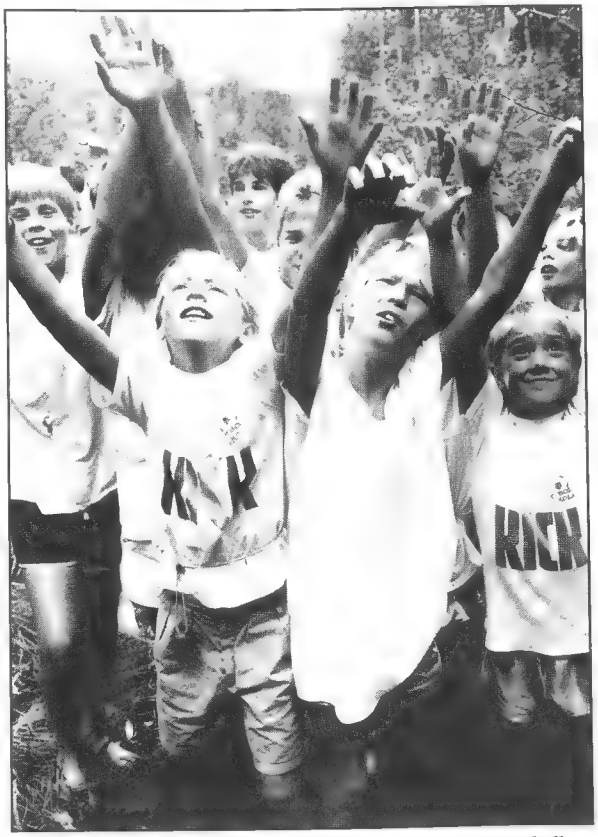

Ett av Rolfs foton från sommarlägret där idén till serien som skulle bli »Dom oskyldiga« föddes.

– Förlaget ville egentligen färglägga det hela, och en provsida gjordes, men den hade platta färger och fungerade inte alls. Serien är *gjord* för svartvitt, säger Rolf, och Ulf Granberg gick efter ett tag också med på att publicera den i det skicket.

Det gjorde att serien stack av ganska kraftigt i den numera mycket färgglada *Fantomen*-tidningen, men det är inte alls säkert att det behöver vara en nackdel. Tvärtom gav det »Dom oskyldiga« en särställning, och förhoppningsvis kom serien att läsas därefter.

Ett annat önskemål hade varit att få serien handtextad på gammal gott manér. Den i dag nästan allenarådande datortextningen kan ofta bli lite väl jämn och snygg, tycker Rolf, och pekar särskilt på problemet att få liv i utrop och andra pratbubblor där bokstäverna måste vara stora. I det fallet var det dock han som fick ge med sig, och om slutresultatet tycker han att redaktionen ändå hittat ett ganska bra, handstilsliknande typsnitt.

TILLBAKA

Nå, så är då serieskaparen Rolf Gohs tillbaka, och den fråga som inställer sig är naturligtvis om vi kan se fram mot mer nytt material från hans ritbord.

– Jo, jag kan tänka mig att fortsätta med fler serier när nu den här är färdig. Jag har funderingar på ytterligare någon kortare Mystiska 2:an-episod, men inget är bestämt än. Och först skulle jag väldigt gärna vilja se serien om barnkorståget i albumutgåva, även om det förmodligen kan bli svårt att genomföra på Egmont, säger Rolf.

Noteras kan slutligen att *B&B* förbereder ett större inslag som skall avhandla hela Rolf Gohs liv och karriär så här långt. Det är ett stort ämne och färdig artikel kommer att dröja en tid ännu, men som sagt, den är under arbete.

PETER NILSSON OCH CLAES REIMERTHI

Religon var en stor del av människornas liv under medeltiden.

Rolf Gohs presentasjon

Rolf Ernst Gohs (født i Estland 1933) er vel mest kjent for å ha malt de farverike omslagene (over 600 hittil.) til *Fantomet*-bladet helt siden den aller første norske utgaven i 1964. Men en ordentlig tegneserie må vi tilbake til 1983 for å finne. Det er hans største suksess; berømte »Mystiska 2:an« eller »Stefan og Sacho« som den het i *Fantomet*.

Selv om Gohs´ totale produksjon har vært liten er det ingen tvil om at de seriene han står bak virkelig har satt spor etter seg. Bare 18 år gammel fikk han i 1951 sin ilddåp med den italienske »Kilroy« til svenske *Seriemagasinet* (1948–2001), for øvrig en serie han tok over fra Tony Chan (Antonio Canale). I *Seriemagasinet* fikk han også bidra med egne serier samt en rekke fengslende omslag.

»Mystiska 2:an« startet som eget blad på det svenske forlaget Inter Art i 1970, men Gohs overlot serien til Semic Press fra hefte nr. 3 i 1971 (Centerforlaget utga nr. 2). En egen utgivelse med »Mystiska 2:an« på norsk ble planlagt på Romanforlaget i 1972, men det ble dessverre aldri noe av. Derimot publiserte det norske *Fantomet*-bladet seks episoder i 1983. Serien har mange kvaliteter som gjør den til en av de aller beste biseriene i *Fantomet* gjennom tidene.

Lite kjent er at serien om den mystiske duoen også gikk som avisstripe både i Sverige og Norge (og sikkert andre land). »Stefan og Sacho« debuterte på norsk som avisstripe i *Aftenposten* i oktober 1973 og gikk til 1975. Noen av de tidligste episodene ble nemlig omarbeidet til stripeformatet i et forsøk på å nå ut til et større publikum. En episode ble også laget spesielt for avispublisering. I Sverige gikk serien som daglig stripe i *Expressen*.

Leser man »Stefan og Sacho« i dag fremstår serien forbløffende vital og »voksen«. Den spennende skildringen av to Stocholmsgutters liv fremviser et sosialt aspekt serier sjelden klarer å formidle på en slik dypsindig måte.

JOSTEIN HANSEN

Stockholmssyndrom och seriejournalistik

Höstsäsongen på Serieteket inleddes tidigt i år med en utställning kring Lise Myhres serie »Nemi« som varade under augusti och september. Utöver originalstrippar på norska (intressant nog med förtryckta rutor), fanns där en Nemihörna med Kissaffischer med mera.

Den 15 augusti var Lise själv på plats och kunde ta emot en lång signeringskö innan hon mötte »Rockys« upphovsman Martin Kellerman i en paneldiskussion om deras respektive serier på Kulturhusets takterass, med Jenny Holmlund som moderator (bägge två har ju det gemensamt, att de nyligen fått varsin specialtidning utgiven hos Full Stop Media).

Av hårfärg, kläder och tatueringar att döma var en stor del av den stora publiken fans av gothtjejen Nemi, men många Rockyfans hade också sökt sig dit och kunde avnjuta en intressant diskussion i en härligt ljum sensommarkväll.

Den 18 oktober var det vernissage på utställningen »Stockolmssyndromet«, som visas fram till mitten av december. Upphovsman är den finske serieskaparen Heikki Pakkanen, känd karikatrytecknare och animatör i hemlandet, vilken tidigare i två album låtit en namnlös vapenvägrare och en ande från finska vinterkriget utforska Helsingfors och Paris mysterier.

I det nya albumet, som heter just »Stockholmssyndromet« (utgivet på finska, en begränsad upplaga på svenska fungerar som utställningskatalog, men en rikssvensk utgåva är på väg), får det ovanliga paret bege sig på en odyssé i Stockholm för att studera Sveriges lik i garderoben och förhållandet till vår gamla östra riksdel. Pakkanen har gjort grundlig research och låter bland annat sina figurer komma i kontakt med rasister, invandrare, Palmemordet (en porträttlik Christer Pettersson gästspelar) och gamla rashygieniska föreställningar.

Utställningen har tidigare visats i den finska montern på bokmässan i Göteborg. Den omfattar även originalteckningar, men domineras av föremål ur serien som hämtats ur Pakkanens stora samlingar av udda föremål (ur vilken

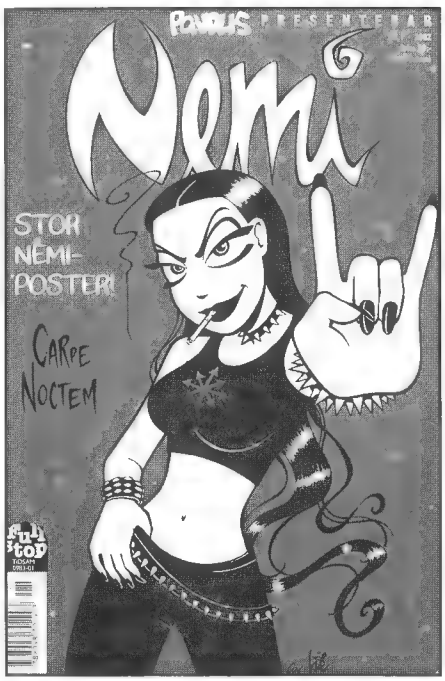

Den svenska specialtidningen med Lise Myres »Nemi«.

han hämtar förebilder till allehanda föremål i sina serier). Här fanns bland annat den samling av spolknoppar till kungliga toaletter som spelar en viktig roll i berättelsen, och framför allt det märkliga rashygieniska instrumentet eugeniskopet (även kallat mongolavslöjaren) från 1932, som identifierar försökspersonens rasmässiga möjlighet att smälta in i Sverige genom att mäta kroppsvätskornas reaktion på bombardemang med musik av Snoddas, Povel Ramel, Herreys med mera.

Enbart den maskinen är värd ett besök på utställningen. I ett kommande album planerar Pakkanen att låta sina två huvudpersoner besöka Moskva.

Den 11–19 oktober hölls dokumentärfilmsfestivalen Tempo på Kulturhuset, och en av gästerna var Joe Sacco, som mer eller mindre skapat den journalistiska serien med sina seriereportage från Mellanöstern och Bosnien. Sacco hann under sitt Sverigebesök också med att besöka serietecknarskolorna i Hofors och Malmö. På Tempofestivalen introducerades han av konstnären Cecilia Forsberg och berättade om sina serier, och om hur hans arbetsmetod (att resa till krisdrabbade områden och umgås med lokalbefolkningen där, för att sedan berätta om dem och deras situation i serieform) utvecklats.

Han delade också med sig av sina tankar om serier som medium för journalism. Han menar nämligen att frånvaron av kamera leder till en mer otvungen situation där folk har lättare för att berätta spontant. Samtidigt ställer han mycket visuella frågor och tar fotografier för att vara säker på att få miljöer och dylikt rätt.

Han menar också att det är lättare att skildra atmosfär och subjektiva upplevelser i serieform än i ett textreportage. Kommande verk från Sacco är ännu en bok om Bosnien, en bok om en turné med Rolling Stones (»ett roligt avbrott« enligt honom själv), och en historisk skildring av Gazaremsan på femtiotalet. Enligt uppgift planerar Epix att ge ut hans verk på svenska.

Ur »Stockholmssyndromet« av Heikki Pakkanen.

Bland Serietekets kommande arrangemang och utställningar kan nämnas SPX (Small Press Expo) i april i samarbete med Seriefrämjandet Stockholm (se annons på annat håll i *B&B*!) och en planerad utställning med den franske tecknaren Georges Wolinski (»Junior«) någon gång nästa år.

OLA HAMMARLUND

Lise Myhre signerar på Kulturhusterassen. Foto: Ola Hammarlund.

Joe Sacco och Heikki Pakkanen på Serieteket. Foto: Ola Hammarlund.

tiskt minskat från 52 till 24 sidor, vilket innebär att avsevärt färre seriesidor per månad behövs. Tyvärr är väl risken därmed överhängande att det vi nu ser innebär att ytterligare ett antal arbetstillfällen för skandinaviska serieskapare torkar in.

▶ **SERIEKLUBBEN** (*www.serieklubben.com*) inleder ett samarbete med Galagos bokklubb Klub Galago. Samarbetet innebär inledningsvis att de båda klubbarna kommer att ha gemensamma utskick, varav det första nådde medlemmarna under november, distribuerat med ett gratisexemplar av just *Galago*.

▶ **JAN BERGLIN VAR** – jämte Mustafa Can från *DN* och Bosse Lindqvist, frilans i radio/TV – nominerad till Stora Journalistpriset i kategorin årets berättare. Det blev slutligen Can som vann priset, men att även Berglin har många uppskattande läsare råder det ingen tvekan om.

▶ **EGMONTS *SIMPSONS***-tidning har råkat snubbla över ett oväntat

För första gången går en svensk fackbok om serier på export till USA.

sätt att utöka sitt utrymme och förlänga sin exponeringtid i en del butiker. Serietidningen *Simpsons* ägnar nämligen ofta omslagets baksida åt ett »andra-omslag« som utgår från den kortare biserie man kör sist i tidningen (ofta en slags serie i serien, med Simpsons-figurer i rollerna). Detta fiktiva omslag misstolkas då och då av butikspersonalen som en separat serietidning, vilket resulterar i att ett givet nummer av *Simpsons* får framsidan exponerad i ett fack och baksidan i ett annat. Det händer rent av att äldre »baksidesexemplar« får stå kvar en månad extra medan »framsidesexemplaren« av samma nummer går i retur, förmodligen eftersom varje baksida har en ny titel och en ny logga, och varje ny sådan därför misstas för en ny serietidning.

▸ **»SERIENEGERN«**, Fredrik Strömbergs bok om hur färgade skildrats i serier genom tiderna, kommer i engelskspråkig utgåva från amerikanska Fantagraphics. Titeln blir »From Cartoon Coons to the Boondocks: A Century of Black Images in Comics«, och man räknar med att ha boken ute i juli 2003. Det är första gången en av Seriefrämjandets Magister Lämpel-böcker går på export, och en hel del omarbetningar är naturligtvis nödvändiga för att boken skall passa den nya publiken – något Fredrik får hjälp med av USA-födde Egmont-redaktören David Gerstein i Köpenhamn. Samtidigt utvidgas också innehållet kraftigt, till 210 sidor.

▸ **MALMÖS SERIESCEN** har berikats med en ny tecknarstudio, där ett gäng meriterade tecknare flyttat ihop sina ritbord i Mats Källblads förra lägenhet. Förutom Mats själv är det Joakim Gunnarsson (»Bamse«, »Emma & Sara«), Andreas Qassim (»Bamse«) och Rasmus Gran (Asfalt, »In ska man«) det handlar om, och stället har åtminstone provisoriskt fått namnet Verksta'n.

▸ **OPTIMAL PRESS** har annonserat sin vårutgivning, och följande är vad vi kan se fram emot under de närmaste månaderna. I april kommer två pocketböcker: »Cykelhippie« av Gunnar Krantz (208 sidor i svartvitt) samt »De äventyrslystna karlakarlarna« 2: »Fett med megadöd« av Johan Wanloo (128 sidor i svartvitt). I maj följer så »Brev från Indien« av finskan Katja Tukiainen (96 sidor i brunt-vitt, inbunden) samt »Ritman Katz underbara värld« av David Liljemark (80 sidor i svartvitt, häftad med flikar). I övrigt kan från Optimal rapporteras att två av 2002 års mer uppmärksammade album från förlaget, Åsa Grennvalls »Sjunde våningen« och antologin »Allt för konsten« volym 3, sålt slut. Grennvalls album är dock redan tryckt i ny upplaga och finns alltså tillgängligt på nytt.

▸ **COMIQUIZ 2002**, årets upplaga av den skandinaviska seriefrågesporten, hölls den 28 november, och innebar Internet-premiär för det här arrangemanget. Hittills har det ju alltid gått till så att de deltagande lagen fått frågorna i ett kuvert på posten, men årets arrangör, gänget kring Raptus-festivalen i Bergen, var först i Comiquiz-historien med att istället lägga ut frågorna på Internet. Fredrikstads Tegneserieforum i Norge vann tävlingen, med SeF Skåne på andra plats och Stockholmslaget på tredje. Övriga deltagande var i tur och ordning Göteborgs SeF, Århus Tegneserieloge, Team Finland, TTV, Bodø Tegneserieforum samt Tegn – sammanlagt nio lag från hela Norden.

▸ **TORVALD SUNDBAUM**, veteranstecknare känd inte minst för sina många parodier i *Svenska MAD*, är föremål för en utställning i vår. Vernissage hålls den 15 mars, och tema för utställningen blir omslag och seriesidor just ur *MAD*. Noteras kan för övrigt också att förberedelser inför en *B&B*-artikel och en skissbok ägnade denne klassiske tecknare just nu pågår. Det arbetet resulterar också i ett biografiskt föredrag hos SeF Skåne i september.

▸ **»BLIXT GRODON«**, Lars Olssons egensinniga serie från Stockholms studentkårs tidning *Gaudeamus* kommer i en samlingsutgåva från Sam J. Lundwall fakta & fantasi.

▸ **JANNE LUNDSTRÖM**, sedan många år uppskattad författare inte minst av ungdomsböcker, men från början också serieskribent och en av denna tidnings grundare, har fått ett prestigefyllt uppdrag. Det hela handlar om det stora barnbokspris till Astrid Lindgrens minne som nyligen instiftades, ett pris som i pressen då och då nämnts som ett slags »barnlitteraturens Nobelpris«. En tolv ledamöter stor jury kommer att svara för valet av pristagare, och Statens Kulturråd har nyligen tillkännagivit vem som skall ingå. I gruppen hittar vi en lång rad välmeriterade personer från såväl förlagsvärlden som branschens kreativa sida, och på ordförandeposten återfinns just Janne Lundström. *B&B* ber att få gratulera.

Många utställningar på Seriegalleriet

Olle Berg ställde ut på Seriegalleriet. Foto: Ola Hammarlund.

Seriegalleriet på Södermalm i Stockholm visade under september en utställning med alternativserieveteranen Olle Berg och hans far, legenden Rit-Ola (bortgången 1988), kanske mest känd som Biffens & Bananens skapare. Vernissagen var välbesökt, och medelåldern var högre än tidigare på galleriet.

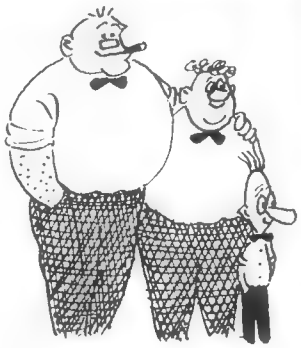

Biffen, Bananen och Galento av legenden Rit Ola.

Olle Berg visade upp ett flertal av sina serier – framför allt från *Galago*, men även målningar och några festliga trollbilder ur en sagobok som är under arbete. Av Rit-Ola fanns en del original i Bergs ägo till salu. Det rörde sig om »Biffen & Bananen«-sidor och en del mycket välkomponerade sidor med aktuella kommentarer ur tidningen *Se*. Det var intressant att kontrastera de två generationernas teckningar mot varandra: å ena sidan Olle Bergs rasterorgier, å den andra Rit-Olas sidor där blåfärg fick markera var raster skulle läggas på av redigerarna.

Under september-oktober visades sedan en utställning med original av Ulf Lundkvist. Det var fråga om illustrationer och historier från *Etc* (Gubben med den håriga näsan) och från tidningen *Journalisten*, samt de roliga, »usla« skämten från »Assars« söndagssidor. Där fanns också en imponerande målning på storduk. Det »slarviga« intryck som originalen ger, med gott om täckvitt, svarar mycket bra mot Lundkvists krafsiga teckningsstil.

Oktober månads vernissage ägnades norrmannen Frode Øverli, galleriets förste internationelle stjärna, som ställde ut illustrationer, strippar och sidor ur sina serier »Pondus« och »Riskhospitalet«, alla präglade av hans typiska, drastiskt burleska buskishumor.

I november följdes han av landsmaninnan Lise Myhre (»Nemi«).

»Mannen med den håriga näsan«, utställd på Seriegalleriet.

I december hade galleriet en speciell julutställning, med originalbilder från Tage Danielssons och Per Åhlins tecknade filmklassiker »Karl-Bertil Jonssons julafton«, som samtidigt hedrades med en serie frimärken.

En tråkig nyhet är att galleriet blivit bestulet: någon gick helt enkelt in och tog med sig ett original till Charlie Christensens »Arne Anka». Det rör sig om en tidig sida, som handlar om Palmespanarna. Om någon ser den, ombeds vederbörande höra av sig till Seriegalleriet, tel. 08-702 24 25.

OLA HAMMARLUND

NORGE

► **SERIESKAPERE FRA** Trondheimsområdet har slått seg sammen og laget en utstilling med tegneserier i Trondheim på Cafe Replikken og på Trondheim Folkebibliotek. På denne måten ønsker de å markere seg, og hele ni serieskapere deltar. I tillegg til utstillingen har de også gitt ut et spesialhefte og arrangert tegneseriens dag på biblioteket 14. desember. Tegnerne som deltar er Mads Eriksen (Gnom), Knut A. G. Hauge (Mille), Marius Martinussen (Bark og Lasse), Øyvind Lauvdahl (*Forresten* og *Pokus*), Tonje Høydahl Sørli (*Forresten*), Siri Pettersen (Anti-Klimaks), Arne Bye (*Supernova*), Tom Richard Tokle (*Supernova*) og InkaLill. Les mer på *www.trondheimstegnerne.com*. Utstillingene henger til 3. januar.

Tor Ærligs biografi om Gustav Vigeland er kommet med i en amerikansk antologi.

► **TOR ÆRLIGS KORTE** biografi om Gustav Vigeland: »Work« er blant bidragene i den amerikanske antologien »SPX 2002«. Antologien utgis i forbindelse med en årlige tegneseriefestivalen Small Press Expo, og er et av de fremste visningsstedene for nye tegneserie-talenter. Boken inneholder snautt femti serier om mer eller mindre kjente personligheter som P. T. Barnum, Davey Crockett, Machiavelli og Rasputin. Ærligs serie om Vigeland har tidligere vært trykt i *Forresten*.

► **ROY SØBSTADS** lenge etterlengtede solohefte, »Negativ«, er nå ute på Jippi Forlag. Arbeidet med heftet har tatt rundt to år, og de som kjenner Søbstads serier fra bl.a. antologien »Forresten« vet at her er det grunn til å glede seg.

Gode historier har vært karakteristisk for Søbstads serier i »Forresten«, og i de tre historiene som presenteres i »Negativ« har en rendyrket nettopp dette. »Serien om Roger« utgjør grunnstammen i heftet, med en hovedperson løst basert på serieskaperen selv. Uten at det tipper over i selvbiografi, hevder Søbstad. I tillegg blir det gjensyn med kjente Søbstad-figurer som Jesper og Jonathan, og Elvis-imitatoren Elvin.

»Slyngel« er endelig kommet ut.

► **»SLYNGEL«** – Steffen Kvernelands 104 sider selvbiografiske verk - er endelig i butikkene. Stammen i utgivelsen er delt mellom Kvernelands mimring om egne pøbelstreker i barndommen og nyere fantestreker på Raptusfestivalen 2000.

I kjent serieskaperstil spiller andre serieskapere viktige biroller i voksenskildringene, som for eksempel Ola Hegdal og Lars Fiske. Sistnevnte bidrar også med seksjonen »Tempoland« – en mimring om bladet med fransk-belgiske serier som var så viktig for Kvernelands generasjon av serieskapere. Albumet er gitt ut av No Comprendo Press.

► **JASONS BEARBEIDELSE** av Stein Rivertons klassiske krimroman »Jernvognen« høstet gode kritikker da den kom ut i Norge. Nå har svenske Optimal Press samlet serien i ett album, og gitt den ut på svensk. Samtidig høster han lovord for Fantagraphicsutgaven av »Sshhhh!«.

Det svenske forlaget Optimal Press har gjort det til vane å gi Jason spesialbehandling, med flott samlealbum av de norske *Mjau Mjau*-heftene. I »Järnvagnen« er serien trykket i to farger (lik Clowes »Ghost World«), og albumet har stive permer. Den norske samleboken vil bli utgitt på Bladkompaniet i nær framtid.

Og nok en gang er magasinet TIME ute, og trykker Jasons utgivelse av »Schhh!« på Fantagraphics (titlulert »Sshhhh!« i USA) til sitt bryst. I 2001 kåret de »Hey, wait...« til den nest beste tegneserien det året. Om »Sshhhh!« sier de bl.a.: »Like the best of silent films, the lack of words turns Jason's book into a universally accessible meditation on the human condition. (..) The quiet pleasures of Jason's »Sshhhh!« way outclass the usual clanging, banging noise of ordinary comic books. Close the door, turn off the music, and enjoy a funny, touching world.«

Samtidig har Jasons »Vent litt...« som første tegneserie blitt pensum i faget samtidslitteratur, ved Biblio-

▲ ANNONSER

MUSTAFAS KIOSK

– JAKOB MARTIN STRID

har vunnit såväl barns som vuxnas hjärtan och kommit i många upplagor i sitt hemland Danmark. Strid bjuder på rim och ramsor fyllda med fantasi och humor som tillsammans med illustrationerna berättar en hel liten historia på varje uppslag.
Jakob Martin Strid är 30 år och har givit ut tre barnböcker hittills. Han är också en vass och välkänd satirtecknare, och har givit ut flera album med serier från sina dagliga rutor i dagspressen.
Översättning Jörgen Lind.
Vi ger dig som är läsare av Bild och Bubbla 10 % rabatt när du beställer Strids senaste bok *Mustafas Kiosk* direkt från förlaget.

INB. FÄRGILL. **DIREKTPRIS FRÅN FÖRLAGET 140:-**, PORTO TILLKOMMER (CA-PRIS 170:-)

KABUSA BÖCKER
Box 224 SE-271 25 Ystad +46(0)411 55 07 66 www.[illegible]

alternative norske serier

Forresten 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 og 11, kr 35. Forresten 12, 13 og 14, kr 40
Negativ av Roy Søbstad, kr 35
Bøllefrø 1 av Henry Bronken, kr 30
Du er ein luring, Finn Bjølseth av Jens K Styve, kr 150
finnfinnfinn 2 og 3 av Jens K Styve, kr 30
Mjau Mjau 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10 og 11 av Jason, kr 30
Mjau Mjau 12 av Jason, kr 35
Fia Mia 1, 2 og 3 av Rune Borvik, kr 30
Fia Mia 4 av Rune Borvik, kr 35
Izipizi av Sven Tveit og Jarle Grinde, kr 30
Tore Hund 1 av Tore S Olsen , kr 30
Torden Gorgon 1 av Ronny Haugeland, kr 30
Amfibius Rex 1 av Bjørn Ousland, kr 30
Evig Ung 1 av Tor Ærlig, kr 20
Evig Ung 2, 3 og 4 av Tor Ærlig, kr 30
Familien Ost 1 og 2, kr 50
Kom! av Bjørn Bjarre, kr 35
Lomma Full av Regn av Jason, kr 90
schhh! av Jason, kr 190
Den Hemmelighetsfulle Mumie av Jason, kr 190
Mumle Gåsegg av Bjørn Ousland, kr 95
Soria Moria Slott av Bjørn Ousland, kr 110
Grimsborken av Bjørn Ousland, kr 110
Familien Ost - en rockeopera, CD fra LYD, kr 75
Doggie Pound, CD + tegneseriehefte, kr 150
Prima Sekunda - for folk flesk av Sven Tveit og Jare Grinde , kr 140
Et rop om hjelp av Ronny Haugeland og Roy Søbstad, kr 15
Yes, Prima Minister! av Sven Tveit og Jarle Grinde, kr 15
Vill Øst av Erik Falk og Robert Sørensen, kr 4,50

Abonnement koster kr 180 for 6 nummer

Betales til:
JIPPI Forlag
Åsengt 6 C
0480 Oslo
Bankgiro: 7878 06 37632

Ved bestilling av serier utenom abonnement kommer porto kr 22 på toppen.

Svensk? Betal via Optimal:
Optimal Press, Box 2408, 403 16 Göteborg,
Postgiro: 120 15 86-3.

www.jippicomics.com

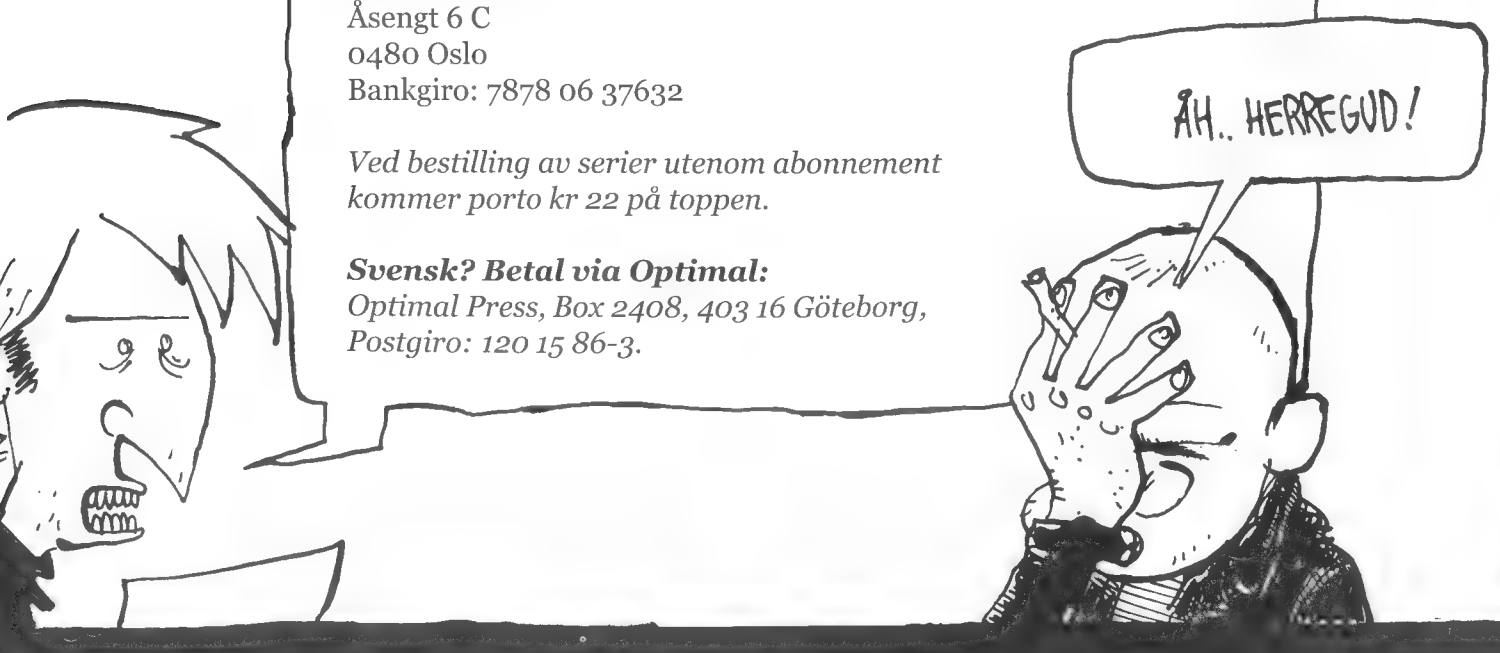

Da Jimmy møtte Modesty

– *Noen inntrykk fra årets Raptus-festival*

Hektisk, mangfoldig og entusiastisk tegneseriehelg da Raptus Bergen Tegneseriefestival i midten av september trakk 4 500 mennesker til Grieghallen.

Da jeg kom til Bergen morgen lørdag 14. september, hadde årets Raptus-festival allerede vært i gang et par dager. Torsdags kveld var det kick-off på utestedet Lille Zachen Pub, hvor tegnerne utfordret hverandre i improvisert tegning og fortelling. En underholdende og uformell start på festivalen. Har jeg hørt av de som var der.

Som alltid hadde festivalsjefene Arild Wærness og Frode Haaland – samt et førtitalls lokale hjelpere og eksilbergenser Arild Midthun – satt sammen et tettpakket program. Også på denne syvende årgangen av Raptus-festivalen var det forlagspresentasjoner, foredrag med aktuelle serieskaper, festivalopptog, presentasjon av seriekurs, signeringer og salgsboder. Nytt av året var at Raptus hadde startet eget forlag, og lanserte tre album på festivalen: Tore Knutsens krimserie »Pia Zawa«, Inka-Lills nye fantasyepos »Miranda« og seriekurs-antologien »M for Mord«. Absolutt et bra initiativ, som jeg håper arrangørene tar med videre neste år.

REKORDBESØK

4 500 mennesker besøkte festival i Grieghallen, og det er rekord ifølge arrangørene. Det var Donald-tegneren Don Rosa og krimprinsessa Modesty Blaises tusjfører Enrique Badia Romero som trakk flest tilskuere, men norske gjester som Lise Myhre, Jason, Geir Moen og Smult-brigaden fikk også bra oppmerksomhet.

Det var likevel to utenlandske duoer som gjorde årets festival særlig spennende. Svenske Martin Kellerman og Charlie Christensens har med sine humorserier »Rocky« og »Arne And« fenget mange lesere også i Norge. Da de sammen entret Grieghallen ble det litt som om ABBA skulle hatt reunion i Bergen. Anført av deres redaktør og forlegger Rolf Classon ble det flere morsomme, om ikke alltid like informative, programposter med svenskene.

Så var det amerikanerne Chris Ware og Daniel Clowes. To av verdens fremste serieskapere. Ware kjent for hefteserien Acme Novelty Library og den prisbelønte boksamlingen »Jimmy Corrigan«. Clowes med Oscar-nominert manus til filmen »Ghost World« (basert på hans egen tegneserie), og en rekke drama og satireserier i heftet *Eightball*. Foruten å lede et verksted for serieskapere, ble de presentert for publikum i et fyldig intervju av Lasse Espe. Det er alltid interessant å møte skaperne av serier man har hatt utbytte av å lese. Og det var noe fascinerende tragikomisk over å se Ware, genierklært av nær sagt alle serieskapere og kritikere, bedrøvet skue ned i bordet og bekjenne at han ikke er fornøyd med noen serie han har gjort – tvert imot så hater seriesidene straks han har tegnet dem ferdig. Det gir samtidig en uhyggelig innsikt i »Jimmy Corrigan«-seriens ektefølte melankoli.

GNOMETE DEBUTANT

Knut Nærums siste Bloid-bok »Svære greier« fikk på festivalen pris for Norges beste serie. Bergen kommunes pris til beste nykommer fikk Mads Eriksen for humorserien »Gnom« (kjent fra *Smult*). *Dagbladets* pris for beste avisserie gikk til Lise Myhres »Nemi«. Og tegneserieagenten Håkon Strand (med bl.a. »Pondus« og »Nemi« i stallen) fikk Raptusprisen for sin innsats for å fremme utbredelsen av norske tegneserier.

Det var 2002. Arrangørene har allerede varslet at britisk kvalitetsaction kommer til å prege neste års program, med flere gjester tilknyttet science fiction-bladet *2000 AD*. To av opphavsmennene til fenomenet Judge Dredd kommer: Pat Mills og Carlos Ezquerra. Dessuten muskeltegneren Simon Bisley (bl.a. kjent for »Sláine The Horned God« sammen med Mills og »Lobo«.)

MORTEN HARPER OG NJÅL GULBRANDSEN (FOTO)

Mer info på www.raptus.no.

OPPE (FRA VENSTRE MOT HØYRE): *Daniel Clowes, Chris Ware, mange besøkende og lange signeringskøer i Grieghallen, Geir Moen og Morten Harper* MIDT PÅ: *Frode Haaland, Lise Myhre, Enrique Romero, Odd Henning Skyllingstad, Don Rosa, Dongery,* NEDERST: *Martin Kellerman, Smult-tegnerne m/redaktør intervjuet av Tonje Larsen, Tore Knutsen og Torbjørn Lien*

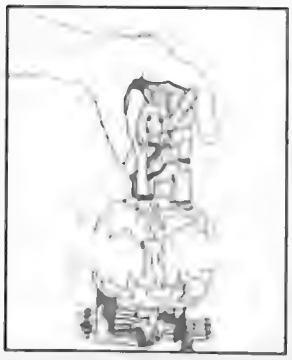

Vinnerne i NTFs tegneseriekonkurranse 2002: Rogmor Giske Hanken (t.v) og Ellen Bergheim (t.h)

tekshøgskolen i Oslo. TEGN gratulerer Høgskolen med et godt valg, og håper de også tar med andre nye norske serier til neste år. En god tegneserie kan jo lokke selv den mest leseleie til biblioteket.

► **VINNERNE I NORSK** Tegneserieforums Tegneseriekonkurranse 2002 er kåret.

Og vinnerne ble: i klassen over 16 år: Ellen Bergheim med serien »Gjør det selv«, og i klassen under 16 år: Rigmor Giske Hanken med serien »Imagine«. Prisutdelingen var Lørdag 16. november på Serieteket i Oslo, og det ble i den forbindelse åpnet en utstilling av noen av seriene fra konkurransen. Seriene ble også tryket i Norsk Tegneserieforums medlemsblad, *Bobla* 2/2002.

► **»PONDUS« HAR PASSERT** »Hårek« som landets største avisstripe, skriver *Dagens Næringsliv*.

Ifølge tall fra distributøren Strand & Øverli trykker nå 35 norske aviser »Pondus« fast, med *Ringerikes Blad* som foreløpig siste tilskudd. Dermed har amerikanske »Hårek« mistet sin mangeårige førsteplass blant avisstripene.

I forrige måned begynte »Pondus« dessuten i sin første danske avis: *Berlingske Tidende*, hvor den overtok for ingen mindre enn »Tommy og Tigern«.

Til jul kommer det også et *Pondus*-hefte på samisk, melder *Finnmark Dagblad*. Hefte vil bli distribuert i de samiske kjerneområdene, og i utvalgte butikker i samiske områder. – Jeg synes det er litt kult at »Pondus« nå kommer på samisk, sier serieskaperen Frode Øverli selv til Finnmark Dagblad.

Heftet skal utgis av Almmuheaddji, som er et datterselskap av den samiske avisa Min Áigi i Karasjok. Almmuheaddji arbeider også med å utgi *Donald Duck* (Vulle Vuojas) igjen på samisk. Forlaget satser på å komme i gang med en prøveperiode neste høst.

► **FAGFORLAGET** Juul Forlag har oversatt og gitt ut tegneserien »Road To Perdition«. Dette er serien storfilmen med Tom Hanks og Paul Newman er basert på. Marinbiolog og forlagssjef Stein-Ljodvar Juul i Juul Forlag har årets merkeligste høstliste. Det har som hovedmål å utgi fagpublikasjoner om fiskeri og akvakultur, men vil i tillegg utgi enkelte bøker innen andre emner det er spesielt morsomt å lage.

I høst betyr dette at fagboka »Kystsoneplanlegging« av Ragnar Sandbæk i Fiskeridirektoratet slippes i november, mens forlaget denne uka slipper »Veien til Perdition« av Max Allan Collins og Richard Piers Rayner. – Jeg har bakgrunn i Landbruksforlaget, er marinbiolog og gir ut fagbøker. Men en skal også ha det litt morsomt her i livet, og for meg vil det si å gi ut tegneserier. Nå prøver jeg meg med denne serien som et pustehull mellom våre tyngre utgivelser, sier Juul til Dagsavisen.

Forlagssjefen er fan av Hugo Pratts »Corto Maltese« og Carl Barks' Disney- serier, og kom over 1998-serien »Road To Perdition« ved et tilfelle. Den 300 sider lange tegneserien handler om drapsmannen Michael O'Sullivan som forrådes av sine oppdragsgivere i den irsk-amerikanske mafiaen på 1930-tallet, og som sammen med sin unge sønn forsøker å hevne drapet på sin kone og yngste sønn.

– Jeg falt for måten å fortelle en historie på. I norske tegneserier og norsk film synes jeg alt skal fortelles ved hjelp av dialogen, mens denne serien klarer å fortelle i stor grad ved hjelp av tegningene. Det var som en amerikansk kritiker skrev; »den beste filmen jeg har lest«. I begynnelsen var jeg nok litt paff over tegningene, de var ikke som vanlige serietegninger – men mer tablåaktige. Men etter hvert som jeg vant meg til dem, satt de også. Serien er trykket i et opplag på 4000 eksemplarer, og selges bare i bokhandlene.

► **RAPTUSFESTIVALEN** jobber med å få Matt Groening, mannen bak »Life In Hell«, »The Simpsons« og »Futurama«, til neste års festival, kan Raptusgeneral Arild Wærness avsløre. Tanken er at Groening skal lede et planlagt animasjonsseminar, og Bruce Timm – mannen bak Batman-tegnefilmene – er et alternativ.

Foreløpig er Groening bare spurt, og Raptus har verken fått ja eller nei. Andre gjester som er klare til Raptus er Carlos Ezquerra, Simon Bisley, Pat Mills og flere østeuropeiske serietegnere med base i »Stripburger«-kollektivet.

Mills og Ezquerra er intet mindre enn paret som skapte »Judge Dredd«, men Mills forlot serien til fordel for John Wagner nærmest umiddelbart. Isteden skrev han serier som »Nemesis The Warlock«, »The A.B.C. Warriors« og ikke minst »Sláine The Horned God« – tegnet av nettopp Simon Bisley. Alle tre har også laget en rekke serier for det amerikanske markedet.

Wærness håper også å få lokket en horror-veteran til Bergen for å lede neste års albumprosjekt »S for Skrekk«.

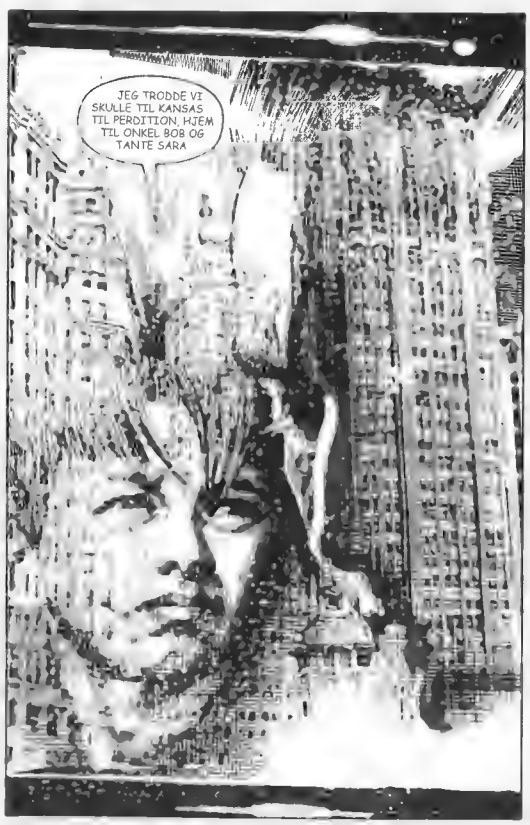

Spennende tegnestil i »Veien til Perdition«.

▼ ANNONS

Välkomna till

COMICLAND

med

SVERIGES STÖRSTA SERIEHUS
420 M²

SERIEKNALLEN: 170 m²
SERIEMUSEET: 250 m²

Köinge – Halland

SERIEKNALLEN

- Välsorterad butik
- Postorderservice
- Bra öppettider: 10.00–18.00 maj–september
- Grossistförsäljning

SERIEMUSEETS utställningar 2003

Seriernas historia • Original-galleri • Walt Disney • Modesty Blaise • Bamse • Faktalitteratur om serier • Pornografiska serier • Signeringsrum • Fantomen • Persongalleri + många, många fler

SERIECAMPING

• Nu kan du även campa med dina seriefavoriter såsom Knasen, Kalle Anka med flera.

VÄGBESKRIVNING

• COMICLAND ligger i Köinge (Halland), utmed länsväg 154 mellan Falkenberg och Ullared. 11 km från Ullared, 10 mil söder om Göteborg och 18 mil norr om Malmö. Välskyltat och lätt att hitta.

Skriv till:
COMICLAND
Köinge 220,
ACMEred
31060 Ullared
0346-23170

▶ **STØTTE TIL NYE** serier. Hvis du lager egne serier, og trenger tips fra andre serieskapere eller penger til utgivelsen, kan kanskje Trafo.no hjelpe deg. – Trafo.no er for ungdom i hele landet mellom 16 og 22 år, som uttrykker deg innen tegneserier, kortfilm, animasjon, noveller, lydkunst, webdesign, fotografi, dans, teater og annet, forteller Geir Arne Brevik. Trafo.no er et nettsted initiert og finansiert av Norsk kulturråd, som administreres av Akershus fylkeskommune. På Trafo.no finner du: Arena – hvor du kan vise deg frem; Penger – til å realisere prosjektene dine; Fokus – på din karriere og utdanning; og Konsulenter – som gir et profesjonelt blikk på arbeidene dine.

▶ **FORRESTEN ER UTE** med sitt fjortende nummer fra Jippi Forlag. Som vanlig med en lett blanding av nye fjes og gamle kjenninger. Forsiden er denne gangen prydet av Ronny Haugelands figur Downs Duck. Forlaget melder at det også planlegges et helt hefte med Downs Duck på nyåret. Andre høydepunkter i bladet inkluderer Inga Sætre, Flu Hartberg, Jens K Styve, Christian Hartmann, Tor Ærlig og Øystein Runde.

▶ ***DONALD DUCK & CO.***, landets mest solgte seriehefte, søker ny redaktør, melder *Dagens Næringsliv*. Etter syv år som *Donald*-sjef takker Solveig Thime for seg og går til nye oppgaver i Egmont Serieforlaget. Rekrutteringsselskapet Hodejegerne har fått i oppdrag å finne den rette til stillingen, skriver avisen.

Forlagets sjefredaktør Svein Erik Søland uttaler at dette er en svært viktig redaktørstilling. – *Donald Duck & Co.* er et familieblad med 55 års tradisjon, og en sterk merkevare. Det er en kompleks publikasjon med tegneserier, redaksjonelle sider og oppgavestoff. Å være *Donald*-redaktør er en spesiell og krevende stilling, en stilling det bare finnes én av i dette landet, sier Søland til avisen.

BELGIEN

▶ **TOME OCH JANRY** har inte kommit med något nytt Spirou-album sedan de för fyra år sedan gav ut det omdiskuterade »Drömfabriken«, där de plötsligt tecknade serien i en mer realistisk stil än tidigare. I stället har paret valt att enbart arbeta med den mycket populära spinoff-serien »Den unge Spirou«. Nu har förlaget Dupuis dragit konsekvenserna av detta och annonserar att man gett ett antal serieskapare i uppdrag att inkomma med förslag på nya avsnitt med den ursprunglige Spirou. På Dupuis är man än så länge förtegen om vem det blir som kommer att ta över förlagets flaggskeppsserie, men utlovar i alla fall att man delvis kommer att återgå till en mera karikerad stil.

Serier på film

Just nu är det trendigt att göra film av serier, och den här gången har det faktiskt inte enbart resulterat i tramsiga, trikåklädda figurer som flyger omkring och ger skurkar på nöten. *B&B* har granskat en del av utbudet.

Våren 2002 var det svensk biopremiär för filmversionen av Alan Moores och Eddie Campbells serieroman »From Hell«. För den som är obekant med verket är »From Hell« ännu en historia om den legendariske Jack Uppskäraren och de prostituerade kvinnor han mördade i Londons slum år 1888. Moore har minutiöst kartlagt såväl fallet som den viktorianska eran, vilket gör att även filmens konspiration känns väl underbyggd och rent av djävulsk. I huvudrollen som polisinspektör Abberline ser vi Johnny Depp, och som den prostituerade Mary Kelly ser vi Heather Graham.

Filmen är regisserad av bröderna Albert och Allen Hughes, tidigare mest kända för att tillsammans ha regisserat »Menace II Society« och »Dead Presidents«. De menar dock att steget från det svarta nutidsghettot till den viktorianska slummen inte var särskilt långt: »Det handlar om fattigdom, våld och korruption – teman som vi är intresserade av och som alltid finns med i våra filmer. Just de här figurerna råkar vara vita, men alla fattiga har liknande problem. Tidigare filmer om de här morden har alltid varit lite sterila och sedda med överklassens ögon. Vi visar historien ur den lilla mannens perspektiv och i den miljö där morden begicks.«

Inför arbetet med filmen satt bröderna och ringade in de bilder och miljöer i serien som de ville överföra till filmen, så minnesgoda läsare känner kanske igen vissa scener. Eftersom den ursprungliga miljön inte finns bevarad spelades stora delar av filmens exteriörer in i Prags äldre delar. Filmen fick mycket blandad kritik i Sverige. Vissa menade att den var onödigt brutal, medan andra menade att den saknade nerv eftersom den var så restriktiv med skildringarna av själva morden. Heather Graham är den som fått utstå mest kritik för sin insats, eftersom hon hela tiden är fräsch som en nyponros trots att hennes rollgestalt lever som prostituerad i slummen. Filmen finns nu även på video och DVD. Filmens hemsida: *www.fromhellmovie.com*

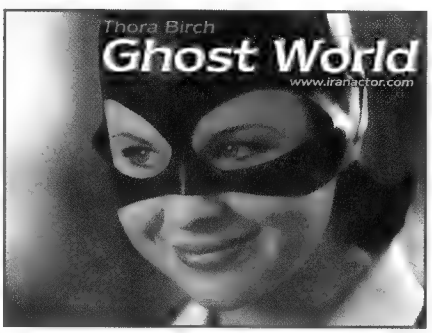

Komedin »Ghost World« från 2001, som bygger på Daniel Clowes undergroundserie med samma namn, hade svensk premiär sommaren 2002. Filmen distribuerades i Sverige av det smalare bolaget Triangelfilm, men gick trots det upp på SF:s biografer. Manus till filmen har skrivits av Clowes själv i samarbete med regissören Terry Zwigoff, mannen som även ligger bakom dokumentären »Crumb«. Även om Clowes fick vara med under hela produktionen, improviserades delar av filmens dialog.

Thora Birch (»American Beauty«) och Scarlett Johansson (»Mannen som kunde tala med hästar«) gestaltar här Enid och Rebecca, två tonåringar med massor av attityd. I en biroll ser vi Steve Buscemi. I Sverige har serien »Ghost World« publicerats i *Galago* och dessutom i en samlingsvolym från Epix. Filmens hemsida: *www.mgm.com/ghostworld*

Sommaren 2002 var det även premiär för »Blade II«, en verklig fest för den som gillar splatter, action och kampsport med Matrix-stuk. Åter ser vi Wesley Snipes i huvudrollen som vampyrjägaren Blade, och Kris Kristofferson återvänder även han som medhjälparen Whistler (trots att rollfiguren faktiskt dog i del 1). Skurkrollen Jared Nomak spelas av gamle flickidolen Luke Goss från Bros. Filmen är till stora delar inspelad i Prag, precis som filmatiseringen av »From Hell«.

Mycket av det visuella i filmen är designat av Mike Mignola och Tim Bradstreet, medan manus även denna gång skrevs av David Goyer (»JSA«, »Starman«). Regissören Guillermo del Toros nästa projekt blir även det en serieadaption, nämligen filmversionen av Mignolas »Hellboy«. Troligtvis kommer det även en »Blade III« inom en snar framtid, eftersom bägge Blade-filmerna hittills har gått mycket bra och Goyer från början tänkt sig historien som en trilogi.

Hösten 2002 var det så premiär för »Men in Black II«, även förkortad »MIIB«. Få känner till att »Men in Black« från början var en rätt okänd serie från det numera nedlagda förlaget Malibu Comics. Den första filmen, som kom 1997, spelade in otroliga 5,8 miljarder kr och var innan »Spider-Man« hade premiär 2002 den mest populära serieadaptionen någonsin.

Det har gått bra för uppföljaren också, om än inte lika bra som för del ett. I del två återvänder Will Smith och Tommy Lee Jones till rollerna som de svartklädda agenterna J och K som arbetar för en hemlig organisation som har till uppgift att skydda jorden från utomjordiska besökare. *B&B* hoppas kunna återkomma till »Men in Black« inom en snar framtid. Filmens hemsida: *www.meninblack.com*

DAVID HAGLUND

Fakta

▶ ***From Hell*** *(2001) – Film, 20th Century Fox/Stillking/Underworld Entertainment, USA/Tjeckien* ***Regi:*** *Albert & Allen Hughes* ***Manus:*** *Alan Moore, Eddie Campbell, Terry Hayes & Rafael Yglesias*

▶ ***Ghost World*** *(2001) – Film, Advanced Medien/Capitol Films/Granada Film Productions/Jersey Shore/Mr. Mudd/United Artists, USA/Storbritannien/Tyskland* ***Manus:*** *Daniel Clowes & Terry Zweigoff* ***Regi:*** *Terry Zweigoff*

▶ ***Men in Black II*** *(2002) – Film, Amblin Entertainment/Columbia Pictures/MacDonald-Parkes, USA* ***Manus:*** *Robert Gordon & Barry Fanaro* ***Regi:*** *Barry Sonnenfeld*

▶ ***Blade II*** *(2002) – Film, Amen Ra Films/Imaginary Forces/Justin Pictures/Milk & Honey/New Line Cinema, USA* ***Manus:*** *David Goyer* ***Film:*** *Guillermo del Toro*

KALLE ANKAS EXKLUSIVA ÅRGÅNGSSAMLING!

1955 del 1 ute nu!

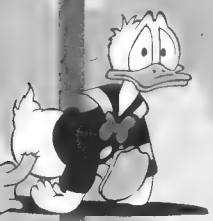

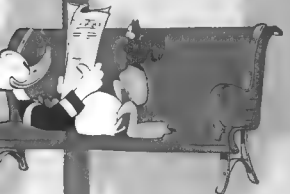

Walt Disney's KALLE ANKA & C:O

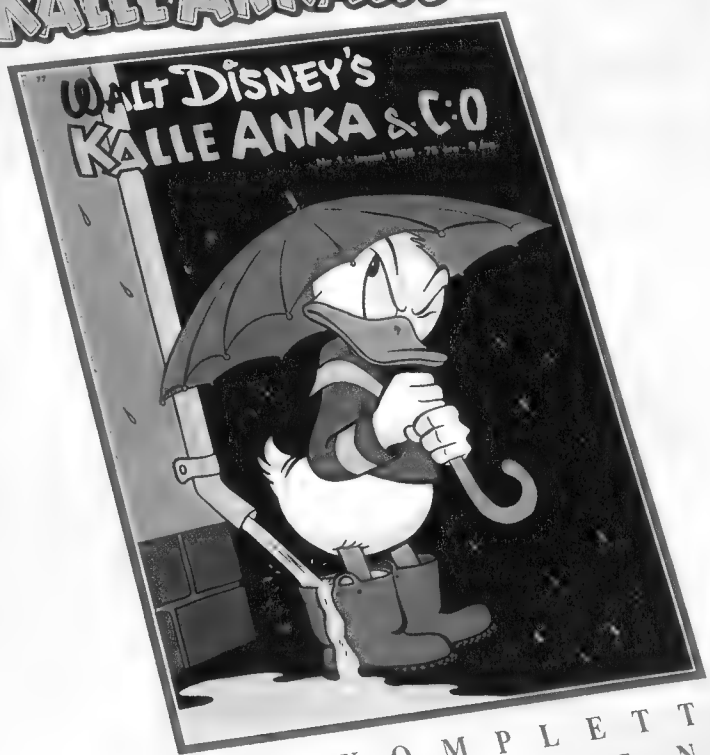

DEN KOMPLETTA ÅRGÅNGEN 1955

DEL 1

Den kompletta årgången

I den fantastiska serien "Kalle Anka & C:o - Den kompletta årgången" så är det nu dags för 1955 års utgivningar. Nu finns "Den kompletta årgången 1955 del 1" ute, med de första numren av Kalle Anka & C:o som kom ut 1955. Tidningarna är snyggt inbundna, komplett med de unika omslagen och alla de otroliga historierna. Finns där böcker finns.

Du kan också gå med i vår Årgångsbokklubb och få böckerna direkt hem till dig.
Kontakta gärna vår Kundservice för mer information 040 - 693 94 10.

EGMONT

©Disney

Lucca Comics & Games 2002

Til vanlig er Lucca en stille kulturby en halvtimes biltur nordøst for Pisa, passelig plassert i Toscana området. Etter noen timers flytur fra et Norge i minusgrader er det godt å være sånn midtveis nede i Italia-støvelen. Klimaet er ganske behagelig selv utpå senhøsten, noe de rundt 95 000 innbyggerne ser ut til å sette pris på. Ikke bare de, men også over 50 000 besøkende fra fjern og nær som har tatt turen til verdens eldste tegneseriemesse – Lucca Comics & Games – ser ut til å være fornøyd med at værgudene har vært på deres side denne helgen.

I to dager har jeg tråkket rundt i et titalls store telt rett utenfor bykjernen i Lucca som en av noen få utlendinger. Seriemessen, som har gått siden 1966, holder til i noen semipermanente teltbygninger satt opp på området til sportshallen det opprinnelig startet i. I noen år nå har messen i tillegg til tegneserier blitt utvidet til å dekke spill i alle varianter og animasjon. I mylderet av mennesker kryr det av utkledde gutter og jenter – mangainspirerte skolepiker, stormtropper og jediriddere, alver, superhelter og til og med en blå smurf! Kostymene er forseggjorte og står ikke tilbake for kostymeopptoget på San Diego ComiCon i USA.

I teltene er det fullpakket av salgsboder for alt fra seriehefter til robotbyggesett og spillminiatyrer. Heldigvis er spilldelen og seriedelen noenlunde separert og jeg føler meg litt lettet når jeg kan konstatere at

Messen er spredd ut over en rekke telt på området til sportshallen i bakgrunnen. Det var i denne hallen det startet i 1966

Lucca Comics & Games er Europas eldste seriemesse og dro i år over 50 000 besøkende over 4 dager

seriedelen fortsatt er størst, med ca 2/3 av området. Dette er hovedsakelig en salgsmesse hvor forhandlerne slåss om gunsten til de mange interesserte. – Jeg så svært få signeringer. Paneldebatter og foredrag var henvist til et lite telt med ca 70 sitteplasser. Dette teltet var sjelden mer enn halvfullt...

Uansett – Lucca er en viktig møteplass for de serieinteresserte: »Alt er veldig blandet her«, sier Sergio Pignatone, innehaver av seriebutikken og forlaget »Little Nemo« fra Torino. »Det er en salig blanding av serier, bøker, kunst – nytt og gammelt, men det har dermed også hele spennet fra nyinteresserte til etablerte samlere som er her. Jeg har deltatt i Lucca siden 1978 og i motsetning til enkelte andre seriemesser så har byen gjort sitt beste for å holde festivalen i gang og å få den bedre for hvert år. Festivalen i Roma har kokt bort de senere årene, nå er det bare Lucca på høsten og Cartoomix-festivalen i Milano på vårparten det er verdt å besøke«. Pignatone er også ganske fornøyd med den voksende samlerinteressen i Italia: »Ja, det tar seg opp. Her i Italia har alltid serier vært godt akseptert og solgt bra, men det har vært en ting man kjøpte på kiosken for en billing penge. Det er for så vidt fortsatt slik, men vi ser en økning i antallet som samler, og spesielt serier fra sent 50-tall og hele 60-tallet går bra for tiden. Mye nostalgi der, tidlige Tex (Willer) og andre Bonelliserier og Diabolik (en annen stor figur i Italia). Vi selger også mye av illustrerte barnebøker, mye fordi illustratørene også er kjente fra tegneserier. For et par år siden lanserte vi et eget tidsskrift – »Collezionare fumetti & libri per l'infanzia« (»Å samle

Sergio Pignatone, innehaver av Little Nemo

DANMARK

► **DANSK MANGA** utlovas i den nya serietidningen *Kurt Dunder & kompagni*. Denna nya tidning i japanskinspirerat, litet format innehåller fem nya serier av danska serieskapare som alla har inspirerats av den japanska tecknarstilen. Huvudnumret i tidningen är naturligtvis »Kurt Dunder«, Frank Madsens Indiana Jones-inspirerade äventyrsserie som redan finns i tre album. Men tidningen kommer även att innehålla »Alfa, Sepp & Stick« av Ingo Milton och Jan Kjær, »Djævletøser« av Niels Roland och Ander Walter Hansen, »Frida« av Lars Horneman, »Frosne skygger« av Niels Roland och Tobias Enevoldsen, samt »Galakse Aksel« av Preben E. Christensen och Thomas Nøhr. I reklamen för tidningen skriver man att gruppen kring tidningen (vilken huvudsakligen hör hemma i kretsen kring Gimle-studion i Köpenhamn) har arbetat tillsammans för att får fram en »gemensam, manga-inspirerad stil med en energi i teckningarna, som är ovanlig på dessa breddgrader«.

Den nya, danska serietidningen »Kurt Dunder & compagni«.

Niels Rolands och Anders Walther Hansens »Djævletøser« ur nya »manga-Kurt Dunder«

Som redaktörer fungerar Frank Madsen och Paw Mathiasen, förlaget är Madsens eget Eudor Comics, och noteras bör kanske också att tidningen är en satsning »på allvar«, med ordentlig kioskdistribution som skall nå ut till den breda publiken. Första numret utkom redan den 13 november, och den som händelsevis inte bor i Danmark kan hitta mer information på *www.kurtdunder.dk*.

► **KNUD V. LARSEN**, illusionist, storsamlare av kulturhistoriskt intressant material – samt tecknaren bakom serien »Dr. Merling« (på svenska i tidningen *Seriepressen* under tidigt sjuttiotal) gick bort i februari i år, 71 år gammal. Larsen var född 1930, och från början utbildad dekoratör. Han kom sedan att kombinera en tecknarkarriär (såväl skämtteckning och animation som serier), med en annan av sina stora

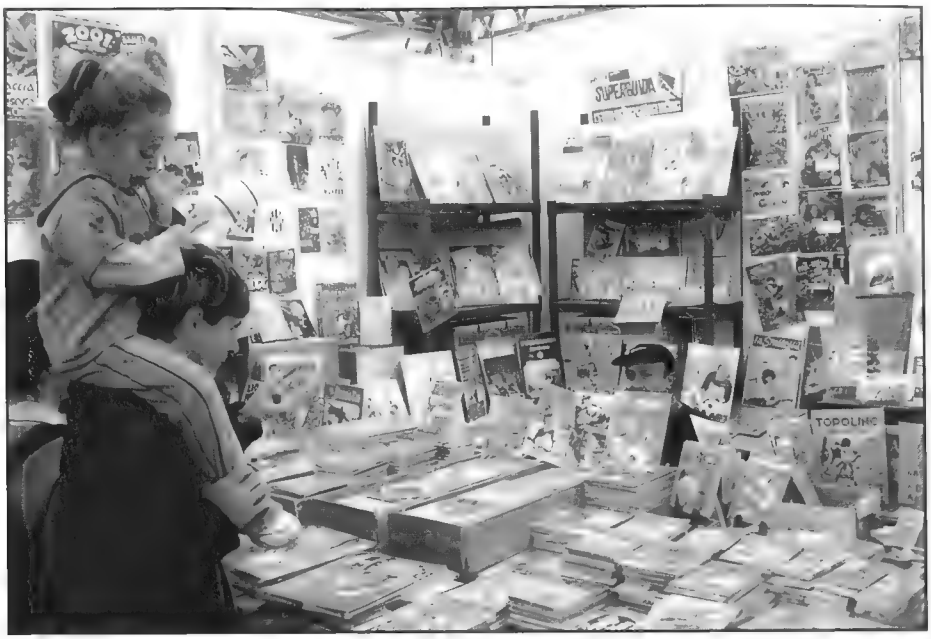

Hele familien er med når det er tegneseriemesse i Italia

på tegneserer og barnebøker«) – hvor vi har artikler om det å samle og om kunstnere, sjeldenheter osv, og vi får god respons på dette.«

Ikke bare antikvariatene gjør det bra på messen – en godt fornøyd Marco Lupoi fra Panini Comics forteller meg at de i løpet av de fire dagene messen holdt på solgte nye serier for omlag 50 000 Euro (ca NOK. 375 000) fra sin stand. Panini Comics utgir Marvel i Italia og har i tillegg til Marvel Italia også Planet Manga og Cult Comics som underforlag. Planet Manga utgir et tyvetalls ulike mangatitler hver måned mens Cult Comics har originale italienske serier på menyen. Manga har blitt svært populært i Italia, men i motsetning til i Spania hvor mangaen har tatt over mesteparten av markedet så holder fortsatt de lokale seriene godt stand her nede. »Vi selger omtrent 300 000 kopier av Tex hver måned« forteller Alfredo Castelli meg. Han jobber som forfatter og redaktør hos Sergio Bonelli Editore, det største seriehuset i Italia, og er kjent her hjemme som mannen bak »Martin Mystère« og »Aristokratene«. »Andre gode titler selger godt over 50 000« forsetter han og tillegger mye av æren aviskioskene i landet. Godt over 34 000 aviskiosker skal det finnes og serieutbudet i dem er rimelig godt. »Folk her nede kjøper gjerne med seg noe lett lesestoff på vei hjem fra jobben eller når de er ute å reiser ellers. Serier må være billige og lett tilgjengelige. Det er nøkkelen.« Bonelli's utgivelser er som regel i formatet vi kjenner her hjemme fra Tex Willer – små, sort/hvitt hefter som kan puttes i lomma og som er lette å håndtere. I Italia koster disse straks over 2 Euro (ca NOK 18) og i motsetning til oss nordmenn som får seriemenyen presentert hver mandag så kommer det nye ting på kiosken nesten hver dag. Bonelli's tyvetalls titler sendes ut med en eller to dagers mellomrom, slik at det nesten alltid er noe nytt å finne.

Midt i blant disse tusenvis av italienere møtte jeg dog en håndfull amerikanere – »Mutts« skaper Patrick McDonnell var årets gjest på messen og holdt et svært fornøyelig foredrag om sine hunder og katter. Han hadde med seg serieskaper og skulptør Craig Yoe og hans italienske kone som henholdsvis backup og oversetter. I mangel på teknisk utstyr i panelteltet måtte McDonnell ty til en flip-over i stedet for kassa med slides og dette utartet seg i mange artige tegninger og til ogmed tegninger simultanoversatt til italiensk! Det kan i denne sammenheng nevnes at stripebanning på engelsk er helt likt stripebanning på italiensk...

Seriehistoriker Robert Beerbohm dukket også opp og gjorde en stuntfremtreden på en av historikkpanelene sammen med bl.a. ovennevnte Castelli. Han kunne blant annet vise frem en svært tidlig serie, »The Adventures of Mr. Obadiah Oldbuck«, trykket i USA første gang i 1842. Serien er godt over 50 år tidligere på banen enn det som har regnet som den første serien i USA, »The Yellow Kid«, og stammer fra sveitseren Rudolphe Töpffer's serier utgitt i Europa noen år før.

Om man føler for en Italiatur sånn utpå høsten kan seriemessen i Lucca være verdt et besøk. Billigtur med fly tur/retur Pisa koster ca 4000 kroner, tog til Lucca et par tiere. Husk å booke hotell i god tid, hotellene er få og fylles opp hurtig under messen. Mer informasjon om messen finner du på *http://www.comune.lucca.it/COMICS/*

JON LØVSTAD

Martin Mystère-tegner Lucio Fillipucci, en av få signerende artister, på Bonelli's stand

Illusionisten Albert Merling, Knud V Larsens mest kända seriefigur.

passioner – livet som trollkonstnär. På sextiotalet turnerade han med svenska cirkusar under artistnamnet Albert Merling, ett namn han sedan återanvände på sin mest kända seriefigur. »Dr. Merling« (på danska mer känd som »Dr. Merlind«) producerades som dagsstripp för *Berlinske Tidende* åren 1970–1980, och en mindre del av produktionen har återutgivits i albumform av Tegneseriemuseet i Danmark (där man också har planer på en komplett utgåva i CD rom-format längre fram). Larsen bodde stora delar av sitt liv i Småland, dit han flyttade 1962. I mitten av nittiotalet återvände han dock till Danmark, där också hans efterlämnade samlingar nu hamnar.

▶ **»RIP KIRBY«** är föremålet för ett nyutkommet index sammanställt av Lars Skovmand från Århus Tegneserieloge. Framställningen koncentrerar sig visserligen på danska förhållanden, men utgår från en komplett lista över den amerikanska dagsserieproduktionen (något som tydligen inte existerar någon annanstans), vilket gör indexet intressant även för svenska och norska läsare. Det är också så att det hänvisar just till övriga skandinaviska utgåvor om ett visst avsnitt inte finns på danska. Formatet är 20 sidor i A5, och den som är intresserad kan köpa ett exemplar för 25 danska, 30 norska eller 35 svenska kronor. Kontaktadresserna är två: Före den 13 januari 2003 skriver man till Lars Skovmand, Lerdalen 79, 8270 Højbjerg, Danmark. Därefter flyttar Lars till Rosensgade 21, 8300 Odder. Hans danska postgironummer är 4 88 03 66, men vill du slippa postens ohemula avgifter rekommenderar han själv den gamla goda metoden med väl inlindade kontakter i ett kuvert på posten istället.

FINLAND

▶ **FINSKA EGMONT** satsar i tidningen *Korkeajännitys* (Högspänning) på något så sällsynt i dessa dagar som krigsserier, och gör det med kommersiell framgång. (Anti)krigslitteraturen – och dito serier – har av förklarliga, historiska skäl en stabil läsekrets i Finland, och två nummer av tidningen som behandlade det finska inbördeskriget (1917–1918) blev en oväntad jättesuccé och sålde i över 60 000 exemplar. Man fortsätter nu att spinna vidare med historier från vinterkriget och efterkrigstiden. Uppslaget i sig är inte ointressant. Det är förvisso hedervärt att man börjat använda stoff ur finsk nutidshistoria, men det sorgliga är att utförandet genomgående är så uselt. Mediokra, stereotypa manus visualiseras med platta, taffliga teckningar som andas ren amatörmässighet och för tankarna till gamla tiders *Seriebiblioteket* och *Kommandoserien*. Respektlöst och näst intill bondfångeri!

▶ **INTE ENS EN TUMMETOTT!** Ett länge emotsett tidningsprojekt som skulle lanseras på Seriefestivalen i Helsingfors i augusti i år grundstötte rejält. Yhtyneet Kuvalehdet avsåg att återuppväcka en bortsomnad tidskrift, *Ruutu*, under titeln *Uusiruutu* (Nya rutor) och i denna publicera kvalitetsserier i kombination med inslag om film och om dataspel. Många toppnamn var inkopplade: Katja Tukiainen, Matti Hagelberg, Pentti Otsamo, Mika Lietzen med flera, liksom även tecknare från det övriga Europa och Japan. Trots förhandsreklam i form av snygga reklamfoldrar förblev intresset ljumt, och projektet har nu alltså kapsejsat – eller åtminstone bordlagts tills vidare.

► **EFTERLÄNGTAD VAR** senaste delen av »Mämmilä« från förlaget Otava, med titeln »www.mammila.fi«, som nu nått bokhandelsdiskarna. I denna del av Tarmo Koivistos skröna om ett fiktivt miniatyrfinland har man tagit steget in i IT- och dataåldern. Byn Mämmilä har blivit ett EU–finansierat försöksområde för IT-utbyggnad. Invånarna förses med modern teknologi, samtidigt som en ny generation tar vid, och Koivisto häcklar sin samtid på sedvanligt ironiskt, underfundigt manér.

► **SERIER SOM KONST.** Under hösten har man kunnat bese två utställningar i Helsingfors där serier har ingått som en del av de utställda verken. På Amos Andersons konstmuseum har Jarmo Mäkilä hängt upp några få äldre, men mest nyare verk till beskådan. En del av tavlorna, i stort format, har science fiction-, pop-, kultur- och filminspirerade motiv. Andra andas ångest och själslig upplösning som vore de influerade av Francis Bacon. Utställningen heter inte för intet »Dorian Grays Porträtt«. Om verken är en visualisering av ett psykes sönderfall eller den självförbrännande konstnärens frammanade av inre demoner är inte lätt att veta. I utställningen ingår även de drygt 40 originalsidorna till Mäkiläs seriealbum »Daydreamer«. Rent tekniskt sett är det rasande skickligt och illusoriskt utfört. Mäkiläs alter ego P. Itikka gör en Danteinspirerad vandring från stamkrogens verklighet, genom alkoholruset och ner i det egna undermedvetnas gränsmarker och fantasier. »Alice i Underlandet« och »Little Nemo« har förvisso inspirerat historien, men berättandet blir dock lite väl fragmentariskt och aningen stelt. Såväl »Daydreamer«, som Mäkiläs tidigare album, »Aavekaupunki« (Spökstaden), en apokalyptisk dystopi om Helsingfors med text av Arto Melleri, har utgivits av förlaget Otava.

► **KRAVALLERNA I GÖTEBORG** förra året har hittat fram till finska seriesidor. Närmare bestämt i form av en nyutkommen pocket, »Kivisyli« (Stenfamnen), med manus och teckning av både Reima Mäkinen och Kari Sihvonen. Den berättar om ungdomar i tjugoårsåldern och deras relationsproblem, om alkohol- och drogmissbruk, och om deras längtan bort eller efter »någon«. Ett viktigt och bärande inslag i serien är en sekvens från kravallerna förra året.

Helsinki Book Fair

Helsingfors Bokmässa anordnades för andra gången i slutet av oktober i år. Under fyra dagar hann drygt 33 000 besökare lyssna till gästande författare, köpa deras nya, signerade bokverk och även fynda i en stor antikvarisk avdelning. Och så fanns där förstås serier, serier, serier! Här nedan några observationer från mässan.

Celebert besök fick bokmässan av anktecknaren Daan Jippes under fredagen och lördagen. Han blev intervjuad om sin senaste gröngölingsserie (efter ett gammalt manus av Carl Barks), och signerade sina verk både på mässan och hos bokhandlare ute på stan.

Den finska *Kalle Anka*-tidningen *Aku Ankka*, som utges av Sanoma Magazines Finland Oy, är en storsäljare som når en miljon läsare! Även pocketböckerna går ut i jätteupplagor varje månad. Förra årets toppnotering var nummer 257 med drygt 80 000 sålda exemplar. Varken Tolkien, Potter eller något annat rent skönlitterärt verk kom ens i närheten av de här siffrorna. Även de inbundna Kalle Anka-årgångarna är en succé. Man har betat av hela femtiotalet och den senast utgivna årgången är 1960 – en tegelsten på nära 1 000 sidor!

Ankorna finns även utgivna på diverse dialekter, bland annat på savolaxmål, Helsingfors- och Tammerforsslang och nu senast – lagom till mässan – på Uleåborgsmål. *Aku Ankka*-fakta har samlats i en omfattande men lättnavigerad databas av SMF på adressen *www.akuankka.fi*. Tyvärr är den bara finskspråkig.

Omsvärmad av både ungdomar och äldre tanter blev Jussi »Juba« Tuomola, vars »Viivi & Wagner« fortsätter sitt segertåg i Finland. Alla ville ha en signatur eller en bild i sitt nyinköpta album eller almanacka. Serien fyllde nyligen fem år och återfinns i ett trettiotal tidningar. Figurerna finns nu även att köpa som dockor, och andra kringprylar kan inhandlas på nätet.

»Jubas« religiösa sejour. Omslaget på albumet om aposteln Paulus, en av Jesu lärjungar, eller, – bibeln enligt »Juba«...

Teaterpjäsen »Viivi & Wagner« har under hösten spelats på Åbo Stadsteaters »bakficka« och ligger kvar på repertoaren till februari nästa år (men är redan helt slutsåld). Det senaste, femte albumet, »Kuumaa hiekkaa« (Het sand), kom ut tidigare i höst och har redan slagit alla försäljningsrekord. Bokens första upplaga låg på 30 000 exemplar och sammanlagt har albumen, som utges av förlaget Arktinen Banaani, hittills sålt i dryga 160 000 exemplar.

Lagom till Alla hjärtans dag nästa år, har det finska postverket aviserat ett frimärkshäfte om sex frimärken med det folkkära paret. Juba har även tecknat strippar som bygger fritt på texter som tillskrivs aposteln Paulus. Dessa gavs också nyligen ut, samlade i albumet »Älä pingota, Paavo! Ota viinirypäleitä...« (Spänn av, Pålle! Ta några vindruvor...).

Karikatyrautomaten var ett populärt inslag. Suomen Sarjakuvaseura Ry. hade i sin monter en stor låda med ett fönster med spegelglas utåt. Den som önskade (och det var kö!) kunde få sitt porträtt (eller snarare en karikatyr) ritat för en billig peng. Pengarna ska användas till olika tecknarworkshops som anordnas på finskt initiativ i tredje världen. Poängen med lådan? Jo, man skulle naturligtvis inte veta vem som tecknade av en inne i lådan eller hur resultatet (som skapade många ofrivilliga fniss) skulle bli.

Mumin, denne evigt unge 60–åring, förekom givetvis också på mässan. En livs levande Muminfigur lockade folk till en avdelning som anordnats av Tammerfors Stadsmuseum, med illustrationer, figurer och böcker till försäljning.

»Kalle Träskalle«, det finska seriepriset, gick i år till Petri Hiltunen. Han pratade om sina intressen och influenser och om sina planerade projekt, bland annat en serie om 1600–talets Ryssland med vampyrer och mytiska inslag, en serie om romartiden, och en historia om sjörövare. Man blev alldeles matt av all denna sprudlande produktivitet! På frågan om vad han önskade sig av framtiden, svarade han »Tid, jag vill köpa mer tid!« Så sant.

JOCKE LAITALA

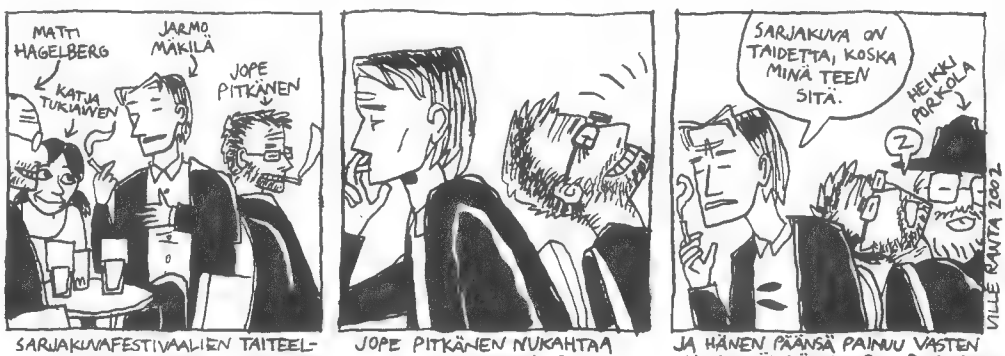

Litet reportage från Helsingfors Seriefestival, med några av deltagarna. Festivalens konstnärliga höjdpunkt, —Jope Pitkänen somnar skrattandes, medan Jarmo Mäkilä förhäver sig, – Serier måste ju vara Konst (!) eftersom han (Mäkilä) själv skapar serier. Episoden tecknad av Ville Ranta, lånat ur SarjaInfo 3/02.

► **ÄR LITTERÄRA KLASSIKER** bra stoff för serier? Kimmo Taskinen tycks anse det. Efter att ha bearbetat noveller av bland annat Juhani Aho och Joel Lehtonen till serieform, har han fortsatt med att dissekera humoristen, kåsören och pseudonymen »Aapelis« (Simo Puupponen) roman »Siunattu hulluus« (Välsignade galenskap) från fyrtiotalet. Den drygt 140–sidiga serieromanen moderniserar förlagan och flyttar fram handlingen till sjuttiotalet. Utges av Kemi Serieförening.

Fira en stämningsfull jul på soptippen!

TRÄSKET

Ja, julstämningen är verkligen hög, när vi i nästa nummer får vältra oss behagfullt i slam och gyttja! Och njuta besinninglöst åt toppserierna TRÄSKET, TREVOR, SEV SPACE, BORTOM VETT & SANS, MIKEs RUTA, MARKs SPAN och vår NYA succé TONYs GALENSKAPER! Så rara serieskatter ur djupet!

Ute i handeln den 3 december!

Timo »timppa« Mäkeläs åldrande flanör rör sig i Helsingforsmiljöer och reflekterar över tillvaron och sin egen, tilltagande skröpplighet.

▸ **PENSIONÄREN** som »hjälte« – en outforskad genre? Huvudpersonen i albumet »Minun elämäni« (Mitt liv) har förvisso en låg hipfaktor och är allt annat än ungdomlig. Han befinner sig snarare nånstans mellan pensionen och graven. Serielyrikern Timo »timppa« Mäkelä (själv nyss fyllda femtio) låter sin huvudperson flanera omkring på Helsingfors gator. Han observerar människor, filosoferar över tillvaron och sitt borttynande liv, och blir skrämd av sina drömmar och – ibland – av sin omvärld. Serien har tidigare gått i *Helsingin Sanomats* söndagsbilaga, men gör sig bättre i albumformat. Mäkelä finns det all anledning att återkomma till.

▸ **ARTO PAASILINNA** är också en produktiv herre, och hans burleska, sorglustiga och fantasifulla rövarhistorier har översatts till ett otal språk. Brombergs har stått för den svenska utgivningen. Hannu Lukkarinen är illustratör och har tidigare bearbetat Andrew Vachs deckare till serieform. Paasilinnas »Ronkoteus«, en historisk skröna om en bronsålderns da Vinci har nu bearbetats och stöpts om till serieform av just nämnde Lukkarinen. Resultatet är ett imponerande verk i storformat på närmare 200 sidor. Utgivare är WSOY.

TYSKLAND

▸ **FRANKFURT-MÄSSAN**, en av världens största bokmässor, hade i år sin största serieavdelning någonsin. »Fascination Comics« heter avdelningen som startades så sent som för bara tre år sedan. Alla tyska serieförlag var naturligtvis representerade med montrar, liksom även ett antal internationella förlag. Dessutom bjöds det på föreläsningar, utställningar, med mera. Temat för årets huvudutställning var »Nya serier för de yngsta«, och öppnades av den franske serieskaparen Lewis Trondheim, medan Igor Prassel öppnade utställningen »Från Albanien till Ungern«, som presenterade serier från Östeuropa. En av dagarna gick helt i mangans tecken, och bland annat kunde man höra »Dragon Ball«-skaparen Akira Toriyamas försteredaktör Kazuhiko Torishima tala i ämnet. Vid en paneldiskussion på ämnet »Manga från europeiska länder« diskuterades bland annat om européer över huvud taget kan göra manga, och om man kan kalla serier för manga om de är gjorda utanför Japan.

SPANIEN

▸ **BAMSETECKNARE DÖD**. Den spanske serietecknaren Francisco Tora har gått bort. Tora (född den 29 oktober 1932, död den 2 september 2002) kom i mitten av sjuttiotalet i kontakt med Bamses skapare Rune Andréasson, som just vid den tiden sökte efter en hjälptecknare till serien om världens starkaste björn. Tora fick jobbet, och kom åren 1976–1983 att teckna nästan alla serierna i tidningen *Bamse* efter Runes manus. Efter hand tillkom fler tecknare, men Francisco Tora var vid sin bortgång – 69 år gammal – fortfarande en av de mest produktiva Bamse-tecknarna. En längre artikel om Tora är inplanerad i en kommande volym av »Bamse-biblioteket«.

Bamse i Francisco Toras streck från 1980.

STORBRITANNIEN

▸ **GAMLA IPC-HJÄLTAR** som Stålhanden, Spider, Robot Archie med flera (på många sätt den brittiska serietidningsindustrins motsvarighet till de

IPC-serien »The Steel Claw« från 1966, tecknad av Jesus Blasco.

amerikanska silver age-superhjältarna) läser vi inte så ofta om numera – trots att de genom flitig publicering som utfyllnadsmaterial i äldre skandinaviska tidningar utgör en viktig del också av vår seriehistoria. Möjligen kommer detta att ändras nu, sedan den amerikanska mediejätten AOL Time Warner (som äger serieförlaget DC Comics) lagt raberber på de rättigheter som »blev över« när Egmont för numera ganska många år sedan köpte den nyare delen av förlagets katalog. Detta lämnar nämligen fältet fritt för DC att använda de gamla figurer som Egmont ratade – och med tanke på hur många brittiska serieskapare (vilka givetvis också vuxit upp med IPC:s utbud) som arbetar på den amerikanska marknaden, är det lätt att föreställa sig att några av dem vill jobba med nya versioner. Ryktet säger att DC:s underetikett Wildstorm redan odlar sådana här planer. För den som vill ha en försmak bör givetvis också nämnas att den duktige Paul Grist vid det här laget redan i flera år lagt in kärleksfulla parafraser på de här figurerna i sin independent-tidning *Jack Staff* (vilken för övrigt inom kort flyttar från Grists eget brittiska förlag till amerikanska Image).

USA

▸ **EISNER FICK EN EISNER**. Då det var dags för den årliga utdelningen av »The Eisner Awards« (ett av USA:s mest prestigefyllda seriepris), vid San Diegomässan i augusti, gick priset till den man som gett namn åt

Will Eisner fick Eisner-priset för bästa album.

priset. Med »The Name of the Game« tog Will Eisner hem priset för bästa album. Bland de övriga pristagarna återfanns Dan Clowes, som fick priset både som bäste serieskapare och för bästa fristående nummer av en serietidning (*Eightball* nummer 22).

▸ **FÖRLAGET CHAOS!** försattes i augusti i konkurs till följd av vikande försäljning och felslagna satsningar. Chaos! var under sin nioåriga historia mest känt för de båda skräckseriema »Evil Ernie« och »Lady Death«, och hörde till de ledande utgivarna inom den trend som gick under benämningen »Bad Girls«, det vill säga serier med våldsamma, lättklädda och absurt storbröstade kvinnor i huvudrollerna. Konkursen lämnar efter sig en rad lurade serieskapare, varav

Nemi

MARTIN KELLERMAN

ROCKY

PONDUS

Nordens bästa seriesällskap

For mer information, kontakta:

Strand Comics

Trondheimsv. 42A
0560 Oslo, Norge
tlf: + 47 22 71 40 49
e-mail: haastra@online.no

Magister Lämpels bibliotek

Bland de saker som Seriefrämjandet gör för att främja seriernas sak i Sverige är utgivning av böcker med och om serier en viktig del. Det kan vara rena serieutgåvor, faktaböcker om serier, konstböcker med mera som har med serier att göra. Vi vill helt enkelt ge tillskott till den oerhört eftersatta sekundärlitteraturen om tecknade serier, och belysa detta ämne från olika vinklar. »Magister Lämpels bibliotek« är samlingsnamnet för denna Seriefrämjandets egna bokutgivningen. Delvis handlar det om böcker som vi ger ut helt och hållet själva, men det rör sig även om böcker som vi ger ut i samarbete med andra förlag.

Vi har många framtida utgivningsprojekt för »Magister Lämpels bibliotek«. På gång är bland annat en bok om seriernas historia, fler skissböcker, en bok om Modesty Blaise med mer, med mera. Information om dessa böcker kommer efter hand här i Bild & Bubbla och böckerna erbjuds alltid till lägre priser för medlemmar i Seriefrämjandet.

Den märkliga historien om Allan Röde

En komplett utgåva av den prisbelönte Mats Källblads (känd för bland annat »Garagedrömmar«, »Vakna laglos« och »Vimmelgrind«) serier om den rebelliske Allan Röde. Figuren Allan Rode var ett av de mest populära inslagen i tidningen Svenska serier, men trots det fanns det ett helt, outgivet 70-sidigt äventyr med denna figur. Detta samt alla andra historier med Allan Rode, inklusive den allra första opublicerade historien, har vi nu samlat i en komplett utgåva

130 sidor i svartvitt (1998)
Pris: 179:– (229:– för icke medlemmar)
Best.nr: 001

En skissbok av Patrik Norrman

En skissbok, det vill saga en samling med opublicerat material från olika serietecknare, med material från en av Sveriges sakraste tecknare: Patrik Norman. Norman har till denna bok valt ut ett stort antal skisser, teckningar och färdigtuschade bilder från sitt stora arkiv och vi har sammanställt dem till en bok med introduktion och personliga kommentarer av Norman själv En direkt inblick i skapandeprocessen

52 sidor i svartvitt (1999)
Pris: 99:– (139:– för icke medlemmar)
Best.nr: 002

100 oumbärliga seriealbum (Btj)

Boken innehåller en presentation av 100 av de basta serialbumen på svenska. Boken ar avsedd att sprida kunskap om serier och visa på den bredd som seriemediet spanner över idag. Varje serialbum presenteras utförligt med bakgrundsinformation om författare, tecknare, vidarelasning med mera, vilket gor denna bok till såväl ett uppslagsverk som en inspirationskalla. Forfattare ar Serieframjandets ordförande Fredrik Stromberg.

164 sidor i svartvitt (Btj 1999)
Pris: 260:– (325:– för icke medlemmar)
Best.nr: 003

Bild & Bubblas andra seriebok

Detta ar en omfattande genomgång av den anglosaxiskt ledda revolution som skedde inom de tecknade serierna under 80- och 90-talet. I denna tjocka (over 350 sidor) bok finner du intervjuer med och artiklar om de främsta engelskspråkiga serieskaparna från denna period med allt från Kalle & Hobbes Bill Watterson och Opus Berke Breathed till bröderna Hernandez, Mary Fleener och Chester Brown Till varje artikel följer ett urval serier av varje avhandlad serieskapare.

356 sidor i svartvitt (1992)
Pris: 165:– (215:– för icke medlemmar)
Best.nr: 004

En skissbok av Joakim Lindengren

Denna skissbok innehåller material från den mångsidige Joakim Lindengren Har samsas ett stort antal skisser, teckningar och färdigtuschade bilder från Joakims hela karriär som inkluderar serier som Krystmarodören, Bjarne och Bempa blir bikers och Kapten Stofil Har finns allt från riktigt tidiga serier till material från Joakims senaste barnboksprojekt. Introduktion och personliga kommentarer av teckanren sjalv

52 sidor i svartvitt (2000)
Pris: 99:– (139:– för icke medlemmar)
Best.nr: 005

Fanzine-index 2001 (Optimal)

Detta ar en bok som grundligt går igenom de svenska underground-serietidningarnas historia. På over 500 sidor i pocketformat kan man läsa 26 intervjuer, 120 sidor serier samt ett index över innehållet i 630 olika titlar. Ambition har varit att tacka in allt som har givits ut i Sverige från cirka 1970 och fram till idag. Boken är skriven och sammanställd av Ingemar Bengtsson (redaktor) och Gunnar Krantz

544 sidor i svartvitt (Optimal, 2001)
Pris: 60:– (80:– för icke medlemmar)
Best.nr: 006

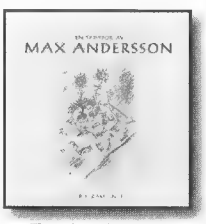

En skissbok av Max Andersson

Denna skissbok är fylld av underliga skapelser signerade tecknaren Max Andersson. Andersson tecknar svarta, dystopiska framtidsvisioner dar doda ting ofta blir levande och det galna snarare ar norm an undantag. Detta genomsyrar hela boken i vilken presenteras allt från skisser av omslaget till hans mest kanda album »Pixy«, alternativa versioner av Bilpojken och Pistolen Johnny till mindre kanda alster som skivomslag etc.

52 sidor i svartvitt (2001)
Pris: 99:– (139:– för icke medlemmar)
Best.nr: 007

Walt Kelly – en seriemonografi

I »Walt Kelly en seriemonografi« presenteras den amerikanske serieskaparen Walt Kelly och hans berömda fabeldjursserie »Pogo« av serieexperten Claes Reimerth. »Pogo« var en av de klassiska dagspresserierna, och bidrog starkt till att utveckla seriernas formspråk och amnessfär I boken skildras Walt Kellys liv och karriär, serien, figurerna presenteras och det redogörs för seriens nyskapande politiska satir under McCarthy-eran i borjan på 50-talet.

130 sidor i svartvitt (2001)
Pris: 129:– (169:– för icke medlemmar)
Best.nr: 008

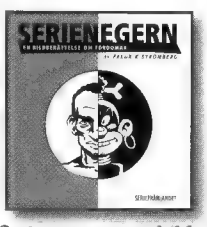

Serienegern – en bildberättelse om fördomar

Serieneger, får man uttrycka sig så? Ja, om man som författaren till den här boken, vill genomlysa ett så infekterat amne som rasism får man inte vaja för att anvanda laddade begrepp. Det har är en bok om hur fargade personer har framställts i tecknade serier. Skildringen sträcker sig over drygt hundra år och vi får följa en utveckling från uttalat rasistiska bilder till de mer nyanserade bilderna av i dag. Boken ar skriven av Fredrik Stromberg

160 sidor i svartvitt (2001)
Pris: 149:– (189:– för icke medlemmar)
Best.nr: 009

I seriernas värld
– en temavecka om barn- och ungdomsserier

Detta ar en bok som samlar diskussioner, tankar, serier med mera från Sveriges första temavecka om barn- och ungdomsserier. Foredragshållare, som Gunnar Krantz, Mats Källblad, Helena Magnusson, Mats Nordström och Fredrik Stromberg, har skrivit om olika aspekter av relationen barn och serier. I boken finns också många av bidragen från »Serieframjandets stora serietavling«, som samlade svenska serieskapare kring uppgiften att skapa 2000-talets barnserie

84 sidor i svartvitt (2002)
Pris: 99:– (139:– för icke medlemmar)
Best.nr: 010

En skissbok av Sven Hemmel

Till denna vår fjärde skissbok har vi fått tillgång till skisser och kvarlämnat tecknarmaterial efter Sven Hemmel; mest känd för att ha tecknat såväl bilderna i böckerna om Ture Sventon som serieversionen om samma figur. Han hade dock många fler strängar på sin lyra – vilket framgår i det breda urvalet till denna vackra samling bilder, teckningar, skisser med mera. Boken innehåller förord samt kommentarer av Sven Hemmels son Jan

52 sidor i svartvitt (2002)
Pris: 99:– (139:– för icke medlemmar)
Best.nr: 011

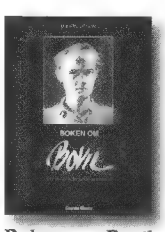

Boken om Bovil (Carlsen)

Bo Vilson, signaturen Bovil, var en av de klassiska svenska tecknarna, verksam under 30- och 40-talen som konstnar, illustrator, reklamtecknare och serieskapare i en elegant, realistisk stil. Den har boken innehåller en initierad biografi skriven av sonen Björn Vilson, men också frikostiga exempel på Bovils seriekonst, inklusive ett komplett avsnitt ur hans kanske mest kända serie »Tusen och en natt«. Därtill sidor ur tidigare opublicerade projekt.

64 sidor i färg och svartvitt (Carlsen 1992)
Pris: 116:– (159:– för icke medlemmar)
Best.nr: 014

Fältskärns berättelser CD-rom (UR)

På 40-talet gjorde serietecknaren Bo Vilson, signaturen Bovil, en serie byggd på delar av Topelius historiska roman »Fältskärns berättelser«. Detta material har har fraschats upp och legat till grund för en multimediaproduktion på CD-rom som behandlar den svenska stormaktstidens historia Kanske framst avsedd som laromedel, men också ett nytt sätt att uppleva en av de klassiska svenska serierna (ursprungligen gick den i veckotidningen Levande Livet)

CD-rom med häfte i box (UR 1997)
Pris: 295:– (399:– för icke medlemmar)
Best.nr: 015

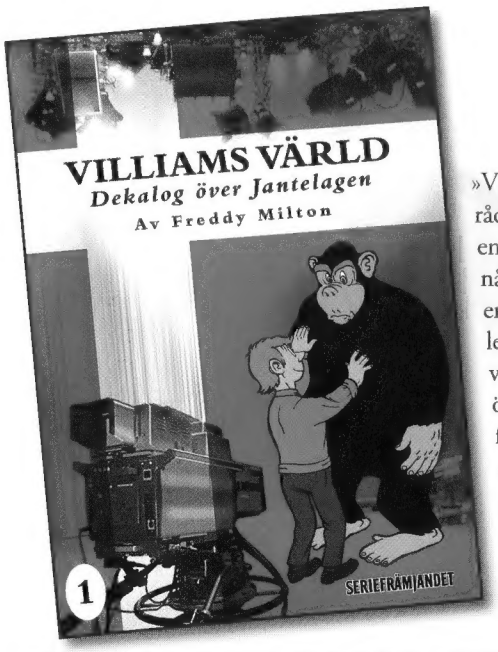

Villiams värld – dekalog över Jantelagen del 1 och 2

»Villiams värld« är den danske serieskaparen Freddy Miltons betraktelse över den allestädes rådande Jantelagen i allmänhet, och EU i synnerhet. Berättelsen utspelar sig i Danmark i en inte alltför avlägsen framtiden – en framtid där den Europeiska Unionen vuxit till att bli något mycket större och mer hotfullt än den är idag. Detta är en serieroman full av kommentarer till det samhälle vi lever i, speglat i en delvis humoristisk, delvis allvarlig vision av vår framtid. »Villiams värld – dekalog över Jantelagen« sträcker sig över elva kapitel, fördelade på två tjocka serieböcker på vardera drygt 250 sidor.

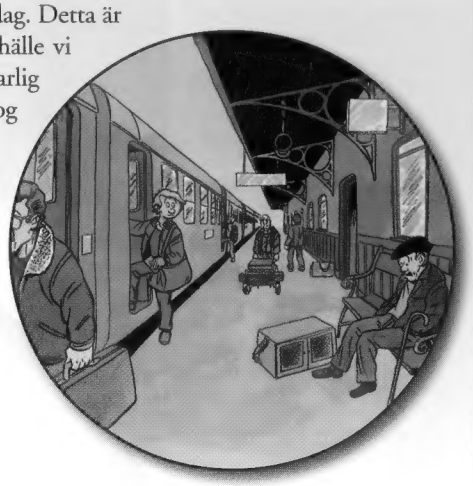

278 sidor i svartvitt
Pris: 169:– (229:– för icke medlemmar)
Best.nr: 012

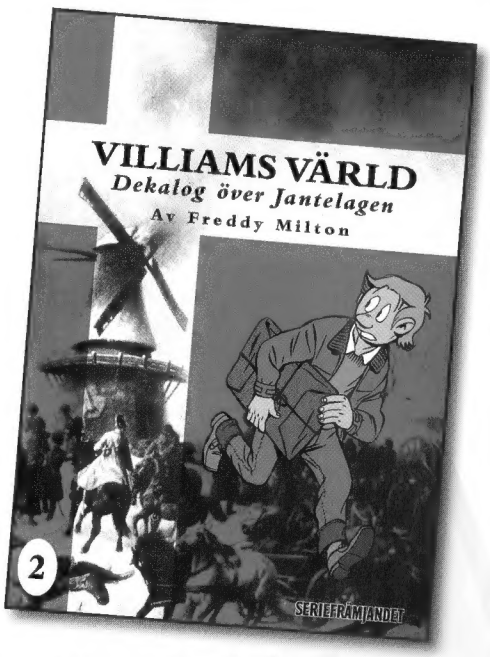

298 sidor i svartvitt
Pris: 169:– (229:– för icke medlemmar)
Best.nr: 013

Norge och Danmark

Om du bor i Norge eller Danmark kan du undvika bankernas extrakostnader genom att sätta in pengarna på följande konton: *Norge: Postgiro 0814 43 72108 (TEGN). Danmark: 85782444 (Rackham).* Priserna gäller i respektive lands valuta, det vill säga att man i Norge betalar ovan angivna priser i norska kronor och i Danmark i danska kronor. Medlemspriset gäller även abonnenter på TEGN.

Beställ båda böckerna för 300* kronor

***Gäller bara för medlemar i Seriefrämjandet, tills nästa nummer av B&B är ute!**

Gör så här:

- Betalningen sätter du enklast in på postgiro 17 36 15-6. Betalningsmottagare är Seriefrämjandet.
- Ange beställningsnummer, titel samt pris för de böcker du vill beställa.
- Frakt ingår i priset.
- Skriv ditt medlemsnummer (du hittar medlemsnumret på adressetiketten på B&B:s baksida).
- Fyll i ditt namn och din adress.
- Om du mot förmodan inte skulle vara medlem, så går det bra att samtidigt betala 245:– (175:– om du är under 18 år) för ett års medlemskap i Seriefrämjandet.
- Glöm för all del inte att det går alldeles utmärkt att samtidigt skänka lite pengar till »Änkan Boltes fond för serielösa barn«.

många hör hemma i Latinamerika och jobbade för USA-marknaden via agenturen Glass House Graphics.

► **ALAN MOORE** annonserar att han avser lägga ner den kritikerrosade och storsäljande etiketten America's Best Comics, där han under de senaste åren stått för i stort sett alla manus till en dryg handfull tidningstitlar. Som anledning anges att han är utarbetad och anser sig behöva semester. De som vant sig vid regelbundna doser av »League of Extraordinary Gentlemen«, »Top 10«, »Promethea« eller »Tom Strong« kan dock trösta sig med att det kommer att dyka upp nya serier signerade Moore framöver. Men den här gången rör det sig snarare om alternativserier. Utgivare blir Highwater Books.

Alan Moores Tom Strong, en vara det kan bli lite mer ont om framöver.

► **»BACK TO THE BATCAVE«** är titeln på en ny film för amerikansk TV. I filmen återförenas skådespelarna Adam West och Burt Ward från den kultförklarade TV-serien »Batman and Robin« från sextiotalet. Handlingen spinner vidare på de rykten som florerade kring TV-serien, men bjuder även på ett visst mått av spänning då den dynamiska duon West och Ward tvingas ingripa i samband med att TV-seriens Batmobile blir stulen från en välgörenhetsgala.

► **BATMUSIKAL**. Efter flera år av förhandlingar och rykten står det nu också klart att Tim Burton ska regissera en scenmusikal om Batman. Burton vill att musikalen ska ha samma mörka, gotiska stämning som hans filmversion från 1989. Batman kommer även att få sällskap av Robin på scenen. Tillsammans ska de rädda Gotham City undan ärkeskurken Jokern och den förföriska Catwoman. Utöver regin kommer Tim Burton även att stå för scenografin. Premiär blir det tidigast år 2004.

► **MINISERIEN** »Daredevil/Bullseye: Target« utgör filmregissören och serieförfattaren Kevin Smiths återkomst till serien han gjorde succé på härom året med berättelsen »Daredevil: Guardian Devil« (på svenska i *Mega Marvel* 3/00). Det här är en serie som skjutits upp gång på gång, och som Joe Quesada från början skulle ha tecknat. Eftersom Quesada numera är chefredaktör på Marvel och inte har tid, har man i stället fastnat för tecknaren Glenn Fabry, mest känd för sina målade omslag till *Preacher*. Smith kommer också att ha en mindre roll i nästa års filmversion av »Daredevil«, där hans rollfigur är en undersökande reporter som lystrar till namnet Jack Kirby(!).

► **DC COMICS** upphörde från och med augusti i år helt med brevsidor i sina tidningar (vilket de svenska superhjältetitlarna gjorde för ett bra tag sedan). Viss oenighet om beslutet lär ha rått, särskilt som många serieförfattare börjat sin bana som fans och flitiga brevskrivare. På DC menar man dock att brevsidorna nu har spelat ut sin roll som direktlänk mellan läsare och redaktion. Denna roll har i stället övertagits av Internets hemsidor, diskussionsgrupper och anslagstavlor.

► **CHARLTON COMICS**, en gång i tiden ett av de stora amerikanska serieförlagen, kommer tillbaka. Charlton inledde sin serieutgivning 1945 och hörde under många år till de större förlagen i branschen. Med tiden halkade man dock efter, och 1994 lämnade förlaget marknaden. Charltons superhjältar (Blue Beetle, Captain Atom med flera) köptes upp av DC, medan övriga rättigheter mestadels kom att bli vilande. Nu har dessa dock samlats hos ett kanadensiskt företag som planerar att låta förlaget återfödas som en del av mediabolaget Charlton Media Group, där man också skall utveckla koncept för film och TV. Bland de nygamla serietidningar som beräknas börja utkomma 2003 finns kultklassikern *Herbie* (den runde, glasögonprydde lille killen med slickepinnen) och *Atomic Mouse*.

► **GESTALTA DIN FAVORITHJÄLTE** på Nätet! Ja, snart kommer du att kunna ikläda dig rollen av valfri Marvel-figur och interagera med andra spelare i ett multiplayer-spel på Internet. I alla fall om de ansvariga på Marvel Comics och Vivendi Universal Publishing får som de vill. Det har blivit allt mer populärt med den här typen av spel; »Sims«, »Diablo« och »Warcraft« är alla exempel på spel där du kan koppla upp dig mot en sorts virtuell värld där du kan träffa på andra spelare, interagera med dessa och/eller utföra uppdrag. Vivendi får tillgång till samtliga Marvel-figurer och spelet beräknas vara klart 2005. ◄

NÄSTA NUMMER utkommer April 2003

◄ PONDUS
En stor specialsektion om den största Norska seriesuccén någonsin – intervjuer med såväl skaparen Frode Överli som Håkon Strand, motorn bakom en stor del av »det norska undret«.

HOMOSEXUELLA SUPERHJÄLTAR ▼
En artikel om hur man numera behandlar ämnet homosexualitet i de amerikanska superhjälteserierna.

MONSIEUR JEAN ►
En intervju med Dupuis och Berberian, de franska serieskaparna bakom den finstämda albumserien »Monsieur Jean«.

◄ DALE MESSICK
En artikel om den kvinnliga serieskaparen och pionjären, som slog igenom redan 1940 med strippserien Brenda Starr, Reporter.

DESSUTOM ► Recensioner, nyheter, krönikor med mera i en blandning som spänner över hela seriemediet.

Prenumerera
Vill du ha detta nummer (och de följande tre, d.v.s. en årgång) hem i brevlådan sätter du in 245 kr (175 kr för dig under 18 år) på pg 17 36 15-6, Serieframjandet. • Abonnement koster 260 kr for fire nummer og betales til 7877 08 89366 (TEGN A/L, Nico Hambros vei 4, 0969 Oslo)

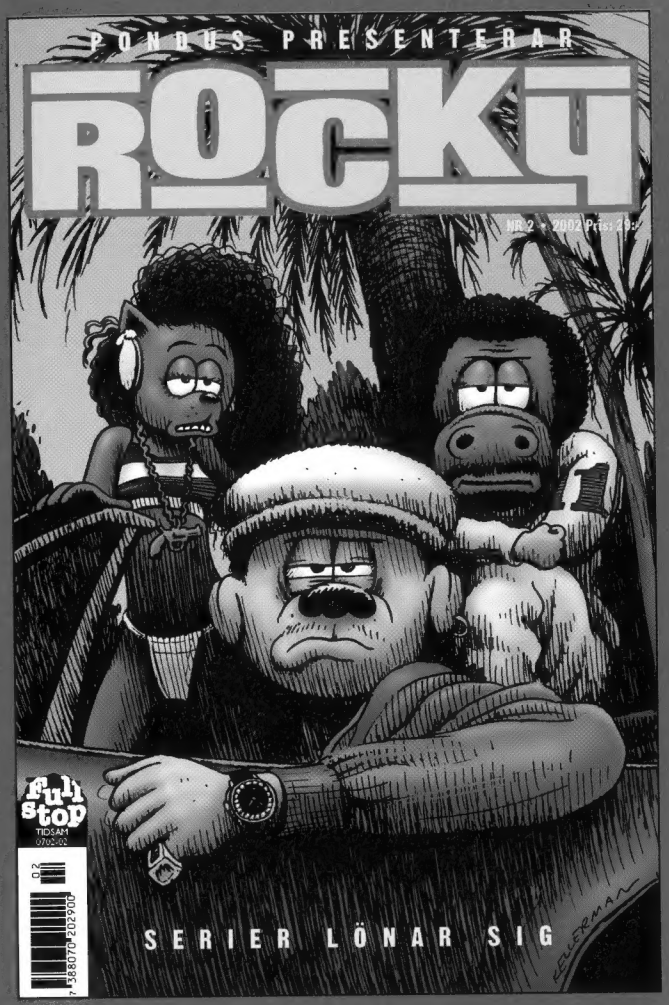
PONDUS PRESENTERAR
ROCKY
SERIER LÖNAR SIG
full stop
TIDSAM
0702-02

PONDUS
Prishöjt Julnummer!
KAPTEN STOFIL
ROCKY
Elvis
full stop
TIDSAM
0781-08

NR 2 • 2002 PRIS: 29:-
Nemi
full stop
TIDSAM
0983-02

Ute nu!

full
stop

B-BLAD
Retur sendes til:
TEGN A/L
Nico Hambros vei 4
N-0969 Oslo
NORWAY

ÄNTLIGEN!

NY TIDNING! NY TIDNING!

Ur vår hage

NR 1 ● 2002/2003 ● PRIS 29:-
(inkl. moms) EUR 5,80

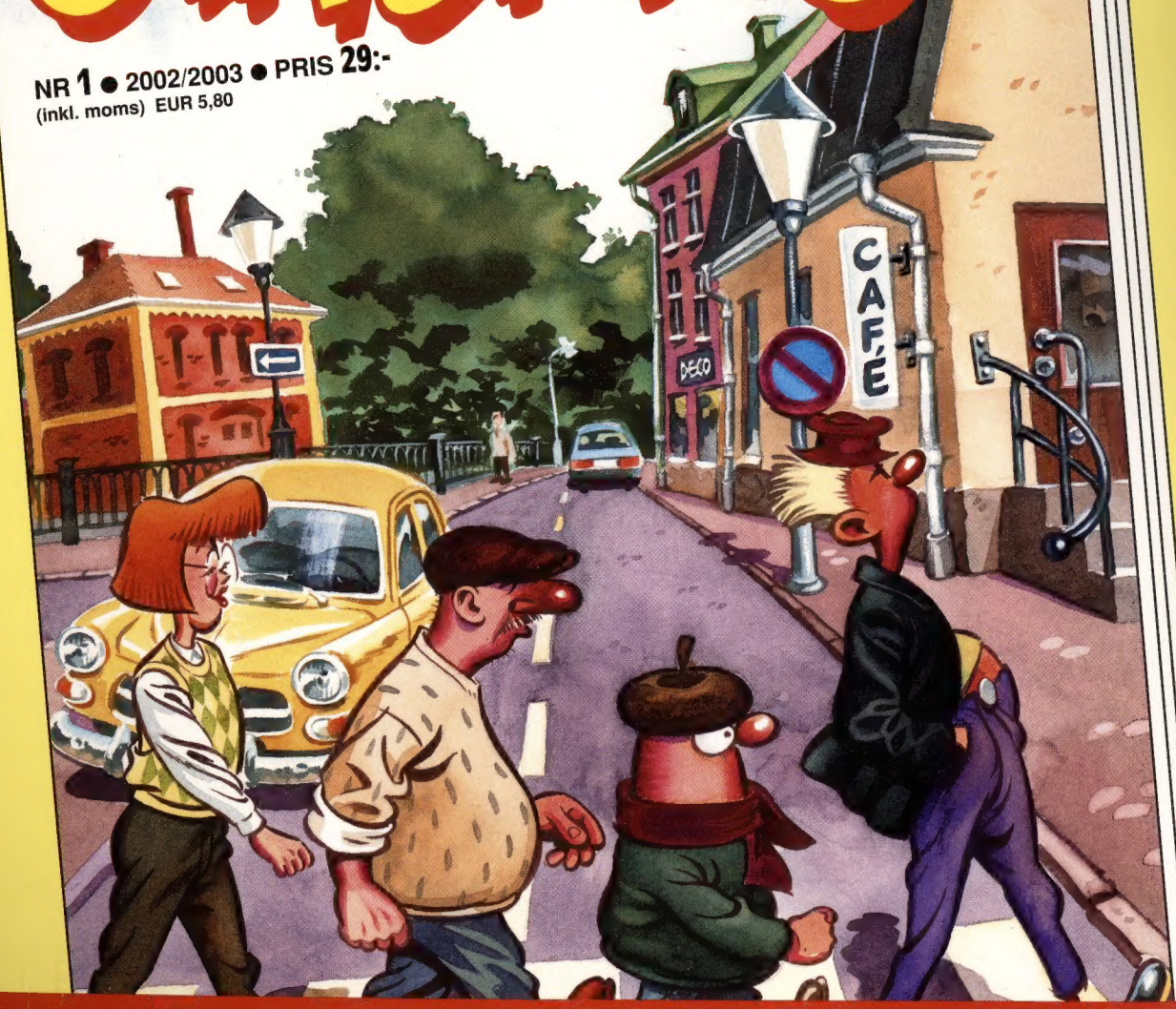

NR 1 UTE NU!